

EDWARD BEHR

ULTIMUL ÎMPĂRAT

O extraordinară biografie
a ultimului împărat al Chinei

HUMANITAS

Edward Behr

ULTIMUL ÎMPĂRAT

Cartea lui Edward Behr este corespondentul în cuvinte al filmului cu același titlu regizat de Bernardo Bertolucci, vădind aceeași luxurianta atmosferă a Chinei imperiale și aceeași dramatică narațiune. Totuși, ceea ce filmul nu a reușit decât să schițeze, date fiind constrângerile mijloacelor sale, este tabloul istoric amplu și bogat documentat pe care cititorul are privilegiul să-l descopere pe măsură ce parcurge biografia ultimului împărat al Chinei. Autorul, un reputat jurnalist de investigație având un acut simț al istoriei, ne oferă povestea unui maestru al supraviețuirii, care, din împăratul urcat pe tron la doar trei ani, în 1908, trece printr-o metamorfoză posibilă doar în Extremul Orient, abdicând și păstrându-și un statut special chiar în timpul republicii, devenind împăratul-marionetă într-un stat controlat în întregime de japonezi și apoi, printr-o reeducare abil orchestrată de propagandă într-o închisoare comunistă, simplu cetățean al Chinei Populare. Pe scurt, o biografie spectaculoasă, magistral redată de un film fabulos și extraordinar povestită de o carte care se citește cu sufletul la gură.

Edward Behr

ULTIMUL ÎMPĂRAT

Traducere din engleză de FLORIN ȘLAPAC

Cuprins

LISTA PERSONALELOR 9

CUVÂNT ÎNAINTE 17

Mulțumiri 23

Ultimul Împărat 27

Bibliografie 327

Indice 331

DINASTIA QING

(numele împăraților sînt scrise cu litere mari)

NURHACHI, 1550-1626,
fondator al dinastiei;
domnește în Manciuria 1616-1626

ABAHAI, domnește
în Manciuria 1626-1644

Haoge, Su,
prinț, 1609-1648

Shun Zhi, împărat 1644-1661;
Dinastia se stabilește
în Beijing în 1644

Kang Xi, împărat 1662-1722

Yong Zheng, împărat 1723-1735

Qian Long, împărat 1736-1795

Jia Qing, împărat 1796-1820

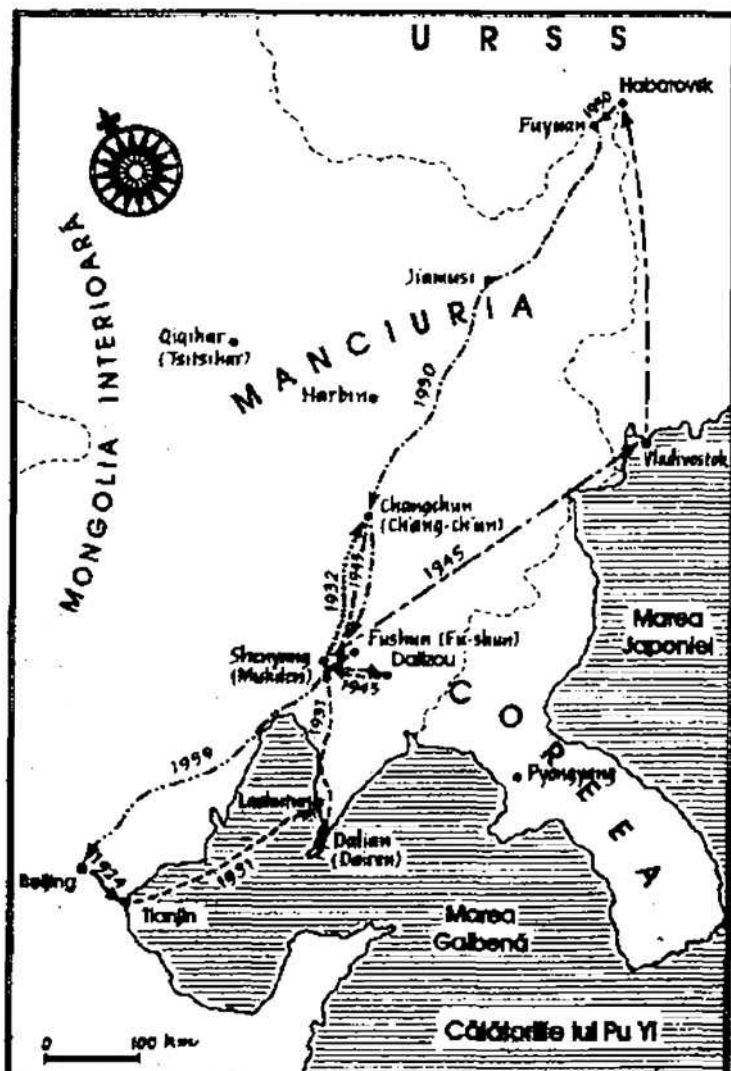
Dao Guang, împărat 1821-1850

Xian Feng,
împărat 1851-1861
căs. cu Niuhuru, m. 1883
căs. cu concubina nr. 2
căs. cu Ci Xi

Printul Dun

Printul Yu Zhi

Printul

Lista personajelor Chinezi

ALUDE (1854 - 1875): soția împăratului Tong *Zhi*. Împărăteasa văduvă Ci Xi („Venerabila Buddha”) a fost suspectată de a-i fi provocat moartea.

AN DEHAI: eunuc-șef la curtea lui Ci Xi, „Venerabila Buddha”. În ciuda prieteniei și protecției acesteia, a fost

executat după ce și-a depășit atribuțiile, trăind pe picior mare.

ANI DE JAD (Dan Yuling): cea de-a doua concubină a lui Pu Yi, a murit în Manchu guo, la 22 de ani. La Tribunalul Crimelor de Război de la Tokio, Pu Yi i-a acuzat pe japonezi de a-i fi pus la cale moartea.

CHIANG KAI-SHEK (1887 - 1975): lider naționalist de frunte al Guomindang-ului Republican și anticomunist. După un scurt flirt cu japonezii, el a luptat împotriva lor când au invadat China și, după 1945, a dus o serie de bătălii fără succes împotriva comuniștilor, refugiindu-se în Taiwan în 1949, unde a fondat o Republică Chineză anticomunistă.

CI XI, împărăteasă văduvă (1835 - 1908): stăpână absolută în timpul declinului dinastiei Qing. Domnia ei extravagantă, crudă, coruptă și xenofobă a dus China în pragul falimentului și anarhiei. Cu două zile înainte de a muri, ea l-a numit pe Pu Yi, în vârstă de numai trei ani, drept succesor.

CONCUBINA PERLĂ (1876 - 1900): concubina favorită a împăratului-prizonier și sora Concubinei Strălucitoare, împărăteasa văduvă Ci Xi a pus să fie omorâtă în 1900 și mai târziu a răspândit zvonul că ar fi fost vorba de o „sinucidere patriotică”, pentru că n-a dorit să părăsească Beijingul în timpul Răscoalei boxerilor.

CONCUBINA STRĂLUCITOARE (1874 - 1924): una dintre concubinele împăratului-prizonier Guang Xu, Mai târziu, una dintre văduvele din Orașul Interzis în timpul lui Pu Yi și una dintre „mamele” imperiale ale lui Pu Yi.

CONFUCIUS (Kong zi) (551 - 479 î.e.n.): filosof și gânditor ale cărui scrieri și edicte au influențat toate dinastiile imperiale care s-au succedat.

DEXING: sora lui Ci Xi, „Venerabila Buddha”.

Doamna SUN YAT-SEN (1882 - 1981): una dintre surorile Soong. După moartea soțului ei, a devenit

simpatizantă comunistă și, sub Mao, vicepreședinte al Republicii Populare Chineze.

FENG Yuxiang (1880 - 1948): „generalul creștin” care a ocupat Beijingul cu armatele sale în 1924 și l-a silit pe Pu Yi să părăsească Orașul Interzis. La început procomunist, a sfârșit prin a fi un aliat al lui Chiang Kai-shek.

GONG, prinț (1833 - 1898): fratele împăratului Xian Feng, a rămas să apere Beijingul când lașul său frate a fugit; mai târziu s-a aliat cu Ci Xi.

GUANG XU, împărat (1871 - 1908): împărăteasa văduvă Ci Xi l-a făcut împărat la vârsta de cinci ani. În 1900 ea i-a ruinat planul de reformă și l-a pus sub pază, făcând din el un „împărat-prizonier” pentru tot restul vieții.

HONG XIUQUAN (1813 - 1864): candidat respins la examenul de mandarinat, el s-a convertit la protestantism; vizionar și liderul temut al Răscoalei taipingilor, care au fost pe punctul de a îngenunchea dinastia Qing, înaintea unei serii de înfrângeri, în 1864 - 1865.

KANG YOUWEI (1858 - 1927): învățat și reformator, exilat de Ci Xi, după ce l-a convins pe împăratul-prizonier Guang Xu să adopte planul unei reforme radicale, căreia „Venerabila Buddha” i s-a opus.

KOO, WELLINGTON: născut în 1898. Trăiește în SUA. Numele său e o versiune americanizată a lui Cu Wei jun.

A devenit principalul consilier de politică externă al lui Chiang Kai-shek, ambasador și susținător al Guomindang-ului în SUA.

LĂUTA DE JAD (Li Yugin): cea de-a treia concubină a lui Pu Yi, pe care a lăsat-o în Dalizou, în 1945. Ea a divorțat în 1958, în vreme ce el se afla încă în închisoare.

LI „CEL MARE”: născut în 1910, servitorul personal al lui Pu Yi de la vârsta de 14 ani.

LI DIANYU: șoferul lui **Pu Yi** în perioada Manchu guo, a devenit amantul împărătesei Wan Jung (Elizabeth) și tatăl copilului ei, ucis de japonezi la naștere. A murit în Beijing, în 1985.

LI WENDA: născut în 1922. Editor și scriitorul din umbră care l-a ajutat pe Pu Yi să-și scrie memoriile.

NIUHURU, împărăteasă (1837 - 1881): soție a împăratului Xian Feng. După moartea lui, ea a împărțit puterea, ca împărăteasă văduvă, cu Ci Xi, dar a fost repede înlăturată. S-a crezut că Ci Xi i-ar fi provocat moartea.

PU JIE: născut în 1908, trăiește la Beijing. Fratele mai tânăr al lui Pu Yi.

PU YI (1906 - 1967): ultimul împărat.

QIAN LONG, împărat (1711 - 1796): unul dintre cei mai prestigioși împărați ai dinastiei Qing.

RONGLU (1836 - 1903): general manciurian și amant al lui Ci Xi.

RONGSHU, prințesă (185L-1911): fică adoptivă a lui Ci Xi (la origine, una dintre nepoatele sale). Ea a fost flica prințului Rong și după moartea lui Ci Xi, a devenit una dintre „văduvele” de seamă din Orașul Interzis. Pu Yi îi spunea „mamă”.

SOONG, Mei-ling: născută în 1897. Trăiește în SUA. Cea de-a doua soție a lui Chiang Kai-shek, după ce el a divorțat. A devenit una dintre cele mai puternice femei din Asia (doamna Chiang Kai-shek).

SOONG, TV (1894 - 1981): fratele mai mic al lui Soong Mei-ling, a devenit consilierul financiar al lui Chiang Kai-shek, apoi ministru de Finanțe.

SUN YAT-SEN: naționalist chinez. Mort în 1925.

TONG ZHI, împărat (1856 - 1875): fiul lui Ci Xi, a avut o domnie scurtă și a murit tânăr.

WAN RONG, împărăteasă (1915 - 1946): cunoscută și sub numele de „Chip frumos” sau „Elizabeth”, prima soție a lui Pu Yi, care l-a urmat în Manchu guo, unde s-a izolat și

a devenit opiomână.

WEN XIU (1917 - 1951): prima concubină a lui Pu Yi, care a divorțat de el în 1927.

YUAN SHIKAI: general manciurian, scurtă vreme președinte, a murit în 1916. El l-a trădat pe împăratul-prizonier Guang Xu și a fost cunoscut drept „generalul trădător”.

ZHANG JINGHUI: afacerist dubios și politician suspect, a devenit colaboraționist pro-japonez și cel de-al doilea prim-ministru al lui Pu Yi. A murit în captivitate, senil și disprețuit, în aceeași închisoare unde Pu Yi trecea prin procesul „reeducării”, după ce fusese predat autorităților chineze în 1950.

ZHANG XUN, general: cunoscut drept „generalul cu coadă” și ca puternic susținător al monarhiei, el a încercat să-l repună pe Pu Yi pe tron în 1917, după o lovitură de stat eșuată.

ZHANG ZUOLIN (1875 - 1928): cel mai cunoscut comandant militar al **Manciuriei**, un inamic înverșunat al lui Chiang Kai-shek. Ucis de către japonezi, care îl considerau un aliat dubios.

ZHENG XIAOXU: Învățat confucianist și unul dintre dascălii importanți ai lui Pu Yi, devenit consilierul lui politic și, mai târziu, întâiul său prim-ministru la începutul experimentului „Manchu guo”. A demisionat în 1935 să a murit un an mai târziu. Pu Yi, la Tribunalul Crimelor de Război de la Tokio, i-a acuzat pe japonezi că l-ar fi ucis.

ZHUN, primul prinț: unul dintre fiii împăratului și cumnat al împărătesei văduve Ci Xi, cu a cărei soră s-a căsătorit. Fiul lor a devenit împărațul-prizonier Guang Xu.

ZHUN, al doilea Prinț: fiu al prințului Zhun (mama a fost una dintre concubine). El s-a căsătorit cu fiica lui Ronglu, faimos general manciurian și fost amant al lui Ci Xi, iar fiul cel mai mare al acestei legături a fost Pu Yi, ultimul împărat al Chinei.

Europeni și americani

BLAKENEY, Ben, maior: membru al departamentului de justiție al armatei americane; i-a apărat pe japonezii acuzați la Tribunalul Crimelor de Război din Tokio, 1946 - 1947.

BORODIN, Mihail: revoluționar sovietic și agent al Cominternului, născut în SUA, consilier al Partidului Comunist Chinez până în 1927.

BURNETT-NUGENT, F.H.: comandant al garnizoanei britanice din concesiunea internațională Tianjin, 1928 - 1931.

FLEMING, Peter: scriitor și ziarist, corespondent itinerant în China și Manchu guo în anii '30, JOHNSTON, Sir Reginald: oficial britanic, profesor al lui Pu Yi între 1919 și 1922, guvernator în Weihawei (enclavă britanică în China) și apoi profesor de literatură chineză la Universitatea din Londra. A murit în 1938.

JORDAN, Sir John: Șef al misiunii diplomatice britanice la Beijing, 1910 - 1912.

KASPE, Joseph: proprietar al Hotelului „Moderne” din Harbin. Fiul său, pianist concertist de naționalitate franceză, a fost răpit, torturat și ucis de o bandă aflată sub protecția japonezilor, în 1933.

KEENAN, Joseph: procuror-șef american, Tribunalul Crimelor de Război din Asia, Tokio 1946 - 1947.

LYTTON, Lord: a condus ancheta Ligii Națiunilor din Manchu guo în 1932.

MORRISON, George (1862 - 1920): cunoscut corespondent al ziarului *Times* în China.

SNOW, Edgar: ziarist american, specialist în problemele Chinei și prieten al lui Mao Zedong.

VESPA, Amie to: născut în 1888. Agent dublu italian, obligat să lucreze pentru japonezi, după crearea statului Manchu guo în 1931, WEBB, Sir William: judecător australian și Președinte al Tribunalului Militar

Internațional la procesul crimelor de război din Asia, Tokio, 1946 – 1947.

WOODHEAD, Henry: ziarist britanic la Tianjin și Shanghai, *Japonezi*

AMAKASU, Masahiko: membru al poliției secrete japoneze detașat în Manciuria, unde a devenit șeful industriei cinematografice din Manchu guo și „consilier” apropiat al lui Pu Yi. S-a sinucis în august 1945.

ASAKA, prinț: unchiul împăratului Hirohito, a jucat un rol crucial în „siluirea Nanjingului” în 1937.

CHICHIBU, prinț: fratele mai mic al împăratului Hirohito, cu responsabilități speciale în relațiile dintre japonezi și Manchu guo.

DAISAKU, Komoto, colonel: unul dintre șefii de seamă ai spionajului în Manciuria, condamnat la moarte pentru crime de război, executat în 1948.

DAN, baron: bancher, consilier al Ligii Națiunilor, asasinat la Tokio în 1932.

GIGA, maior: consilier militar al comandantului chinez Zhang Zuolin, care a fost asasinat de serviciile secrete japoneze în 1928. Giga a fost ucis, ca revanșă, de persoane necunoscute în Japonia, în 1938.

GIUVAIERUL ORIENTULUI (Yoshiko KAWASHIMA) (1906 – 1949): prințesă manciuriană și rudă îndepărtată a lui Pu Yi. Important spion al Japoniei în China, începând cu 1930. Executată de Chiang Kai-shek în 1949.

HIG ASHEKUN1, prinț: membru al familiei regale japoneze, trimis într-o misiune particulară la Beijing, în 1929, de împăratul Hirohito.

HIROHITO, împărat: născut în 1901. A devenit împărat al Japoniei în 1926; din 1946 a fost monarh constituțional.

ISHIWARA, Kanji: ofițer japonez foarte talentat, a plănuț și a supravegheat cucerirea **Manciuriei** de către japonezi în 1931, A fost promovat la gradul de general-

maior, dar n-a ajuns niciodată într-un post de comandă important din cauza opoziției sale față de politica împăratului de a intra în război cu SUA.

ITAGAKI, Setshirō, colonel: ofițer de informații în Manciuria și, mai târziu, în Manchu guo.

MATSUI, Iwane, general: comandant al forțelor care au cucerit Nanjingul în 1937. Condamnat la moarte în procesul crimelor de război de la Tokio, pentru rolul său în miluirea Nanjingului” - deși el a făcut tot ce a putut să împiedice dezastrul.

NAKAJIMA, Kesago, general: adevăratul responsabil de „siluirea Nanjingului”; n-a fost niciodată judecat.

SAGA, Hiro: rudă îndepărtată a familiei regale japoneze, căsătorită cu Pu ţie, fratele mai mic al lui Pu Yi. Locuiește la Beijing.

SHIMAMURA, Saburo: general în jandarmeria japoneză, arestat pentru crime de război, reeducat în aceeași închisoare cu Pu Yi, a scris o carte mărturisindu-și crimele.

TAKEMOTO, colonel: comandant al forțelor japoneze din Beijing, care asigurau paza Misiunii japoneze de acolo; în 1924 a jucat un rol crucial în refugiul lui Pu Yi la Misiunea japoneză.

TANAKA, Gi-ichi: premier japonez, a murit în 1929.

TANAKA, Takayoshi: agent japonez la Shanghai, a recrutat-o pe Giuvaierul Orientului și i-a devenit ofițer de legătură și amant; mai târziu a fost consilierul procurorului Keenan.

WATARI, Hisao, colonel: membru al Statului Major japonez și unul dintre arhitecții operațiunii „Manchu guo”.

YAMASHITA, Tomoyuiki, general: unul dintre cei mai străluciți comandanți ai armatei terestre japoneze în cel de-al doilea război mondial, comandant-șef al forțelor japoneze din Manchu guo, executat în 1948 pentru crime de război.

YOSHIOKA, Yasunori, general: consilier special al lui Pu Yi, 1931 - 1945. S-a sinucis curând după arestarea lui de către sovietici, în august 1945.

YOSHIZAWA, K.: șef al Misiunii diplomatice japoneze la Beijing, 1924.

Cwuânt înainte

Până azi, n-a fost decât o simplă notă de subsol în istorie: Pu Yi, ultimul împărat al Chinei, a inspirat mai degrabă batjocură decât ură. Neîndemânatic, miop, timid și complet distrat, el a fost exact contrariul durilor săi strămoși manciurieni, care au răsturnat dinastia Ming în 1644, în fruntea cavaleriei lor manciuriene și mongole. Nu a fost o simplă coincidență faptul că starul de film favorit al lui Pu Yi era actorul și regizorul de comedii mute Harold Lloyd, la rândul lui miop și stângaci. Ultimul împărat al Chinei a recunoscut totdeauna nu numai că nu se putea compara cu înaintașii lui, dar și că era conștient de disprețul și batjocura pe care le provoca în jur.

În ciuda acestor lucruri, el a fost un supraviețuitor. China, începând cu anul nașterii lui Pu Yi (1906), a trăit foarte rar vremuri de pace, până în 1949, când Partidul Comunist Chinez a lichidat în cele din urmă ultimele enclave ale rezistenței Guomindang-ului, iar Chiang Kai-shek s-a refugiat în Taiwan. În timpul acestor ani tulburi, Pu Yi a supraviețuit pierderii tronului, expulzării din Orașul Interzis, exilului și numeroaselor comploturi împotriva sa, erodindu-și relația înjosoare cu japonezii și, după nouă ani de „reeducare” în închisorile chineze, sfârșind ca cetățean respectat al Chinei comuniste, aparent mai împăcat cu sine ca niciodată.

O astfel de viață presupune o deosebită rezistență, hotărâre și șiretenie. Pu Yi părea antieroul suprem, capabil de trădări teribile pentru a-și salva pielea, dar, pe măsură ce mi-am conturat o părere despre el, în timpul cercetărilor asupra vieții și caracterului său, mi-am dat

seama că era vorba de un personaj mult mai complex: filfizonul nătâng, care s-a întrecut în a se autoînjosii în timpul perioadei petrecute în închisoare, s-a adaptat foarte repede statutului de deținut. El a câștigat de asemenea respectul unor personalități precum Zhou Enlai, care știa să judece oamenii. Și, în felul său ciudat, atunci când era dispus, putea fi uman și chiar generos față de dușmani.

Franchetea cu care și-a recunoscut scăderile a fost desigur, parțial, o trăsătură a sistemului penitenciar unic din China, cu accentul pe care îl pune pe autocritică și căință. În cazul lui Pu Yi, totuși, lunga confesiune a păcatelor a fost un fel de catharsis. Chiar avea pe conștiință un lung șir de păcate de care trebuia să dea scamă, deși intoleranța n-a fost unul dintre ele.

În vreme ce aflam o mulțime de lucruri surprinzătoare despre Pu Yi, de-a lungul discuțiilor cu prieteni, rude, foști servitori și angajați ai închisorii care au supraviețuit, exista o parte din el care îmi scăpa mereu: China postmaoistă, deși ușor mai tolerantă decât înainte, rămâne, după standardele occidentale, o țară extraordinar de puritană. Chiar și astăzi există o considerabilă reținere a chinezilor de a vorbi despre viața intimă, a lor sau a altora. Cei care l-au cunoscut cel mai bine au fost extrem de reticenți în a discuta, cu străini ca mine, despre viața lui sexuală.

Acest grad de neîncredere este cel mai bine ilustrat de atitudinea unuia dintre ultimii eunuci supraviețuitori ai lui Pu Yi de la curtea imperială. După ce un ziarist francez mai obraznic a îndrăznit să-l întrebe cum era viața unui eunuc și dacă, după operație, mai avusese dorințe sexuale, eunucul a pus capăt brusc interviului și a anunțat că nu va mai discuta cu niciun membru al presei. Am pus întrebări similare care n-au primit niciodată răspuns: Pu Yi a avut două neveste și trei concubine oficiale în timpul vieții sale, totuși n-am reușit să aflăm, de la cei cu care am discutat la

Beijing, care fuseseră cu adevărat relațiile sale cu ele. În cazul lui Elizabeth, prima soție, contactele intime par să fi fost o serie de „eșecuri” și, chiar dacă relația cu pruna sa concubina a fost, cel puțin la început, mai puțin dezastruoasă, ea l-a părăsit repede; concubinele sale de mai târziu erau adolescente și, cel puțin într-o perioadă, atracția sa către fete foarte tinere se învecina cu pedofilia.

Din ceea ce am aflat, nu există nicio îndoială pentru mine că Pu Yi a fost bisexual și – după propria-i mărturisire – un fel de sadic în relațiile sale cu femeile. 5-ar putea foarte bine ca înstrăinarea primei sale soții și plecarea primei concubine să-și fi avut originea în acest comportament inacceptabil.

Însă toate astea sunt doar presupuse în jurnalele apropiatilor lui Pu Yi și în propria lui autobiografie, extrem de selectivă. De fiecare dată când făceam presiuni față de cei care au cunoscut îndeaproape viața și vremurile în care a trăit (oameni altminteri deosebit de cooperanți și vorbăreți) să-mi spună mai mult, mă loveam de discreția lor protectoare – și asta mă revolta și mă făcea deopotrivă să-i admir într-o *oarecare măsură*. Unii dintre *ei ar fi putut fi* parteneri sexuali ocazionali – și împotriva voinței lor – ai lui Pu Yi. Dar discreția chinezilor este atât de mare, încât am știut că nu mă puteam aștepta ca ei să declare acest lucru.

Puriștii ar putea să considere interpretarea mea asupra vieții de adult a lui Pu Yi ca fiind bazată prea mult pe deducție și lipsită de dovezi care să o confirme, dar am încercat să spun povestea lui cu dt mai multă acuratețe și cu respect față de adevăr. N-am nicio îndoială că povara uriașei greșeli de a se alia cu japonezii, începând cu 1931, a avut ca rezultat agravarea instabilității nervoase de care suferea Pu Yi. Una dintre formele pe care le-a luat au fost probabil abuzurile sexuale asupra unor adolescenți de ambele sexe, lipsiți de apărare și înfricoșați, care i-au fost

de fapt, timp de mai mulți ani, prizonieri în interiorul Palatului Taxei pe Sare, din capitala sfatuhri Manchu guo, Changehun.

Și totuși, acest împărat-marionetă, care se mișca la fel de smucit și de neîndemânatic ca o marionetă autentică, a fost capabil nu numai de acte de generozitate, dar și de o demnitate reală și chiar de un curaj moral, după cum atestă atitudinea sa față de amantul primei sale soții. Tot timpul a fost conștient de absurditatea condiției sale. Uneori a arătat o detașare de spectator, contemplându-și propria-i bufonerie fără nicio urmă de satisfacție. Problema lui a fost desigur că, la o vârstă când băieții depind total de mediul protector al familiei și se joacă de-a astronautii sau soldații, el s-a trezit urcat pe tron, tratat ca un zeu în viață și lipsit de orice afecțiune reală. Doar ca deținut într-o închisoare chineză a început să se comporte ca o ființă umană obișnuită. Până atunci, relațiile sale cu toți cei din jur – cu posibila excepție a dascălului său, Reginald Johnston – fuseseră complet artificiale. Dar chiar și Johnston și-a idealizat elevul regal, și acest intelectual scoțian prin excelență era mult prea convențional și prea impresionat de statutul imperial al lui Pu Yi pentru a-i oferi vreun sfat despre viața intimă. Ca și în alte familii regale, a fost menținută iluzia că împăratul și împărăteasa lui se aflau în relații armonioase, iar Johnston a ajutat la menținerea acestei iluzii, împotriva oricăror evidențe.

Din toate aceste motive, niciun portret al lui Pu Yi nu poate fi complet. De vreme ce niciunul dintre puținii membri supraviețuitori ai anturajului lui Pu Yi nu e pregătit să mărturisească totul, unele umbre – mai ales cele în legătură cu viața lui intimă – nu vor fi niciodată risipite.

Exista o modalitate de a rezolva această problemă, și anume prin „romanța rea” poveștii lui Pu Yi, descriind

unele evenimente imaginare, dar probabile, ca și cum ar fi fost reale - iar autorul o muscă invizibilă pe perete. Această tehnică m-a iritat întotdeauna la alții - citiar dacă e realizată cu măiestrie, e tot o făcătură - și mi s-a părut ușor de rezistat unei asemenea tentații.

Evenimentele la care Pu Yi a fost martor, ca și extraordinarele suișuri și coborâșuri din epopeea sa tragicomică n-au nevoie de niciun artificiu. E vorba de un om care și-a început viața ca un suveran-zeu medieval, fiind supus unei rutine imperiale care se schimbase prea puțin în ultimele două mii de ani. A trecut prin mai multe războaie și revoluții, sociale și industriale, a fost martor al transformării țării sale într-un stat modern, totalitar, intrat, în cele din urmă, în micul dar selectul club al marilor puteri nucleare.

Către sfârșitul vieții, Pu Yi trebuie să i privit în trecut cu uimire derutată, E ca și cum aceeași persoană ar fi fost martoră, într-o singură viață, la schimbările care au avut loc în Franța, de-a lungul perioadei dintre Ludovic al XIV-lea și de Gaulle, sau în Anglia, de la dinastia Tudor la guvernarea doamnei Thatcher, trăind să ne spună apoi toată povestea.

Este greu de crezut că aparținem aceluiași secol sau că el a murit în 1967, la 62 de ani.

22, *Mulțumiri* în timpul Festivalului de Film de la Cannes din 1984 m-am întâlnit din întâmplare cu producătorul de film britanic Jeremy Thomas. El mi-a spus că obținuse în sfârșit aprobarea chinezilor de a filma *Ultimul împărat* în China. I-am urat noroc. Știam că o să aibă nevoie.

Peste alte două Festivaluri de Film de la Cannes ne-am întâlnit la aceeași masă din barul Carlton. După nenumărate călătorii în China - unele dintre ele în compania regizorului Bernardo Bertolucci și a scenaristului Mark Peploc - și nesfârșite negocieri acolo,

Jeremy era pe cale să înceapă filmările la *Ultimul împărat* în interiorul Oraşului Interzis, de departe cel mai ambiţios proiect de film artistic făcut vreodată de o companie străină în China.

M-a întrebat dacă n-aş fi interesat să scriu o carte în legătură cu filmul. I-am răspuns că, mai degrabă decât să scriu o „carte a filmului”, voiam să încerc să scriu o biografie serioasă a lui Pu Yi, a vieţii şi vremurilor sale. Cartea de faţă este rezultatul acelei convorbiri.

Îi datorez mulţumirile mele, în primul rând, lui Jeremy Thomas însuşi pentru că datorită lui m-am întâlnit cu personaje din viaţa lui Pu Yi, care încă mai supravieţuiau; fără ajutorul lui zilnic, la Beijing, în 1986, n-aş fi fost niciodată capabil să discut cu aceşti oameni şi probabil că nici nu i-aş fi găsit singur.

Doresc de asemenea să le mulţumesc lui Bernardo Bertolucci şi lui Mark Peploe pentru sfaturile şi sugestiile lor. Deşi toate opiniile exprimate în carte sunt ale mele, sfatul lor mi-a fost preţios: în decursul scrierii scenariului, ei au cercetat şi problemele pe care urma să le abordez, aşa că mi-au făcut investigaţiile mai simple.

Întreaga echipă anglo-i la liană care a turnat *Ultimul împărat*, în condiţii destul de dificile, mi-a oferit cooperarea ei nelimitată, la fel ca şi membrii Unităţii de Coproducţie Numărul Unu din Beijing, şi le mulţumesc şi lor pe această cale.

Supravieţuitorii acelei perioadei fascinante, tulburi din istoria chineză merită de asemenea mulţumirile mele speciale. Cu Pu ţie, fratele mai mic al lui Pu Yi, trecut de 80 de ani dar încă sănătos, având o memorie excelentă, m-am întâlnit de mai multe ori. La fel şi Li Wenda, distinsul editor care l-a ajutat pe Pu Yi să scrie *De la împărat la cetăţean* şi care, probabil, l-a cunoscut mai bine decât oricine. Rui Lon, nepotul favorit al lui Pu Yi Pu Ren, fratele său vitreg, şi Rong Qi, cumnatul lui, au fost cu toţii de

acord să-mi ofere o parte din timpul lor liber. Deosebite mulțumiri lui Rong Qi, care a discutat cu mine de pe patul de spital, unde se refăcea după un atac de cord.

Mulțumiri speciale lui Jin Yuan, guvernatorul pensionat al închisorii Fushun, care și-a dedicat zece ani din viață „reeducării” lui Pu Yi, și lui Li „cel Mare”, servitorul și majordomul care, din loialitate, și-a urmat stăpânul în închisoare și a răspuns la toate întrebările mele cu răbdare și sinceritate.

Ar fi fost imposibil să percep nuanțele, ca și substanța amintirilor lor, fără ajutorul unui interpret de primă mână - am avut noroc cu Rachel Wang, o distinsă absolventă a Colegiului Wellesley, care vorbea la perfecție engleza și chineza și care a perceput spiritul cercetărilor mele într-o asemenea măsură, încât a ajuns să pună ea însăși întrebări la care ar fi trebuit să mă gândesc și n-o făcusem. Entuziasmul, tactul și cunoștințele ei despre China și Beijing au făcut din cercetările mele de acolo o adevărată plăcere.

Perioada în care a trăit Pu Yi este bogată în domeniul jurnalelor și al volumelor de istorie. O sursă de bază a fost desigur cartea lui **Pu Yi** *De la împărat la cetățean* și, pentru capitolele de început, cartea lui Reginald Johnston *Amurg în Orașul Interzis* și cea a Marinei Warneram *părăteasa a ragon*. Pentru capitolele 12 și 16 sunt extrem de îndatorat lucrării monumentale a lui David Bergamini *Conspirația imperială a Japoniei*, o istorie extraordinar de bogată și detaliată a Japoniei secolului al XX-lea. Drumurile noastre nu s-au încrucișat niciodată, atunci când am lucrat amândoi pentru revista *Life*. Aș fi dorit să-l fi putut întâlni înainte de moartea sa prematură.

Doresc de asemenea să aduc mulțumiri bibliotecarilor Școlii de Studii Orientale și Africane și ai Muzeului Războiului Imperial din Londra, pentru amabilitatea și cooperarea desăvârșită, și lui Ted State, de

la *Newsweek*, pentru articolele și cărțile rare, de mult uitate, pe care le-a dezgropat pentru mine. Mulțumesc de asemenea ambasadorului Jacques Baeyens, lui Robert Elegant, lui Peter O'Toole, lui Jan Pasqualini, precum și multor altor sinologi pentru ajutorul și sfaturile lor.

Editorii revistei *Newsweek* au avut amabilitatea să-mi acorde un concediu de un an pentru a putea lucra la *Ultimul împărat* și le mulțumesc pentru înțelegere și răbdare.

Această carte n-ar fi fost niciodată scrisă fără inițiativa, încurajările și sprijinul lui Ed Victor. Bănuiesc că el a plănuțit totul, chiar și întâlnirea mea inițială de la Cannes cu Jeremy Thomas. El a fost prezent în toate fazele pregătirii cărții mele, la Cannes, Londra și Paris, a vorbit la telefon de nenumărate ori cu Beijingul, a citit prima formă a manuscrisului și, ca întotdeauna, a făcut sugestii prețioase.

De îndată ce am început să cercetez proiectul, am înțeles de ce Ed Victor este un agent literar atât de extraordinar: el cunoaște, uneori mai bine decât propriii lin prieteni și clienți, care le sunt interesele.

EDWARD BEI IR Paris, Londra, Beijing
Ramahielle, 1986 - 1987

Moneda chineză a trecut prin numeroase devalorizări critice în timpul vieții lui Pu Yi și experții sunt încă împărțiți cu privire la valoarea ei față de monedele occidentale, atunci și acum. O regulă arbitrară este că dolarul chinezesc, în 1924, valora cam o șesime dintr-un dolar american. Mai târziu a scăzut considerabil, iar dolarul „Manchu guo”, în ultimele faze ale războiului, n-a mai avut practic nicio valoare. Oriunde a fost posibil, am încercat să ofer echivalențe la zi ale monedei respective.

Capitolul 1

Bătrânul, aflat într-o rezervă a Spitalului Municipal din Beijing, știa că e pe moarte, dar la început a avut

eleganța de a pretinde că totul era bine și că în curând avea să se întoarcă în micuțul lui apartament de două camere. Cu trei ani în urmă, în 1964, doctorii îi făcuseră o operație exploratoare, îi scosese un rinichi și îi spusese că are un cancer care, probabil, avea să se generalizeze. De atunci, se reîntorsese de două ori în spital, întotdeauna fiind un pacient răsfățat.

Spitalele chinezești sunt niște locuri mohorâte, eficiente „supraaglomerate. Doctorii și asistentele, prost plătiți și nevoiți să lucreze peste program, n-au timp să mai fie și amabili. Felul lor de a se ocupa de bolnavi este dur și impersonal. Însă, în acest caz, lucrurile stăteau altfel. Însuși premierul Zhou Enlai îi telefonase directorului spitalului și îl spusese: „Îngrijiți-l cum se cuvine”. A fost singurul telefon de felul ăsta de care medicii își puteau aminti. Așa că au rămas impresionați. Pacientul suferind de cancer avea parte de tot ce era mai bun.

Nu era deloc greu să te ocupi de el, mulțumea întotdeauna personalului pentru grijă, cerându-și scuze pentru că le crea probleme – tin pacient model, cu excepția faptului că își pierdea mereu ochelarii. Era, își amintește o infirmieră, „aproape prea umil, mulțumind tot timpul”. La început, soția lui, ea însăși infirmieră la un alt spital din oraș, venise să-i vadă, dar vizitele ei se răriseră tot mai mult și, în e de din urmă, încetaseră cu totul.

Revoluția Culturală începuse cu un an în urmă, așa ca soția avea o scuză plauzibilă ca să nu-și mai facă apariția: străzile nu mai erau sigure pentru majoritatea adulților. În 1967, când pacientul suferind de cancer se interna în spital pentru a treia oară, mișcarea se declanșase cu exact un an și două luni în urmă: dorită de Mao însuși, era un dezastru de proporții aproape inimaginabile, care avea să ducă la aproximativ două milioane de morți, deportarea a douăzeci de milioane de intelectuali și să împingă China, timp de zece ani, într-un

îngheț economic, politic și intelectual.

Era o vreme de haos și cruzime oarbă. Bande ale Gărzilor Roșii, sute de mii de tineri invadând Beijingul dinspre cartierele marginase, bântuiau pe străzi, impunându-și propriile legi. Era o priveliște obișnuită să vezi adulți purtând coifuri stupide sau pancarte improvizate, agățate în față și-n spate, unde le erau descrise „crimele”; erau scuipați, insultați și bătuți de tineri cruzi, îmbătați de propria putere. Adeseori erau siliți să defileze în camioane rechiziționate pe străzile Beijingului.

În 1967, Revoluția Culturală abia lua avânt. Pe bună dreptate, adulții încercau să nu iasă cu nimic în evidență: o carieră în partid, un post de conducere te puteau face să devii ținta persecuțiilor, la cheremul acestor adolescenți mânioși, fanatici, imprevizibili.

Muribundul zăcând, de pe urma unui cancer al vezicii, într-o rezervă a Spitalului Municipal, era doar vag conștient de toate astea. Tot ceea ce știa era că, din cauza unor oarecare tulburări recente, familiei sale îi era greu să iasă în oraș ca să vină să-l viziteze. Putea auzi sunetele stranii, neobișnuite de afară – muzică militară neîntreruptă, melodii revoluționare „autorizate”, preamărindu-l pe Mao, „Marele Cărmaci”, transmise prin difuzoare, zi și noapte.

Muribundul se considera un adept loial al Conducătorului Mao, dar, în inima lui, exista un loc special pentru Zhou Enlai, nu doar din cauza grijii sale în legătură cu spitalul, ci din cauza unor întâmplări mai vechi. Acum Zhou, supraviețuind în mod miraculos Revoluției Culturale, se străduia să limiteze nebunia Gărzilor Roșii, însă fără prea mare succes.

Suferindul era profund nedumerit. avea o încredere fără margini în Mao, în partid și în „mase”, dar nu putea pricepe de ce partidul și masele nu se mai înțelegeau.

Încrederea lui în „noua societate” fusese aceea care îi dăduse puterea să-și asume boala cu o demnitate stoică. Însă pe măsură ce zilele treceau și Gărzile Roșii deveneau tot mai gălăgioase și mai violente, moralul lui scădea. Și, pe deasupra, durerile deveneau din ce în ce mai intense. Își dorea ca soția lui să vină să-l vadă pentru ultima oară.

Vizitatorii care dăduseră năvală în camera lui erau absurd de tineri, gălăgioși și deloc impresionați de numele lui Zhou Enlai. Coridorul din fața rezervei bolnavului a devenit la început un zgomotos loc de întrunire, apoi de-a dreptul un timp de bătaie, căci Gărzile Roșii venite de pe străzi și intrate cu forța în spital s-au ciocnit cu Gărzile Roșii staționate în incintă. Primii voiau să-l ia de-acolo pe bolnav, să-l pedepsească, poate chiar să-l ucidă. Cei din spital – muncitori care arboraseră în grabă banderole roșii pentru a-și oferi o oarecare formă de autoritate, acum că aparatul Partidului era complet dezorganizat – protestau, susținând că nu puteau lăsa un muribund să fie luat de acolo. Cu lăudabil curaj, ei și-au apărat pacientul, la început cu vorba, apoi cu pumnii.

Invadatorii s-au retras în cele din urmă, amenințând că se vor reîntoarce. Obținuseră totuși o victorie minoră: bătrânul, au spus ei, susținuse într-o carte recentă că devenise un cetățean obișnuit; prin urmare, trebuia tratat ca atare. Fără camere separate, mâncare specială sau tratament preferențial. Urmau să plece, au spus liderii lor, numai dacă bolnavul avea să fie mutat într-un salon comun și tratat ca un pacient obișnuit.

Gărzile Roșii ale spitalului s-au conformat fără prea mare entuziasm. I. – au cărat, tit de grijuliu au putut, într-un salon mare, aglomerat, de la un alt etaj. Bătrânul era vag conștient de motivul tărbăoiului. Însă, o dată ajuns în salonul comun, și-a dat seama că instrucțiunile lui Zhou Enlai nu mai erau luate în seamă: infirmierele începuseră să-l ignore, iar injecțiile menite să-i ușureze durerile tot

mai acute încetaseră. Își murdărea patul și nimeni nu mai apărea să-i schimbe așternuturile.

Apoi, în mod miraculos, lui alt telefon venit din partea unui Zhou Hn l-ai scos din sărite l-a readus în vechea lui rezervă. O rudă, aspru criticată de Gărzile Roșii pentru că venise să-l viziteze, și-a amintit mai târziu că trupul bătrânului era acum grotesc de umflat și că pielea lui căpătase o nuanță verzuie. Analgezicele au început să-i fie din nou administrate, însă mult mai rar, de parcă infirmierelor le era teamă că, în cazul în care ar fi fost prea amabile cu el, aveau să aibă necazuri cu Gărzile Roșii de-afară. Iar când, în sfârșit, o femeie a venit să-l viziteze, n-a fost vorba deloc de soția lui, ci de o fantomă a trecutului – o fostă concubină pe care n-o mai văzuse de ani de zile.

Femeia asta era încă tânără, de vreo treizeci și ceva de ard, frumoasă și foarte, foarte supărată. Și ea avea o banderolă a Gărzilor Roșii, deși cu siguranță n-avea dreptul s-o poarte. Era pur și simplu un mod de a se deghiza pentru a se putea deplasa în voie. Venise însoțită de cumnata ei, care se dădea și ea drept membră a Gărzilor Roșii, deși trecuse de patruzeci de ani, dacă nu cumva era chiar mai în vârstă. Amândouă făcuseră drumul până în Beijing cu trenul, tocmai din Changehun, din Manciuria și, dacă au fost șocate de înfățișarea pacientului, n-au arătat-o. Au țipat și l-au cicălit pe bolnav, de parcă ar fi fost convinse că omul se prefăcea.

„Mi-ai ruinat viața”, a zis femeia mai tânără. „Toată lumea în Manciuria spune că sunt dușman al poporului, doar pentru că ți-am fost concubină. Trebuie să dai o declarație în care să spui că n-am avut nimic de-a face cu ceea ce s-a întâmplat acolo în timpul acelor ani. Poate că așa Gărzile Roșii din Changehun o să mă lase în pace”.

Bolnavul a îngăimat că e prea bolnav ca să poată scrie. Dar Li Yuqin (Lăuta de Jad) n-a părut deloc satisfăcută.

„Și asta nu-i totul”, a mai strigat ea. „Ai scris o carte. Mi-ai menționat acolo numele, mai sunt în mocirlă cu tino. Pentru asta îmi ești dator. Câți bani ai scos de pe urma cărții, mă rog?”

Suferindul a răspuns că nu mare lucru, „și oricum, am dat cea mai mare parte din bani înapoi statului”.

Cele două femei nu l-au crezut.

„Ai făcut bani buni de pe urma cărții. Sunt îndreptățită să-mi capăt partea mea”, a spus fosta concubină.

Ar fi continuat să-l hărțuiască așa, dacă n-ar fi apărut o altă rudă, care și-a dat imediat seama despre ce e vorba.

„Nu sunteți niște Gărzi Roșii autentice”, le-a zis. „Banderolele alea sunt doar de paradă, să puteți călători până aici, ca să hărțuiți un muribund. Vreți ca el să fie pedepsit pentru ca cei din Changehun să creadă că sunteți revoluționare adevărate. Am să le spun Gărzilor Roșii cine sunteți de fapt dacă nu plecați de-aici imediat”.

Cele două femei au plecat în cele din urmă, după ce au extorcat totuși 200 de yuan! (cam 45 de lire sterline) de la muribund. Au zis că se vor reîntoarce, dar șiretlicul lor fusese demascat și ele știau asta. A fost ultima oară când le-a văzut.

Starea lui s-a deteriorat rapid după acest episod. Un stră nepot de vârstă școlară, el însuși bolnav și aflat în același spital, cu leziuni la șira spinării, a venit și l-a ținut de mină, dar sfârșitul nu era chiar atât de aproape. Nu i se mai dădeau niciun fel de analgezice; infirmierele nu se mai apropiau de el de teama represaliilor. Nu doreau decât ca el să moară dt mai repede. În ultimele zile, bătrânul și-a recăpătat o oarecare pace și durerile s-au mai diminuat. Dar ultima lui soție, cu care se căsătorise în 1962, n-a mai ajuns niciodată la spital.

„Îngrijiți-l cum se cuvine”, spusese Zhou Enlai, dar ordinele lui Zhou nu mai aveau nicio greutate. După ce

bătrânul a murit, lucrurile au luat o întorsătură și mă. proastă. Trupul i-a fost incinerat în crematoriul spitalului, precum cel al unui amărât fără familie. Cenușa s-a păstrat, dar n-a avut loc niciun fel de ceremonie. Una din rudele mortului a avut curajul să înfrunte cumplitele Gărzi Roșii și a adus cenușa pentru a fi păstrată, în siguranță, în casa lui Zhou Enlai.

Până și în China comunistă ritualurile funerare au importanța lor. După cum au afirmat rudele lui, sufletul răposatului n-avea să-și găsească odihnă până ce întreg ceremonialul nu era îndeplinit. Însă Revoluția Culturală și-a urmat cursul, secundată de teroarea Bandei celor Patru, și abia în 1979 - la trei ani după ce Zhou Enlai a murit la rândul lui de cancer - familia decedatului a reintrat în posesia cenușii și a organizat o ceremonie funerară oficială. Rămășițele au fost duse la cimitirul „Muntele celor opt comori”, la treizeci de kilometri de Beijing. Acesta e un loc unde sunt înmormântați revoluționari de frunte, dar și oameni obișnuiți, și însuși faptul că s-a ales acest loc a fost o dovadă că mortul, deși îngropat în zona destinată oamenilor obișnuiți, nu fusese lipsit de prețuire în țara lui, cel puțin în ultimii câțiva ani ai vieții.

Numele lui era Pu Yi și, pentru scurtă vreme, a fost ultimul împărat al Chinei. Când va fusese venerat ca un zeu. Mai târziu, a fost considerat un trădător pasibil de pedeapsa capitală și, în cele din urmă, reabilitat după paisprezece ani de detenție, dintre care nouă într-o închisoare chinezească.

L-am întâlnit o singură dată: lucram la un documentar TV în China, în 1964. M-am dus la o recepție dată de guvernul chinez, după inaugurarea, în Beijing, a primului Târg de Industrie și Comerț al Franței. Doar cu câteva luni în urmă, De Gaulle stabilise relații diplomatice cu Mao. În încăperea aglomerată, un ins sfrijit, adus de spate, purtând ochelari cu multe dioptrii, a ridicat un

pahar și a zâmbit către mine, un surâs obosit, absent. „Kanpei”, a zis el. „Noroc”. Era privit de ceilalți oaspeți cu o curiozitate prietenească. „Cine-i acela?” l-am întrebat pe Pierre Chayet, un diplomat francez și prieten apropiat încă de pe vremea războiului din Algeria. „E Pu Yi”, a zis el, „ultimul împărat al Chinei. Exact omul de care ai nevoie pentru filmul tău”.

L-am căutat agitat prin toată încăperea, dar nu l-am mai putut găsi. Am alergat de-a lungul coridorului, dar plecase. Am încercat ulterior să dau de el, dar n-am izbutit. Persoanele oficiale la al căror ajutor am apelat ori nu puteau, ori nu doreau să ia legătura cu el.

Acum, după ce au trecut mai mult de douăzeci de ani, e ca și cum ne-am întâlni pentru prima oară. Kanpei!

Capitolul 2

În 1793, gloriosul strămoș al lui Pu Yi, împăratul Qian Long, cel mai de seamă reprezentant al dinastiei manchu (sau Qing) de suverani războinici, La refuzat disprețuitor pe lordul Macartney, care fusese trimis de guvernul britanic să stabilească relații cu „Fiul Cerului”. Modul arogant în care Qian Long la concediat pe lord, fapt care a pus capăt oricăror intenții ale Angliei de a dezvolta unde „relații speciale” cu China, La așezat pe emisarul britanic în rândul disprețuirilor guvernatori militari de rând, care în mod obișnuit se ploconeau în fața lui în interiorul Orașului Interzis.

„Există reguli foarte clare”, a zis împăratul Qian Long, „care stabilesc comportamentul trimișilor de rang inferior ai celorlalte state la Beijing... De fapt, virtutea și prestigiul Dinastiei Celeste s-au răspândit pretutindeni, regii nenumăratelor națiuni vin pe uscat și pe mare cu tot felul de lucruri prețioase. În consecință, nu ne lipsește nimic”.

Împărații chinezi ai dinastiilor Ming (1368 - 1644) și Qing (1644 - 1911) erau convinși că sistemul de

guvernare al Chinei era cel mai bun din lume, pentru că era bazat pe principiile confucianiste și nu datora nimic lumii exterioare.

Analectele sau învățăturile lui Confucius (551 - 479 î.Hr.) n-au constituit neapărat o filosofie, dt o serie de legi morale care reglementau relațiile dintre conducători și cei conduși, multe dintre ele admirabile - și foarte potrivite împăraților iubitori de ierarhii și curtenilor lor.

Confucius însuși a fost un aristocrat omenos, un pacifist care îi disprețuia nu numai pe războinici, dar și pe neguțători, un învățat care credea cu fermitate că diferențele sociale erau stabilite de divinitate, însă conducătorii aveau obligația morală de a se comporta responsabil și cu generozitate față de inferiorii lor. Expresia „Bogatul în castelul său, săracul la poarta acestuia” s-ar fi potrivit pe deplin învățăturii sale. Unele dintre preceptele lui trimit parcă la „Reînarmarea morală” sau „Grupul de la Oxford”.

Respectul lui Confucius pentru cunoaștere și înțelepciune, care a fost responsabil pentru sistemul meritocrației chineze, a stat la originea numirii învățărilor (sau mandarinilor) la conducerea provinciilor și a restrâns eșaloanele superioare ale administrației la o minusculă minoritate elitistă care își dovedise calitățile mentale în timpul unor examene istovitoare. Sistemul avea oarecare asemănări cu guvernarea rezervată elitei „Oxbridge” din Anglia și chiar mai mult, cu „mandarinatul” franțuzesc *Grandes Écoles*, care restrângea întregul eșalon superior al birocrăției de guvernământ și universitare la un grup minuscul care trecuse cu succes prin istovitoarele examene de admitere la *Polytechnique*, *École Normale Supérieure* sau *École Nationale d'Administration*.

Ceea ce făcea unic sistemul chinezesc era faptul că elita hii intelectuală se afla în serviciul unei dinastii imperiale care continua. să aibă o perspectivă medievală

asupra lumii – o perspectivă pe care foarte puțini dintre mandarinii inteligenți și educați au îndrăznit să o pună la îndoială. Insularitatea conducătorilor chinezi mergea mână în mână cu tendința către secretomanie (până în ziua de azi Beijing este un oraș alcătuit din enclavă zidite, și asta nu doar în interiorul Orașului Interzis) și pasiunea pentru intrigă.

Este dificil de spus, în seria aproape constantă de conflicte care au marcat relațiile dintre China și restul lumii cu puțin înainte de nașterea lui Pu Yi, care dintre părți s-a comportat mai rău: China rasistă, imperială, absurd de conservatoare, convinsă în mod arogant că n-avea nimic de învățat de la „barbarii cu păr roșu”, sau puterile vestice – și Japonia – a căror imoralitate cinică, prădalnică, în zilele de glorie ale imperialismului secolului al XIX-lea, șochează încă. Anglia s-a luptat cu China în timpul Războiului opiumului din 1839 – 1842, pentru a asigura exportul liber către China al acestui drog cultivat în India, după ce un împărat aparținând dinastiei manchu i-a interzis importul. Japonia s-a comportat în mod rușinos în tot acest timp. Atitudinile țărilor occidentale față de China sunt cel mai bine reflectate în extraordinara izbucnire rasistă a lordului Palmerston. Iată ce scria el în 1855:

Se apropie cu repeziciune vremea când vom fi obligați să aplicăm o altă lovitură Chinei. Aceste guverne pe jumătate civilizate, cum ar fi cele din China, Portugalia și America Latină, cer câte o săpuneală la fiecare opt sau zece ani, pentru a fi readuse la ordine.

Mintile lor sunt prea înguste pentru a reține o impresie care să dureze mai mult decât atât, iar avertismentele nu prea ajută. Puțin le pasă de cuvinte și nu numai că trebuie să vadă bățul, dar trebuie să îl și simtă pe spinare înainte de a se supune.

Clxina a simțit bățul un an mai târziu, când

Palmerston a organizat o expediție după un incident în care a fost implicat vasul comercial britanic *Arrow*, în portul Canton. Lordul Elgin, fiul aristocratului britanic pasionat de sculpturile grecești, s-a îmbarcat într-o „misiune către Beijing” pentru a cere despăgubiri – și a impune prezența unui ambasador britanic permanent, acreditat la curtea man duri ană. Misiunea Elgin, ăknânătă de izbucnirea răzmeriței indiene din 1857, a dus în qele dâriurmă la un al doilea război, implidrid canonierefe și infanteria marină franceză, precum și o forță expediționară anglo-indiană bine antrenată, la jefuirea Palatului de Vară și stabilirea concesiunilor străine, cărora răposatul împărat Qian Long li se opusese mereu.

Ironia – dar și dovada izolării imperiale chineze ajunse la culmea absurdului – era că motivul principal în virtutea căruia China lupta atât de feroce pentru a-l împiedica pe lordul Elgin să intre tei Beijing consta în faptul că pur și simplu curtea imperială nu putea crede că puterile străine vor organiza o astfel de expedite doar pentru a schimba ambasadori și a se ocupa de intensificarea comerțului. Războinicii **manciurieni** coborâseră din fortărețele lor tătare din nord-est pentru a cuceri și a înlătura dinastia Ming Curtea manciuriană – în 1860 – credea cu tărie că lordul Elgin, asemeni propriilor ei strămoși manchu, avea același scop, și că „păroșii cu nas mare” intenționau să se așeze ei înșiși pe tron. Doar treptat și-au dat seama consilierii imperiali ca pe „barbarii” britanici și francezi nu îi interesa altceva decât comerțul – și o prezență diplomatică permanentă la Beijing. Dacă ar fi înțeles acest lucru mai devreme, mii de vieți, ca și comorile inestimabile ale Palatului de Vară, ar fi putut fi salvate.

Ca atare, expediția Elgin a marcat începutul „colonizării” Chinei și invaziei teritoriale, un proces care avea să continue de-a lungul întregului secol al XIX-lea,

până la sfiși tul celui de-al doilea război mondial. Nici n-a obținut bine lordul Elgin o ambasadă în Beijing, că Rusia a și anexat portul Haishenwei, cunoscut astăzi sub numele de Vladivostok Japonezii, câțiva ani mai târziu, aveau să anexeze Formosa, Vietnamul francez și Birmania britanică. De-a lungul întregii coaste chineze, Japonia, Franța, Germania, Rusia și Anglia au stabilit „concesiuni” străine, cu detestatul privilegiu al extraferitorialității. În vreme ce împăratul Qian Long îi limitase pe străini la minuscule enclave în Canton, refuzându-le până și dreptul de a intra dincolo de zidurile orașului, La vremea când s-a născut Pu Yi (în 1906) fiecare străin care trăia într-una din multele concesiuni din China se bucura de echivalentul privilegiilor diplomatice de a nu putea fi arestat sau judecat în tribunalele chinezești, iar enclavele britanice, franțuzești, germane și japoneze de pe teritoriul chinezesc deveniseră microcosmosuri ale țărilor respective. Dintre toate țările importante, doar Statele Unite nu au intrat în cursa concesiunilor, refuzând să copieze modelul colonial al europenilor, datorită propriei lor experiențe în calitate de colonie. În timp, totuși, americanii s-au îndreptat către enclavele străine, și pe urmele lor – după exemplul european de a trimite trupe de elită pentru a-și proteja propriile minorități naționale – au apărut pușcașii marini americani.

Deoarece împărații **manciurieni** din secolul al XIX-lea priveau China drept propria lor posesiune, acest lucru i-a făcut pe „diavolii străini” încă și mai nerăbdători să înșface bucăți mari din ea”. Scopul instinctiv, neșovăitor, al diplomației **manciuriene** a fost să țină poporul în neștiință”, scria Paul H. Clements, autorul cărții *Răscoala boxerilor*. „Cuceritorilor **manciurieni** ai uneia dintre cele mai favorizate zone de pe glob nu le-a trebuit mult ca să-și dea seama că, fiind relativ puțini ca număr, era spre interesul lor, ca stăpânitori ai unei rase inteligente, cu

respectul legii, deși pasive, reprezentând o pătrime din populația globului, să interzică toate eforturile de schimbare, să sigileze țara astfel încât o repetare a propriei lor isprăvi, sau eventuala nemulțumire față de propria lor guvernare, venind din influențe externe, să fie imposibilă”.

Nimeni n-a întruchipat acest spirit mai mult decât împărăteasa văduvă Ci Xi (numele ei, „Maternă și Fericită”, mi era decât unul dintre multe altele, incluzând attribute precum „Perfectă”, „Reverențioasă”, „Ilustră”, pe care Le-a obținut odată cu vârsta), perfida supranumită „Venerabila Buddha”, născută în 1835, care a dominat China din 1860 până la moarte, în 1906, încoronându-l pe Pu Yi cu două zile înainte de a-și da duhul.

Ci Xi a fost una dintre cele mai necruțătoare, viclene și imorale suverane din vremea sa. Personajul face parte integrantă din povestea noastră deoarece fără el China ar fi devenit o altfel de țară, iar Pu Yi, aproape sigur, n-ar fi devenit niciodată împărat. Această femeie a reprezentat încarnarea a aproape tot ce a fost rău în guvernarea Chinei secolului al XIX-lea. În același timp, forța ei de caracter, priceperea de a trage sfori și – mai ales – abilitatea de a scăpa teafără din situații extreme sunt demne de toată admirația. În manevrele politice și în talentul de a jongla pentru obținerea puterii, ea a semănat cu răposata Indira Gandhi. Avea ceva și din de Gaulle în privința naționalismului ei încăpățânat. Iar partea sa întunecată ar fi făcut din Mes să țin a sau din femeile familiei Borgia niște inocente.

Ci Xi și-a început viața cu un avantaj clar: era manciuriană – adică era membră, prin naștere, a clanului conducător (însușind nu mai mult de cinci milioane de suflete) care a dominat China din 1644 încoace. Marina Warner, a cărei excelentă carte *împărăteasa Dragon* rămâne biografia cea mai bună și mai autorizată, afirmă

despre ea: „Familia lui Ci Xi nu era bogată; acest lucru în China însemna probabil că tatăl ei era un om cinstit”. El a fost un mandarin de grad inferior, în Consiliul Civil de Numiri. Mai târziu a devenit administrator sau împuternicit al provinciei Anhui, o regiune cu climă blândă a Chinei, așezată pe malul fluviului Ian-ți. Familia avea antecedente aristocratice: clanul ei, Yehonala, includea o „față regală”, o tânără fată care se căsătorise cu Nuriachi, fondatorul dinastiei Qing (manchu), cu vreo 250 de ani înainte de nașterea lui Ci Xi. De atunci familia ei decăzuse. La vremea nașterii sale, în 1835, Lan G ui (Mica Orhidee), cum era cunoscută înainte de a-și căpăta titlul „imperial”, nu era decât o tânără manciuriană oarecare, de familie bună, fiica unui slujbaş civil de condiție mijlocie.

Nu există fotografii din tinerețe ale lui Ci Xi. Fotografiile sepie din perioada ulterioară, deși o prezintă în posturi alese cu grijă, îi dau un aer de maimuță. Era mititică, dar în tinerețe trebuie să fi avut un considerabil șarm *fausse laide*. „O mulțime de persoane erau geloase pe mine, pentru că eram socotită o femeie frumoasă la vremea aceea”, o citează sora ei, Dexing. Ceea ce o distingea de majoritatea celorlalte fete manchu de vârsta ei era inteligența precocă și - încă din adolescență - ambiția ei ieșită din comun.

Femeile manchu porneau în viață cu un avantaj înăscut față de fetele „han” (chineze) bine situate: nu li se bandajau labele picioarelor. Nu erau supuse acestei forme prelungite de tortură, care le făceau pe curtezanele chineze să șchiopăteze pe cioturi de opt centimetri - „picioarele lotus” care erau menite chipurile să-i arunce pe bărbații chinezi într-o frenezie sexuală și să le împiedice pe chinezoaice să ducă niște vieți normale.

Deoarece era atât de micuță, picioarele ei erau oricum minuscule, fără niciun artificiu: mai târziu, când a întâlnit temei străine, nu s-a putut abține să nu se holbeze

oripilată la pantofii lor uriași, dizgrațioși. Probabil că înfățișarea sa

— Inclusiv picioarele minuscule - i-a făcut pe „căutătorii de talente” regali să o selecționeze atunci când, după o perioadă potrivită de doliu pentru moartea tatălui său, tânărul împărat Xian Feng (1832 - 1861), al cărui nume însemna „Abundență universală”, a început să caute neveste și concubine.

I s-a ordonat ca, împreună cu sora ei, să se înfățișeze înaintea curții din interiorul Orașului Interzis, în 1851. Ci Xi era una dintre cele șaizeci de fete manchu de familie bună, selectate și aduse în felul acesta, în cadrul unei ceremonii care avea ceva dintr-un vechi ritual chinezesc, ceva dintr-un banal concurs de frumusețe și multe elemente de astrologie. La vremea aceea, ea avea șaisprezece ani și, după o cercetare amănunțită făcută de mama împăratului (Xian Feng însuși nu era întrebat în privința asta) a fost numită „Persoană Onorabilă”, concubină de rangul al cincilea. Sora ei n-a trecut testul, datele astrologice, satisfăcătoare în cazul lui Ci Xi, fiindu-i nefavorabile. Erau totuși compatibile cu o altă față regală. Sora lui Ci Xi s-a căsătorit astfel cu unul dintre frații mai mici ai împăratului, prințul Zhun.

Orașul Interzis era un oraș într-un oraș, o comunitate de zeci de mii de suflete, constituit dintr-un labirint de palate, temple, curți interioare și grădini. Chiar și în ziua de azi, să treci prin Poarta Wumen, sau Poarta Amiezii, încastrată în zidurile ei înalte, de culoare ocru, pe vremuri rezervată doar împăratului - supușii săi foloseau intrări auxiliare

— Înseamnă să intri într-o lume care nu seamănă cu nicio alta: clădirile - majoritatea construite din lemn și zugrăvite în culori vii - sunt o sursă constantă de încântare vizuală. Chiar și în Beijingul de azi, zgomotos, sufocat de traficul infernal, lumea de dincolo de ziduri pare să nu

existe deloc.

Orașul Interzis nu însenina doar palatul împăratului. Era sediul întregii guvernări, cu birouri, temple, vistierii, teatre, arsenale, școli și chiar închisori și „camere de pedeapsă” pentru curtenii recalcitranți și concubinele nesupuse.

Palatul imperial, înconjurat de un zid de zece metri și de un șanț cu apă de cincizeci de metri, este așezat la intrarea în Orașul Interzis. Se spunea că are 9 999 de încăperi, deși o numărătoare făcută de oficialii muzeului în 1958 a arătat că nu erau decât 8 886. Palatul nu are structura unitară, tipică clădirilor occidentale, de constituit mai degrabă dintr-o serie de turnuri, curți și pavilioane care se întrepătrund. În centrul lui se află un him cu un acoperiș dublu alcătuit din țigle galbene emailate - construit exclusiv pentru împărat. Unul dintre pavilioanele din interiorul palatului imperial este Tumul celor Când Fenicși. Fenicșii, în mitologia chineză, simbolizează norocul, iar acoperișul Pavilionului Fenix este placat cu efigiile lor.

Palatul este legat printr-un pod de marmură albă, Podul Apei Aurii, de restul Orașului Interzis, și doar împăratul avea voie să pășească pe-acolo. Duce către Poarta Supremei Armonii, deschizându-se într-o curte pavată uriașă, aproape la fel de mare ca un stadion de fotbal, unde ar putea încăpea nouăzeci de mii de oameni stând în picioare. Aici, gărzile imperiale și demnitarii se adunau pentru a-l omagia pe împărat, cu diverse ocazii oficiale.

În interiorul zidurilor Orașului Interzis există alte nouăsprezece palate. Unele, precum cele șase Palate de Vest și cele șase Palate de Hst, seamănă mai mult cu niște case impunătoare. Pe vremea lui Pu Yi, acestea erau locuințele private ale împărăteselor, concubinilor și eunucilor. În timpul dinastiei Ming, peste o mie de eunuci

locuiau acolo. La vremea când Pu Yi a devenit împărat, numărul lor scăzuse la aproximativ două sute.

Fiecare din celelalte palate avea o funcție anume. Sala Supremei Armonii, cu cele șaptezeci și două de coloane stacojii care o susțineau, adăpostea tronul imperial. Era foarte rar folosită, doar cu ocazia încoronărilor și a celor mai importante ceremonii ale curții. Împăratul se relaxa în mai puțin impunătoarea Sală a Totalei Armonii, unde avea întruniri neoficiale cu supușii săi, asculta muzică sau se odihnea. Acolo se afla un tron mai mic.

Banchetele se țineau în Sala Eternei Armonii, unde aveau loc și examenele pentru mandarinii aspiranți. Legată de aceasta prin scări și terase de marmură, se află Poarta Purității Divine, cu patru lei de bronz aurit, care vegheau simbolic asupra intimității împăratului – locuința lui privată, Palatul Purității Divine. Alături se află Palatul Uniunii, unde erau încoronate împărăteșele și unde doamnele de la curte cultivau viermi de mătase. Alături de acesta se află Palatul Liniștii Pământeste, cu a sa „cameră roșie” specială, unde împăratul își petrecea noaptea nunții. Roșul este o culoare de bun augur în China și încăperea este decorată cu fenicși brodați cu aur. Singura piesă de mobilier din această cameră era un pat uriaș cu baldachin. Ci Xi, împărăteasa Văduvă, cum avea să fie numită, prefera Sala Cultivării Mentale, mică și elegantă, probabil din cauză că era foarte aproape de grădina imperială, cu peisajele ei de piatră, cu pini, chiparoși, heleșteie și straturi de flori. Avea o pasiune ieșită din comun pentru grădinărit și-și petrecea acolo zile întregi.

Astăzi, Întregul Oraș Interzis este un vast muzeu, în rare se află și bijuterii, haine ceremoniale, sigilii de chihlimbar și ustensile pentru gătit. Încă e posibil să te plimbi pe aleile lui înguste și să-ți imaginezi că te-ai întors în timp, în vremurile imperiale. Spre deosebire de

Versailles, care poate fi văzut cel mai bine din aer, dacă vrei să-ți dai seama de simetria lui extraordinară, Orașul Interzis nu se poate privi de la distanță, deși este posibil să vezi palatul imperial de pe Dealul Cărbunelui, o colină folosită cândva pentru depozitarea cărbunelui. Între zidurile orașului, ochiul este permanent uimit de contraforturile chinezești zburătoare, sculpturile aurite, statuile de toate felurile și acoperișurile minunat alcătuite, galbene, verzi și roșii. Este un loc plin de surprize: uși înguste dau către spațioase curți rectangulare, trepte de marmură către temple mici și delicate. Fără o hartă detaliată este ușor să te rătăcești în acest labirint delicat.

Pe vremea dinastiei Ming, până la o sută de mii de eunuci îl serveau pe împărat. Unii – foarte puțini – au devenit la fel de influenți precum miniștrii, dar majoritatea erau practic sclavi care puteau fi bătuți și executați după plac. În ciuda pedepselor implicate, era un lucru bine cunoscut că eunucii îl jefuiau pe Împărat cât puteau: aceasta era răzbunarea, justificată, pentru condiția lor disprețuită, abjectă. Pe vremea lui Ci Xi se știa bine că eunucii erau extrem de corupți. Nu făceau decât să urmeze propriul exemplu al lui Ci Xi. Una dintre trăsăturile ei a fost pasiunea, care a durat întreaga viață, pentru bogății. Chiar la apogeul puterii și faimei sale, încă își mai punea deoparte cantități impresionante de bijuterii, bani, antichități și aur, nefăcând prea mare diferență între veniturile statului și cele personale. Faimoasa „barcă de marmură”, care este una dintre cele mai neobișnuite și mai lipsite de gust comori ale Palatului de Vară (reclădit potrivit indicațiilor ei, după ce a fost distrus în 1860), a fost construită cu fonduri deturnate din alocațiile destinate refacerii marinei de război chineze.

O concubină de rangul când – ceea ce devenise Ci Xi în 1854 – nu era neapărat o intimă a împăratului, și Ci Xi și-a dat repede seama că avea nevoie de complicitatea

eunucilor pentru a putea ajunge în patul regal. Noul împărat, Xian Feng, era în orice caz un tipic individ *fin de race*; slab de înger, desfrânat, laș, fusese încă de la pubertate un client asiduu al bordelurilor de ambele sexe din Beijing.

Plăcerile sexuale îngăduite la curte i se păreau plictisitor de convenționale. Cărțile erotice taoïste din secolul al XII-lea, lectura favorită a aristocrației chineze, nu lăsau nimic imaginației, deși totul era învăluit într-un limbaj înflorit adecvat felatja era denumită voalat cu metafora „fata de jad cântând la flaut”; iar sodomia era* „jocul cu floarea în grădina din spate”. Modul în care micuța, nu neapărat frumoasa (după standardele chineze, cel puțin) Ci Xi s-a strecurat în patul tânărului împărat nu se știe. Mai târziu, bârfele de la curte spuneau că ea l-a mituit pe eunucul-șef pentru a sugera numele ei împăratului. În orice caz, numele său a apărut pe tableta de jad – un soi de registru – conținând companiile nocturne ale împăratului.

Conform ritualului străvechi, care avea de-a face mai mult cu securitatea decât cu erotismul (împărații manchu, ca și împărații Ming dinaintea lor, aveau o frică morbidă de a nu fi asasinați), eunucul a venit într-o noapte, a dezbrăcat-o, a înfășurat-o în covorașul roșu și a purtat-o pe umeri până în patul regal. În scopul procreării, data contactului ei a fost înregistrată și semnată cu sigiliul imperial. Împăratul a fost probabil încântat nu numai de sexualitatea ei, dar și de inteligența, și de vocea ei plăcută. Numele a început să-i apară frecvent pe tableta de pe și, în aprilie 1856, la vârsta de douăzeci de ani, ea a dat naștere unui fiu. Împăratul avea deja o fiică de la o altă concubină, dar fetele nu prea contau: Tong Zhi avea să fie singurul băiat al împăratului. Drept rezultat, peste noapte, statutul lui Ci Xi s-a schimbat. A devenit o concubină de rangul al doilea. După cum știau, deja toți curtenii și eunucii, ea

avea o voință de fier și pusese ochii pe rangul cel mai înalt la care putea ajunge o femeie. Fără calamitățile petrecute în China tocmai când ea câștiga favorurile sexuale ale împăratului, n-ar fi avut nicio șansă.

Anul în care Ci Xi a devenit una dintre multele concubine imperiale a coincis cu unele dintre evenimentele cele mai dezastruoase din istoria Chinei: Hong Xiuquan, recent convertit la protestantism și care căzuse la examenul de mandarin, s-a proclamat „Rege Divin” rival, declarând un război sfânt uzurpatorilor **manciurieni**.

El și-a organizat armata în provincia sa, Guangxi, și a năvălit către sud și vest. A cucerit Anhui, de unde era Ci Xi, a pus stăpânire pe Nanjing, capitala Chinei de Sud, și curând a amenințat chiar Beijingul. Armata de țărani a rebelului Rege Divin era o forță fanatică bine disciplinată. Războiul taipingilor, cum a fost numit acest episod, a fost un ciudat amestec de puritanism, protestantism preluat ia în timpi are și comunism primitiv. Țăranii împovărați de dări, multă vreme susținători ai răsturnatei dinastii Ming, oameni din sud care îi priveau pe **manciurieni** drept invadatori tătari, s-au raliat cauzei Regelui Divin.

Din toate punctele de vedere, tânărul împărat Xian Feng s-a comportat lamentabil. Când forțele taipingilor au ajuns la periferiile Tianjinului, orașul de coastă aflat doar la o sută de kilometri sud de Beijing, el a intrat în panică. Doar anturajul său l-a împiedicat să părăsească în mod rușinos Orașul Interzis, pentru a se refugia în nord, într-un palat din Jehol (Chengde), sub pretextul unei „inspecții anuale”.

Din fericire pentru el, Regele Divin rebel a început foarte curând să dea semne de demență, și la vremea când vizitele lui Ci Xi în camera de culcare regală se îndesau, armatele împăratului au început să câștige bătălii împotriva taipingilor. Când ea a născut băiatul, o parte din pericolele care plutiseră asupra tronului se risipiseră, dar

prețul plătit fusese mare: China era un pământ devastat, iar rebelii taipingi aveau să fie învinși definitiv abia în 1860. Acesta a fost anul în care expediția franco-britanică, sub conducerea lordului Elgin, s-a năpustit asupra Beijingului. Când trupele britanice *și franceze au ajuns la porțile Orașului Interzis*, împăratul a intrat din nou în panică și de data asta chiar s-a refugiat la jehol, mutând majoritatea curții în pavilioanele de vânatoare de acolo. Ci Xi l-a însoțit și ea, împreună cu fiul ei nou născut. Prințul Gong, fratele mai curajos al împăratului, a rămas să negocieze cu „barbarii” an glofrancezi.

Vestea ocupării capitalei de către armatele străine și jefuirea Palatului de Vară l-au aruncat pe împărat într-o puternică stare depresivă, din care ieșea doar ca să-și înece amarul în băutură, droguri și dezmăț. Ci Xi a fost exclusă: la vremea aceea, ea îl disprețuia în mod deschis pe desfrânatul de 29 de ani, preferând compania eunucilor pentru istețimea lor și a ofițerilor din garda palatului pentru virilitatea lor.

Curtea bârfituare n-a întârziat să-i raporteze infidelitățile, și ea a fost retrogradată la statutul de curtean de rând. Dacă împăratul ar fi controlat pe deplin situația, ea ar fi putut fi chiar condamnată la moarte. Dar el avea probleme *mai mari* pe cap decât infidelitatea uneia dintre concubine. Exilul lui s-a tot prelungit. Era deja anul 1861, forțele anglo-franceze încă staționau în interiorul și împrejurul Beijingului, hrana se găsea cu greutate, iar inflația era atât de ridicată în capitală, încât respectul obișnuit al chinezilor pentru regalitate a fost înlocuit de dispreț și ură: comercianții aruncau în oficialii palatului cu pumni întregi de bancnote care nu mai aveau nicio valoare din cauza inflației. Exista un dispreț deschis pentru împăratul laș, desfrânat, prea înfricoșat ca să se opună invadatorilor barbari.

Oricum era pe moarte - de pe urma hidropiziei,

băuturii și depresiei. Și chiar înaintea morții sale, Ci Xi și-a folosit calitățile care aveau să facă din ea cea mai puternică femeie din China.

„Împăratul nefind practic conștient de ceea ce se întâmpla în jurul lui”, i-a povestit ea surorii ei Dexiong”, l-am dus pe fiul meu la căpătâiul lui și l-am întrebat ce avea de gând să facă în legătură cu succesorul la tron. El n-a dat niciun răspuns, dar, așa cum a fost întotdeauna cazul în situații de urgență, am avut prezența de spirit să-i spun: «Iată-ți fiul»]; auzind aceste vorbe, el a deschis ochii și a zis: «Firește că el va urma la tron.» M-am simțit, desigur, ușurată când acest lucru a fost stabilit o dată pentru totdeauna. Astea au fost practic ultimele cuvinte pe care le-a rostit”.

Legenda, dar și ura postumă față de Ci Xi, oferă desigur o altă versiune a succesiunii. Acum se crede că ea a mituit un eunuc pentru a fura sigiliul imperial, prodamându-și fiul împărat, și că a ars un decret imperial care ordona celor opt regenți, numiți pentru a supraveghea domnia noului împărat, să „o ucidă pe Ci Xi dacă creează probleme”.

De-acum Ci Xi era o intrigantă strălucită, și în atmosfera tulbure a curții din Jehol, cu trupul împăratului întins în costing așteptând momentul astrologic favorabil pentru a începe călătoria înapoi spre Beijing, ea a luat repede situația în mână. Împărăteasa Niuhuru, soția „numărul unu”, fără copii, a răposatului împărat, a fost amăgită de atitudinea respectuoasă, binevoitoare a lui Ci Xi. Aproape analfabetă, total depășită de noile ei responsabilități, Niuhuru a acceptat bucuroasă sugestia lui Ci Xi ca ambele femei să devină împărătesc Văduve și să domnească împreună, cu puteri care să le depășească pe cele ale celor opt regenți.

La vremea când coșciugul împăratului a ajuns la Beijing, Ci Xi se afla la un pas de puterea supremă, pe care

o urmărise de la început.

Foarte repede, și-a dat pe față caracterul machiavelic. Nici n-a ajuns bine procesiunea funerară la Beijing, că ea a și dat o lovitură, folosindu-i pe prințul Gong și pe un alt frate imperial, prințul Zhun (care se căsătorise cu sora ei) drept aliați: regenții au fost demși pe motiv că nu s-au priceput să negocieze cu „barbarii” invadatori; istoria a fost lescrisă, căci Ci Xi a susținut acum că răposatul împărat, tatăl copilului ei, fusese „forțat, cu totul împotriva voinței sale, să se refugieze la Jehol”. Alți trei prinți, inclusiv unul despre care se credea că îi plănuise moartea, au fost arestați pentru activitate subversivă. Doi dintre ei au avut „permisiunea” să se sinucidă, iar cel de-al treilea a fost decapitat ca un criminal de rând. Acestea au fost primele din nenumăratele crime de care „Venerabila Buddha” s-a făcut responsabilă. Curând, inteligența ei superioară a transformat-o pe cealaltă împărăteasă Văduvă într-o unealtă ascultătoare. Ci Xi a început să ia toate deciziile importante, în numele fiului ei, negociind cu barbarii: armatele lor au dat o mână de ajutor pentru înfrângerea bandelor de rebeli taipingi, înainte de a părăsi China. Majoritatea străinilor plecaseră până la sfârșitul lui 1863, dar câteva sute de soldați britanici și francezi au rămas pentru a proteja legațiile nou înființate în Beijing, Ci Xi a demonstrat curând că loialitatea nu era deloc una dintre calitățile sale: în 1885 ea l-a acuzat pe prințul Gong că ar fi încercat să o molesteze în timpul unei audiențe și, chiar dacă mai târziu l-a „iertat”, l-a retrogradat pe postul de „consilier”, promovându-l în schimb pe mai maleabilul prinț Zhun, bunicul lui Pu Yi.

Treptat, a îndreptat China pe o cale ce avea s-o arunce în faliment economic și moral: atunci când îi trebuiau bani pentru extravaganțele ei, vindea posturile de magistrat sau de prefect. Cheltuielile pe care le făcea în

Orașul Interzis au atins cifre astronomice. De costisitoarele ei plăceri de la palat se ocupa eunucul favorit, An Dehai, executat mai târziu pentru vina de a se fi comportat el însuși ca un rege.

Ci Xi știa că, de îndată ce fiul ei avea să ajungă la maturitate, ea n-ar mai fi putut – după cum se spunea în China – „să coboare paravanul și să se ocupe de afacerile de stat”. Femeilor, chiar și împărăteselor Văduve, nu li se permitea în mod oficial să se ocupe de treburile de stat din sala tronului, decât dacă se aflau în spatele unui paravan galben.

Din fericire pentru ea, fiul ei, Tong Zhi, s-a dovedit a fi aproape la fel de incapabil ca și tatăl lui. Ci Xi îl trata cu supremă indulgență. Inevitabil, cu timpul, voci critice aveau s-o acuze de întreținerea deliberată a tendințelor lui înnăscute către băutură și desfrâu. Cu siguranță, ea n-a făcut niciun efort pentru a-i împiedica expedițiile la bordelurile din Beijing. Îi plăcea compania travestiților, era aproape sigur bisexual și contractase probabil un sifilis. Căsătorit la șaisprezece ani cu o frumoasă aristocrată manchu (fica unuia dintre oficialii obligați să se sinucidă, uniunea lor fiind menită să elimine neînțelegerile dintre clanuri), el n-a reușit să revină pe calea cea dreaptă. Între timp, conștientă că, în cazul în care fiul ei ar fi avut un moștenitor, ea însăși și-ar fi pierdut cu timpul prestigiul și puterea considerabilă (căci dacă i s-ar fi întâmplat ceva fiului, nora ei, Alude, ar fi devenit Regentă), Ci Xi a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a o umili pe fată.

EHN nou evenimentele s-au derulat în favoarea lui Ci Xi. Tânărul împărat a murit de pojar, în 1875, la vârsta de nouăsprezece ani, Alude s-a sinucis la puțin timp după aceea (încurajată s-o facă, au susținut unii, de împărăteasa Văduvă însăși), iar Ci Xi a devenit încă o dată conducătorul necontestat al Chinei. Ea a susținut totuși că, după moartea fiului ei, „toată fericirea i s-a risipit”.

Ci Xi n-a pierdut deloc vremea: în ziua în care i-a murit fiul, a convocat o ședință de urgență pentru a hotărî succesiunea și n-a fost nicio surpriză pentru nimeni când curtea i-a aprobat alegerea: fiul în vârstă de trei ani al cumnatului ei, prințul Zhun, botezat imediat Guang Xu, de „descendență glorioasă”.

A fost o alegere arbitrară, ilegală și foarte criticată, chiar dacă, de-acum, curtenii ci șovăiau să mai facă ceva care să-i provoace teribila mânie. Împăratul nu era numai conducătorul laic, ci și spiritual al Chinei. O parte importantă a îndatoririlor lui implicau glorificarea strămoșilor și sacrificii la mormintele înaintașilor lui. Doar un moștenitor de sex masculin al generației următoare, mai tinere, putea îndeplini astfel de ceremonii. Fiind văr cu răposatul împărat, Guang Xu, conform tradiției, nu putea îndeplini astfel de rituri. Ci Xi l-a adoptat imediat, pentru a îndrepta lucrurile. Dar indiferența ei față de tradiție, atunci când asta o avantaja, a dus la sinuciderea unui distins mandarin – dacă nu a mai multora – iar când prințul Zhun a aflat știrea succesiunii fiului său, a plâns.

Amintindu-și de vizitele în casa bunicului său, cu mulți ani mai târziu, Pu Yi a revăzut în memorie „nenumăratele suluri cu scrisul bunicului meu atârând în încăperile fiilor și nepoților lui. Existau două pe care scria: «Bogăția și Norocul aduc mai mult Noroc, Favorurile Regale aduc mai multe Favoruri.»”.

Prințul Zhun o fi fost el un lingușitor, după cum sugerează sulurile, dar știa destule de-acum despre Ci Xi ca să se teamă de ea. Din nou cu un copil pe tron, Ci Xi era gata pentru încă o perioadă „în spatele paravanului galben” – una dintre perioadele cele mai negre din istoria Chinei, marcată de crime și revoluții.

Capitolul 3

În ciuda alunecării spre corupție, anarhie și, în cele din urmă, revoluție, primii ani ai conducerii împărătesei

văduve Ci Xi - anii '80 și '90 ai secolului al XIX-lea - au fost la început percepuți, de tot mai numeroasa comunitate străină din China, drept ani de progres și armonie.

Cealaltă împărăteasă văduvă, Niuuhuru, deși în mod oficial avea același rang, nu lua parte la conducerea statului și, după moartea ei prematură, la vârsta de 44 de ani, în 1881, Ci Xi a domnit fără rivali. Inevitabil, dar probabil întemeiat, bârfa de palat a susținut căci Xi ordonase ca Niuuhuru să fie otrăvită.

Ci Xi nu și-a schimbat niciodată atitudinea față de **disprețuiții „barbari”**. Dar străvechea zicală chineză „folosește-i pe barbari pentru a-i controla pe barbari” s-a dovedit valabilă. Pentru prima oară, străinii, alții decât iezuiții (care, practic, își luaseră naționalitate chineză, adoptând și obiceiurile acestei țări), au venit în China în număr mare - ca mercenari, constructori de nave, administratori cu contract, traducători. Anumite părți ale birocrăției - vămuirea și colectarea taxelor - au devenit apanajul străinilor (mai ales britanici). Ci Xi s-a gândit, pe bună dreptate, că străinii bine plătiți vor fi mai cinstiți decât mandarinii. A început chiar să încredințeze unele misiuni diplomatice chineze unor străini.

Dar tocmai când se părea că relațiile armonioase fără precedent ar putea duce la o nouă eră a încrederii, uriașul aflux de misionari străini de toate felurile a dus la nașterea unor noi tensiuni - confirmând părerea lui Ci Xi că toți străinii erau, în fond, niște „diavoli”.

Unii dintre acești noi misionari se comportau, în felul lor, la fel de brutal ca și Palmerston: rechiziționau temple budiste - și le transformau în biserici creștine. Unii dintre noii „creștini mâncători de orez” erau adesea escroci bine crmoscuți, ascrmozându-se în spatele noii lor religii pentru a scăpa de justiție, iar acest lucru irita oficialitățile chineze. Au început să prolifereze pamfletele anticreștine, împreună cu echivalentele chinezești ale „Protocoalelor

Patriarhilor Sionului", care-i acuzau pe creștini de orice, de la canibalism la faptul că beau sânge menstrual. Tar când vreo patruzeci de copii dintr-o mănăstire de călugărițe din Tianjin au murit de pojar în 1870, după ce un copil bolnav fusese adus acolo și botezat, comunitatea locală s-a răsculat împotriva misionarilor, convinsă că aceștia practicau sacrificii umane. Câțiva diplomați francezi înfircbântați s-au comportat cu obișnuita lor aroganță zgomotoasă și au fost sfâșiați de mulțime. Călugărițele nu fuseseră vinovate de altceva mai grav decât zelul lor religios, combinat cu mândria statistică, în entuziasmul lor de a umfla numărul copiilor botezați, îi socoteau în mod obișnuit și pe muribunzi, acceptând chiar, fără să știe, copii răpiți furnizați de un portar corupt. Diplomația tunurilor a ajuns din nou la ordinea zilei, în vreme ce navele de război franceze s-au apropiat de țărm lângă Tianjin și au deschis focul la întâmplare și fără avertisment, ucigând mai mulți chinezi nevinovați.

Ci Xi știa că țara ei nu putea spera să câștige o victorie militară împotriva oricăreia din puterile occidentale, așa că i-a ordonat Viceregelui ei din Tianjin să-i pedepsească pe cei care le masacraseră pe călugărițe și pe diplomații francezi. Au fost executați opt căpetenii ale răzvrătirilor, încă douăzeci și cinci au fost condamnați la ani grei de închisoare, iar familiile francezilor morți au primit compensații bănești. Dar nu era sigur că francezii priveau aceste măsuri ca fiind suficiente și existau zvonuri că Napoleon al III-lea intenționa să organizeze o expediție de pedepsire acolo, folosind pretextul morții francezilor, pentru a obține mai multe concesiuni. Din fericire pentru China, războiul franco-prusac din 1870 a deviat prioritățile francezilor și planurile lui au fost abandonate.

În cele din urmă, nefiind în stare să-și prelungească mandatul de împărăteasă Văduvă dincolo de cea de-a optsprezecea aniversare a tânărului împărat Guang Xu, Ci

Xi a renunțat la prerogativele sale, cu destulă eleganță. La vremea aceea, ea avea o asemenea rețea de spioni în interiorul Orașului Interzis, încât nimic nu se putea întâmpla acolo fără ca ea să fie imediat informată. A recurs la tot felul de șmecherii – cum ar fi zidirea accesului împăratului spre locuințele împărătesei și concubinelor imperiale, astfel înot Guang Xu trebuia să treacă prin propria ei locuință (a cărei dușumea scârțâia) ori de câte se ducea să le viziteze. Noua împărăteasă era în orice caz un aliat natural al lui Ci Xi, fiind una din propriile sale nepoate.

Cu vârstă, lăcomia și extravaganta ei au crescut. Din mită, cadouri și tot felul de alte venituri ilicite, acumulase o avere personală uriașă și era în tratative cu băncile londoneze, unde dorea să pună „la loc sigur” vreo opt milioane și jumătate de lire sterline, în aur și lingouri. Mulțimea de palate, grădini, temple și lacuri, construite pe cheltuiala națiunii, la comanda expresă a lui Ci Xi, sunt o încântare pentru turiștii de astăzi, dar ele au fost teribil de extravagante la vremea aceea, căci China era falită și incapabilă să se apere singură împotriva vecinilor invadatori. În 1887 francezii au ocupat protectoratul chinez de pe teritoriul actual al Indochinei. Japonia, deja pornită pe cuceriri, a anexat în 1894 Coreea, apoi un important protectorat chinez strategic, după ce a distrus forțele chineze pe uscat și pe mare. Ceea ce a supărat pe Ci Xi la fel de mult ca și pierderile militare a fost faptul că s-a văzut obligată, din cauza înfrângerii Chinei, să-și amâne sărbătorirea fastuoasă a împlinirii vârstei de șaiszeci de ani.

Victoria Japoniei a fost un semnal pentru o altă cursă nebunească între marile puteri în vederea acaparării cât mai multor teritorii chinezești: Germania a intrat în Jiaozhou, din provincia Shandong, după uciderea a doi misionari germani acolo, în 1897; Anglia (în Hong Kong,

Canton și

Weihowei) și Rusia (în Manciuria și Mongolia) își decupaseră deja uriașe „zone de influență”.

Italia era țara care nu izbutise să acapareze nimic din teritoriul chinez. În 1899, De Martino, un diplomat italian, a fost trimis de la Roma pentru a cere Chinei să-i predea Golful Sanmen din Zhejiang. Italia nu avea o marină puternică, și deci era lipsită de mijloacele adecvate pentru a recurge la diplomația tunurilor dacă cererea i-ar fi fost respinsă. De data asta, China a rămas fermă pe poziție, refuzând de-a dreptul să predea vreun teritoriu și denunțând bluful Italiei. De Martino a părăsit China, în același an, foarte umilit. O parte din necazurile lui, nota George Morisson, cunoscutul corespondent al ziarului londonez *Times* la Beijing, se trăgeau din incompetența traducătorului său – chinezii nu reușiseră să găsească niciun loc pe hartă care să corespundă cu cererea italianului. De asemenea, după cum i-au relatat cu dispreț mandarinii chinezi, De Martino își dovedise ignoranța, referindu-se, într-o notă care solicita concesiunea italiană permanentă, la „concertul de națiuni european” cu o ideogramă chineză „folosită în mod obișnuit pentru spectacolele de teatru”.

Dar chiar înainte cu câteva luni de misiunea eșuată a lui de Martino din 1899, Ci Xi revenea la putere, după ce îl închisese pe tânărul împărat Guang Xu într-o temniță improvizată pe o insulă din zona Palatului de Vară. Dizgrația lui Guang Xu avea să aibă enorme repercusiuni asupra Chinei, punând capăt pentru totdeauna dinastiei manchu și oferind asigurarea că oricine urma să-i succeadă lui Ci Xi n-avea să rămână împărat pentru multă vreme.

Pe măsură ce își dădea seama de starea dezastruoasă a Chinei, tânărul împărat devenea tot mai îngrozit. A căzut curând sub influența unui mic grup de „reformiști”, dintre

care cel mai proeminent era un învățat pe nume Kang Youwei, care, chiar dacă rămânea un monarhist loial, își pusese în gând să realizeze câteva schimbări majore.

Împăratul Guang Xu a început să citească rapoartele lui Kang - și să acționeze ca atare. În 1856, de-a lingul unor impetuoase „o sută de zile”, edicte reformiste purtând sigiliul Împăratului au inundat ministerele, provinciile și cartierele generale ale armatei, pe tot cuprinsul Chinei. Un decret a pus bazele universității din Beijing; un altul a mutat capitala în orașul mai progresist Nanjing; călătoriile străinilor urmau să fie încurajate, s-au înființat școli tehnice în toată China, iar templele din sate au fost transformate în școli. îmbrăcămintea tradițională chineză urma să fie înlocuită cu haine occidentale, armata occidentalizată și ea, iar jurnaliștii erau încurajați să scrie despre politică; au fost abolite demodatele teste rezervate mandarinilor, care le deschideau poarta către posturicheie, și mulți slujbași au fost declarați inutili.

În această avalanșă de măsuri, au existat multe care erau admirabile, chiar progresiste. Dar uneori entuziasmul nediscriminatoriu al împăratului pentru schimbare - și totalul dispreț pentru consecințele acțiunilor lui - semăna cu cel al lui Seth, eroul african educat la Oxford al lui Evelyn Waugh, din *Negrii poznași*, cu Kang Youwei în rolul lui Basil Seal. Nu numai că nu s-a făcut niciun efort pentru a pregăti țara, curtea ostilă sau uriașele interese legitime în favoarea *status quo-ului* pentru schimbare, dar implementarea lor a fost lăsată la întâmplare, pe nuna oficialităților locale, care aproape că le-au ignorat conținutul. Ci Xi, cu abilitatea-i cunoscută, l-a jucat pe împărat cum a vrut. La capătul celor „o sută de zile”, ea a dat lovitura.

Împăratul, conștient de izolarea lui totală în interiorul Orașului Interzis, a crezut că are susținerea singurului general aparent reformist, Yuan Shikai. Yuan se

distinsese în Coreea și comandase cele mai bune trupe din țară. Împăratul Guang Xu l-a chemat la Beijing. În același timp, el a trimis consilierilor săi reformiști o misivă patetică. „Din cauza situației dificile din prezent, mi-am dat seama că numai reformele pot salva China și că reformele pot fi realizate prin demiterea miniștrilor conservatori și ignoranți și numirea unor învățați inteligenți și curajoși, lotuși, Maiestatea Sa împărăteasa Văduvă n-a fost de acord. Am încercat în repetate rânduri să o conving, dar acest lucru n-a făcut decât s-o supere și mai tare. Voi... ar trebui să deliberați imediat pentru a găsi modalități de a mă salva. Cu mare îngrijorare și sincere speranțe”.

La început, Yuan Shikai a marșat. Părea, la un moment dat, să fi devenit un reformist adevărat el însuși. Dar printre consilierii împăratului existau radicali care susțineau în mod deschis înlăturarea lui Ci Xi („Trebuie să scăpăm de bătrâna putredă, altminteri țara noastră va pieri”). Loialitatea personală față de dinastia manchu era o îndatorire sacră printre „stegarii” manchu – cum erau numiți adepții danului conducător în China. Yuan Shikai, un stegar de frunte și unul dintre cei mai influenți la curte, s-a dus direct la un om de încredere de-al lui Ci Xi, pentru a o preveni de ceea ce se pregătea.

Bătrâna împărăteasă, acum în vârstă de 64 de ani, a intrat val-vârtej la împărat. „Cunoști legea Casei Imperiale în legătură cu cel care ridică mâna împotriva mamei sale?” a strigat ea și l-a palmuit.

Gărzile palatului care îi erau fidele l-au dus pe împărat pe o mică insulă în partea de sud a Palatelor Mării. „N-am mai pulul spune nimic”, i-a povestit mai târziu Guang Xu unei mătuși. Avea să rămână prizonierul lui Ci Xi până la moartea lui, zece ani mai târziu. Lovitura de stat, prost pregătită, a eșuat, soldații lui Yuan Shikai au intrat în Beijing, șase lideri reformiști (dar nu și Kang

Youwei, care a fugit) au fost decapitați, toate decretelor reformiste anulate și Ci Xi repusă în mod oficial pe tron, pentru o ultimă perioadă dezastruoasă.

Așa cum Reginald Johnston, dascălul de mai târziu al lui Pu Yi și un prieten apropiat al lui Kang Youwei, avea să scrie în volumul său *Amurg în Orașul Interzis*, împăratul „ar fi fost scutit de zece ani de mizerie și degradare dacă ar fi împărtășit soarta celor șase martiri”. Așa însă, a fost obligat să-și pună propriul sigiliu pe condamnările la moarte ale prietenilor săi, ca și pe diversele decrete care anulau toate reformele sale. Anunțul public din partea palatului spunea simplu: „Împăratul fiind bolnav, împărăneasa Văduvă și-a reluat regenta”.

Probabil că umilirea Italiei – atunci când de Martino a plecat de la Beijing fără să obțină nicio nouă concesiune din partea Chinei – a fost aceea care a făcut-o pe „Venerabila Buddha”, care avea acum din nou toate frâiele puterii, să creadă că sosise vremea să adopte o atitudine mai dură împotriva „diavolilor străini”. Poate, cu vârstă, simțul ci politic nu mai era așa de acut. Acum, că împăratul era prizonierul ci, Ci Xi avea de gând „să rămână în dosul paravanului galben” pentru tot restul vieții. Părea să nu mai aibă niciun simț al realității, nu își dădea seama că se afla (a un pas de o altă revoltă violentă ce avea să-i dea dinastiei manchu lovitura fatală. Iar atunci când a izbucnit, a părut să nu-i vadă deloc consecințele. N-a văzut în ea decât posibilitatea de a-i goni din țară, pentru totdeauna, pe disprețuiții, aroganții „diavoli străini”, de a da ceasul înapoi și a trâmbița o nouă Epocă de Aur Chineză, în splendidă izolare.

Răscoala boxerilor, la fel ca și Răscoala taipingilor, o jumătate de secol mai devreme, și-a avut originea într-o mișcare rurală. Spre deosebire de taipingi, boxerii erau suporterii fermi ai monarhiei. Liderii lor credeau cu adevărat că împărăteasa Ci Xi putea fi salvată de

disprețuiții „diavoli străini” doar cu ajutorul lor. De asemenea, erau teribil de inocenți și în alte privințe: amuletele și farmecele, credeau ei, constituiau o protecție adecvată împotriva gloanțelor străine.

În vreme ce Răscoala boxerilor căpăta amploare, cu aprobarea tacită a lui Ci Xi, ea și-a creat o poliță de asigurare suplimentară: a anunțat, prin decret imperial, că de-acum înainte moștenitorul ei va fi Pu Zhun, un adolescent destrăbălat, fiul unei rude, prințul Duan, care se căsătorise cu una dintre nepoatele ei. Duan fusese multă vreme un favorit al palatului, un maimuțoi fanfaron care îi amintea de acei ofițeri arătoși pe care îi frecventase pe vremea când era o concubină obscură, aflată în dizgrație în Jehol. Mai mult, era un soldat bun, fidel, fără nicio urmă de istețime periculoasă, și avea aceleași opinii despre străini, în vreme ce reputația de om lacom și corupt făcea din el un pion docil: era greu de crezut ră avea să se întoarcă vreodată împotriva ei ori să ceară „reforme”.

Dar Ci Xi nu era singura care credea, așa cum a afirmat în fața curții la vremea aceea, că „străinii sunt singurul blestem al Chinei de astăzi”. Mișcarea „Boxul Armoniei îndreptățite”, anticreștină, xenofobă, devotată în mod fanatic dinastiei manchu, ar fi putut rămâne doar o altă obscură societate secretă, cu riturile și ritualurile ei păgâne (precum alte sute care înfloriseră pretutindeni în China timp de secole), dacă n-ar fi fost datoriile, umilințele și nenorocirea care se răspândiseră în întreaga țară după războiul chino-japonez. Precum rebelii taipingi, boxerii au măturat totul în calea lor, ucigând străini fără discriminare, predicând războiul sfânt, susținând că au puteri supranaturale. Cu timpul, au devenit o forță formidabilă.

Faptul că a crezut că-i poate folosi pe boxeri în propriul avantaj, pentru a o scăpa de străini și a îngroșa rândurile supporterilor ci înarmați, a fost ultimul deserviciu

adus Chinei de Ci Xi. Boxerii nici măcar nu trebuiau plătiți - ceea ce nu era un avantaj de neglijat într-o vreme când China era înglodată în datoriile reprezentând „despăgubiri” către Germania, Franța și Japonia.

Răscoala boxerilor a inspirat o mulțime de cărți și cel puțin un film de un umor involuntar. *Cincizeci și cinci de zile la Beijing*, cu Ava Gardner. Cum au atacat boxerii Beijingul, cum au obținut sprijinul lui Ci Xi, cum au asediat zona legațiilor și au fost în cele din urmă împrăștiți de o forță multinațională, alcătuită din trupe americane, britanice, franceze și japoneze - Garda Imperială a Kaiserului sosind prea târziu pentru a mai lupta, dar nu și pentru a jefui - toate acestea au devenit unul dintre evenimentele mitice ale acestui secol, atrăgând la vremea sa atenția mijloacelor de informare, dând la iveală cantități impresionante de relatări ale martorilor oculari și stimulând un interes fără precedent față de China secolului al XX-lea.

Atitudinea echivocă și înșelătoare a împărătesei Ci Xi - îl înarma și încuraja pe tinerii boxeri în vreme ce, în același timp, se văita pentru a convinge Vestul că ea era de fapt o victimă și nu avea nimic de-a face cu asediul Beijingului de către armatele rebele ale lepădăturilor de boxeri - nu prea a convins victimele asediului. Boxerii „ucenici ai vrăjitorului” i-au câștigat mulțumirile lingușitoare atâta vreme cât păreau că vor câștiga. Ea spera în mod clar, într-o anumită perioadă, că ei îi vor ucide pe străinii asediați, până la ultima femeie și ultimul copil, pentru a evita relatările martorilor oculari despre mișelia ei fățarnică.

Însă de îndată ce a fost clar că armata condusă de britanici, trimisă pentru a-i salva pe străinii asediați în Beijing, avea să câștige, ea și-a schimbat atitudinea. Totul n-a fost decât o greșală, s-a tânguie ea. Boxerii fuseseră rebeli, nu patrioți. Ar fi făcut tot ce i-ar fi stat în putință

pentru a-i proteja pe străini dacă n-ar fi fost ea însăși de mai multe ori amenințată cu moartea.

Afirmațiile i-au fost dezmințite de felul în care s-a purtat de îndată ce a fost clar că rebelii boxeri pierduseră bătălia finală. Ea s-a hotărât să părăsească Beijingul, temându-se de represalii din partea „diavolilor străini”. Înainte de a fugi din Orașul Interzis, „Venerabila Buddha” s-a răzbunat orbește, într-o izbucnire aproape nebunească. A decapitat câțiva consilieri care fuseseră destul de curajoși să denunțe politica ei favorabilă boxerilor. Și când Concubina Perlă, favorita împăratului-prizonier, a implorat-o să nu-și facă de rușine strămoșii manchu, fugind, Ci Xi a ordonat gărzilor ei de corp, alcătuite din eunuci, s-o arunce în fântâna din curtea de nord-est. Împăratul-prizonier a fost obligat să asiste la uciderea concubinei lui iubite. Mai târziu, moartea ei a fost în mod oficial declarată drept „sinucidere patriotică”.

Renunțând la unghiile oi de cincisprezece centimetri (un diplomat remarcase că a da mâna cu ea era ca și cum „ai fi luat în pumn un mănunchi de creioane ascuțite”) și semănând, așa cum era deghizată, cu o țărancă bondoacă, Ci Xi, însoțită de tristul său cortegiu, s-a îndreptat către sud-vest, spre provincia Shanxi, în vreme ce soldații europeni, care ridicaseră asediul asupra Beijingului, jefuiau Orașul Interzis, mâzgăleau cu obscenități pereții dormitorului regal din incinta Sălii Cultivării Mentale, iar puterile occidentale plănuiau noi modalități de a face China să plătească.

Exilul lui Ci Xi a durat doi ani - la început în Xian, apoi în Kaifeng. În acest timp, miniștrii ei, lăsați la Beijing, au făcut ce-au putut ca să-i împace pe comandanții occidentali ai forțelor de ocupație. În schimbul unor despăgubiri bănești uriașe, invadatorii-au hotărât să uite ce-a fost, permițându-i în cele din urmă lui Ci Xi să-și reia locul pe tron.

A fost o revenire extraordinară. Marile puteri, după ce s-au distrat cu ocuparea Chinei sau cu schimbarea forțată a regulilor dinastice, au decis în interesul stabilității să permită dinastiei Qing să continue. În schimbul unor mari sume de bani (plățile, teoretic, trebuiau să continue până în 1940), al altor concesiuni și al unor execuții de țapi ispășitori, fotul a fost uitat – și energica împărăteasă Văduvă s-a întors la Beijing cu mare pompă. Puterile străine au acceptat, cu cinism, versiunea „rebeliunii” împotriva tronului, care se declanșase fără voia ei. Câțiva dintre miniștri au acceptat, „binevoitori”, să se spânzure. Alții, lideri mai puțin importanți, au fost decapitați sau executați de forțele de ocupație. Prințul Duan, care o încurajase să-i susțină pe boxeri, a fost dizgrațiat, permițându-i-se să plece în exil. Decretul care consfințea succesiunea fiului său a fost anulat. Întreaga familie a fost exclusă definitiv de la tron, iar un decret ulterior le-a retras tuturor titlurile nobiliare.

Având mereu câte un as în mânecă, Ci Xi a căutat acum ajutorul altui favorit. Generalul Ronglu fusese unul dintre acei ofițeri arătoși cu care ea cochetase odinioară, și toată lumea știa că fuseseră amanți în tinerețe. Una din fiicele lui făcuse un mariaj în interiorul clanului imperial. Ronglu jucase un rol neclar în timpul asediului, părând că e de partea boxerilor, dar făcând tot ce-i stătea în putință pentru a-i împiedica să obțină o victorie decisivă. Renegatul Yuan Shikai, „trădătorul” care îi vorbise lui Ci Xi despre planurile de reformă ale împăratului, fusese un alt oponent al politicii proboxeri duse de împărăteasă. Și el a obținut acum unele favoruri.

Ci Xi a revenit la Beijing într-un tren oficial asigurat de belgieni (care construiseră și calea ferată), apoi într-o trăsură tapisată cu mătase galbenă și, în cele din urmă, într-o lectică ceremonială împodobită cu pene de păun. Împăratul prizonier Guang Xu a îngenuncheat înaintea ei,

la Poarta de Sud a Oraşului Interzis, urându-i servil bun-venit. Comunitatea străină, pe ai cărei membri se străduise din răsputeri să-i înfometeze, să-i ucidă şi să le dea foc în timpul celor cincizeci şi cinci de zile, se adunase să privească, iar când ea le-a adresat un zâmbet timid, feciorelnic, făcându-le o plecăciune supusă, cu palmele împreunate, ei au izbucnit în urale. Ci Xi a transformat cea mai neagră zi din viaţa ei într-un triumf personal.

A fost o revenire scurtă, dar memorabilă, l-a primit pe diplomaţi, alături de împăratul tăcut şi supus. A oferit un ceai doamnelor străine, copleşindu-le cu daruri. Chiar a suspinat când le-a strâns mâinile, deplângând nenorocirile din timpul asediului. „Guvernul a rămas neputincios în faţa boxerilor”, a spus ea. „Şi-au pus armele chiar pe zidurile palatului. Aşa ceva nu se va mai întâmpla niciodată”. Le-a dăruit câţiva din căţeluşii ei pechinezi oaspeţilor, care au descoperit abia mai târziu că animalele fuseseră operate pentru a nu se mai reproduce.

Ci Xi a purces chiar la implementarea unora dintre reformele care îl aruncaseră pe împărat în dizgraţie, reorganizând sistemul juridic, făcând ordine în birocraţie, abolind tortura, suprimând traficul cu opium, încurajându-şi oamenii să călătorească în străinătate şi chiar amintind – în 1906 – că e de acord cu o monarhie constituţională.

Părea, aşa cum au declarat unii diplomaţi uimiţi, o cu totul altă persoană. Dar în ciuda sumelor uriaşe pe care puterile străine continuau să le ceară drept despăgubiri, ea nu s-a oferit niciodată să contribuie cu ceva din averea personală, estimată acum la 23 de milioane de lire sterline, pentru a plăti costurile propriei politici dezastruoase. China era acum un martor neputincios, chiar şi în anii 1904-1905, când Japonia şi Rusia au intrat în război, pe pământ chinez, disputându-şi Manciuria. „Venerabila Buddha” a acceptat această nouă umilinţă cu aparentă resemnare, petrecându-şi tot mai mult timp cu

spectacolele de teatru, cu pregătirile pentru ceremoniile zilelor sale de naștere, când se bucura de cadourile extravagante făcute de oficialii săi (plătite, firește, de țărani pe care taxele tot mai mari îi aruncaseră în neagră sărăcie).

Pe măsură ce căpăta mai multă siguranță, tratamentul ei față de împăratul-prizonier se înrăutățea. În primele luni după întoarcere se purtase mai bine cu el și chiar, cu câteva ocazii, se obosise să-i ceară sfatul. Dar descoperind curând că „diavolii străini” n-aveau de gând să-i impună, așa cum se temuse, să-i redea împăratului libertatea, Ci Xi a revenit la vechiul tratament. Guang Xu, îmbătrânit prematur, bolnav, cu voința zdrobită, era acum ținta glumelor crude ale insolenților eunuci. Lumina electrică a fost instalată în Orașul Interzis în 1903, dar nu și în zona în care locuia Guang Xu. Atunci dând i s-a permis să se întoarcă în fostul apartament din palat, Ci Xi a ordonat ca ferestrele să-i fie zidite, pentru ca împăratul să nu poată vedea nicio priveliște și să rămână conștient de statutul său de prizonier.

„Venerabila Buddha” fusese dintotdeauna o mare mâncădoasă și, în 1907, s-a îmbolnăvit grav de dizenterie. Guang Xu, tuberculos, deprimat, suferind de nefrită cronică, era și el ținut la pat. Presimțirea morții a făcut-o pe Ci Xi să caute din nou în jur, pentru a treia oară, un succesor potrivit. Alegerea ei a demonstrat hotărârea sa, chiar și dincolo de moarte, de a nu lăsa pe nimeni să-i întunece aura.

Existau mai mulți candidați pentru succesiune și regentă. Unul dintre ei era tânărul prinț Fu Ltm. Generalul Yuan Shikai era de părere că acesta avea mari șanse să-i devină regent și chiar a sugerat că aceasta era echipa de conducere pe care o alesese „Venerabila Buddha”. Mai exista și prințul Zhun al Doilea, celălalt fiu al lingușitorului prinț Zhun, care plânsese atunci când Ci Xi îl alesese

împărat pe primul său fiu, nefericitul Guang Xu.

Prințul Zhun era un conservator mediocru, lipsit de voință, care n-ar fi fost în stare niciodată să se compare cu ea. Mai mult, era soțul uneia din fiicele vechiului ei prieten și fost amant, generalul Ronglu, și avea un fiu în vârstă de trei ani, Pu Yi. Mai existau și alți candidați, dar cele mai multe șanse, după opinia celor de la curte, le aveau Yuan Shikai și Pu Lun. „Venerabila Buddha” a refuzat însă, până în ultima clipă, să-și facă publică decizia.

Pe 14 noiembrie 1908, împăratul-prizonier a murit.

Moartea sa, la treizeci și patru de ani, n-a constituit o surpriză, părând evident faptul că-și pierduse voința de a trăi. Surprinzător a fost în schimb modul în care a murit. Un doctor de la curte, care îl examinase cu trei zile în urmă, a relatat că muribundul avea mai degrabă simptomele unei otrăviri acute decât cele ale tuberculozei sau nefritei cronice. „Nu putea să doarmă, nu putea să urineze, inima îi bătea tot mai tare, fața îi ardea, limba i se îngălbenise”, a scris doctorul care îl consultase. Deși n-a îndrăznit s-o spună de-a dreptul, era clar că, după opinia lui, împăratul fusese ucis.

Puteau fi suspectate mai multe persoane: împărăteasa Văduvă, de teamă ca nu cumva împăratul să-i supraviețuiască și să-i dea în vileag toate ticăloșiile, ar fi putut ordona eunucilor să-i otrăvească mâncarea. „Trădătorul” Yuan Shikai, speriat de eventuala răzbunare a împăratului după moartea lui Ci Xi, avea de asemenea motive să scape de el și destui prieteni la curte care să-l ajute; și mai erau suspecti eunucii, care știau că slujbele le-ar fi fost în pericol dacă el ar fi trăit și și-ar fi dus la îndeplinire reformele. Nu se va ști niciodată adevărul.

În ziua următoare (15 noiembrie 1908) a murit, de dizenterie, însăși „Venerabila Buddha”, după ce a înfulecat o cantitate uriașă de mere cu frișcă și după ce și-a ales - în cele din urmă - succesorul la tron.

Capitolul 4

Era deja întuneric pe 13 noiembrie 1908, când o procesiune neobișnuită a părăsit Orașul Interzis, prin cereniuniala Poartă Wumen, și a luat-o prin oraș. Era alcătuită din pedestrași și cavaleriști îmbrăcați în straie de gală. În centrul procesiunii se afla un palaunchin purtat de cei mai puternici eunuci ai curții. Escorta lor era formată din gărzi imperiale, precedate de șambelanul palatului și alți demnitari, cu toții călare.

Cortegiului i-a luat cam jumătate de oră să ajungă la destinație: reședința de pe malul lacului a prințului Zhun al Doilea și a celor două soții ale sale. Nu se anunțase nimic - nu existau telefoane în Beijing la vremea aceea - și procesiunea fusese alcătuită în grabă. „Venerabila Buddha” trăgea să moară și era neapărat necesar ca succesorul ei să fie adus cât mai curând cu putință.

Procesiunea s-a oprit pe malul lacului, unde au rămas majoritatea călăreților. Porțile casei s-au deschis și au intrat eunucii purtând palanchinul, împreună cu oficialii curții. Abia atunci prințul Zhun și-a dat seama că fiul său mai mare, Pu Yi, fusese ales să devină următorul împărat și că tot alaiul acela venise să-l ia.

Micuțul de trei ani se juca cu doica sa, doamna Wang (Wan Zhao), and palanchinul a apărut în curtea familiei. Încăpățânat, rezista tuturor eforturilor de a-l face să se culce la o oră rezonabilă. Casa era plină de rude, servitori, gură-cască. Sosirea oficialilor palatului a produs mare agitație. Șambelanul a strigat „îmbrăcați copilul și puneți-l în palanchin cât de repede posibil”, dar brusca și înspăimântătoarea apariție a atâtor străini în haine ciudate Pa speriat de moarte pe micuțul Pu Yi. S-a ascuns în brațele doicii. Când au încercat să-l smulgă, a luat-o la fugă și s-a refugiat într-un dulap unde se ascundea de obicei când se juca cu doica. Zâmbind, slugarnicii eunuci au încercat să-l facă să iasă de-acolo. Oficialii palatului le-

au ordonat eunucilor să-l aducă. Pu Yi i-a zgâriat și a fugit din nou, suspinând și țipând. Nu era un început de bun augur pentru o domnie.

Bătrâna mamă a prințului Zhun a leșinat în mijlocul acestei scene jenante și a trebuit să fie dusă în camera ei. Șambelanul palatului se aștepta ca prințul Zhun să preia comanda și să se proclame regent, dar el pur și simplu stătea acolo, copleșit de știrea bruscă, nefiind în stare să se miște.

În cele din urmă, șambelanul a luat situația în mână. „Doica, aduceți doica”, a strigat el. Doamna Wang, doica de 21 de ani, era singura persoană care avea oarecare influență asupra micuțului Pu Yi. Ea știa ce să facă. 5-a dus la el, și-a oferit sânul. Efectul a fost imediat, țipetele au încetat și copilul i s-a cuibărit în brațe, în siguranța leagănului moale oferit de trupul ei cald și tânăr. L-a dus fără niciun cuvânt, l-a urcat în palanchin și amândoi au fost purtați către palatul imperial, lăsând Reședința de Nord în mare tulburare. Pu Yi n-avea să-și mai vadă mama adevărată decât peste șase ani.

Propriile amintiri ale lui Pu Yi despre acea zi sunt, cum era de așteptat, neclare. Când a sosit timpul să-și scrie autobiografia, totuși, unii dintre martorii oculari la acea scenă erau încă în viață. Pu Yi a încercat să dea de ei. A avut și noroc: omul care l-a ajutat să facă cercetările și să-și scrie biografia, Li Wenda, un ziarist și editor experimentat, i-a căutat neobosit.

Nicăieri în cartea lui Pu Yi, *De la Împărat la cetățean*, nu apare numele lui Li Wenda; ca toți scriitorii din umbră, el și-a minimalizat rolul, dar toate rudele lui și foștii servitori care mai supraviețuiesc sunt de acord că Pu Yi n-ar fi fost capabil să scrie singur cartea. Li Wenda a fost acela care mi-a completat golurile din povestea lui Pu Yi. A admis că a făcut multă muncă de teren, încercând să descopere rude îndepărtate, curteni și eunuci care

supraviețuiseră, supunându-i unui interogatoriu încrucișat despre anii copilăriei lui Pu Yi.

Li Wenda este un om de o credibilitate impecabilă. Începând din 1944, el a luptat în Armata a Patra (comunistă), la început împotriva japonezilor, apoi împotriva tortelor Guomindang-ului ale lui Chiang Kai-shek. A părăsit armata în 1949 pentru a deveni ziarist. Înainte de asta, el se ocupase de buletinul de știri al unității sale, o foaie periodică, tipărită chiar în spatele frontului, de obicei în condiții extrem de periculoase. Mai târziu, el a lucrat la un ziar și la o editură de stat, care l-a angajat să supervizeze autobiografia lui Pu Yi, proiect care avea bin ecu vân la rea lui Zhou în l-ai. Datorită lui Li Wenda știm multe lucruri despre anii de început ai lui Pu Yi în interiorul Orașului Interzis.

Peste noapte, Pu Yi s-a trezit tratat ca un zeu, neîngăduindu-i-se să se comporte ca un copil decât cu doica sa. Era cărat peste tot de eunuci într-un palanchin, căci era considerat înjositor pentru un împărat să meargă pe jos. Oriunde se ducea, alți eunuci și servitori se prosternau, îngenunchind și izbindu-și frunțile de pământ de nouă ori atunci când trecea. Doar nopțile îi erau sigure: dormea în Palatul Purității Divine, într-un uriaș „kang” (un pat înălțat), în brațele credincioasei sale doici.

La numai câteva ore după ce și-a părăsit casa natală, Pu Yi a fost dus în Sala Cultivării Mentale pentru a o vedea pe „Venerabila Buddha”. „Am încă o vagă amintire a acelei întâlnin șocante”, scria Pu Yi mulți ani mai târziu, „care mi-a lăsat în memorie o puternică impresie. Îmi amintesc că m-am trezit brusc înconjurat de străini, iar în fața mea atârna o perdea galben-cenușie, prin care am putut zări un chip ofilit și slut. Era Ci Xi. Se pare că, în fața acestei priveliști, am izbucnit în urlete și m-a apucat un tremur spasmodic. Ci Xi a ordonat cuiva să-mi aducă niște dulciuri, pe care însă le-am aruncat dt colo, strigând:

«Vreau la doică, vreau la doică», spre marea ei nemulțumire. «Ce copil urâdos!» a spus ea. «Duce-ți-l la joacă.» „Împărăteasa avea să moară două zile mai târziu.

Moartea ei a fost marcată doar de doliul oficial. După ce s-a răspândit vestea, mulți chinezi înstăriți s-au adunat pe la casele fetelor cântărețe (cum mai erau numite, eufemistic, bordelurile) și au petrecut fără jenă. Două săptămâni mai târziu, pe 2 decembrie, Pu Yi a fost încoronat.

Ceremonia de încoronare a fost deopotrivă laică și religioasă: muzicanți, eunuci și preoți s-au adunat în Sala Supremei Armonii, unde Pu Yi a fost cocoțat pe tronul înspăimântător de înalt. Era o zi rece și copilul tremura de frig și de frică deopotrivă, în vreme ce prin fața lui defilau ofițerii gărzii și miniștrii palatului, unul dte unul, spre a-i jura supunere. Deși doica Wang era singura persoană care avea influență asupra lui și alături de care se simțea în siguranță, ei nu i s-a permis accesul la ceremonie. Protocolul impunea ca prințul Zhun, tată și regent, să fie cel care să-l asiste în timpul acestei nesfârșite, teribile ceremonii, cu totul de neînțeles pentru un copil de trei ani.

„Mi s-a părut totul foarte lung și obositori, scria Pu Yi. „Era atât de frig, încât, atunci când m-au dus în Sală și m-au cocoțat pe tronul enorm, am simțit că nu mai pot. Tata, care îngenunchease lângă tron și mă ținea, mi-a spus să nu mă mai agit, dar m-am zbatut și am strigat: «Nu-mi place aici, vreau acasă.» lata era disperat și asuda tot. În timp ce oficialii continuau să se ploconească în fața mea, urletele mele deveneau tot mai acute. Tata a încercat să mă liniștească spunând: «Nu mai plânge, o să se termine totul imediat». Cuvintele lui, care intenționau să aline, au avut un efect deplorabil asupra celor de la palat, care le-au interpretat ca pe un descurajant semn de rău augur”.

Lui Pu Yi i s-a impus o viață în care protocolul conta în primul rând, iar el nu putea avea în preajmă niciun copil

de vârsta hii. Curtenii 3 tratau ca pe un zeu. Din vreme în vreme, când devenea prea neastâmpărat, eunucii care se ocupau de nevoile lui zilnice 3 închideau într-o cămăruță goală și-l lăsau acolo până se liniștea. Doica Wang era singura lui legătură cu trecutul și a continuat să-i ofere sânul și să doarmă cu el în următorii d-na ani.

Era important pentru împărat să-și dezvolte abilitățile tradiționale de caligrafist, și însoțitorii lui eunuci l-au învățat să citească și să scrie, punându-l să memorizeze principalul set de caractere chinezești, de care era nevoie pentru a-și putea recunoaște numele pe sigiliile imperiale. Doica Wang, precum aproape toate fetele de la țară de pe vremea aceea, era analfabetă, și oficialii curții o disprețuiau, dar, în același timp, se temeau de ea. O priveau cu suspiciune pe această femeie devotă, generoasă, temându-se că, în cazul în care ea ar fi rămas în Orașului Interzis, avea să capete, cu vremea, o influență neobișnuită asupra noului împărat. Deocamdată, nu puteau face mare lucru: de îndată ce era separat de ea, Pu Yi devenea un băiețel irascibil, dedat unor incontrolabile accese de furie. Și pe deasupra, ei aveau și alte probleme, mult mai serioase, de rezolvat.

În anul în care Pu Yi a ajuns pe tron, China era în haos. De când cu Răscoala boxerilor, războiul civil mocnea intermitent în țară. În sud, autoritatea imperială nu mai funcționa: Canton și întreaga provincie Guangdong debordau de fervoare republicană, sub conducerea doctorului Sun Yat-sen, fondatorul partidului Guomindang, care fusese exilat și tocmai eșuase, pentru a noua oară, în încercarea de a răsturna monarhia, printr-o lovitură de stat. Dar dacă în perioada de început a Guomindang-ului, primise sprijin de la chinezii de peste hotare și de la câteva societăți secrete japoneze, acum opoziția din interiorul Chinei ajunsese să includă oficiali, ofițeri din armată, comercianți și chiar cărturari confucianiști, cu toții

convinși că dinastia manchu trebuia să părăsească puterea. Virtualul colaps al administrației făcea inevitabilă instalarea republicii – era o chestiune de luni mai degrabă decât de ani – chiar în momentul în care Pu Yi era proclamat împărat.

În mod ironic, chiar prințul Zhun, unul dintre cei mai incompetenți Regenți din istoria Chinei, a fost acela care de fapt i-a asigurat sfârșitul, prin demiterea singurului om care ar fi putut s-o facă să mai funcționeze o vreme.

Yuan Shikai, care îi trădase pe reformiști în favoarea grupului ultraconservator al lui Ci Xi, în 1898, era, la vremea instalării lui Pu Yi, Comandant-șef al armatei chineze. Indiferent de scăderile lui morale, eră un militar competent, un adept al disciplinei care inspira încredere oamenilor săi. Prințul Zhun l-a demis curând.

Termenii demiterii sale au fost, în mod deliberat, insultători. Conform decretului imperial, semnat de infantxii Pu Yi:

...Yuan Shikai suferă acum de o boală a labei piciorului, are dificultăți de mers și este aproape imposibil pentru el să-și îndeplinească îndatoririle în mod adecvat, îi ordonăm lui Yuan Shikai să-și dea demisia din postul său (de Comandant-șef) imediat și să se retragă în locurile natale, pentru a se trata și a-și petrece convalescența în vederea însănătoșirii. Hotărârea noastră este de a dovedi grijă și compasiune în acest caz.

Yuan Shikai fusese multă vreme un favorit al europenilor – mai ales al comunității britanice din Beijing, care îl considera proverbialul „om forte”, cel ce avea să asigure stabilitatea Chinei, să o mențină de partea Europei și capabilă să-și plătească uriașele datorii.

„De ce nu s-ar putea pune Yuan Shikai în fruntea a zece mii de oameni și să-i facă praf pe toți?” l-a întrebat fără diplomatie sir John Jordan, ambasadorul britanic la Beijing, pe Morrison de la *Times*. De fapt, Yuan Shikai

începuse deja, prin intermediari, să proclame intențiile republicanilor. Demiterea sa a fost providențială: i-a permis să stea deoparte și să lase pur și simplu evenimentele să se desfășoare. Sfârșitul dinastiei Qing a venit pe 10 octombrie 1911, dar, în mod surprinzător, nu din partea republicanilor lui Sun Yat-sen. Căci, în Wuhan, un grup de tineri ofițeri s-au răsculat, întorcându-se împotriva generalilor corupți și cerând reforme generalizate. Armata imperială, demoralizată, s-a dat de partea rebelilor. N-au mai putut fi găsite niciun fel de trupe pentru a apăra regimul muribund. Guvernatorii au fugit și soldații au fraternizat cu răsculații. Totuși, aceste evenimente nu aveau un scop politic clar. Republicanii lui Sun Yat-sen aveau, însă, și au luat conducerea mișcării. Din Wuhan, rebeliunea s-a răspândit aproape în întreaga țară. Bancherii, antreprenorii, comercianții Chinei și minuscula clasă de mijloc au luat în mod deschis partea republicanilor, cerând să se pună capăt dinastiei Qing, devenită de-acum arhaică și ineficientă.

Morisson a telegrafia! ziarului *Times* din Londra: „Dinastia manchu este în pericol. Imensa masă de chinezi educați este în întregime de partea revoluționarilor. Dinastia manchu, coruptă și decadentă, cu eunucii ei și alte instituții barbare, se bucură de prea puțină simpatie. Curtea este cuprinsă de teamă, iar viitorul monarhiei este îngrijorător”.

Disperat, prințul Zhun l-a chemat acum pe Yuan Shikai să se întoarcă la Beijing și să se ocupe de situația disperată. Yuan i-a răspuns sec că, deocamdată, încă îl mai dureau piciorul. Între timp, el complota cu revoluționarii, care se oferiseră să-l proclame drept primul Președinte republican al Chinei. „Trădătorul” Yuan avusese întotdeauna ambiții imense. Acum, convins că sosise și vremea lui, a preluat comanda forțelor imperiale, dar a făcut în așa fel încât republicanii să nu fie nicăieri învinși

în mod decisiv. În secret, el negocia cu unii dintre liderii lor – dar nu și cu Sun Yat-sen, care se afla încă în exil. Morisson de la *Times* l-a vizitat pe Yuan Shikai în Hankow, unde se făcea că acționează pentru a apăra muribunda dinastie manchu, și s-a întors de acolo convins că, de fapt, „Chinei nu-i pasă dacă Yuan se va proclama Președinte sau împărat. Manciurienii trebuie să părăsească puterea. Se pare că există o unanimitate absolută cu privire la acest lucru”.

În decembrie 1911, prințul Zhun a părăsit funcția de Regent și împărăteasa văduvă Rongshu, care întotdeauna arătase că înțelege foarte bine problemele politice, La autorizat pe Yuan Shikai să pună la cale un compromis cu republicanii. Din acel moment, Yuan Știikai a luat evenimentele în mâini. În decurs de un an, l-a trecut pe linie moartă pe Sun Yat-sen și a devenit primul Președinte republican al Chinei.

Deși n-avea decât cinci ani la vremea aceea, Pu „îi a fost martorul a ceea ce trebuie să fi fost întrunirea finală, crucială, între împărăteasa văduvă Rongshu și perfidul Yuan Shikai. Iată cum descrie el scena:

Împărăteasa Văduvă stătea pe un Jkang” dintr-o încăpere auxiliară a Palatului Educării Mentale, ștergându-și ochii cu o batistă, în vreme ce un om gras și bătrân [Yuan] a îngenunchat pe o pernă roșie în fața ei, cu lacrimi pe obraz. Eu stăteam în dreapta împărătesei, întrebându-mă de ce plângeau cei doi adulți. Nu mai era nimeni, în afară de noi trei, în încăperea în care domnea liniștea. Grasul își trăgea cu zgomot nasul în timp ce vorbea și nu puteam înțelege ce spune... Acela a fost momentul când Yuan a ridicat în mod direct problema abdicării.

În orice caz, „Articolele de cretin d Tratatamentul Favorizant al împăratului Qing după Abdicare” erau extrem de generoase: împăratul își putea păstra titlul

(„Republica Chineză îl va trata cu respectul cuvenit oricărui suveran străin”), fosta locuință din Orașul Interzis (pe o perioadă nedeterminată), averea personală și, în plus, statul îi oferea o alocație considerabilă. Gărzile palatului îl puteau servi în continuare pe fostul împărat, singura diferență constând în faptul că urmau să fie considerate pe viitor – pentru a putea fi plătite – drept trupe regulate ale forțelor armate. Și chiar dacă nou înființata republică și-a introdus propriile ordine și medalii, împăratul încă mai putea acorda decorații onorifice, cu toată pompa și ceremonialul aferent. Singura schimbare în stilul de viață al împăratului era faptul că nu mai puteau fi angajați eunuci, totuși securitatea posesiunilor tuturor celor din palat era garantată.

Termenii înțelegerii erau atât de generoși fiindcă întreaga elită republicană din China își dădea seama de considerabilul respect pe care noțiunea de monarhie îl trezea încă în rândul țăranilor și fermierilor, care formau cam optzeci la sută din totalul populației. Pentru ei, era aproape de neconceput o ruptură totală cu trecutul. Chiar și guvernele străine cu interese în China erau în favoarea unui compromis în această direcție. Japonia, ea însăși putere imperială, era împotriva oricărei necuviințe împotriva familiei regale chineze; la fel gândeau și cele mai multe puteri vestice, care își doreau stabilitate în China pentru ca despăgubirile convenite cu Ci Xi, după Răscoala boxerilor, să poată fi plătite în continuare.

Tocmai din cauză că acest acord între curte și noii lideri republicani era atât de favorabil dinastiei Qing, Pu Yi, la cei cinci ani ai săi, n-a simțit nimic din schimbările radicale care aveau loc. Protocolul și ritualurile care guvernau existența tânărului împărat au rămas neschimbate. De fapt, viața la curte a devenit mai fantezistă și mai „pirandelliană” ca niciodată. În lipsa realei puteri de guvernare, ritualul, tradiția și intriga de la

curte au fost tot ce le mai rămăsese acum miilor de angajați ai palatului. Iar Orașul Interzis le asigura aproape tot ce le trebuia pentru a-i face să-și închipuie că trăiau în lumea reală.

Pentru Pu Yi, a fost prima din multele sale temnițe.

Vô

Capitolul 5

Primele fotografii ale lui Pu Yi reprezintă un băiețel solemn privind fix către aparat, cu gândul cine știe unde. Pare trist, dar calm. E o anume liniște și o urmă de dispreț trufaș în privirea lui fixă.

Părinții chinezi sunt foarte indulgenți cu copiii lor când sunt mici. Până la vârsta de cinci-șase ani, aceștia sunt foarte rar pedepsiți, indiferent de obraznici ar fi. Această extremă indulgență e asociată cu multă grijă și căldură din partea lor. Nici măcar Revoluția Culturală a lui Mao n-a izbutit să schimbe ceva în această direcție. Ca urmare, copiii chinezi se simt deosebit de protejați în sânul familiei.

Odată cu mutarea în Orașul Interzis și încoronarea sa, micuțul Pu Yi a fost brusc lipsit de securitatea celor apropiat! Singura lui legătură cu trecutul a rămas doica sa, doamna Wang. În afară de ea, toți ceilalți erau străini, niște adulți ne cunoscători și care i se tot ploconeau înaintea.

Aceste onoruri exagerate îl speriau. De câte ori umbla prin palat, oamenii fie îngenuncheau și își loveau capetele de podea conform ritualului, fie se întorceau cu spatele la el. Doar „eunucii personali ai Maiestății Sale” aveau voie să-l privească pe micul împărat. Ceilalți trebuiau să-și întoarcă fețele sau să privească în pământ.

Din clipa în care se trezea dimineța și până când adormea, în brațele doidi sale, sugându-i la piept, totul era făcut în locul lui de „eunucii personali”, bărbați ciudați, cu voci subțiri, fără barbă și cu părul legat în coadă. Ei îl spălau, îi goleau oala de noapte, îl ștergeau la fund, îl

îmbrăcau, se jucau cu el, îl cărau de colo-colo în scaune ceremoniale sau palanchine. Îi stăteau permanent la dispoziție. Pu Yi n-avea decât să spună „Mi-e foame” și o masă plină de gustări i se punea în față, oriunde s-ar fi aflat. Se putea ușura ori când dorea – un eunuc aștepta permanent cu țuculul pregătit.

Orașul Interzis era populat aproape exclusiv de bărbați, majoritatea fiind eunuci. Această stare de lucruri se instalase în timpul dinastiei Ming, când împărații se temeau pentru virtutea numeroaselor concubine. Pe vremea lui Ci Xi, peste o mie de eunuci erau la dispoziția ei. Când Pu Yi a devenit împărat, mai rămăseseră vreo două sute de eunuci, inclusiv cei câțiva tineri angajați să-l servească personal. Unii dintre ei aveau o educație aleasă. „Ei au fost”, scria Pu Yi mai târziu, „primii mei dascăli” și practic singurii companioni, începând cu vârsta de trei ani.

Era destul de ușor să devii eunuc: operația era extrem de ieftină (cam 70 de pence), iar cei care o realizau erau atât de pricepuți, încât doar patru-cinci la sută dintre pacienți mureau.

Era și mai bine dacă aveai vreo rudă care lucra deja în Orașul Interzis. În principal, recrutările se făceau prin cooptare: eunucii se aduceau în serviciu unii pe ceilalți și, citiar dacă cei mai mulți se angajau doar ca servitori – măturători, gunoieri, ajutoare la bucătărie, grădinari sau meșteri burii la toate –, existau posibilități largi de promovare. Eunucii educați puteau deveni funcționari, cei care aveau voce sau umor se puteau face artiști – și adesea căpătau locuri importante, devenind confidenții oficialilor palatului.

De când tradițiile confucianiste cereau ca trupul să fie îngropat întreg pentru a ajunge în rai, eunucii aveau grijă să-și conserve testiculele tăiate în niște borcănase cu saramură, pe care le puteau expune la o eventuală inspecție. Pe piața neagră, se făcea un comerț rentabil cu

aceste sinistre relicve. Câțiva eunuci și-au ridicat reședințe luxoase în Beijing, împreună cu familiile lor adoptate sau reale (fiindcă erau și unii care se operaseră la maturitate, după ce își interne iaseră o familie). Se bănuia că unii dintre ei erau doar niște șarlatani care profitau de averile ce se puteau face în Orașul Interzis și se dădeau drept eunuci, înșelând vigilența supraveghetorilor imperiali. Unul dintre ei mudi lui Ci Xi a căpătat la fel de multă putere ca un vicerege.

Recompensele materiale puteau fi cu adevărat uriașe: de când eunucii conduceau de fapt Orașul Interzis, posibilitățile de „afaceri” erau nelimitate. Ei nu erau singurii care deturnau în propriul folos fondurile destinate întreținerii palatului, însă nivelul corupției era atât de înalt, încât aproape fiecare eunuc din Orașul Interzis își rotunjea venitul într-un fel sau altul – uneori cerșind de-a dreptul. Din fragedă vârstă, Pu Yi se obișnuise să strecoare dte o monedă acestor lingușitori servili, care considerau binemeritată o asemenea generozitate.

Teoretic, oricărui eunuc prins că fură i se putea tăia capul pe loc, dar asemenea execuții, la vremea când Pu Yi devenise împărat, au fost extrem de rare. În schimb, erau bătuți, biciuiți pe spinarea dezgolită, la cea mai mică abatere. Pu Yi s-a obișnuit repede cu priveliștea eunucilor bătuți cu vergeaua, cu bastonul sau cu altceva. Ci Xi avea obiceiul să-i pedepsească zilnic cu zecile: susținea că le place să fie bătuți. Pu Yi i-a urmat curând exemplul. Sunt documente care arată că era ceva obișnuit pentru el să bată câțiva eunuci pe zi, învinuiți de ofense reale sau imaginare – adesea doar de dragul spectacolului. Într-unul din jurnalele profesorului său, la data de 21 februarie 1913, stă scris: „Maiestatea Sa îi bate frecvent pe eunuci, recent a pus să fie biciuiți șaptesprezece oameni, pentru ofense minore... Supusul său [autorul jurnalului J a încercat să protesteze, dar Maiestatea Sa nu i-a acceptat

sfatul". Pu îi însuși a scris că, în copilărie, „biciuirea eunucilor făcea parte din rutina mea zilnică. Cruzimea și obișnuința cu puterea absolută erau deja mult prea înrădăcinate pentru ca orice altă opinie să mai aibă vreun efect asupra mea”.

Un grup de eunuci privilegiați au devenit asistenții permanent ai lui Pu Yi. Unul dintre ei, Zhang Jianle, i-a fost aproape tată adoptiv în anii aceia de început, învățându-l pe împărat să scrie și să citească, încântându-l cu povești pentru copii. Puri s-a atașat cu adevărat de el. Dar nici acest mic grup de eunud care se juca zilnic cu „Fiul Celest” nu era scutit de pedepse. Uneori, cuprins de vreun acces de furie, Pu Yi ordona ca adulții cu care se juca să fie biciuiți. Își testa de asemenea, copilărește – și oi încăpățănare –, puterea și autoritatea asupra lor, pentru a vedea cât de departe poate ajunge. „Odată”, scria el, „mi-a venit o idee. Am vrut să văd dacă acei servili eunuci erau cu adevărat supuși «Divinului Piu al Cerurilor». L-am ales pe unul dintre ei și, arătându-i un rest de murdărie de pe podea, i-am ordonat: «Mănâncă aia pentru mine», iar el a îngenuncheat și a mâncaL-o”.

Doica era singura persoană care îl putea ține în îfâu pe băiat. Unul dintre eunuci obișnuia să monteze dte un spectacol de păpuși, ceea ce îl încânta pe micuțul Pu Yi. Pentru a-l recompensa pe eunuc, împăratul a decis să-i dăruiască o prăjitură, dar a ordonat doicii să pună în ea pilitură de fier. „Vreau să văd cum o să arate când o s-o mănânce”, a spus Pu Yi. Cu mare greutate, doica l-a convins să înlocuiască pilitura de fier cu fasole uscată. Însă n-a reușit să-l împiedice să-i folosească pe eunuci ca țintă pentru pușca lui cu aer comprimat. În câteva ocazii, când nu i-au mai putut controla furia (dar numai până la vârsta de patru ani), eunucii l-au închis într-o cameră goală din palat. Dar niciunul dintre ei – nici măcar doica sa m-a mai avut vreo autoritate reală asupra lui după ce a împlinit

cinci ani. împăratul era Divin. Lui nu i se putea împotrivi nimeni. Putea fi doar sfătuit cu deferență să nu se mai poarte atât de rău cu eunucii nevinovați, dar dacă avea chef să tragă în ei cu alice, era dreptul lui.

Poate că accesele de cruzime ale tânărului Pu Yi erau efectul lipsei sale totale de intimitate. „De câte ori mă duceam să învăț în camera mea de studiu sau să fac o plimbare prin grădină, eram urmat de un întreg alai”, scria el.

Cu vreo treizeci de metri înaintea cortegiului mergea un eunuc, a cărui datorie era să „claxoneze”, pentru ca toată lumea care se afla în cale să se retragă imediat. Urmau apoi doi Eunuci Șefi, care înaintau cu spațiu, de fiecare parte a drumului; zece metri după d venea mijlocul procesiunii. Dacă eram dus într-un scaun, doi tineri eunuci, mergeau pe lângă mine, atenți la orice eventuală dorință a mea; dacă mergeam pe jos, mă sprijineau. Apoi venea un eunuc cu un baldachin de mătase, urmat de un grup mai mare de eunuci, unii cu mâinile libere, alții purtând tot felul de obiecte: un scaun, în caz că aș fi dorit să mă așez, haine de schimb, umbrele de ploaie sau de soare.

În urma „eunucilor personali” veneau eunucii care se ocupau de ceaiul imperial, ducând tot felul de cutii cu prăjituri și delicatături... Urmau eunucii care se ocupau de sănătatea împăratului, iar în coada suitei veneau eunucii care duceau țucalurile. Dacă mă plimbam, o lectică, deschisă sau acoperită, în funcție de sezon, încheia procesiunea. Acest alai pestriț de câteva zeci de persoane se mișca în perfectă liniște și ordine.

Una din vizitele care intrau în ritualul zilnic al împăratului era la Palatele de Est, unde locuiau cele cinci femei cărora Puri le spunea „mamă”, deși nu simțea decât ostilitate față de ele.

Acestea erau toate văduve sau foste concubine ale

împăraților precedent! și trăiseră în interiorul Orașului Interzis toată viața lor adultă. Împărăteasa văduvă Rongshu era lidera lor recunoscută. Ea fusese soția „numărul unu” a împăratului-prizonier Guang Xu. În plus, era nepoata „Venerabilei Buddha”, iar la vremea când Puri a ajuns împărat, ea devenise aproape la fel de tradiționalistă și autocratică precum formidabila ei mătușă. Oficialii palatului și eunucii îi știau de frică.

Trei din celelalte patru bătrâne doamne erau Consoarte Văduve – concubine văduve ale lui Tong Zhi, predecesorul lui Guang Xu, tânărul desfrânat „adoptat” de Ci Xi și ales împărat în 1874 pentru ca ea să-și poată continua domnia ca împărăteasă Văduvă. Cea de-a patra era Strălucitoarea Concubină, sora Concubinei Perlă, favorita împăratului-prizonier, pe care Ci Xi o omonse cu puțin înainte de înfrângerea Răscoalei boxerilor.

Pu Yi o ura în mod special pe Rongshu, care era de părere că băieții ar trebui înfometați în copilărie, ca să rămână sănătoși. El trebuia să se prezinte în fața lor în fiecare zi și să răspundă la întrebările rituale privind sănătatea sa. „Deși am avut așa de multe mame”, scria Pu Yi, „n-am simțit niciodată adevărata dragoste maternă”.

În curând a avut un motiv în plus de a le urî: când a împlinit opt ani, ele au conspirat să se debaraseze de doică. Doamna Wang a fost obligată să-și facă bagajele și să plece, fără ca măcar să i se îngăduie să-și ia la revedere de la băiețelul pe care îl adora. Pu Yi a aflat de plecarea ei abia după ce evenimentul se consumase. După ce a rămas fără doică, adormea în fiecare noapte plângând, în patul lui uriaș și gol.

Consoartele Văduve erau coplesitor de preocupate de rangul lor, majoritatea timpului dovedindu-se surde la schimbările care aveau loc dincolo de zidurile Orașului Interzis. Au tratat-o pe mama lui Pu Yi, soția „numărul unu” a prințului Zhun, cu un dispreț considerabil,

rtepermițându-i să-și viziteze băiatul până la vârsta de treisprezece ani.

Fiecare dintre Văduve avea un mare număr de servitori și însoțitori. Toți, fără excepție, le jefuiau la sânge. Eunucii erau superstițioși, făcând întotdeauna sacrificii religioase, consultând prezicători, rugându-se unei întregi pleiade de zei; mentalitatea lor era în mod esențial cea a personalului de serviciu pus pe furat: aproape toți erau în căutarea unui profit personal cât mai substanțial. Aveau un simț al ierarhiei foarte ascuțit, intuind fără greș care dintre vizitatori erau importanți și care puteau fi „storși”. O șmecherie pe care o practicau adesea era să aștepte până ce vreun oficial important avea audiență la vreuna dintre Văduve, și apoi să răstoarne o găleată cu apă pe haina lui de zibelină. A le face pe Văduve să aștepte era de neconceput, așa că oficialul era obligat să închirieze alte haine ceremoniale de la eunuci, în schimbul unor sume considerabile. „Eunucii”, scria Pu Yi, „aveau întotdeauna la dispoziție un set complet de haine pentru a fi închiriate, la nevoie, oficialilor”.

De departe, cel mai mare profit al eunucilor era scos de pe urma hranei. Același ritual absurd care transforma orice plimbare într-o procesiune, guverna și mesele imperiale. Pe vremea „Venerabilei Buddha”, mesele erau servite ori de câte ori ea avea chef – nu existau ore fixe. Marina Warner nota în *împărăteasa Dragon*:

Prânzul și d-na conștau totdeauna din aceleași sute de feluri de iruncare, din care ea le alegea pe cele favorite. De vreme ce acestea erau mereu aceleași, celelalte feluri, pe care ea nu le alegea niciodată, erau readuse la masă zile de-a rândul, până ce se umpleau de gărgărițe, iar bucătarii își vârău astfel în buzunare o mare parte din alocația de hrană.

Când Pu Yi era mic, exista același ritual. Fiecare masă mobiliza zeci de eunud din mai multe departamente

ale casei imperiale. Îi aranjau un bufet uriaș, dar asta era doar de ochii lumii: mâncarea din vasele de porțelan galben, decorate cu dragoni și cu inscripția „zece mii de vieți lungi fără sfârșit”, nu era de fapt niciodată mâncată – deci era probabil luată de eunud și folosită pentru propriul consum ori vândută. Pu Yi mânca de fapt doar mâncare preparată în bucătăriile celor patru „înalte Consoarte”.

Conform registrelor casei imperiale din acea perioadă, costul mâncării din interiorul Orașului Interzis era fenomenal. Într-o singură lună din 1909, doar Pu Yi ar fi mâncat chipurile aproape nouăzeci de kilograme de carne și două sute patruzeci de rațe și pui-Avea la vremea aceea doar patru ani. Această cantitate de hrană era distinctă de cea alocată curții, la rândul ei la fel de excesivă. Furtul se practica pe scară largă.

„Așa cum mâncarea era gătită în cantități uriașe și nu era mâncată, la fel se făceau tone de haine care nu erau niciodată purtate”, scria **Pu Yi**. Obiceiul cerea ca tot ceea ce purta micul împărat să fie nou. O dată purtate, hainele erau abandonate, aproape sigur vândute. Există documente înregistrând un număr astronomic de tunid de mătase, haine de zibelină, haine tivite cu blană și jiletci căptușite, făcute special pentru Pu Yi, în cursul unei singure luni. Cele patru înalte Consoarte aveau și ele aceleași obiceiuri extravagante, risipa și fraudă situându-se la același nivel.

Educația lui Pu Yi era un alt aspect prost administrat, cel puțin până la apariția, în 1919, a lui Reginald Johnston. În afară de a-l învăța să citească și să scrie (un proces dificil pentru toți chinezii, care trebuiau să stăpânească mii de ideograme și să practice caligi afla ore în șir în fiecare zi), dascălii lui Pu Yi se concentraseră asupra clasicilor chinezi și a textelor confucianiste. În primii ani, scria Pu Yi, „n-am învățat nimic din matematici, ca să nu mai vorbim despre științe, și multă vreme habar n-am avut

unde era situat Beijingul”.

Venerația cu care era tratat micul Pu Yi de către dascăli și eunuci însemna că progresul lui nu era niciodată testat, prin nicio formă de evaluare. Teoretic, toți împărații trebuiau să vorbească fluent manciuriană – o limbă foarte diferită de cea chineză → dar Pu Yi n-a stăpânit-o niciodată. La vârsta de opt ani, totuși, dascălii lui au hotărât să organizeze o mică școală de palat, unde Pu Yi avea să se bucure de compania și emulația unui mic număr de copii de aristocrați, de aceeași vârstă cu el. Printre ei era și Pu ție, fratele lui mai mic cu trei ani, care avea să rămână un membru apropiat al casei imperiale, tot restul vieții.

După cum povestește Pu ție, venerația care înconjura un împărat chinez era atât de mare, încât prințul Zhun nu se referea niciodată la Pu Yi, acasă, cu „fratele tău”. El știa că are un frate mai mare și că acela era împărat, dar n-avea nicio idee că acest „Zeu în viață” era un băiat doar cu trei ani mai în vârstă decât el însuși. „Îmi imaginasem un bătrân venerabil, cu barbă”, spunea Pu ție. „Nu mi-a venit să cred când am văzut băiatul acela în haine galbene, stând solemn pe tron”.

Lui Pu Yi i s-a făcut în mod oficial cunoștință cu noul său coleg de școală în prezența celor patru înalte Consoarte și a părinților săi, care se tot ploconeau în fața lui. Pu Yi uitase cum arăta mama sa și n-a recunoscut-o. După cum își amintește Pu ție, „una dintre Consoarte a spus: acesta este fratele tău mai mare. El este împăratul, așa că dacă te jod cu el să nu vă bateți”. Se jucau de-a v-ați ascunselea, un joc pe care micul suveran îl jucase înainte doar cu eunucii, și Pu Yi a avut un acces de furie când a descoperit că tivul mânecii fratelui său era galben – o culoare rezervată doar împăratului.

După această primă întâlnire care nu s-a desfășurat sub cele mai bune auspicii, Pu ție a rămas unul dintre cei trei băieți aduși zilnic în Orașul Interzis pentru a învăța

împreună cu Pu Ye. Pu ție își amintește că el și Pu Yi mergeau uneori către clasă împreună. „De câte ori ajungeam la câte o ușă, ea era descuiată de un eunuc, căruia trebuia să i se dea un bacșiș. Sunt sute de uși în interiorul Orașului Interzis, fiecare păzită de câte un eunuc”. (Tradițiile dispar greu în China. Bertolucci a găsit la fel de mulți ușieri – sigur, nu mai erau eunuci – când a filmat *Ultimul împărat* în interiorul Orașului Interzis și fiecăruia trebuia să i se dea un bacșiș sau să fie rugat cu insistență să deschidă ușa.)

Prezența unor colegi de școală aleși pe sprânceană n-a schimbat în niciun fel viața cu totul artificială pe care o ducea Pu Yi. Un împărat nu putea fi certat pentru lene sau comportament necorespunzător în timpul orelor. Metoda folosită de dascălii săi erau să aleagă un băiat care putea fi chelfănit dintre colegii lui și să-l pedepsească pe acesta în locul împăratului Văzută din perspectiva prezentului, toată copilăria lui Pu Yi a fost de fapt premisa nenumăratelor probleme psihologice pe care el a ajuns să le aibă mai târziu. Lipsit de afecțiune, obligat să le trateze pe bătrânele Văduve imperiale drept „mame”, tratat la rândul lui cu un respect absurd, servit permanent de eunuc, care erau bătuți, din ordinele sale, la cea mai mică abatere, copilăria lui Pu Yi a fost o rețetă clasică pentru nevroză. Când mama lui adevărată a murit, cu puțin după ce a ajuns să-l revadă, Pu Yi a devenit cu totul lipsit de autentică afecțiune.

Capitolul 6

Când a împlinit șapte ani, Pu Yi se obișnuise să trăiască în două lumi: cea a copilăriei – a jocului cu eunucii și a spectacolelor de păpuși, a distracțiilor (inclusiv lupte între câini) pe care ei le organizau ca el să nu se plictisească, a nopților petrecute în brațele doicii sale, doamna Wang – și lumea oficială foarte diferită, concentrându-se asupra ritualului și fastului jocului de-a

împăratul, care îi lua din ce în ce mai mult timp.

Prințul Zhun, tatăl lui Pu Yi., fusese unul dintre cei mai puțin eficienți și mai șovăitori Regenți din istoria Chinei. Din acest motiv, el n-a fost niciodată în stare să-i explice lui Pu Yi natura revoluției care avusese loc în China în 1911. Pu Yi era vag conștient că, dincolo de zidurile Orașului Interzis, ceva se schimbase. Dar nimic nu s-a întreprins pentru a-l face conștient de faptul că, în vreme ce el încă se mai putea juca de-a împăratul în perimetrul palatului, China devenise o republică, și nici nu a fost făcut să priceapă implicațiile unei asemenea schimbări.

Cu ocazia celei de-a șaptea aniversări, unul dintre eunucii imperiali i-a dăruit panoplia în miniatură a unei uniforme de general, împreună cu o sabie și o pălărie cu pene. Micuțul Pu Yi se fălea prin palat încântat de ținuta sa și a fost destul de necugetat să-și arate cadoul bătrânelor Consoarte Văduve. Ele au observat imediat că aceasta era uniforma disprețuită a unui general republican. Au strigat la el să o dezbrace imediat și să-și pună hainele imperiale tradiționale. A fost făcută o anchetă. Eunucului care îi făcuse cadou uniforma i s-au administrat două sute de bastoane și i s-a interzis pentru totdeauna să mai apară în preajma împăratului.

În atmosfera ipocrită a Orașului Interzis, Pu Yi era silit să se comporte totuși ca un împărat adevărat. Supravegheat de dascălii săi și de șambelanii palatului, el trebuia să-și pună sigiliul imperial pe documentele care i se înfățișau de-a lungul unor ceremonii lungi și obositoare, timp în care el trebuia să rămână cocoțat pe tronul său uriaș, ascultând ore întregi glasurile trăgănate, vorbind despre chestiuni pe care nu le înțelegea. Nu avea importanță pentru dascălii săi că documentele care i se prezentau la semnat nu erau deloc legate de probleme de stat, ci doar simple circulare de curte sau directive care priveau casa imperială, prin care se făceau promovări ale

personalului, erau stabilite datele când copacii trebuiau transplantați sau când eunucii trebuiau să-și schimbe uniforme de iarnă cu cele de vară. Ceea ce îi privea pe ei nu era conținutul unor astfel de decrete imperiale, **d** ritualul implicat.

Existau și ceremonii religioase, căci împăratul juca un rol important în venerarea strămoșilor săi manchu. Pu Yi nu pricepea prea bine nici sensul acestor ritualuri, însă foarte repede a început să înțeleagă că el era, în interiorul Orașului *Interzis* – *singura lume pe care o cunoștea* –, un monarh absolut. Și deoarece dascălii lui locuiau de asemenea în lumea imaginară pe care se încăpățâneau să o prelungească, și nu puteau accepta realitatea unei lumi în schimbare dincolo de zidurile Orașului Interzis, ei nu numai că l-au încurajat pe Pu Yi să se gândească la el ca la un adevărat împărat, **d** l-au făcut să ia parte la intrigile și comploturile vizând restaurația.

Dascălul șef al lui Pu Yi era Zhen Haoshen, un mare cărturar confucianist, cu un fuor de barbă, care își arogase titlul pompos de „director politic”. Zhen era un conservator convins, un regalist fervent, care credea cu adevărat că republica nu va avea viață lungă. Și se folosea de orice ocazie pentru a-și impune opiniile în fața împăratului în vârstă de opt ani.

Pentru a marca ruptura dintre monarhie și republică, guvernul, al cărui președinte era tot Yuan Shikai, a decis să renunțe la vechiul calendar chinezesc, sărbătorind, alături de Anul Nou chinezesc, și pe cel occidental. Un reprezentant al Președintelui a venit la Pu Yi pe 31 decembrie 1911, pentru a-și prezenta omagiile, cu ocazia Anului Nou. Îmbrăcat în „veșmintele ritualice, cu însemnele regalității, cu mantia cu dragoni aurii și colierul de perle”, scria Pu Yi, „stăteam soleam pe tronul Palatului Celest, înconjurat de miniștri, companioni și gărzi imperiale”. Omul Președintelui s-a înclinat, s-a dat câțiva

pași înapoi făcând o altă plecăciune, a venit mai aproape, s-a înclinat a treia oară – de data asta mai adânc –, apoi și-a exprimat felicitările și cele mai bune urări.

Dascălul Zhen i-a explicat mai târziu lui Pu Yi cât de importantă fusese această ceremonie, că „nici măcar Președintele lor nu putea să ignore” Articolele Tratatului Favorizant, păstrate acum în Arhivele Naționale ale Chinei.

Curând după ziua de naștere a împăratului (14 februarie), Yuan Shikai și-a trimis din nou urările oficiale. Restul capitalei l-a imitat pe Președinte – și brusc a devenit la modă să te împăunezi cu relațiile pe care le ai la curtea dinastiei Qing. După cum scria Pu Yi, „foștii oficiali Qing, care stătuseră pitiți în primul an al republicii, purtau acum cu mândrie însemnele distinctive ale regalității – pălării roșii, pene de păun... Unii dintre ei chiar reînviaseră obiceiul de a avea călăreți care să le deschidă drumul și o suită în jurul lor atunci când mergeau pe străzi”. Mai înainte, pentru a evita să atragă atenția, oficialii palatului își puneau hainele de curte numai după ce intrau în Orașul Interzis. Acum, scria Pu Yi, „îndrăzneau să meargă pe străzi în costumul ceremonial complet”.

În același an, 1912, Văduva cea mai în vârstă, împărăteasa Rongshu, a murit, și dascălul Zhen i-a spus din nou lui Pu Yi cât de important era faptul că Președintele ordonase o perioadă de doliu de douăzeci și șapte de zile și că toate steagurile republicane, atât de disprețuite, erau coborâte în loc mă. Președintele Yuan Shikai însuși a purtat o banderolă neagră și la vizitat pe Pu Yi pentru a-i transmite condoleanțe. Dascălii i au spus că acest lucru nu putea însemna decât că se pregăteau mari schimbări. În interiorul

Orașului Interzis se jelea nu glumă, căci eunucii intonau imnuri funebre și se pregăteau pentru elaboratele ceremonii de înmormântare – însă tristețea era pur

formală: triumful se instalase în întreg Orașul Interzis și Pu Yi însuși era conștient de noua stare de spirit care prevestea ceva.

Beijingul nu fusese niciodată un bastion al republicanismului: era un oraș care datora mult din prosperitatea lui cheltuielilor extravagante ale curții. Mulți observatori occidentali au avut sentimentul, la vremea aceea, că exista un puternic curent subteran în favoarea restaurării monarhiei. Și chiar exista – iar președintele Yuan Shikai a văzut acest lucru ca fiind o ocazie favorabilă lui și nu fostului împărat, așa că a încurajat mișcarea.

Palatul prezidențial se afla vizavi de intrarea principală a Orașului Interzis. Primele bănuieli pe care Pu Yi le-a avut asupra planurilor lui Yuan legate de monarhie s-au adeverit atunci când bătrânul și vicleanul Președinte a început să cheltuie fonduri uriașe pentru înfrumusețarea aceluia palat. De asemenea, a instaurat un obicei ciudat și rău prevestitor, după cum au simțit oficialii palatului imperial –, acela ca orchestre ale armatei să-i dinte în timp ce-și lua masa. Pu Yi privea ore întregi la clădirea prezidențială, de la o fereastră de sus a palatului imperial, și asculta muzica marțială. Dascălii lui nu vorbeau decât despre dorința Președintelui de a deveni rege. Pu Yi își amintea că întreaga curte urmărea zilnic cursul evenimentelor. „Aveam sentimentul”, spunea Pu Yi, „că propria noastră soartă era legată de acest lucru”. Pu Yi a dat la iveală un argument care lui i se părea decisiv: „Nu poate deveni împărat”, le-a spus el dascălilor săi. „În fond, sigiliile imperiale sunt ale mele. Ori când le putem ascunde”. Politicoși, dascălii i-au replicat că „trădătorul” Yuan va ordona probabil să i se confecționeze altele.

Ambițiile lui Yuan Shikai au afectat chiar și modul în care dascălii se comportau față de Pu Yi în școala palatului. Unul dintre colegii lui era un băiat pe nume Yu Zhong, fiul prințului Pu Lun, despre care se zvonise –

odată în 1876, altă dată în 1908 – că urma să moștenească tronul. Prințul Pu

Lun nu trecuse niciodată peste faptul că fusese preferat Pu Yi în locul lui, așa că a devenit cel mai apropiat suporter al lui Yuan Shikai, îndemnându-l să-și întemeieze propria-i dinastie.

Yu Zhong era ȣapul ispășitor al clasei – el era acela pe care „dascălii îl pedepseau ori de câte ori împăratul făcea dte o greșală, însă brusc, a observat Pu Yi, „ei au devenit foarte politicoși față de el”. Nu voiau să supere o familie care putea juca, foarte curând, un rol important alături de un nou împărat.

Iar „trădătorul” Yuan Shikai nu și-a dezmințit reputația: după ce s-a jucat cu ideea de a-l pune la loc pe tron pe Pu Yi, în cele din urmă (în 1915) a organizat un plebiscit și s-a proclamat împărat.

A fost cea mai scurtă domnie din istoria Chinei, n-a durat decât câteva săptămâni: Yuan avea dușmani puternici, printre ei a fi induse și câțiva înalți comandanți ai armatei. După o scurtă serie de înfruntări, el a trebuit să-și „amine” ceremonia de încoronare, pentru care bătuse deja monedă, făcându-și planul până la ultimele detalii. Cu o schimbare de atitudine reflectând o surprinzătoare neîncredere, ei și-a reluat titlul de Președinte al Republicii, anunțând că nu dorea decât să „se supună legii poporului” și că de atunci încolo își va „închina restul vieții menținerii Republicii”. Șase luni mai târziu, în iunie 1916, era mort.

Lucru de înțeles, moartea lui Yuan a adus mare bucurie în Orașul Interzis. Pentru Pu Yi, care încă vedea aceste intrigi de curte și lovituri de stat prin prisma copilăriei, consecința cea mai importând a fost că dascălii palatului au revenit la politețea lor de dinainte și Yu Zhong la rolul de ȣap ispășitor.

Un an mai târziu, în toiul prunului război mondial, a avut loc o altă „lovitură”, de data asta cu consecințe mai

serioase pentru Pu Yi. Decenii mai târziu, fiind prizonier al regimului comunist chinez care pusese mâi ca pe putere, încă mai era pus să dea socoteală despre rolul său în timpul încercării de restaurație din 1917.

În 1917 Pu Yi avea unsprezece ani. Acum își înțelegea mai bine statutul ambiguu. Dascălii îi permisese să citească anumite ziare din Beijing, alese cu grijă, iar eunucii îi aduseseră în secret reviste ilustrate mai curajoase, care publicau în mod frecvent articole despre curte – și despre posibilitățile revenirii la tron a lui Pu Yi.

Omul care a inițiat nefericita încercare din 1917 de a restaura dinastia Qing și a-i readuce fosta putere și splendoare a fost un general, Zhang Xun, cunoscut în presă drept „Generalul cu coadă” pentru că, din loialitate față de dinastia Qing, refuzase să-și taie părul – coafura tradițională pe care manduiienii o introduseseră în China în secolul al XVII-lea. Curtenii și Pu Yi încă își mai purtau părul în acest stil. „Generalul cu coadă” a insistat ca trupele de sub comanda lui să poarte aceeași coafură și” armata cu cozi” avea reputația de a fi cea mai disciplinată, cea mai eficientă forță de luptă din China. Zhang Xun, care câștigase multe dintre bătăliile lui Yuan, se distingea prin faptul că era și pro Yuan și promonarhie. Se pare că a fost un soldat rudimentar, direct, care ținea la disciplină, fără prea mare pricepere politică. La vremea pudului, el era „vicerege” al provinciei Kiangsu și avea controlul asupra regiunii Tianjin – zona cea mai importantă din punct de vedere strategic a Chinei – ca și asupra căii ferate Tianjin-Beijing. Ca militar înăscut, era firește îngrijorat de valul de mișcări disidente din nord-est și de situația încă și mai îngrijorătoare din sud, unde mișcări radicale sfidau în mod deschis autoritatea centrală din Beijing.

După cum povestește Pu Yi, învățătorul Zhen (acum promovat în funcția de „Mare Paznic”) a aranjat ca „Generalului cu coadă” să i se acorde o audiență specială

în Sala Cultivării Mentale, pe care Pu Yi o folosea acum pentru uz personal.

Scenariul fusese în mod clar pus la cale dinainte între general și curte, dar lui Pu Yi, neștiind decât că generalul era un „supus loial”, i s-a spus doar „să afirme foarte clar” că era „interesat de persoana lui”. „Zhang-Xun o va lauda pe Maiestatea Voastră”, i-au spus dascălii. „Trebuie să vă amintiți să răspundeți cu modestie, pentru a arăta Virtutea Divină a Maiestății Voastre”.

Tradiția cerea ca Pu Yi să fie singur atunci când primea oaspeți din afara palatului. „Generalul cu coadă” a făcut o plecăciune și Pu Yi i-a spus să se așeze. „Am fost cam dezamăgit de felul în care arăta acest «supus loial al meu»”, și-a amintit Pu Yi mai târziu. „Avea fața rumenă, cu sprâncene foarte stufoase, și era gras. Văzându-i gâtul scurt, m-am gândit ră, dacă n-ar fi avut favoriți, ar fi arătat exact ca unul dintre bucătarii eunud... M-am uitat atent să văd dacă într-adevăr avea coadă, și chiar avea... una cenușie, căruntă”. Întrunirea n-a durat mult și nu s-au schimbat decât banalități. Dar două săptămâni mai târziu, dascălii lui Pu Yi au anunțat: „Zhang Xun este aici”.

„A venit să-și prezinte omagiile?” a întrebat Pu Yi.

„Nu. Toate pregătirile au fost făcute și totul este aranjat. A venit s-o aducă pe Maiestatea Voastră înapoi și să i reîntroneze pe Mărețul Qing”.

După cum povestește Pu Yi, „am fost uimit de aceste vești bune, total neașteptate”.

Dascălul Zhen l-a sfătuit încă o dată cum să se comporte. „Nu-i nevoie să spuneți prea multe. Nu trebuie decât să acceptați. Dar nu de îndată. La început trebuie să refuzați și, în cele din urmă, să spuneți: «Dacă așa stau lucrurile, atunci trebuie să mă străduiesc să o fac.»”.

Apoi a apărut Zhang Xun, s-a ploconit din nou și a citit o cuvântare pregătită din vreme. Există un mandat din partea poporului, a zis el. „Republica nu se potrivește țării

noastre. Doar reîntronarea Maiestății Voastre va salva poporul”.

În vreme ce el își ținea discursul, Pu Yi s-a întrebat brusc ce se va întâmpla cu Președintele Republicii, Li Yuanhong, care îi urmasese lui Yuan.

„El a depus deja un memoriu [adică a cerut în mod oficial împăratului] pentru a i se permite să demisioneze”, a zis generalul.

Imediat a apărut un eunuc cu un teanc de edicte imperiale, deja pregătite de consilierii palatului. Pu Yi și-a aplicat sigiliile, după tradiție. Un decret numea Consiliul de Regență, din care făceau parte, deloc surprinzător, și dascălul Zhen Haoshen, și „Generalul cu coadă”. Spre marea supărare a lui Pu Yi, propriul lui tata nu era trecut pe listă.

Știrea a fost repede relatată lumii de dincolo de zidurile palatului și președintele Li Yuanhong s-a refugiat imediat în zona legațiilor, unde soldații lui Zhang Xun nu-l puteau urmări.

După cum povestește Pu Yi:

Veșminte cu însemnele dinastiei Qing, care nu fuseseră văzute de ani de zile, au reapărut pe străzi... Magazinele făceau un comerț înfloritor... Croitorii vindeau, precum pâinea caldă, steaguri Qing... costumierii teatrelor abia puteau face față oamenilor care îi implorau să le confecționeze cozi false din păr de cal. Încă îmi amintesc cum Orașul Interzis era plin de bărbați purtând haine de curte cu nasturi de mandarini și pene de păun la pălării...

Cât de reală era de fapt această fervoare a restaurației? La Beijing, oricum, Zhang Xun avea un sprijin considerabil printre negustori, care au atârnat afară steaguri cu emblema dragonului imperial, pentru a-și arăta simpatiile. Dar chinezii, au relatat diplomații, erau oricând gata să arboreze steaguri – pentru a evita amenzi sau distrugerii ale proprietăților – și sprijinul lor nu prea conta.

Euforia curții n-a durat mai mult de două săptămâni. Zhang Xun subestimase în mod grosolan sentimentele republicane ale unora dintre ceilalți puternici comandanți militari, ca și neîncrederea în persoana lui a altora. Există un sentiment larg răspândit în armată că Zhang Xun își arogase drepturi neineritate, că mișcarea a eșuat nu din cauză că nu avea simpatizând, ci din cauză că unii dintre principalii implicați erau egoiști, ambițioși și invidioși unii pe ceilalți, iar Zhang Xun n-avea niciuna din calitățile necesare unui om de stat.

„Nebunia din toiu verii”, cum a denumit *le corps diplomatique* din Beijing puciul eșuat, a mai fost botezată și „Comedia restaurației”, durând douăsprezece zile și îndheindu-se brusc când un mic avion pilotat de un ofițer republican a lansat trei bombe în Orașul Interzis, rănind un purtător de lectică și împrăștiind o mulțime de eunuci ciripitori, speriați de moarte, care se îndeletniceau cu un joc de noroc pe o alee din Orașul Interzis. Înalte Consoarte s-au ascuns sub mese și paturi. Eunucii l-au împins pe Pu Yi într-un adăpost improvizat din dormitorul lui. „Generalul cu coadă” s-a refugiat la legația daneză și, curând, străzile Beijingului au fost pline de cozi azvârlite.

În asemenea circumstanțe, autoritățile republicane ale Chinei s-au comportat cu o reținere admirabilă. Nu numai că Articolele Tratatului Favorizant n-au fost modificate, dar lui Zhang Xun i s-a permis să se retragă în mod onorabil, relativ nepedepsit. Dascălii lui Pu Yi au rămas la posturile lor. Singura pierdere adevărată, în afară de nefericitul purtător de lectică, a suferit-o președintele Li Yuanhong însuși. Își pierduse prestigiul abandonându-și postul și demitând parlamentul la cererea lui Zhang Xun. A fost imediat înlocuit de Feng Guozhang, un aristocrat conservator. A fost convocat un nou parlament, care a declarat război Germaniei – un cadou pentru monarhisti, care erau în favoarea războiului, și un recul pentru dr Sun

Yat-sen, care se opunea în mod violent implicării Chinei. A fost de asemenea o mișcare financiară vicleană: drept condiție a intrării în tabăra aliată, plata despăgubirilor Chinei a fost a minată.

„Nebunia din toiu verii” urma să aibă consecințe nefavorabile de durată pentru Pu Yi. Nu numai că avea să fie mai târziu acuzat că ar fi încurajat puciul, dar ostilitatea radicală creșândă față de guvernul central avea să se concentreze asupra atitudinii lui aproape inexplicabil de îngăduitoare față de curte. Adversarii republicanilor au spus că acest lucru a demonstrat dt de promonaihiști. puteau fi chiar și politicienii republicani.

Consilierii lui l’u Yi n-au învățat nimic din niciunul dintre eșecuri. L-au încurajat să creadă că un puternic curent de opinie prorestaurație exista în întreaga țară. Curtea a început să se joace de-a politica, finanțând politicieni favorabili restaurației din propriul buzunar, distribuind titluri, onoruri și alte privilegii – cum ar fi dreptul de a purta jachete imperiale galbene, ori dreptul de a intra călare în Orașul Interzis. Începând din 1917, a crescut sentimentul, printre tinerii intelectuali chinezi care au început să joace un rol tot mai important și în guvern, și în diversele mișcări „revoluționare” apărute ca ciupercile după ploaie în întreaga țara, că nu se putea avea încredere nici în Pu Yi, nici în curte, în privința respectării părții lor de acord stipulat în Articolele Tratatului Favorizant...

Era un sentiment pe care Pu Yi însuși, pe măsură ce trecea de la copilărie la adolescență, n-a făcut nimic ca să-l risipească.

Capitolul 7

Reginald Johnston a pus prima oară piciorul în interiorul Orașului Interzis pe 3 martie 1919. Datora noua lui slujbă – ca profesor de engleză al lui Pu Yi – unuia dintre dascălii de la curte, Zhen Haoshen (care îl considera un erudit vorbitor de limbă chineză), ca și guvernului

republican chinez. Născut în 1874, fost „cadet” în Hong Kong, în Serviciul Colonial Britanic, Johnston fusese funcționar în Hong Kong și în Weihawei, pe atunci una dintre cele mai vechi colonii chinezești aflate în posesia britanicilor. Călătorise foarte mult prin întreaga Chină și era un apreciat cailor grafiști și poet în limba chineză. La 45 de ani, era înalt, corpulent, cu ochi albaștri, cu ten măsliniu și cu o claie de păr cenușiu. Lui Pu Yi, acest holtei înveterat i s-a părut „un moș”. Palatul i-a plătit serviciile și i-a pus la dispoziție o casă pe care el a mobilat-o în stil chinezesc tradițional.

Cartea lui Johnston, *Amurg în Orașul Interzis*, este o valoroasă sursă de informații despre viața lui Pu Yi între 1919 și 1924. Johnston a scris-o după ce a plecat de la Beijing, pentru a-și lua în primire noua slujbă de delegat speriatic al teritoriului britanic Weihawei. Cartea n-a fost publicată decât în 1934, la vremea când era pe cale să devină Sir Reginald și să accepte un post de profesor de chineză la Universitatea din Londra. Ca și autobiografia lui Pu Yi, cartea este foarte selectivă în prezentarea faptelor. E scrisă (după cum arată încarnarea lui cinematografică, Peter O'Toole) într-o manieră asemănătoare cu proza greoaie, retorică, a lui Thackeray sau în stilul promovat de *Edinburgh Review*, fiind marcată de respectul față de monarhie – orice fel de monarhic.

Conservator, cu un mare respect față de japonezii superdisciplinați și o credință oarbă în superioritatea Imperiului Britanic în fața oricărui alt sistem de guvernare, Johnston l-a simpatizat imediat pe Pu Yi, pe care îl descrie în întreaga lucrare ca pe un mic gentleman perfect. A simțit însă o veritabilă repulsie față de curtea manciuriană venală și cu vederi înguste, pe care a ajuns s-o cunoască extrem de bine din interior. Cartea lui confirmă multe din propriile amintiri ale lui Pu Yi despre curte, ca fiind un loc de o extravaganță absurdă, risipă grotescă, nesfârșite

intrigi futile, izolat cu totul de China și de restul lumii. Spre meritul lui, Johnston chiar a încercat să reformeze sistemul, dar în cele din urmă a triumfat corupția, iar încercarea lui a eșuat.

Începând din 1919, până la căsătoria lui Pu Yi din 1922, Johnston a vizitat palatul zilnic, petrecând cel puțin două ore pe zi cu **Pu Yi**. În mod oficial, el fusese angajat doar ca profesor de engleză, dar sarcina pe care și-a arogat-o singur a fost de a-și face tânărul elev conștient de ceea ce se petrecea în lume, de a-i aduce la cunoștință valorile occidentale și de a-l învăța bazele comportamentului „civilizat occidental”. Chiar și după ce **Pu Yi** s-a căsătorit, iar rolul oficial al lui Johnston s-a încheiat, profesorul a continuat să-l vadă aproape zilnic pe **Pu Yi**. El a devenit din nou, pentru o scurtă perioadă, oficial al curții în 1924, când **Pu Yi** l-a numit „Delegat Imperial responsabil al Palatului de Vară”.

Johnston nu era nici adeptul unei discipline stricte, niciun „imperialist” îngust la minte, în ciuda părerilor sale favorabile imperiului, dar era convins că, pentru moment, China „nu era coaptă” pentru republicanism, că ar fi avantajat-o mai degrabă o monarhie constituțională în stil britanic. Spre deosebire de diplomații britanici de la Beijing, el nu fusese un admirator al „trădătorului” Yuan Shikai. În această privință, el era mult mai perspicace decât corespondentul ziarului *Times*, George Morrison, care dovedise o asemenea simpatie față de general, încât corespondențele lui de la Beijing deveniseră cu totul subiective și ar fi trebuit să ducă la imediata lui rechemare la Londra.

Chiar dacă era convins că majoritatea chinezilor se pronunțau în favoarea restaurării monarhiei, Johnston nu a permis simpatiilor sale să influențeze relatarea evenimentelor cărora le-a fost martor între 1919 și 1924. Era un reporter excelent, de o mare corectitudine. Deși

confucianismul lui îl face să sune uneori ca un moralist plictisitor, nu îl tratează niciodată cu condescendență pe Pu Yi. Dacă are un defect, acela este, după cum o arată cartea sa, snobismul său desăvârșit. Noua slujbă l-a fermecat. În casă, și-a expus la vedere toate semnele de respect și favoare care i s-au acordat din partea curții – promovările în ierarhia mandarinatului, scrisorile ocazionale pe care i le-a trimis Pu Yi. În *Amurg în Orașul Interzis* revine mereu, aproape plictisitor, la diferitele ritualuri de curte la care a participat, la început ca mandarin de rang inferior, căruia i se permitea să intre în Orașul Interzis într-o lectică, apoi ca mandarin de gradul doi, căruia i se permitea să poarte o haină de zibelină, și în cele din urmă ca „mandarin chinez de rangul cel mai înalt”, care avea permisiunea să meargă călare prin Orașul Interzis, un drept pe care îl practica în mod constant, cu imensă plăcere.

Johnston era de asemenea mândru de nenumăratele daruri și alte semne de stimă pe care le-a primit de la familia imperială – obiecte de porțelan, manuscrise vechi, picturi, obiecte de jad, ginseng, chiar fructe și prăjituri de la împărătesele Văduve. Deși purta rar veșminte de curte, apărând la ceremoniile oficiale în haine obișnuite, și nu era obligat să se ploconească, el a scris că ar fi făcut asta cu plăcere, dar „să faci o plecăciune cu ușurința și grația care par înnăscute la chinezi și **manciurieni** ar fi aproape imposibil pentru europenii neinițiați”.

Interesele lui Johnston erau exclusiv literare, istorice și politice. Spre deosebire de contemporanul lui, Morrison, el nu s-a implicat în nicio aventură amoroasă și nici n-a vizitat vreuna din nenumăratele „case ale fetelor cântărețe” din Beijing. Deși n-avea nimic efeminat, Johnston se pare că și-a sublimat complet impulsul sexual.

Fără a-și exprima dezaprobarea, el a notat că toate evenimentele majore care guvernau viața de la curte erau

hotărâte de astrologi, inclusiv data propriei lui numiri ca dascăl. Tradiționalistul din el a fost în mod vizibil încântat să intre prin Poarta Purității Divine într-o „nouă lume a spațiului și timpului... mai veche decât întemeierea Romei”, unde datele încă erau calculate după anii de „domnie” a lui Pu Yi și unde toate evenimentele de la curte, de la audiențele regale până la schimbarea pălăriilor de vară cu cele de iarnă pentru gărzile palatului și oficialii curții, erau înregistrate într-o circulară zilnică rezervată câtorva privilegiați și scrisă de Lin caligraf al curții.

Faptul că Johnston avea în vedere unele interese britanice în discuțiile sale cu Pu Yi este sigur. Cu oarecare naivitate, el admite acest lucru în *Amurgul* său. Și nici nu există vreo îndoială că Johnston n-a servit Marea Britanie cum se cuvine, menținând relații apropiate cu Legația Britanică de la Beijing tot timpul.

Aceasta a dat naștere legendei cum că Johnston ar fi fost „agent secret”, unul dintre acei aventurieri care au contribuit la construirea imperiului, în locuri îndepărtate, precum John Buchan. Este o idee ispititoare, dar aproape sigur una falsă, căci nu exista nimic secret în legătură cu Johnston: tot ce afla, tot ce vedea, el comunica imediat, cu oarecare fală, prietenilor săi de la Legația Britanică – inclusiv primele sale impresii cu privire la Pu Yi.

Toată lumea din interiorul Orașului Interzis era conștientă de acest lucru: consilierii, curtenii – mai târziu însuși Pu Yi – l-au folosit pe Johnston ca intermediar pentru a transmite informații guvernului britanic. În schimb, Johnston, în mod loial și cu totul corect, raporta curții ce credea el că are de gând guvernul britanic cu privire la China. Relațiile prietenești ale lui Johnston cu diplomații britanici, pe de o parte, și cu Pu Yi și susținătorii acestuia pe de alta, erau privilegiate, dar niciodată n-au determinat sau influențat în vreun fel politica britanică. Într-adevăr, pentru mulți diplomați de la Beijing, Johnston era prea

îmbibat de preceptele confucianiste, prea „chinez” ca să i se acorde totală încredere. După cum nota Daniele Vare (scriitor și diplomat în Beijingul din vremea aceea), în cartea lui *Diplomatul vesel*, corpurile diplomatice din Beijing „duceau o viață complet separată de cea a chinezilor, grupați într-un soi de bastion”.

Amurg în Orașul Interzis este un document remarcabil, dar, iarăși precum autobiografia lui Pu Yi, este aproape la fel de fascinant în ce privește deopotrivă omisiunile și revelațiile.

În relatarea vieții de zi cu zi a lui Pu Yi la curte nu există aproape nicio referire la crizele de furie ale împăratului adolescent sau la schimbările lui de dispoziție, la indiferența lui față de învățătură sau la bătăile sălbatice pe care le aplica eunucilor. Și, de asemenea, nu găsim niciun amănunt despre viața privată a lui Pu Yi. În strădania lui de a-l pune pe Pu Yi într-o lumină cât mai favorabilă, Johnston îi permite împăratului să își asume unele din inițiativele propuse chiar de el însuși. El a fost acela, de pildă, care i-a sugerat lui Pu Yi, atunci când acesta s-a căsătorit, să dea o petrecere pentru oaspeții străini, pentru a-și prezenta mireasa – sau, de fapt, miresele. Johnston, cu discreția lui obișnuită, descrie evenimentul ca și cum ideea i-ar fi aparținut elevului său.

Johnston trece de asemenea complet cu vederea subiectul sexualității lui Pu Yi. Ca majoritatea britanicilor convenționali ai timpului, și pentru el acest subiect era tabu. În cartea sa sunt câteva referiri la soția lui Pu Yi, „Elizabeth”, pe care a cunoscut-o și de care i-a plăcut, dar nicio indicație că relația dintre ei ar fi fost altfel decât ideală.

Imediat după prima lui întâlnire cu Pu Yi, Johnston s-a apucat, în stilul său greoi, asemănător cu proza lui Thackeray; să scrie un „memorandum” către autoritățile britanice – probabil către ministrul britanic la Beijing, Sir

John Jones:

Tânărul împărat n-are niciun fel de cunoștințe de engleză sau altă limbă europeană, dar pare nerăbdător să învețe și mintea îi e activă. I se permite să citească ziarele chinezești și, în mod inteligent, se interesează de știrile zilei, mai ales de cele politice, din țară și străinătate. Are cunoștințe solide de geografie și este interesat de călătorii și explorări. Înțelege ceva din situația prezentă a Europei și din consecințele primului război mondial, și pare să nu aibă idei false sau exagerate cu privire la poziția politică și importanța relativă a Chinei.

Pare să fie robust din punct de vedere fizic și bine dezvoltat pentru vârsta lui. Este un băiat foarte „omenos”, plin de vivacitate, inteligență și cu un dezvoltat simț al umorului. În plus, e foarte politicos și total lipsit de aroganță... N-are nicio șansă de a se împrieteni cu alți băieți, cu excepția rarelor ocazii când fratelui său mai mic și altor doi-trei tineri ai clanului imperial li se permite să-i facă scurte vizite... Chiar și aparițiile lui zilnice la școală sunt transformate într-un soi de procesiune oficială. Este dus acolo pe un scaun uriaș drapat în galbenul imperial, însoțit de un întreg alai.

Johnston a adăugat că, „deși nu pare să fi fost atins, până acum, de nebuniile și deșertăciunile care îl înconjoară”, existau „puține speranțe că va izbuti să scape nevătămat” dacă nu era repede îndepărtat de „hoardele de eunuci și alți funcționari fără rost care acum sunt aproape singurii lui companioni”.

Johnston avea sentimentul că lui **Pu Yi** i-ar prinde bine să fie imediat mutat în „mai puțin nocivul” Palat de Vară, unde putea să „trăiască o viață mult mai puțin artificială și mult mai fericită”, fără eunud. și cu „loc destul pentru exerciții fizice”.

Deși n-a menționat asta în raportul său, primul lucru care i s-a întâmplat lui Johnston după ce i-a fost prezentat

în mod oficial împăratului a fost că eunucii curții s-au îngămădit în jurul lui, fetidându-l pentru noua sa numire și cerându-i bani cu această fericită ocazie. Johnston, fiind un scoțian precaut, le-a solicitat în schimb chitanță. Ei au renunțat. Dar în felul acesta și i-a făcut dușmani pe viață.

Întâlnirea lui Pu Yi cu Johnston a avut un efect hotărâtor. Înainte de 3 martie 1919 Pu Yi văzuse străini numai de departe, la o recepție organizată de împărăteasa văduvă

Rongshu. El a scris că, hainele lor ciudate, părul și ochii lor de atât de multe culori erau în același timp urâte și înspăimântătoare”. Mai văzuse fotografii ale străinilor în revistele ilustrate introduse pe furiș. „Purtau mustăți pe buzele de sus; întotdeauna aveau o dungă dreaptă la pantaloni și dte un baston în mână/ Eunucii lui Pu Yi îi umpluseră capul cu prejudecăți comice despre „diavolii străini”? Mustățile lor erau atât de țepene încât puteau fi agățate de ele lampioane. Picioarele lor nu se îndoiu. Își foloseau bastoanele ca să lovească oamenii cu ele.

Pu Yi și-a amintit că ochii albaștri, pătrunzători ai lui Johnston și părul lui cenușiu „mă făceau să nu mă simt în largul meu. Persoana lui mă intimidă și studiam engleza foarte conștiincios, neîndrăznind să discut despre alte lucruri atunci când mă plectiseam, așa cum făceam cu ceilalți dascăli ai mei”. Foarte curând, ceilalți dascăli chinezi ai lui Pu Yi se rugau de Johnston să-și folosească influența asupra împăratului pentru a-l determina să facă unele lucruri asupra cărora ei nu izbutiseră să-l convingă, Johnston a inițiat o serie de întruniri neoficiale pe tema „afacerilor curente”, singur cu Pu Yi sau cu încă un băiat. Când Johnston a început să-l învețe pe Pu Yi englezește, el a găsit în clasă un exemplar foarte uzat din *Alice în țara minunilor* –, dar nici Pu Yi și niciun alt băiat din școala regală (Johnston a greșit în raportul său inițial, când a afirmat că Pu Yi n-avea colegi de școală) nu puteau

înțelege niciun cuvânt din ea. Johnston l-a învățat pe Pu Yi elementele de bază ale istoriei lumii (inclusiv istoria Marii Britanii) și a folosit ziare și reviste britanice pentru a-și ilustra orele de limbă. Printre ele erau articole despre primul război mondial, și Johnston și-a imaginat pe bună dreptate că Pu Yi va fi fascinat de pozele cu tancuri, tunuri și tranșee. Așa cum a notat cu perspicacitate Pu Yi, „nu era atât de important în ochii hti Johnston să mă învețe englezește, dt să facă din mine unul dintre acei gentlemani englezi despre care vorbea mereu”.

La vremea aceea, Pu Yi nu părăsise niciodată Orașul Interzis, cu excepția unor rare vizite de stat la Palatul de Vară.

Niciodată nu rătăcise pe străzile Beijingului, nici nu făcuse cumpărături și nici nu văzuse traficul obișnuit de pe străzi, însă nici nu-și exprimase vreodată dorința de a o face. După cum afirmă fratele lui mai tânăr, Pu de „el avea senzația că, deoarece era împărat, rutina ceremonială care i se rezerva era predestinată. Se resemnase în mod straniu în legătură cu acest lucru, cel puțin până la vârsta de 13 ani”.

Căci Pu Yi trăia prin delegare, prin intermediul eunucilor săi. Ori de câte ori dorea ceva, ei îi procurau acel lucru - cu un anume preț, desigur. La 14 ani, Pu Yi s-a hntărat că avea să devină, cel puțin în aparență, micul gentleman englez dorit de Johnston. Și-a trimis eunucii să-i cumpere „mari cantități de haine occidentale”. „Când m-am dus la școală, Johnston mi-a spus, feremurând de mânie, să mă întorc și să le dau jos imediat”. Hainele, cumpărate de la costumicul unui teatru din Beijing, erau țipătoare, nepotrivite, grotești, în ziua următoare, Johnston a venit la palat cu unul dintre cei mai cunoscut! croitori occidentali din Beijing. „Dacă ai să porți haine luate de la mâna a doua, n-ai să fii un gentleman, ai să fii un a bălmăjit ceva, nereușind să găsească cuvântul potrivit.

Johnston l-a învățat de asemenea pe Pu Yi cum trebuie să se poarte la masă – cum să bea ceai în manieră occidentală (chinezii îl beau zgomotos, pentru a-și arăta aprecierea, și râgâie după masă în chip de omagiu adus mâncării excelente a gazdei), cum să ronțâie delicat biscuiții, cum să folosească un cuțit și o furculiță, cum să facă o conversație plăcută. Din propriile relatări ale primilor ani cu Johnston, este dar că Pu Yi a trecut printr-o fază prooccidentală, copilărească, dar de înțeles. A comandat haine occidentale în cantități uriașe, de asemenea inele, ace de cravată, butoni de manșete, cravate. Le-a ordonat eunucilor și-i cumpere mobilă în stil european. A prins chiar obiceiul să-și spună Henry (Henry al VIII-lea i se părea un exemplu exuberant). Pu de a devenit William. Mai târziu el și-a numit soția Elizabetii. Chiar a început să folosească, în conversațiile zilnice, un amestec de engleză și chineză, un soi de „anglochineză”, deși progresele lui în învățarea limbii erau destul de modeste.

În felul lui liniștit rezervat, Pu Yi a început să-l venereze pe Johnston. „Mă gândeam că totul la el era de primă clasă”, scria el. „M-a făcut să simt că occidentalii erau cei mai inteligenți și mai civilizați oameni din lume, iar el era cel mai învățat dintre ei”. La vremea când studiile lui oficiale s-au încheiat – odată cu căsătoria → „Johnston”, scria el, „devenise una dintre persoanele cele mai dragi mie”.

Datorită faptului că Johnston dezaproba purtarea cozilor, s-a hotărât Pu Yi să și-o taie pe-a lui – un adevărat sacrilegiu. Este o dovadă a prestigiului extraordinar al lui Johnston și a realului său folos ia curte faptul că n-a fost dat afară pentru acest lucru. Consoartele Văduve și-au proclamat mânia și dezacordul, și eunucii au fost atât de îngroziți, încât niciunul n-a vrut să facă operațiunea, așa că Pu Yi a trebuit s-o facă singur. Codița era mai mult

decât un simbol politic – era acel obicei **manciurian** care căpătase o însemnătate cvasi-religioasă, și tradiționaliștii au văzut în tăierea cozii sfârșitul oricărei șanse de supraviețuire a dinastiei manchu. Militaseră în favoarea păstrării ei ani de zile – nu în ultimul rând argumentând că acea codiță era un semn distinctiv, un mod folositor de a hotărî cine trebuia să fie lăsat să intre și să iasă din Orașul Interzis. După actul curajos al lui Pu Yi, mii de curteni i-au urmat exemplul. Doar dascălii chinezi ai lui Pu **Yi** și câțiva dintre o fi dălii mai conservatori ai curții n-au vrut să renunțe.

Pu ție, fratele mai mic, era unul dintre membrii anturajului său sfâșiat între dorința de a-l imita pe Pu Yi și teama de mânia familiei. Cu trei sferturi de secol mai târziu, stând în micuța lui sufragerie – o figură smochinită și totuși impunătoare, capabil încă să-ți seringă mâna cu putere și cu o voce surprinzător de tinerească – Pu ție mi-a povestit cum a zbughit-o spre casă după ore și i-a mărturisit bunicii sale că voia să-și taie codița, „Mi-a zis: «Presupun că nu mai pot face nimic, de vreme ce împăratul însuși și-a tăiat-o». Dar era foarte supărată și, începând cu aceeași zi, m-a obligat să port o pălărie în interiorul casei. «N-ai voie să ți-o scoți de pe cap în prezența mea», a zis ca și n-am făcut-o niciodată”.

Johnston era responsabil pentru multe alte schimbări dramatice în stilul de viață al adolescentului Pu Yi. Șocat de felul în care era purtat peste tot în lectici și palanchine, el l-a încurajat să meargă pe jos și a introdus primele biciclete în Orașul Interzis. **Pu Yi** a fost atât de încântat de acest nou mijloc de transport, încât a ordonat ca toate pragurile porților și ușilor să fie nivelate, pentru a le putea traversa fără a mai coborî de pe bicicletă. **Pu Yi** a cumpărat vehicule cu două roți pentru Pu ție și pentru câțiva dintre eunucii mai sportivi. Eunuci care se hlizeau pe biciclete au adus pagube importante grădinilor de

trandafiri și straturilor de flori din Orașul Interzis; se clătinau incontrollabil peste tot, căci frații regali trebuiau să aibă însoțitori oriunde se duceau și câte zece eunuci se bălăiau în spatele lor, încercând să se țină după ei și, de obicei, căzând.

O altă revoluție încurajată de Johnston a fost instalarea telefoanelor în Orașul Interzis. În 1919, prințul Zhun, tatăl lui Pu Yi, tocmai își adusese unul acasă, în Reședința de Nord, unde locuia Pu ție, și acesta i-a povestit lui Pu Yi despre minunata jucărie magică. Ihi Yi a ordonat să i se instaleze și lui un telefon. Anturajul casei imperiale a fost oripilat. „Nu există un precedent pentru astfel de mașinării străine în codul ancestral”, au argumentat curtenii. Pu Yi a spus că Orașul Interzis era deja plin de „mașinării străine”: pian, lumină electrică, ceasuri dhtătoare. Ce aveau împotriva telefonului? Consilierii imperiali au găsit un alt argument. „Dacă cei din afara Orașului Interzis putea vi da telefon, n-aveau să ofenseze Liniștea Celestă?”

Adevărata lor teamă, desigur, era că un telefon ar fi fost cordonul de legătură între Pu Yi și lumea exterioară și că astfel Par fi scăpat de sub control. Prințul Zhun, a cărui singură preocupare era plata neîntreruptă, de către statul republican, a educațiilor imperiale, a luat partea celor ce se opuneau instalării telefonului, dar în cele din urmă a fost nevoit să cedeze.

De îndată ce aparatul a fost instalat, Pu Yi, „extrem de emoționat”, a început să dea primele lui telefoane. „L-am sunat pe un actor de la Opera din Beijing și pe un acrobat, dar am închis înainte de a spune cine sunt. Am sunat la un restaurant și am comandat o masă pentru a fi trimisă la o adresă falsă”. Chiar și după ce noutatea s-a mai atenuat, Pu Yi a rămas un mare fan al telefonului, purtând interminabile conversații cu Johnston.

Încurajat de această din urmă victorie tehnologică,

Pu Yi a hotărât că Orașul Interzis ar trebui să aibă propriul lui parc de mașini și acestea au fost folosite pentru prima oară când s-a dus să-și prezinte omagiile la căpătâiul mamei sale decedate, în reședința ei din partea de nord a Beijingului, pe 30 septembrie 1921. A fost prima lui ieșire – cu excepția a două sau trei excursii până la Palatul de Vară – și principala poartă a Orașului Imperial s-a deschis pentru cortegiul regal – un alt semn, au observat curtenii, al faptului că Articolele Tratatului Favorizant erau corect aplicate. Timp de luni de zile, Pu Yi îi înnebunise pe dascăli și întreaga curte pentru a obține permisiunea de-a face o plimbare cu mașina pe străzile Beijingului. Johnston îl aproba în întregime, dar răspunsul fusese un „nu” hotărât, din motive de securitate. Acum soldați și polițiști se alintaseră pe străzile pline de hune animată de o imensă curiozitate, dar nu și de ostilitate, față de fostul lor împărat.

În particular, oficialii curții i-au spus lui Johnston că a-i permite lui Pu Yi să iasă pe străzile Beijingului presupunea un cost imens: armata și poliția trebuiau mituite pentru a-i asigura securitatea, trebuiau împărțite bacșișuri „pe o scară fantastică”. Johnston a sugerat ca el și Pu Yi să se plimbe incognit Qpe străzi. „Sugestia”, spune Johnston „a fost privită ca nedemnă de o discuție serioasă”.

Pu Yi și-a văzut până la urmă dorința împlinită o dată sau de două ori – mergând cu mașina pentru a-l vizita pe unul dintre dascălii săi, care era bolnav – însă din nou într-un cortegiu extrem de vizibil și inutil, care includea polițiști în uniformă și ofițeri ai armatei, ce supravegheau ca el să meargă drept acolo și înapoi, fără să se oprească pe drum pentru a se întâlni cu diplomații din „Orașul Tătar”, cartierul legaților.

Poate că cea mai absurdă bătălie pe care a trebuit s-o ducă Johnston pentru elevul său a fost lupta pentru

ochelarii regali. Devenise clar pentru Johnston că Pu Yi era miop și acest lucru explica frecvențele lui dureri de cap, izbucnirile de mânie și neatenția ocazională. Împăratul avea urgent nevoie de ochelari.

Nici nu se pune problema, au spus Consoartele Văduve. Ochii împăratului erau mult prea prețioși pentru a fi încredințați unor doctori străini și, pe deasupra, „împărații nu poartă ochelari”. Chiar și tatăl lui Pu Yi, prințul Zhun, a avut senzația că demnitatea împăratului ar fi serios atinsă de o astfel de inițiativă. Johnston a trebuit să amenințe că-și va da demisia. În ultimă instanță, Pu Yi și-a impus punctul de vedere și a cerut ochelari –, dar Consoartei Văduve Duan Kang nu i s-a adus la cunoștința până ce el n-a început să-i poarte efectiv: un oficial al curții înspăimântat i-a spus lui Johnston că, dacă ea ar fi știut dinainte, foarte probabil că s-ar fi sinucis.

De asemenea, Johnston a făcut tot ce i-a stat în putință să stimuleze curiozitatea intelectuală a elevului său, aranjând diverse „partide de bridge” (cum le-a numit E.M. Forster) cu scriitori și poeți chinezi cunoscuți, dar acest lucru s-a dovedit doar un succes parțial: a accepta o invitație în Orașul Interzis era privit ca un act politic, ca o adeziune automată față de partida promonarhistă.

În cele din urmă, dar nu lipsit de importanță, Pu Yi a descoperit filmele? guvernul chinez însuși, drept cadou de nuntă, i-a instalat o cameră de proiecție și, curând, se vizionau filme săptămânal – din nou spre scandalizarea oficialilor conservatori și a Consoartelor Văduve. Să fii invitat la o seară de vizionare însemna aproape la fel de nmit cu a primi un titlu princiar – sau a avea dreptul să călărești prin Orașul Interzis.

Dar, în ciuda progreselor elevului său imperial și a noilor sale libertăți, Johnston nu era pe deplin satisfăcut. Pu Yi, scria el, avea ceva „frivol” în el. „La început, am pus asta pe seama tinereții [dar] uneori mi de părea că observ

în natura lui semnele unui clivaj permanent, sugerând parcă existența în interiorul său a doua personalități contradictorii”. Pu Jic își amintește schimbările lui de dispoziție: „Când era bine dispus, totul mergea bine și era un tovarăș încântător. Dacă ceva îl tulbura însă, partea lui întunecată ieșea la iveală”.

Putea fi o trăsătură a familiei; dar, mai probabil, era o consecință inevitabilă a mediului în care trăia, înconjurat tot timpul de curteni slugarnici, lingușitori.

„Era îngrozitor de plictisit”, și-a amintit Pu ție mulți ani mai târziu, „și se simțea ca un prizonier”. Pu Yi voia să evadeze, iar telefoanele, mașinile, hainele și revistele occidentale deveneau surogate nesatisfăcătoare.

Cu complicitatea lui Pu ție, **Pu Yi** a început să facă planuri de a scăpa din închisoarea lui poleită. Sesizind ca asupra traiului lor plana un mare risc, bătrânele Consoarte Văduve, care în mod normal nu prea se înțelegeau și abia dacă își vorbeau, au conspirat împreună pentru a reduce influența crescândă a lui Johnston și a-și păstra controlul asupra lui **Pu Yi**, care era predestinat să ducă viața unui împărat marionetă, la o curte închipuită, dar aducătoare de mari venituri.

S-au hotărât să-l însoare cât mai repede posibil.

10*2

Capitolul 8

Autobiografia lui IYi Yi zugrăvește un tablou terifiant, și probabil conform cu realitatea, al stării curții în anii săi de adolescență, dar nu spune aproape nimic despre viața lui emoțională.

Motivul este, desigur, faptul că volumul său avea un scop foarte precis – să pună în contrast „vechile vremuri nefaste” cu „noua societate” a lui Mao. Pentru a sublinia acest lucru, Pu Yi și-a scos în evidență acele trăsături de caracter despre care știa că-l vor scuza în ochii cititorului – și de asemenea îl vor amuza – descriindu-se drept un bufon

imatur și răsfățat. Probabil că nu și-a înnegrit imaginea pe nedrept, dar cu siguranță a omis să menționeze ceea ce Johnston se străduia să scoată în evidență – că devenise interesat de situația țării și că s-a dovedit foarte curând un martor perspicace și sofisticat, deși pasiv, al stării vecine cu colapsul ce caracteriza China din acea perioadă.

Pu Yi n-a ajuns niciodată să vorbească destul de cursiv în engleză, așa cum sperase Johnston, dar era un cititor avid de ziare, atât englezești, cât și chinezești. Din cauza importanței concesiunilor britanice din China, exista o înfloritoare presă de limbă engleză. Ziarele chinezești reprezentau întregul spectru de opinie, de la conservatorismul notoriu până la vederile revoluționare extremiste. În afara capitalei, mulți corespondenți locali ai ziarelor în limbi străine erau misionari și mulți dintre aceștia erau prorepublicani. Johnston îl dojenea adesea pe Pu Yi că petrecea prea mult timp citind ziare. Dar din propriile lui memorii reiese dar că moralistul scoțian confucianist și împăratul adolescent petreceau ore întregi discutând politică, despre care Pu Yi știa mult mai multe decât mărturisește în cartea sa.

Pu Yi avea treisprezece ani la vremea „Mișcării din 4 mai”, uriașul miting studentesc care a avut loc în 1919 în piața Tiananmen, aflată în apropierea Orașului Interzis; se protesta împotriva deciziei Tratatului de la Versailles, care îi oferise Japoniei concesiunea germană Qingdao drept recompensă în urma intrării în război de partea Aliaților.

Era o decizie imorală, injustă și arogantă, care, cum era de așteptat, a înstrăinat China de Occident pentru mulți ani. Când a sosit vremea ca Bertolucci să filmeze, pentru *Ultimul împărat*, studenții în acțiune, în fața Orașului Interzis, n-a dus lipsă de voluntari: în manualele de istorie de astăzi, Mișcarea din 4 mai este văzută ca precursora a tuturor mișcărilor studentești ce aveau să urmeze.

Nu există, în cartea lui Pu Yi, decât două scurte referințe la acest eveniment; el susține că a aflat despre protest din discuțiile cu Johnston (deși e greu de crezut că n-a auzit rumoarea studenților de dincolo de zidurile Orașului Interzis). După Johnston, Mișcarea din 4 mai, ca și celelalte mișcări revoluționare, a fost urmărită de împărat cu cel mai mare interes. Dar ceea ce îi interesa pe amândoi mult mai mult decât consecințele Mișcării din 4 mai erau neîntreruptele zvonuri despre lovituri de stat având ca scop restaurația și nesfârșitele dezbateri din ziare cu privire la șansele lor de succes.

După eșecul deplorabil din 1917, Zhang Xun, „Generalul cu coadă”, și-a continuat intrigile împreună cu faimosul dictator militar Zhang Zuolin, tânărul țaran care devenise atât de puternic, având sub control Mancuria și Mongolia, în cartea lui, Johnston citează masiv din editorialele englezești, publicate între 1919 și 1924, pe care **Pu Yi** le parcurgea cu mare atenție; chiar dacă selecția lui Johnston este arbitrară, e clar că eventualitatea unei restaurații nu numai că se dezbătea în mod deschis, dai chiar era privita ca posibilă. Johnston citează *Peking mici Tientsin Times* din 19 martie 1921, ca susținând: „Este probabil să estimăm că nouăzeci la sută din populație ar fi în favoarea reîntoarcerii împăratului”. („Eu cred că aceasta nu era o exagerare”, a adăugat, cum era de așteptat, Johnston.) Pentru a da greutate unei asemenea afirmații, el dă și un alt citat dintr-un ziar republican, *Shu Gtânng*, tot din 1921, care deplângea faptul că, la țară, „[populația] analfabetă... obtuză n-are nicio idee despre ceea ce înseamnă libera tea, drepturile politice și guvernarea... Te poți întâlni cu oameni care pun întrebări de felul; «Ce mai face împăratul? Cine-i mâiniarele acum în Palatul Imperial?»”.

„Nu s-au discutat niciun fel de planuri monarhiste în palat, și împăratul însuși n-a participat la niciunul dintre

comploturi", a susținut Johnston. „Subiectul a fost în mod scrupulos evitat de dascălii chineza și de mine însumi, căci eram cu toții preocupați ca el să nu fie implicat personal în nimic care ar fi putut fi interpretat drept o conspirație împotriva Republicii

Dar Johnston era destul de pregătit să răspundă la oricare dintre întrebările lui Pu Yi despre șansele restaurației, întrebări pe care el, a arătat Johnston, le pune destul de des. Când o făcea, „eu nu ezitam să-mi exprim propriile opinii” cum că „orice conspirație de genul celei din 1917 trebuie neapărat evitată... și că împăratul ar trebui să nu ia în seamă nicio invitație de a-și relua tronul, decât dacă aceasta i-ar veni sub forma unui apel autentic și spontan din partea reprezentanților poporului aleși în mod liber”. Johnston a adăugat că el avea sentimentul că o astfel de eventualitate, datorită circumstanțelor din China, era „foarte îndepărtată”, chiar dacă – de-ar fi fost ca un astfel de vot liber să aibă loc – părerea lui era că „majoritatea în favoarea monarhiei ar fi enormă”.

Implicația era că Pu Yi era sortit să rămână un prizonier virtual în Orașul Interzis până când republica avea să se prăbușească de la sine. Însă chiar dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, nu exista siguranța restaurației – căci exista o diversitate de mișcări rivale, care se aflau la cuțite, și nu toate rudele aristocrate ale lui Pu Yi erau favorabile revenirii sale la tron. Cu alte cuvinte, perspectivele lui Pu Yi erau întunecate, în ciuda luxului în care se scălda. Până și extravagantele începuseră să pălească: republica nu-și mai îndeplinea obligațiile privitoare la alocațiile bănești. Familia regală acumulasе uriașe note de plată, și incompetentul ex-regent Zhun, tatăl lui Pu Yi, începuse să vândă cantități tot mai mari din bogățiile palatului pentru a menține la curte luxul obișnuit.

Aceasta era atmosfera din Orașul Interzis când Consoartele Văduve au început să-i caute o soție lui **Pu Yi**.

Nu mai e nevoie să spunem că el nu a fost consultat. Au fost multe dispute aprinse înainte ca alegerea lor să se reducă la patru pretendente – și la începutul anului 1922, lui **Pu Yi** i s-au înmănat patru fotografii, cerându-i-se să aleagă.

După cum s-a exprimat în mod patetic Pu Yi:

Mie fetele mi se păreau toate identice și le vedeam trupurile la fel de informe ca niște țevi învelite în rochii. Fețele lor erau foarte mici în poze și n-am putut vedea dacă erau sau nu frumoase... Nu mi-am dat seama la vremea aceea că ăsta era unul dintre marile evenimente ale vieții mele și n-avem niciun fel de standarde după care să mă ghidez. Am încercuit la întâmplare o poză drăguță.

Fata pe care a ales-o era Wen Xiu. Avea treisprezece ani și o față plată, era bondoacă și făcea parte dintr-o familie aristocratică manciuriană sărăcită. Fusese de fapt inclusă „pentru ca lista să fie mai lungă”. Alegerea lui Pu Yi a provocat consternare printre Văduve.

O putea avea pe Wen Xiu drept „consoartă secundară” (concubină, adică), au hotărât Văduvele. Dar Wen Xiu nu era deloc potrivită să fie împărăteasă, așa că i s-a spus să aleagă din nou.

Arătându-se mai puțin hotărât decât în cazul unor subiecte precum bicicletele, telefoanele sau ochelarii, Pu Yi a făcut cum i s-a spus. De data asta a ales-o pe Wan Rong (Chip Frumos), de șaptesprezece ani, membră a uneia dintre cele mai proeminente și bogate familii din Manciuria, care își avea reședința în Banjin, unde fusese educată la o școală misionară americană. Văduvele au fost mulțumite. Apoi au încercat să-l convingă pe **Pu Yi** să aleagă și alte „consoarte secundare” (în mod tradițional, un împărat avea cel puțin patru concubine), dar Pu Yi s-a opus și Văduvele au renunțat pentru moment.

Poza lui Wan Rong o arată ca fiind o frumusețe senzuală, o Claudia Cardinale orientală, înaltă, cu buze

pline, ochi uriași și o expresie melancolică. Avea o educație aleasă (precum Pu Yi, avusese un dascăl englez) și era o fire voluntară.

Pu Yi, după cum era obiceiul imperial, n-avea s-o vadă decât în ziua nunții, apogeul unei serii întregi de procesiuni și ritualuri complicate, pe care Johnston le descrie în cartea lui cu o bogăție de detalii. Prima oară, anunțul căsătoriei a apărut pe 15 martie 1922, în ziarul favorit al lui Johnston, *Court Gazette*. Pe 17 martie, Chip Frumos a fost adusă la Beijing cu un tren special, întâmpinată în mod ceremonios de demnitarii curții, de oficiali republicani și o gardă de onoare, fiind condusă la Reședința împărătesei (în afara Orașului interzis) pentru a fi „instruită cu privire la eticheta curții”. Pe 6 aprilie, Pu Yi, iarăși cu o escortă de curteni, s-a dus la mormântul strămoșilor săi, pentru a-i informa despre apropiata lui căsătorie.

Pe 4 iunie, fără ca altcineva să fie la curent, în afară de fratele său Pu ție și Johnston, Pu Yi a încercat în mod disperat să scape de întreaga afacere și să fugă din țară.

El luase foarte în serios remarca ocazională a lui Johnston referitoare la posibilitatea unor studii la Oxford. Fu ție își amintește bine acea perioadă. „Pu Yi vorbea în mod constant despre planul lui de a pleca în Anglia și de a deveni student la Oxford, cum a fost și Johnston”, mi-a spus. „Asta a durat luni de zile. Nu voiam să afle nimeni, mai ales tata. De dte ori puteam, furam dte ceva de valoare de prin palate – vreun tablou, vreun porțelan vechi, orice puteam să car fără a fi văzut. Aveam prieteni care puteau obține bani frumoși pe asemenea obiecte și, încet-încet, am acumulat o mică avere, pe care aceiași prieteni o păstrau în siguranță în lânjin”.

Asta însemna oare că Pu Yi nu voia să se însoare? am întrebat „Decizia lui n-avea nimic de-a face cu apropiata căsătorie”, mi-a răspuns Pu ție. „Se simțea prizonier, dorea

pur și simplu să evadeze”.

E clar că **Pu Yi** spera că Johnston, care îi vorbise cu atâta patimă despre Oxford, avea să-l încurajeze. Dar când a sosit momentul crucial, acesta a dat înapoi. Johnston însuși își amintește în detaliu întregul incident, vorbind despre disperarea lui Pu Yi, dar și despre atitudinea foarte ambiguă a guvernului britanic din acea perioadă față de nefericitul ex-împărat.

Așa cum povestește Johnston, el a primit un bilet confidențial de la **Pu Yi**, unde i se comunica să vină la palat, la ora trei după-amiază, în ziua de 3 iunie 1922, cu două mașini. Johnston a închiriat un automobil cu șofer și, la volanul propriei mașini, a condus micul cortegiu în Orașul Interzis. O dată ajuns acolo, **Pu Yi** l-a chemat în biroul său și, după ce s-a asigurat că nu-i ascultă niciun eunuc, i-a expus planul în detaliu. Johnston urma să-l ducă în acea după-amiază, împreună cu bagajele și un servitor apropiat, la Legația Britanică. Ajuns acolo în siguranță, avea de gând să redacteze o scrisoare deschisă către „poporul chinez”, renunțând la titlul său imperial, la subsidiile din partea statului și la toate celelalte privilegii. Imediat după aceea, intenționa să părăsească țara – și spera ca Universitatea Oxford să-l accepte la studii.

Johnston, reticent, i-a oferit lui **Pu Yi** trei motive – niciunul dintre ele convingător – pentru care nu putea face ceea ce plănuise. Primul era că noul președinte promonarhist al Chinei, Xu Shichang, își dăduse demisia cu o zi în urmă, iar opinia publică – ca și presa – ar fi spus că cei doi „au complotat împreună”. Al doilea motiv era că, renunțând la subsidiile sale, s-ar fi născut presupunerea că ele urmau oricum să-i fie retrase (ceea ce nu era cazul) și ar fi fost acuzat că încerca „să salveze aparențele renunțând de bunăvoie la ceva ce oricum avea să-i fie luat cu forță”.

Al treilea motiv era că Johnston nu știa dacă Pu **Yi** ar

fi fost binevenit, chiar și temporar, în interiorul Legației Britanice.

„Dar mi-ai promis?” a strigat Pu Yi, consternat.

Johnston avea pregătită o replică și pentru asta. Legația Britanică îi transmisese într-adevăr hii Pu Yi că, dacă viața i-ar fi fost în pericol, ar fi găsit adăpost acolo. Însă „nicio primejdie nu amenința persoana împăratului”. În plus, a adăugat Johnston, China n-avea pentru moment nici președinte, nici parlament – așa că cine ar fi putut să-i recunoască renunțarea la tron?

Supărat, cu ochii în lacrimi, Pu Yi l-a lăsat pe Johnston să plece, și-a desfăcut bagajele – și i-a spus fratelui său că planul eșuase, că englezii, în cele din urmă, îl lăsaseră baltă.

În relatarea sa asupra incidentului, Johnston susține că Pu Yi fusese motivat în gestul lui de „profundul dezgust față de corupția despre care știa că proliferază în tot palatul”. Pu ȋie are o altă variantă; după cum mi-a spus, lYi Yi dorea cu disperare să evadeze și să înceapă o viață nouă.

Motivele lui Johnston de a-i zădărnici planul erau, firește, cu mult mai puțin mărinimoase decât le-a făcut el să pară. Principalul motiv pentru care a refuzat să-l ducă pe Pu Yi la Legația Britanică a fost că guvernul englez, nu pentru prima dată în istoria diplomației sale lipsite de glorie, „nu dorea să se implice”. Johnston a recunoscut măcar față de Pu Yi, susținând că primirea lui în interiorul Legației Britanice „ar fi putut fi interpretată ca amestec inadmisibil în afacerile interne ale Chinei”. Așa cum Johnston însuși a comentat mai târziu, dacă ministrul britanic l-ar fi găzduit pe Pu Yi, „toate activitățile sale ulterioare ar fi fost puse pe seama intrigilor englezilor. Eu însumi aș fi devenit victima calomniilor și acuzărilor”.

Asemenea scrupule erau însă absurde: legațiile străine din Beijing constituiau la vremea aceea – și chiar

mai târziu - veritabile ținuturi inviolabile. Președinți chinezi, comandanți militari și miniștri le-au folosit în momente de cumpănă ca refugii sigure, la fel cum miniștrii latino-americani aveau să folosească ambasaderele cu ocazia diverselor lovituri de stat. Marea Britanie era, la vremea aceea, una dintre cele mai mari puteri în Asia, dacă nu cea mai mare, și s-ar fi putut foarte bine descurca în oricare dintre situațiile expuse de Johnston.

Unul dintre argumentele pe care le-a adus în plus a fost că tânărul împărat ar fi trebuit să-și pună în ordine situația financiară înaintea unui asemenea gest disperat. Dar, de fapt, reacția negativă a lui Johnston era motivată de considerații mult mai puțin nobile: era prea mulțumit de rolul său ca dascăl imperial și mandarin de rang înalt pentru a risca să-l piardă. Încântarea lui în fața vechilor ritualuri de curte transpare din relatarea nunții lui Pu Yi, care a avut loc șapte luni mai târziu și despre care Johnston a scris în exclusivitate pentru *Country Life* și *Times* - „niciun străin în afară de mine”, a notat el cu mândrie, „n-a mai fost prezent”.

Nunta în sine a fost precedată de o serie întreagă de alte ritualuri de curte, toate stabilite de astrologi și desfășurându-se normal, ca și cum patetica încercare de evadare a lui Pu Yi n-avusese loc niciodată.

Pe 21 octombrie, „darurile nupțiale” au fost strânse și duse prințesei: doi cai înșeuăți, optsprezece oi, patruzeci de suluri de satin și optsprezece baloturi de pânză. Ciudata procesiune a străbătut străzile Beijingului, însoțită de gărzi ale palatului, muzicanți de curie și un detașament al cavaleriei republicane chineze luat cu împrumut.

Era vorba de zestrea simbolică din tradiția manchu. Adevăratele daruri veneau mai târziu; mari cantități de aur și argint, porțelanuri prețioase, alte suluri de satin și cai înșeuăți. Daruri asemănătoare îi se înmânau de asemenea părinților și fraților miresei. Servitorii miresei, a notat

Johnston, primeau fiecare dte 70 de lire sterline.

În ziua nunții propriu-zise – sau mai degrabă în noaptea nunții, căci, conform tradiției, totul trebuia să se desfășoare sub clar de lună – o procesiune uriașă, cu gărzi ale palatului, soldați republicani și fanfare chinezești și europene, a defilat din nou prin Beijing, însoțind de data asta viitoarea împărăteasă de la locuința ei temporară către Orașul Interzis. Prințesa a fost purtată pe un scaun ceremonial, special pregătit pentru ocazie și numit „Scaunul Phoenix” (creatura mitică simbolizând fericirea și norocul), un obiect decorat cu păsări de argint și purtat la înălțime de douăzeci și doi de servitori.

La porțile Orașului Interzis, procesiunea s-a oprit, servitorii care duceau Scaunul Phoenix au fost înlocuiți de eunuci, iar prințesa – singură – a fost introdusă în Orașul Interzis și în noua ei viață, în acordurile ciudatelor melodii, intonate la instrumente rare, destinate numai ocaziilor speciale, de muzicienii curții. În Palatul Liniștii Pământeste, toți prinții, rudele (părinților și fraților miresei li se acordaseră, prin ordine ale curții fantomă, ranguri de prinți și dud) și principalii curteni se ploconeau la nesfârșit înaintea lui Pu Yi, cocoțat pe tronul său. Apoi, în noua reședință a împărătesei, ea însăși a îngenuncheat și s-a ploconit de șase ori în fața împăratului și a curții sale, în vreme ce se dădea glas decretului imperial care consfințea căsătoria.

La scurt timp, pe la ora 4 dimineăta, a avut loc o ceremonie similară, ceva mai puțin elaborată, pentru a o întări pe Wen Xiu, Consoarta Secundară. Două zile mai târziu, o uriașă recepție oficială s-a ținut în Palatul Cerului Senin, unde au fost invitați miniștrii cabinetului republican și alte înalte oficialități, pentru ca, în aceeași seară, Pu Yi și mireasa lui să fie gazdele unei petreceri mai puțin oficiale, la care au venit vreo două sute de străini – o inițiativă discretă a lui Johnston. El a notat cu mândrie că

s-a aflat printre cei patru aleși ai curții care trebuiau să anunțe, pe măsură ce soseau, numele invitaților.

Pregătit cu grijă din timp, Pu Yi a ținut o mică alocuțiune în limba engleză; „Ne face mare plăcere să avem astăzi aici atâția oaspeți din toată lumea. Vă mulțumim că ați venit și vă dorim sănătate și prosperitate”. Făcând o plecăciune către asistență, a închinat o cupă de șampanie. Străinii au izbucnit în aplauze. Când au părăsit Orașul Interzis, au primit cu toții mici suveniruri – scrumiere cloisonné pentru bărbați, bijuterii de atynt pentru femei.

În aparență, Pu Yi a trecut prin aceste ceremonii cu aplombul corespunzător. Avea șaptesprezece ani, era total lipsit de experiență sexuală și nimic din ceea ce trăise până atunci nu-l pregătise pentru viața de bărbat însurat. S-a trezit peste noapte împovărat cu două neveste. Așa cum spune el însuși, „nu mă gândisem aproape deloc la căsătorie sau familie. Abia când împărăteasa mi s-a arătat în veșmântul purpuriu de satin, decorat cu dragoni și phoenicși, am fost curios să văd cum arată”.

Noaptea nunții, sau ce mai rămăsese din ea după sosirea celei de-a doua consoarte, a fost petrecută, potrivit tradiției manchu, în camera nupțială a Palatului Liniștii Pământești. Era, după cum își amintește Pu Yi, „o încăpere destul de ciudată, fără *nicio mobilă* cu excepția patului înălțat care ocupa un sfert din ea. Totul, în afară de podea, era roșu”. Patul, denumit „Canapeaua Dragon-Phoenix” era un baldachin uriaș, cu draperii roșii-aurii, împodobit de asemenea cu dragoni și phoenicși. Din fotografii, seamănă mai degrabă cu patul faimoasei „camere chinezești” din Unu Doi Doi, celebrul bordel de dinainte de război, frecventat de Eduard al VII-lea în vizitele sale la Paris.

„După ce am băut ceașca nupțială și am mâncat prăjiturile «fii și nepoți», scrie Pu Yi, am simțit că mă sufoc. Mireasa stătea pe pat, cu fruntea plecată. Am privit

în jur și am văzut că totul era roșu: draperiile patului, pernele, rochia, florile, chipul ei... totul părea învăluit în ceară topită. Nu știarp dacă trebuia să mă așez sau să stau în picioare și am decis că aş prefera să fiu în Sala Cultivării Mentale [unde locuise în copilărie], așa că m-am dus acolo.

Cum s-a simțit Wan Rong, părăsită în camera nupțială? Ce a gândit Wen Xiu, care n-avea nici paisprezece ani? Nu mi-am pus niciodată asemenea întrebări". Pu Yi vrea să ne facă să credem că, în acel moment, gândurile lui se învăteau în jurul viitorului său ca împărat „îmi spuneam: dacă n-ar fi avut loc nicio revoluție, acum aş fi început să conduc cu puteri depline. Trebuie să-mi recuperez moștenirea ancestrală”.

E o diferență enormă față de sentimentele exprimate în dramatica întrevedere pe care o avusese cu Johnston, cu doar șapte luni în urmă.

Mult mai probabil este că, în acea dimineață traumatizantă, Pu Yi și-a dat seama de complexe sale sexuale. A știut că fuga lui prematură din Palatul Liniștii Pământești va fi raportată de omniprezenții și bârfitorii eunud – și că o asemenea purtare, în termeni populari chinezești, era deopotrivă rizibilă și profund umilitoare.

Poate că era prea mult să aștepți de la un adolescent care fusese permanent înconjurat de eunuci să dovedească maturitatea sexuală a unui tânăr obișnuit, de aceeași vârstă. Nici Consoartele Văduve, nici Johnston nu-i dăduseră vreun sfat în privința asta – astfel de lucruri pur și simplu nu se făceau, când *era* vorba de împărați; ar fi fost o încălcare grosolană a protocolului. Totuși, chiar și un asemenea adolescent neexperimentat, în condiții normale, ar fi fost greu să reziste în fața neobișnuitei frumuseți senzuale a lui Wan Rong. Se pare deci că Pu Yi era fie impotent, extrem de imatur din punct de vedere sexual, fie deja conștient de tendințele sale homosexuale.

Tabuurile asupra homosexualității în China de azi

sunt atât de puternice, încât n-am putut găsi nicio cale de a aborda acest subiect, în conversațiile cu rudele supraviețuitoare ale lui Pu Yi. Cel mai aproape am ajuns atunci când Pu ție mi-a spus - răspunzând unei întrebări deliberat inocente: „De ce Pu Yi n-a avut niciodată copii?” - că, mai târziu, „ex-împăratul a fost diagnosticat ca incapabil biologic de a deveni tată”.

Descrierea pe care Pu Yi a făcut-o nopții nunții sale este practic singura referință din cartea lui la relațiile sale cu Chip Frumos (sau Elizabeth, cum a început s-o numească în curând). Despre Wen Xiu, Consoarta lui Secundară, nu există nicio referință. Pu ție își amintește de ei trei - cei doi frați și soția lui Pu Yi - cum râdeau, plimbându-se cu bideleta pe aleile palatului, „jucându-se ca niște copii”.

Wan Rong nu era o păpușă needucată. Părinții ei, în Tianjinul occidental și sofisticat, o crescuseră ca pe o fată relativ „modernă”. Știa să citească și să scrie în engleză fluent. Îi plăcea jazzul și chiar știa să danseze ca occidentalii. Rong Qi, fratele ei mai tânăr, își amintește de ea ca de o „fată încăpățânată, independentă, plină de vervă, o prințesă tipică”.

Rong Qi n-avea decât zece ani la vremea nunții, dar își aduce aminte de Pu Yi și Wan Rong curând după căsătoria lor, cum se luau la întrecere pe aleile din Orașul Interzis, sperînd eunucii, hârjonindu-se, prefăcându-se că se bat. „Râdeau tot timpul, ea și Pu Yi păreau să se înțeleagă bine. Erau ca niște copii împreună”.

Prietenia veselă n-a durat mult. La câteva luni după nuntă, Wan Rong își petrecea tot mai mult timp singură, în propriile apartamente, tot mai abătută și plictisită.

San Dao, unul dintre tinerii ei eunuci, astăzi un bătrân capricios de 85 de ani, unul dintre cei doi eunuci supraviețuitori ai acelei epoci, nu prea vrea să vorbească despre vremurile apuse. Bătrânul cu ten măsliniu, cu păr

alb tăiat scurt, cu o voce certăreață - dar nu deosebit de ascuțită - și cu o permanentă nemulțumire pentru viața lui ruinată (mai târziu, el a devenit un mic negustor de antichități, contrabandist și infractor mărunț, iar acum locuiește într-un azil de bătrâni) se comportă ca un om căruia i s-au încredințat secrete mult prea importante pentru a fi împărtășite străinilor. Când San Dao a fost luat ca tânăr eunuc în anturajul împărătesei, avea 21 de ani și era terorizat de Pu Yi care, cândva, în glumă, îl urmărise prin palatul soției sale cu un revolver. Pu Yi nu făcea decât să imite o scenă dintr-un film western, însă San Dao, neștiind asta, a crezut că împăratul, din cine știe ce motiv, voia să-l ucidă.

După multe tergiversări, ocolind subiectul în mod deliberat și sporovăind despre evenimente de palat care n-aveau nicio legătură cu întrebările pe care le puneam, a recunoscut cu viclenie relația neobișnuită dintre Pu Yi și soția lui. „Împăratul”, a spus el, „venea cam o dată la trei luni în apartamentele nupțiale, unde își petrecea noaptea”. Și apoi? Alte vorbe fără rost, alte amintiri despre viața lui de mai târziu. Foarte interesant, dar cum se simțea împăratul?

„Pleca devreme în dimineața următoare”, a zis San Dao, „și în tot restul zilei respective era teribil de prost dispus”.

Capitolul 9

Unul din obiceiurile „Venerabilei Buddha” fusese acela de a trimite celor pe care dorea să-i ruineze cadouri extrem de scumpe și inutile. Cei care primeau darurile, conform obiceiului, erau obligați să se revanșeze înzecit, căci altfel riscau să se facă de râs într-un mod inacceptabil, fatal.

Curtea lui Pu Yi nu s-a ocupat niciodată cu asemenea tactici. Prințului Zhun, tatăl venal și slab de înger al ex-împăratului, ideea i s-ar fi părut probabil destul de

atractivă, dar la vremea când el a ajuns să răspundă de finanțele regale, nu se mai putea pune în practică: pentru a menține casa imperială, în ciuda subsidiei anuale din partea Republicii de 4, 5 milioane dolari chinezești (cam 750 de mii de lire sterline la valoarea de azi), curtea imperială a fost obligată să amaneze sau să vândă piesă cu piesă unele dintre comorile inestimabile acumulate de-a lungul secolelor de dinastiile Ming și Qing.

Situația financiară a lui Pu Yi se înrăutățea tot mai mult. Teoretic, el era unul dintre cei mai bogați oameni din China. Practic însă, finanțele imperiale erau ca un bloc uriaș de gheață topindu-se sub soarele fierbinte, și părea că nu există nicio cale de a opri procesul de topire.

Nunta lui Pu Yi costase enorm, iar darurile pe care le primise – unele dintre ele în bani – nu puteau desigur egala cheltuielile. Multe daruri erau sub formă de statui, obiecte de porțelan, jad, manuscrise vechi – valoroase cu siguranță, dar greu de vândut, unele având doar valoare simbolică. Soția lui Pu Yi provenea dintr-o familie bogată, care avea multe proprietăți în Tianjin, însă Pu Yi a descoperit că întreținerea a doua soții presupunea costuri foarte mari.

Totuși topirea averii nu se datora nici extravagantei personale a lui Pu Yi, nici cheltuielilor cu cele două femei. Biroul Casei Imperiale, care administra averea împăratului și pe cea a rudelor sale, era în același timp corupt și inefficient – iar unul dintre principalii vinovați nu era altul decât regentul Zhun însuși, care știa foarte bine că furturile atingeau proporții uriașe, dar lăsa cu bună știință procesul să continue, atâta vreme cât obținea și el o parte din asta. Portretul pe care i l-a făcut Reginald Johnston este devastator;

Este bine intenționat... încearcă în felul lui apatic și ineficace să mulțumească pe toată lumea, reușește să nu mulțumească pe nimeni, se eschivează când e vorba să-și

îndeplinească obligațiile, este total nepriceput în afaceri, are o lipsă de energie, voință și tărie de caracter dezastruoasă și există motive să credem că-i lipsește de asemeni curajul fizic și moral. Nu știe să facă nimic când se ivește vreo urgență, n-are idei originale și poate fi îmbrobodit de orice limbuto.

O regulă practică, în ce-l privește pe prințul Zhun, a adăugat Johnston, era să-l întrebi ce trebuie făcut și apoi să faci exact invers. Prințul Zhun a vândut mari cantități de obiecte din Orașul Interzis pentru a plăti datoriile palatului, dar era atât de nepriceput, chiar și în practicile corupte, încât era jefuit în mod sistematic când făcea acest lucru.

Comorile dinastiei Qing, la vremea încoronării lui Pu Yi, erau incalculabile: în anii în care a locuit în Orașul Interzis, Pu Yi dădea în mod constant peste magazine pline cu antichități, manuscrise vechi și obiecte de aur. În afară de aceste comori, Pu Yi moștenise foarte multe obiecte antice din palatele Qing din Mukden și Jehol, dintre care unele fuseseră aduse în Orașul Interzis și uitate; familia lui de asemenea poseda domenii, terenuri arabile, reședințe în Beijing, Tianpn și Mancuria. După cum a descoperit Johnston, niciodată nu fusese făcut vreun inventar al bogățiilor familiei imperiale.

Economul scoțian a fost scandalizat și, de îndată ce s-a împrietenit cu elevul lui regal, a început să-l îndemne să se intereseze mai mult de moștenirea și posesiunile lui. Precum un loial contabil al familiei, el chiar s-a ostenit să identifice părțile din tezaurul din Mukden și jehol care, după opinia lui, aparțineau familiei și nu Republicii.

Dar n-a reușit să-i trezească interesul lui Pu Yi decât prea târziu: matematica era o știință disprețuită, rezervată clasei inferioare a negustorilor. Chestiunile privitoare la bani, a observat Johnston, „erau sub demnitatea unui învățat sau a unui gentleman”. Niciun membru al familiei

regale cu care s-a întâlnit vreodată Johnston, cu excepția unuia singur, nu era în stare să calculeze cu abacul. Și în vreme ce un abac, după cum a subliniat oarecum pedant Johnston, putea oferi rezultate cu mare acuratețe și viteză, avea „dezavantajul de a nu fi în stare să funcționeze și de-a-ndoașlea, în căutarea vreunei greșeli”. Asta era și problema lui **Pu Yi**. La vremea când și-a dat seama că totuși curtea devenea falimentară, era prea târziu pentru a mai descoperi ce greșeli cauzaseră ruina dinastiei Qing.

Explicația simplă a lui Johnston a fost că sistemul însuși era o greșală. În vremurile vechi, prinții manchu nu fuseseră nevoiți să se îngrijească niciodată de finanțe. Aveau intendenți care se ocupau de interesele lor și, chiar dacă aceștia erau corupți sau își puneau propriile familii în funcții bine plătite, existau atât de mulți bani, iar costul vieții pentru nobili era atât de ieftin, încât prinții nu trebuiau să-și facă probleme.

După „revoluția” din 1911, membrii dinastiei manchu n-au mai colectat taxe în mod direct. Aceasta a devenit prerogativa republicanilor, care, cel puțin în unele părți ale Chinei, nu erau altcineva decât conducătorii militari care își creaseră fiefuri autonome proprii. Dinastia Qing a trebuit să se descurce cu banii pe care îi avea. Subsidia anuală din partea Republicii în valoare de 750 de mii de lire era o sumă astronomică. Dar intendenții Biroului Casei Imperiale, care se ocupau de finanțele dinastiei, fiind deopotrivă incompetenți și corupți, deveniseră adepții „socotelilor creative”.

Johnston și-a dat seama de toate astea atunci când **Pu Yi** a donat opt mii de lire pentru repararea Străzii legațiilor din Beijing. După ce Biroul Casei Imperiale și complicii lui și-au luat partea, suma care a rămas pentru reparațiile în sine se redusese la optzeci de lire.

Cheltuielile casei imperiale din Orașul Interzis au continuat să fie scandalizante. Toată lumea știa că unii

dintre eunucii mai înalți în grad locuiau în splendide palate din Beijing și lianjin. Pentru că mita cobora până la eunucii cei mai umili, nimeni, cu atât mai puțin consilierii chinezi ai lui Pu Yi, nu se gândea să dea totul în vileag. Și când Republica, ea însăși într-o stare apropiată de faliment, în timpul adolescenței lui Pu Yi, a început să reducă suma alocată, situația s-a înrăutățit în mod dramatic – căci furtul reprezenta doar un mic procent din sumele enorme deturnate de oficialii curții lui Pu Yi.

Cei mai mulți bani se făceau prin vânzarea antichităților, a bijuteriilor de aur și a manuscriselor vechi de către oficiali (inclusiv prințul Zhun) pentru acoperirea cheltuielilor curente. Comorile, soia Johnston, „erau vândute într-o manieră ruinator de coruptă și risipitoare”, vândute, cu complicitatea oficialilor palatului, unui lanț de negustori „exclusivi” care aveau legături de rudenie foarte apropiate cu cei din Biroul Casei Imperiale. „Prețurile plătite”, scria Johnston, „erau mult mai mari decât cele care intrau în vistieria palatului, dar cu mult sub valoarea de piață a articolelor vândute”. Bijuteriile și statuile din aur masiv erau adesea Vândute la kilogram. Deloc surprinzător, luxoase magazine de antichități au înflorit peste tot în Beijing, multe dintre ele fiind în proprietatea prietenilor și rudelor celor din Biroul Casei Imperiale sau a eunucilor. Lui Pu Yi nu-i păsa, a adăugat Johnston. „Nimeni nu-l învățase vreodată ce înseamnă valoarea banilor”.

Primul scandal major care i-a atras atenția lui Pu Yi a avut loc odată cu moartea lui Zhuang He, una dintre Consoartele Văduve, în 1921. Nici nu și-a dat bine obștescul sfârșit, scria Johnston, „că eunucii ei sau și apucat să-i golească palatul de bijuterii și alte comori”. Acest lucru n-a fost un scandal prin el însuși, a notat Johnston – asemenea practici erau curente –, dar „hoții s-au luat la bătaie între ei pentru pradă și au produs o rumoare neobișnuită în camera mortuară”. Nimeni n-a fost

pedepsit, căci asta „ar fi umilit” sufletul bătrânei.

Furtul se petrecea în Orașul Interzis pe o asemenea scară, încât până și Pu Yi, după ce s-a căsătorit, a început să devină conștient de ceea ce a descris ca fiind o „orgie a jafului”. „Tehnicile variau”, scria Pu Yi. „Unii forțau încuietorile și furau în secret, în vreme ce alții foloseau metode legale și furau la lumina zilei”. Un inel cu diamant pe care el îl cumpărase cu 18 mii de lire sterline a dispărut fără urmă. Perlele și jadul din coroana ceremonială a Împărătesei au fost furate și înlocuite cu falsuri.

La îndemnul lui Johnston, Pu Yi, la începutul lui iunie 1923, a ordonat în sfârșit un inventar în Sala Supremei Armonii, unde era stocată o cantitate uriașă de bijuterii de aur și antichități în noaptea de 26 iunie, acolo a izbucnit un foc și, în ciuda sosirii prompte la fața locului a pompierilor Legației Italiene, Sala a ars până în temelii, cu toate obiectele neprețuite care erau în ea.

În dimineața zilei de 27 iunie, Johnston i-a „găsit pe împărat și împărăteasă în mijlocul unui morman de lemn carbonizat, contemplând cu tristețe spectacolul. Unii dintre oficialii casei imperiale, scria el, „se agitau pe-acolo, făcând tot ce puteau ca să-i instruiască pe disciplinarii pompieri italieni în arta de a nu stinge focul”. Zona era înțesată cu străini, unii încă în haine de seară, care auziseră despre foc în timpul nopții și părăsiseră locurile unde petreceau, venind să scotocească prin rămășițe după suveniruri.

Jefuitorii de morminte ai casei imperiale au reușit să tragă foloase până și din această calamitate. După cum nota Pu Yi, „neguțătorii de aur au fost invitați de Biroul Casei Imperiale să-și ofere serviciile și unul dintre ei a cumpărat dreptul de a dispune de cenușă cu șazeci de mii de lire sterline. Printre comorile pierdute erau 2 685 de statui din aur reprezentându-l pe Buddha, 1 675 de ornamente ceremoniale din aur masiv, 435 de neprețuite

porțelanuri antice, mii de manuscrise vechi și 31 de cutii cu blănuri de samur și robe imperiale. S-a presupus, firește, că multe din aceste articole au fost vândute și că hoții au dorit să șteargă urmele incendiind locul. Deși câțiva eunud și servitori ai palatului au fost arestați, niciunul nu a ajuns în justiție. Însă focul l-a impulsionat pe Pu Yi să facă ceea ce Johnston îl îndemnase de atâția ani. Optsprezece zile mai târziu, el i-a expulzat pe toți eunucii din Orașul Interzis, fără măcar să le ofere răgazul de a-și face bagajele.

A hotărât asta, avea să scrie el, pentru că și-a dat seama în cele din urmă că situația în interiorul Orașului Interzis scăpase complet de sub control. Trăgând cu urechea la șoaptele unor eunud de sub fereastra sa, Pu Yi i-a auzit discutând despre el, plângându-se că își pierde cumpătul tot mai des și născocind o poveste cum că Pu Yi însuși ar fi dat foc Sălii Supremei Armonii. Iar când tin eunuc, pedepsit pentru vreo ofensă minoră, i-a aruncat cu var în ochi și l-a înjunghiat pe servitorul pus să-l biciuiască, Pu Yi și-a amintit vremurile când ordona ca eunucii să fie bătuți pentru orice motiv „și m-am întrebat dacă n-ar fi putut să mă atace și pe mine în modul acesta”. Vinovatul a fugit apoi, ascunzându-se pe undeva, și nimeni n-a mai putut să-l prindă.

Pu Yi a făcut una din rarele sale excursii până la Reședința de Nord a familiei sale și i-a spus tatălui său că a hotărât să-i gonească pe eunud fără niciun preaviz. Temporidind lucrurile, ca de obicei, prințul Zhun l-a implorat să se mai gândească sau cel puțin să le dea răgazul pentru a-și face bagajele. Pu Yi i-a răspuns că dacă ar face asta, eunucii ar avea timp să dea foc întregului Oraș Interzis, fiindcă au scăpat cu totul de sub control. „Dacă nu sunt expulzați imediat și fără niciun avertisment”, i-a zis Pu Yi tatălui său, „eu nu mă mai întorc în Orașul Interzis”. Drept urmare, a scris Johnston mai

târziu, prințul Zhun „a fost cuprins de o stare vecină cu isteria”.

Pentru a-i goni, Pu Yi a făcut apel la armata republicană. Un general și câteva trupe de șoc au intrat în Orașul Interzis în vreme ce toți eunucii fuseseră convocați la o adunare în curtea principală. Li s-a spus să plece imediat, sub supravegherea armatei, Câteva zile mai târziu, eunuci nefericiți mai stăteau încă la porțile Orașului Interzis, în speranța de a K se îngădui să-și adune avutul să-și capete salariul restant. Deși Johnston n-avea nimic de-a face cu hotărârea lui Pu Yi de a-i expulza pe eunuci, ei au crezut că el era vinovatul. A început să primească o grămadă de scrisori. Unii eunuci îl cereau să intervină. Alții îi trimiteau amenințări cu moartea. Presa chineză a laudat decizia, considerând-o un semn al maturității ex-împăratului.

Consoartele Văduve au fost la fel de surprinse de eveniment ca și eunucii înșiși: brusc, s-au trezit aproape lipsite de servitori. S-au înfuriat, au plâns și în cele din urmă l-au implorat pe **Pu Yi** să le lase să-și aducă eunucii înapoi. În final, el a cedat și un mic grup – cincizeci de oameni în total – a fost lăsat să intre din nou în Orașul Interzis.

Johnston a tranfonnat locul viran care fusese odinioară Sala Supremei Armonii într-un teren de tenis. Atât **Pu Yi**, cât și împărăteasa, a notat el au privit ideea cu entuziasm. Terenul a fost inaugurat cu o partidă de dublu – **Pu Yi** și împărăteasa jucând împotriva lui Johnston și Rong Qi, fratele mai mic al împărătesei. Au câștigat Johnston și Rong Qi.

În 1986, Rong Qi și-a amintit că, atunci când terenul nu era folosit pentru tenis, împăratul și împărăteasa îl foloseau ca pistă pentru biciclete, pentru curse de fond sau chiar pentru meciuri de hochei pe bicicleta. „După plecarea eunucilor, multe dintre palatele din Orașul

Interzis au fost închise, locul căpătând un aer dezolant, părăsit”.

PU Y a început să descopere treptat dimensiunile infracțiunilor făcute de Biroul Casei Imperiale. În mod inexplicabil, a notat el, în ciuda plecării eunucilor și a altor economi impuse curții, bugetul de cheltuieli al Orașului Interzis cor ținua să fie uriaș: în 1923 reprezenta mai mult decât dublu celui din timpul cheltuitoarei și extravagantei Gi Xi. **Pu Yi** era de-acum conștient că propriu Hui tată, ca și proaspăta său socru (Rong Guan, zis și prințul Su) erau amândoi im pileați, șa că unii dintre prinții tnanchtriero din anturajul la complotau cu Biroul Casei Imperiale. Reacția sa, așa cun povestesc rudele mulți ani mai târziu, era să izbucnească într-o criză de furie violentă – însă atenția îi fugea iute îi alte direcții.

Existau unele cheltuieli care nu puteau fi reduse, ce priveau „statutul” ce trebuia menținut. Una dintre acestea a fost contribuția lui Pu Yi la „fondul de dezastre” înființat după cutremurul din Tokio din 1923 **z** care distrusese cea mai mare parte a orașului. Pu Yi, pe vremea aceea lipsit de resurse în bani gheață, a dăruit antichități în valoare de 33 de mii de lire sterline. Guvernul japonez, pentru a evita ca ele să se risipească, le-a achiziționat și le-a adăpostit într-un muzeu special.

Darul a adus multe mulțumiri din partea japonezilor – o delegație oficială chiar a venit la Beijing pentru a-i mulțumi personal lui Pu Yi. Autoritățile politico-militare japoneze îl aveau deja în vedere pe Pu Yi ca un posibil pion în planul lor de extindere a zonei de influență în China de nord-est, deși ex-împăratul habar n-avea de asta. Johnston, structural pro-japonez, era în relații excelente cu Legația Japoneză din Beijing. După ce Pu Yi i-a pus la dispoziție lui Johnston, în Orașul Interzis, o mică dar luxoasă vilă pe care s-o folosească în chip de birou, diplomați japonezi veneau frecvent în vizită acolo, unde se în Glneau și cu Pu

Yi, îndemnat de Johnston să ia contact cu ei.

La acea vreme, englezul nu mai era un simplu fost dascăl: se numise singur consilier neoficial al ex-împăratului în relațiile cu publicul. Petrecerile din vila sa aveau ca invitați nu numai pe Pu Yi și soția lui, alături de câțiva japonezi de vază, dar și distinși oaspeți străini de tot felul – amirali britanici, guvernatorul provinciei Hong Kong, alți diplomati! și cărturari cunoscuți pentru simpatiile lor monarhice. Johnston a notat mai târziu că era asaltat de scrisori în care personalități chineze îl rugau să le medieze întâlnirea neoficială cu împăratul, dar pe cele mai multe le înmâna Biroului Casei Imperiale. El se ocupa, oricum, de proiectele imediate ale lui Pu Yi. Ex-împăratul părea să fi uitat dezamăgirea pe care i-o provocase reacția negativă a lui Johnston la cererea lui de ajutor, cu puțin înainte de căsătoria sa. Cu o Chină în haos și cu un guvern republican discreditat, a cărui autoritate tot mai restrânsă era amenințată deopotrivă de monarhiști și stângiști Johnston era conștient că viitorul lui Pu Yi era, în cel mai bun caz, precar.

Aparent preocupat de interesele financiare ale lui Pu Yi, el s-a reîntors la ideea pe care o prezentase guvernului britanic, imediat după prima întâlnire cu elevul său regal, în 1919: Pu Yi, le-a spus el ex-împăratului și tuturor acelor consilieri în care considera că putea avea încredere, ar trebui să-și facă imediat planuri în vederea abandonării definitive a Orașului Interzis și mutarea în Palatul de Vară, aflat la șaisprezece kilometri depărtare, unde avea să fie, chiar și fizic, mai puțin expus riscului și unde putea reduce în mod drastic din cheltuieli. Inevitabil, oficialii casei imperiale au început să acționeze din umbră pentru a preveni ca acest lucru să se întâmple, ajutați, deloc surprinzător, de prințul Zhun și de socrul lui Pu Yi, Rong Guan.

Sfatul lui Johnston era corect: Articolele

Tratamentului Favorizant nu-i garantaseră niciodată lui Pu Yi dreptul de ședere permanentă în Orașul Interzis. Se afla acolo „temporar”. Teoretic, Republica îl putea sili oricând să părăsească locul: locuința lui permanentă, conform Articolelor, fusese întotdeauna Palatul de Vară, pe care Pu Yi îl vizitase o dată sau de două ori și pe care Biroul Casei Imperiale îl lăsase în paragină. Odată cu sporirea sentimentelor de stânga în China, a argumentat Johnston, n-avea să mai du reză mult până ce slaba Republică va fi silită să-i ceară sse mute.

Biroul, desigur, a obiectat că Palatul de Vară era mu prea mic pentru a-l găzdui pe Pu Yi împreună cu toai curtea, în maniera în care aceștia erau obișnuați. Lorle ei teamă, de fapt că, dacă b astfel de mutare ar fi avut loc, șut de oameni care nu făceau nimic în afară de a se înfrupt din alocațiile imperiale aveau să fie dați afară – această fiind de fapt intenția lui Johnston.

Celălalt argument al lor, care avea mult mai multă gretate în fața lui Pu Yi, era că majoritatea comorilor rămas în Orașul Interzis vor trebui abandonate – și vor ajung inevitabil în mâinile Republicii.

Unii dintre consilierii chinezi cei mai apropiați ai lui Pu Yi, inclusiv bătrânii hù foști dascăli, i-au spus lui Johnston în particular că lYi Y avea nevoie de tot ce-și putea însuși pentru a înjgheba „un cufăr de război” cu care să înceapă o campanie de restaurație totală. Ei i-au spus lui Pu Yi (într-un raport confidențial pe care Johnston s-ar putea să nu-l fi văzut) că „cel mai important lucru astăzi este un plan de restaurație. Pentru a duce la îndeplinire această măreață încercare de a schimba lumea, sunt multe lucruri de făcut. Prima prioritate este de a consolida baza prin protejarea curții; următoarea este de a pune proprietatea imperială în ordine pentru a ne asigura astfel finanțele. Căci se impune să avem cele necesare pentru a ne întreține și a ne proteja. Doar atunci putem plănui o

restaurație”.

Johnston, întotdeauna un om grijuliu, nu voia să fie implicat în nicio intrigă deschisă prorestaurație, dar le-a comunicat totuși „complotiștilor” că era mai bine să pună ia cale un compromis cu autoritățile republicane, dt încă mai era timp, pentru a hotărî ce anume putea Pu Yi să păstreze și ce aparținea de drept Republicii.

Pu Yi a fost de acord cu Johnston. El a făcut două numiri dare au băgat frica în Biroul Casei Imperiale: unui oficial din afara castei manchu, Zheng Xiaoxu, cunoscut pentru integritatea lui, i s-a dat sarcina imposibilă de a reforma Biroul Casei Imperiale, iar Johnston însuși a fost numit Delegat răspunzător de Palatul de Vară, pentru a-l pregăti de viitoarea mutare, Johnston s-a apucat de treabă cu simț practic scoțian: intenția lui era să facă în așa fel încât Palatul de Vară să se autofinanțeze, așa cum au făcut mai târziu castelanii englezi, deschizând o parte din el pentru accesul publicului, vânzând nu numai bilete de intrare, dar și pește din lac, acordând chiar licențe pentru hoteluri și magazine. El a găsit load infer o condiție mai bună decât se aștepta și a trebuit să fie martor încă unui exemplu de venalitate a Biroului Casei Imperiale: antreprenorii angajați de Birou întocmiseră devize atât de scandalos de mari, încât el a apelat la antreprenori din Beijing pentru oferte competitive, sigilate. Ale lor erau de șapte ori mai ieftine decât acelea ale firmelor „recomandate” de oficialii palatului.

Dar în vreme ce Johnston avea succes, nefericitul formator” Zheng Xiaoxu eșua pe toate planurile: el a redus într-adevăr numărul de angajați ai palatului, eliminând sute de slujbe fără rost, ocupate de proteja ții oficialilor. Dar amenințatul Birou al Casei Imperiale, condus de Shao Ying, a opus rezistență, folosind arata deplinei necooperări a întregului personal al palatului. După cum a scris Pu Yk „Dacă el [Zheng] voia bani, nu existau bani și socotelile

negru pe alb dovedeau acest lucru. Dacă voia vreun obiect, nimeni nu știa unde se află”. Trei luni după ce se luase de vulturii casei imperiale, Zheng și-a dat demisia, chipurile „din motive de sănătate”, de fapt total descurajat – nu în ultimul rând de intrigile puse la cale chiar de tatăl lui Pu Yi.

Reformele veniseră prea târziu: la câteva luni de la încercarea lui de a curăța Orașul Interzis, Pu Yi însuși a trebuit să părăsească locul pentru totdeauna. A fost o plecare chiar și mai lipsită de glorie decât cea pe care o plănuise (și căreia Johnston i se opusese), cu puțin înainte de căsătoria, impusă, cu o soție strălucitoare dar nedorită și cu o la fel de nedorită – și neglijată – concubină.

Capitolul 10

Grand Hotel des Wagon-lits, situat în Cartierul Legațiilor din Beijing, era un exemplu de arhitectură rococo aproape la fel de reușit ca și celebrul restaurant Gare de Lyon din Paris. Încăperile lui înalte, spațioase, ca și băile imense cu robinete de aramă erau un veritabil monument ridicat în cinstea confortului franțuzesc *fin de siècle* și a standardelor britanice privind instalațiile sanitare. Hotelul, precum și Clubul Beijing aflat în apropiere, unde erau membri aproape toți diplomații și rezidenții străini bine situați, constituiau surse privilegiate de zvonuri, într-o eră în care nu apăruseră nici televiziunea și nici radioul cu tranzistori, locuri unde se răspândeau știri de tot felul – despre politică, războaie civile endemice, viața sexuală a oamenilor de stat și diplomaților occidentali de vază, ca și ultimele știri de-casă.

Grand Hotel des Wagons-lits mai îndeplinea și un alt rol esențial. Era locul unde se cazau familiile chineze înstărite, ori de câte ori aveau loc tulburări în iestul orașului. Cartierul Legațiilor era patrat nu numai de polițiști chinezi, dar și de diferite forțe de pace – infanteriști marini britanici, *fusiliers-marins* francezi, gărzi

de securitate japoneze. În timpul numeroaselor hărțuiri în care se complăceau politicienii și generalii chinezi, în anii pe care Pu Yi i-a petrecut în Orașul Interzis, Hotelul Wagons-lits a fost aproape la fel de inviolabil precum clădirea unei legații. Când lumea dădea buzna să închirieze camere acolo, era clar că se întvedeau necazuri - la fel cum hoardele de corespondenți luau cu asalt Hotelul Commodore din Beirut, la începutul anilor '80. Adesea, primul semn pe care diplomații din Beijing îl aveau despre o catastrofă iminentă era momentul când managerul francez anunța că toate camerele sunt brusc și inexplicabil reținute.

Hotelul Wagons-lits și-a pus anunțul pe care scria *complet* pe 23 octombrie 1924 - și acest lucru, împreună cu întreruperea liniilor telefonice, a fost primul semn pe care Johnston l-a avut în legătură cu viitoarea criză. La început a crezut că niscaiva trupe locale se răzvrătiseră, „o întâmplare nu tocmai neobișnuită”, după spusele lui. S-a înșelat însă.

China, la vremea aceea, se afla în război, dar acest lucru în sine nu era nimic nou: doi comandanți militari luptându-se între ei undeva în nord-est era o poveste obișnuită. Numai că, de data asta, unul dintre conșandantții militari în cauză pusese ochii pe Beijing. Așa-numitul „general creștin”, Feng Yuxiang („acea uriașă balenă binevoitoare”, cum l-a numit Christopher Isherwood), care își unise forțele cu un alt comandant militar, Wu Peifu, pentru a-i da o lecție generalului manciurian Zhang Zuolin, pe neașteptate s-a răzgândit. Abandonându-și aliatul de odinioară, el a părăsit ampul de bătălie împreună cu trupele lui (legenda spune că el îl botezase cu un furtun de pompieri) și a mărșăluit în schimb asupra Beijingului, hotărât să devină șeful lui militar și politic.

Trupele lui intraseră în oraș, supporterii săi îi eliberau pe prizonierii politici de stânga și îi stârneau pe

intelectualii și studenții radicali din Beijing. De vreme ce se știa că Feng Yuxiang este în favoarea unor revizuiți drastice ale Articolelor Tratatului Favorizant și de vreme ce abrogarea lor ar fi fost o mișcare populistă, care nu costa nimic, Johnston și-a dat seama imediat că protejatul lui era în pericol.

În interiorul Orașului Interzis, cei care mai rămăseseră din danul Qing erau ocupați să facă față unui alt soi de criza Cea de-a doua dintre bătrânele Consoarte Vădtr e tocma: murise și acest lucru cerea o serie de rugăciuni rituale, Deremonii și priveghiuri lungi și complicate. Nu mai rămăseseră eunuci care să o jefuiască pe bătrână de averea ei zortsidera Mă, dar Pu Yi, în calitate de cap al familiei, trebui? să officieze la căpătâiul ei, în camera mortuară.

Pu Yi, a relatat Johnston, suspecta că se punea ceva în zale, căci observase deja mișcări de trupe pe dealul dincolo de Orașul Interzis. Privind cu binoclul, el i-a spus calm lui Johnston că uniforme trupelor nu-i par cunoscute. Șeful Biroului Casei Imperiale, Shao Yng, le trimisese deja ceai și prăjituri, pe care soldații le-au înfulecat repede și au mai cerut politicos câte o porție.

Johnston a luat apoi prânzul cu Pu Yi și a plecat după ce a promis să păstreze legătura.

În vreme ce Johnston făcea naveta între palat, Clubul Beijing, legații și Hotelul Wagons-lits pentru a culege știri, „generalul creștin” a făcut o mișcare neașteptată. L-a decapitat pe trezorierul prezidențial, pentru corupție, iar de la îngrozitul președinte Cao Kun, un politician foarte discreditat, care cheltuisese o avere ca să fie ales, după demisia lui Xu Shichang, Feng a obținut un decret prezidențial care dizolva parlamentul. De asemenea l-a forțat pe Cao Kun să-și dea demisia. Acesta s-a îndreptat imediat către Concesiunea Internațională Tianjin, hrind cu el sigiliile prezidențiale, cu care intenționa să revoce toate

decretele promulgate sub amenințare.

A fost destul de neduhzuă să meargă cu trenul și într-un interludiu comic, trenul a fost oprit, i s-au luat sigiliile și i s-a permis să călătorească mai departe. Între timp, miniștrii lui, consilierii, suporterii politici de altă dată au dispărut în Aversele adăposturi pe care le aveau la dispoziție – unii în legațiile prietene, alții în îndepărtate concesiuni străine, iar la 5 noiembrie lovitura de stat a „generalului creștin” s-a transformat într-un succes deplin.

Pe 2 noiembrie trupele lui Feng înconjuraseră Orașul Interzis, însă Johnston încă mai putea să intre și să iasă. A plecat în acea zi cu „articole de valoare” aparținându-i lui Pu Yi, pe care le-a depozitat în Banca Hong Kong. Apoi s-a reîntors la palat, unde Pu Yi i-a arătat bijuteriile rămase de pe urma recent decedatei Văduve. „Arh fost toate furate dacă le-aș fi lăsat în palat”, a spus el și l-a ruga pe Johnston să ia una „în amintirea ei”. Johnston a alet-yn sj-ndtd inel verde de jad”. Servitorii și personalii-știtoi Interzis o zbugheau ca niște șobolani de pe o navă care se scufundă, și Johnston a observat „înfățișarea fantomatică, jalnică a locului”.

Pe 4 noiembrie, Johnston s-a reîntors în Orașul Interzis și s-a întâlnit cu Pu Yi să împăratească. Plănuia să-i scoată, de acolo, în ziua următoare, folosindu-și mașina proprie.

Troupele lui Feng au ajuns însă primele: în dimineața de 5 noiembrie, Johnston a primit, un telefon disperat de la unul dintre unchii lui Pu Yi (liniile telefonice fuseseră restabilite). Trupele „generalului creștin” nuâtumaicăncercuieră Orașul Interzis, dar nu mai îngăduiau nimănui să intre sau să iasă, iar liniile telefonice către palat fuseseră iarăși tăiate. Johnston și respectivul unchi tevfăcut o încercare de a intra pe poarta Orașului Interzis – Johnston și-a arătat permisul de intrare în palat –, dar au fost întorși din drum.

— Fără ca Johnston să știe, Pu Yi fusese deținuț scortat afară din Ofcașul Interzis și era, chiar în acel moment, virtual prizonier în interiorul Reședinței de Noapte, casa familiei A prințului Zhun, situată pe malul tocului. Un emisar», de-al lui Feng intrase în Orașul Interzis devreme în aceea dimineață, cerându-i lui Pu Yi să semneze un document. Era vorba de îndelung așteptata, revizuire a Articolelor Tratatului Favorizant», care îl transformau pe Pu Yi într-un cetățean obișnuit, reducându-i venitul de la 750 de mii la aproximativ 95 de mii lire sterline, impunându-i să părăsească Orașul Interzis și garantându-i libertatea de mișcare și pro legea statului. „Clanul Qing își va putea păstra proprietățile private”, adăuga documentul, „dar toate proprietățile publice vor aparține Republicii”.

„Sincer vorbind”, avea să scrie Pu Yi mulți ani mai târziu, Articolele revizuite nu erau chiar atât de bune cum în așteptasem”. Într-o zi Pu Yi le citea „a apărut și tatăl lui prințul Zhun, care, tradiției, a făcut o scenă dramatică de isterie. 7 v - e

Ceea ce ha supăra pe Pu Yi mai mult decât ultimatumul înșine a fost insistența lui Pu Yi să părăsească Orașul Interzis și să se ducă la Văduva zăcea moartă! palatul ei, cu ritualurile funerare încă neterminate, iar cei două bătrâne care mai rămăseseră refuzau cu încăpăținare să plece, amintindu-și că se vor otrăvi cu supradoze de opium dacă vor fi obligate să-și părăsească locuințele. Pu Yi era, pe bună dreptate, într-o situație fără ieșire. „Sunați-l pe Johnston”, a ordonat el. Dar Johnston nu putea fi apelat. Liniile telefonice încă erau întrerupte.

Șeful casei imperiale Shao Ying, livid la față, i-a spus lui Pu Yi că, dacă n-aveau să părăsească Orașul Interzis la timp, „generalul creștin” va ordona artileriei să bombardeze palatele. Amenințarea a sporit panica prințului Zhun, iar socrul lui Pu Yi a fugit să caute un loc

unde să se ascundă.

Un compromis de ultim moment a fost pus la cale cu emisarul lui Feng: cele două bătrâne puteau rămâne, „pentru moment”, în interiorul Oraşului Interzis şi ritualurile funerare pentru văduva moartă puteau fi duse la capăt. Dar Pu Yi trebuia să plece imediat. În mai puţin de trei ore, el şi împărăteasa se aflau într-un convoi de cinci maşini escortate de armată, în drum către Reşedinţa de Nord. Când să pună pictorul în maşină, emisarul generalului a venit spre el.

„Domnule Pu Yi, aveţi intenţia să fiţi împărat pe viitor sau veţi fi ori cetăţean obişnuit?” a întrebat el.

„De astăzi înainte, vreau să fiu un cetăţean obişnuit”.

„Bine”, a zis el. „În cazul acesta, vă vom proteja. Ca cetăţean, veţi avea dreptul să votaţi şi să candidaţi în alegeri. Cine ştie”, a adăugat el zâmbind, „poate chiar veţi fi ales Preşedinte într-o zi”.

Amintindu-şi de încercarea lui nereuşită de a evada cu doi ani în urmă, Pu Yi i-a răspuns: JE > e multă vreme am simţit că nu mai am nevoie de Articolele Tratatului Favorizant. Îmi face plăcere să le văd anulate. Nu mă bucuram de libertate ca împărat. Acum mi-am găsit libertatea”.

Soldaţii lui Feng au izbucnit în aplauze.

Pu Yi izbutise să-şi facă ieşirea la fel de elegantă precum „Venerabila Buddha” îşi făcuse reintrarea în Oraşul Interzis în 1902, după Răscoala boxerilor. Spre deosebire de ea totuşi, n-avea să aibă parte de niciun răgaz: sosind sub escorta armată la Reşedinţa de Nord, s-a trezit nu numai prizonier al trupelor Iw Feng, dar şi un măr al discordiei între curtenii şi consilierii rivali-Fu Yi se afla într-o situaţie jenantă fără precedent: prietenii lui se luptau între ei, de parcă el ar fi fost un obiect foarte valoros, dar pasiv.

Socrul şi soţia lui, Elizabeth, au văzut situaţia în mod

diferit. Departe de a mai fi o sursă de venit, împăratul transformat în cetățean obișnuit părea acum să fie o posibilă povară financiară. Relațiile lui Pu Yi cu rudele prin alianță, care nu fuseseră niciodată cordiale, au devenit tot mai încordate. Consoarta Secundară Wen Xiu, care n-avea decât cincisprezece ani și era mai puțin educată decât împărăteasa, părea total nedumerită de situație.

Pentru Pu Yi însuși, obișnuit să fie servit în fiecare clipă, Reședința de Nord nu părea decât o cocioabă, pe care spera s-o părăsească cât *de* repede posibil, mai ales de când tatăl lui, profund șocat de expulzarea fiului său din Orașul Interzis, arăta toate semnele unui grav colaps nervos.

Clădirea, astăzi reședința Biroului Sănătății Publice din Beijing, este o casă mare, fără nimic deosebit, cu acoperișuri ascuțite și curți mari în față și în spate. E situată în vecinătatea domeniului înconjurat de ziduri uriașe, mai târziu transferat către doamna Sun Yat-sen, văduva liderului republican, care avea să devină Vicepreședintă a Republicai Populare afineze sub Mao. Astăzi, coșul uriaș, scoțând fum negru, al unei fabrici din apropiere, desfigurează un orizont altfel grațios. În fața casei, atunci ca și acum, pescar chinezi scot din lac boișteni minusculi. Pentru Pu Yi, obișnuit cu splendida izolare a Orașului Interzis și cu numr roasele lui palate, locul părea înghesuit - mai ales de cin, se tot umplea zi și noapte cu horde întregi de rude, con silieri, curteni și gură-cască, toți propunând planuri de acțiune diferite, care se contraziceau între ele. În acea prim după-amiază, Johnston a izbutit să se strecoare în Reședință de Nord, unde l-a găsit pe Pu Yi „cel mai puțin agitat dintre toți cei prezenți, „sigur pe el și plin de demnitate arătând „un dispreț amuzat față de panica și dezorientare celorlalți” - mai ales a incoerentului său tată. John's to aducea vești bune: șefii Legațiilor Olandeză, Britanică

Japoneză protestaseră în mod oficial față de noul guvern chinez (instituit în grabă de Feng) cu privire la fehil în care Pu Yi fusese expulzat din Orașul Intearâs. Ei ceruseră - și obținuseră - garanții viitoare pentru siguranța și libertatea lui.

Știrea i-a mai încurajat pe curtenii panicați din jurul lui Pu Yi. dar nu pentru multă vreme. Următoarele douăzeci de zile au fost pline de zvonuri contradictorii și de confuzie crescândă - și toți cel din Reședința de Nord, inclusiv Pu Yi, au început să se teamă de ce putea urma. Departe de a-i garanta „libertatea personală”, noul, efemerul guvern îl ținea în reședința ca pe un virtual prizonier. „Lumea putea să intre, dar nu să și iasă”, a scris Pu Yi, cu excepția străinilor, care erau ținuti la distanță (lucru can? avea să-l țină și pe Jdhnston departe de Pu Yi). Închidă scăderilor hn, Johnston era un scoțian isteț, cu capul pe umeri, bine informat, care af 6 putut infirma unele dintre zvonurile ode mai alarmante care se tăspândeau prin oraș (inclusiv acela că unii comuniști intenționau să-l judece pe Pu Yi, sau că „generalul creștin” plănuia să instaureze „autoguvernarea poporului” și să atace zona legațiilor), dar, până pe 25 noiembrie, el și toți ceilalți străini n-au avut acces în reședință.

După cum a relatat Pu Yi cu mulți ani mai târziu, „furtuna... - m-a arimeat la o răscruce. Aveam în fața mea trei opțiuni. Una presupunea să fac ceea ce sugerau Articolele revizuite: să abandonez titlul imperial și vechile ambiții și să devin un cetățean obișnuit, extrem de bogat. O alta era să încerc să obțin ajute» * de la simpatizanții mei pentru a restaura vechile Articole, să-mi recâștig titlul și să mă întorc în palat pentru a-mi relua viața de dinainte. Al treilea drum posibil era cel mai întortocheat întâi să plec în străinătate și apoi să mă reîntorc în Orașul Interzis, așa cum fusese înainte de 1911. La vremea aceea, acest drum presupunea și folosirea unei puteri străine pentru a

plănuiește o restaurație”.

Pu Yi, un martor atent și perspicace al scenei, ca și Rong Qi, cumnatul lui Pu Yi, mi-au spus că ex-împăratul s-a gândit, în acele timpuri, și la o a patra opțiune – o ieșire demnă din scenă, care să-i permită să îndeplinească obiectivul lui Johnston și să devină un adevărat aristocrat anglo-chinez cu studii la Oxford. Dar Johnston a fost temporar inaccesibil și suporterii divizați ai lui Pu Yi nu se puteau pune de acord decât asupra unui singur lucru: prima opțiune nu putea fi luată în considerare. Cât despre restul, nu le stătea capul la ce ar putea face ei pentru Pu Yi, de la ce ar putea face Pu Yi pentru ei. Rezultatul avea să fie dezastruos pentru toți cei implicați.

Capitolul 11

Până în momentul în care Feng l-a silit să se mute în reședința tatălui său, Pu Yi trăise ca în vid. Orașul Interzis fusese un cocon protector: intrigile și comploturile puse la cale de personalul casei imperiale, dascăli și diverși binevoitori n-avuseseră vreo consecință importantă. Brusc, în ciuda faptului că era un virtual prizonier în interiorul Reședinței de Nord, el a devenit conștient de lumea din jurul său și de forțele care acționau asupra lui cu intenția de a-l folosi drept instrument al promovării unei *Realpolitik*. Nimic din comportamentul de mai târziu al lui Pu Yi nu poate fi scuzat și nici, măcar înțeles fără o scurtă trecere în revistă a acestor formidabile entități contradictorii.

În 1924, China, „uriașul bolnav al Asiei”, se afla într-o stare de anarhie cvagi-permanentă: în sud, alianța fragilă între Guomindang și comuniști încă funcționa, deși dr Sun Yat-sen era pe cale să-și părăsească baza din Shanghai pentru a se interna într-o clinică din Beijing, bolnav de cancer în fază terminală. (Avea să moară acolo un an mai târziu.) Pe insula Whampoa, lângă Canton, nerua stea a Guomindang-ului, Chiang Kai-shek, încă era comandant al

Academiei Militare de acolo, pepiniera revoluționarilor de mai târziu și a generalilor din Guomindang. El era pe cale să-l numească lector și comisar politic pe tânărul comunist chinez de origine aristocratică, recent întors din Franța/Zheru Enlai. Comuniștii erau o forță în expansiune în Canton, „leagănul revoluției”, și Mihail Borodin, agentul cominternist al lui Stalin și fost sindicalist american, era ocupat să organizeze Partidul Comunist Chinez după modelul stalinist proces în care i-a descoperit pe chinezi ca fiind cu totul diferiți de ruși.

În nord-est, rușii și japonezii coexistau cu dificultate, rușii în nord, japonezii în porțiunea sudică a Manciei. După înfrângerea Rusiei în războiul ruso-japonez din 1904 – 1905, japonezii obținuseră concesiuni teribile de avantajoase în Manciuria, inclusiv o porțiune uriașă din sistemul de cale ferată, aflat cu totul în proprietatea și folosința rușilor odată cu care japonezii au obținut și dreptul de a descinde hoteluri și de a aduce trupe care să păzească liniile ferate, după modelul rusesc. De asemenea, japonezii și-au lărgit enclavele aflate sub controlul lor și au obținut noi concesiuni în Mukden (acum Shenyang), care era capitala Manciei, și în Port Arthur. Și-au sporit și garnizoanele din zonă cu trupe cunoscute sub numele de armata Kwangtung”. Dar nici japonezii, nici rușii nu obținuseră tot ce-și doreau (în Manciuria, care rămânea o parte integrantă a Chinei: și unii, și alții erau circumspecta față de degenerarea Zhang Zuolin, conducătorul militar manciurian care flirtase și cu japonezii, și cu Sun Yat-sen, dar era destul de dură destul de viclen – ca să-și joace propria partidă.

Concesiunile străine se învâneau de-a lungul întregii coaste chineze, iar mândria lor, ca și atitudinea arogantă față de teritoriile administrate de chinezi nu fuseseră niciodată măritate. Britanicii, mai ales, având Hong Kong și Weihaiwei drept baze „coloniale” sigure și o rețea de band

puternic în fiecare enclavă, priveau China aproape ca pe un protce torat britanic; în mod oficial, SUA și Europa considera China o țară suverană, un membru oficial al Ligii Națiunilor Unite și – deja – o uriașă piață potențială pentru mărfurile lor. Dar respectul față de China în capitalele lum nu era prea mare. Evenimentele care au început o dată e „revoluția* din 1911 n-au făcut nimic pentru a îmbunătă imaginea internațională a Chinei: guvernele republicane președinții veneau să plecau, membrii parlamentului (câr exista uit parlament, ceea ce nu se întâmpla prea des) 1 cumpărau pe față kxurite, politicieni de toate nuanțele inc rajau corupția „vulturilor” din casa imperială a lui Pu

Conducătorii militari se complăceau în jocuri de-a războiul mai degrabă decât în războaie adevărate, profitabile pentru ei înșiși, dar ruinătoare pentru țară. Devotamentul lor era întotdeauna temporar, loialitatea era de vânzare celui care plătea mai mult. Milioane de consumatori de droguri întrețineau un uriaș trafic, aproape fățiș, cu morfină, heroină și opium. Instabilitatea politică a guvernului central din Beijing, în cei doi ani care au urmat plecării lui Pu Yi din Orașul Interzis, era atât de mare, încât profesorul James E. Sheridan, expertul cel mai de seamă în istoria politică a Chinei din anii '20, avea să scrie: „Cabinetele aveau cam aceeași consistență ca și un conducător într-un film”.

Pu Yi, descendental legitim, chiar dacă detronat, al dinastiei Qing, a devenit brusc un alt atu important în acest joc complicat, greu de priceput.

Dintre marile puteri, o singură țară știa la perfecție nu numai cum să exploateze acest atu, dar și care ar trebui să fie politica ei pe termen lung față de China: Japonia, care îl văzuse pe Pu Yi, încă de la naștere, drept un posibil as în mânecă, a intrat acum în scenă. [Din clipa în care Pu Yi a fost silit să se stabilească în Reședința de Nord, hotărât ca șederea lui acolo să fie cât mai scurtă posibil,

japonezii au început să-l curteze. După cum a arătat David Bergamini, în lucrarea sa *Conspirația imperială a Japoniei*, Pu Yi nu era decât un pion minor în mărețul plan al japonezilor, care avea să ducă la invazia Chinei și la cucerirea tentaculară a aproape întregii Asii de Sud-Est, conform unei politici expansioniste foarte bine puse la punct și total lipsite de scrupule - în vreme ce Pu Yi își făcea probleme în legătură cu soldații „generalului creștin” aflați la poarta lui în 1924, Hirohito era încă oficial prințul moștenitor al Japoniei, dar fără îndoială acționa de câțiva ani ca împărat de facto al țării, înlocuindu-l, ca Regent, pe incapabilul său tată, încă din noiembrie 1921. În spatele ecranului de fum al administrației politico-militare japoneze, Hirohito era acela (după cum a arătat Bergamini în cartea lui epocală și pe nedrept uitată) care trăgea toate sforile și se descotorosea fără scrupule de toți generalii și oficialii japonezi care se opuneau politicii sale.

La vremea aceea, adevăratele dimensiuni ale amenințării Japoniei față de China sau față de restul Asiei erau percepute de foarte puțini: mai degrabă, Japonia era considerată de protagoniștii luptei pentru China drept o bază folositoare, față de care manifestau înțelegere. Chiang Kai-shek fusese educat acolo o vreme, și ca revoluționar, și ca soldat. Avea să se căsătorească în Japonia și - înainte ca un război total să implice ambele țări - să se reîntoarcă acolo în mod frecvent, fiind în relații bune cu politicienii, finanștii și șefii faimoasa societăți secrete Dragonul Negru. Sun Yat-sen, la începutul carierei sale revoluționare, petrecuse o perioadă în Kobe, unde fusese tratat cu amabilitate și respect-Marea Britanie, mai ales, vedea Japonia ca un aliat potențial în Asia, mai cu seamă după preluarea puterii de către sovietici în 1917.

Sentimentele pro-japoneze ale lui Johnston reflectau conversațiile lejere de la sfârșitul dineurilor din Legația Britanică, după ce doamnele plecau, iar bărbații rămâneau

să discute la un pahar de Porto sau de coniac. Cum avea să scrie Edgar Snow mai târziu, în cartea lui *Bătălia pentru Asia*, „mulți dintre guvernânții britanici și francezi credeau sincer că Japonia avea dreptul legitim de a se extinde... uniidinin cei mai influenți aristocrați britanici erau de părere că un eventual control al Japoniei asupra Manciuriei... ar putea fi benefic intereselor imperiului. Probabil că nu erau străin de contradicția propriei lor poziții în negarea posibili tăț Japoniei de a deveni imperiu. Ceva spațiu pe socoteai Chinei nu putea face rău, în mod serios, nimănui. Avea 5 construiască o barieră de care era nevoie contra răspândir bolșevismului în nord., / Snow a adăugat că majoritate liderilor din guvernul francez și cel britanic „credeau e adevărat că japonezii, de îndată ce aveau să îndeapărtez amenințarea bolșevică de la frontiere, vor restaura pace. ordinea și securitatea investițiilor: reîmpărțirea teritoriului putea face din China și Japonia piețe mai bune pentru capital/.

Cu mult înainte ca Hirohito să înceapă să joace vreun **r** ca imăr regent, Japonia își arătase, în diverse feluri, intere major față de China - și, mai ales, față de Manciuria. Când Japonia a declarat război Germaniei, aliindu-se cu Anglia și Franța în august 1914, obiectivul nu fusese de a da o mână de ajutor Aliaților, **d.** - după cum a afirmat ministrul de Externe Kanji Katō - „de a reduce la tăcere orice eventuală obiecție britanică față de mișcările Japoniei în China”. Tot în 1914, baronul Shimpei Goto, unul dintre administratorii de vază ai Japoniei și ex-guvernator al Taiwan-ului, se adresase Clubului Saiwai, aparținând aristocrației japoneze, în acești termeni: „Politica noastră de emigrare”, a zis el, ar trebui să fie o formă de „pregătire militară deghizată în acțiuni de pace... Victoria permanentă în Manciuria depinde în mare măsură de o sporire a numărului coloniștilor japonezi. Locuitorii germani din Alsacia și Lorena n-au jucat un rol neînsemnat

în distigarea acelor zone de către Germania în războiul franco-prusac din 1870. Dacă Japonia ar avea când sute de mii de emigranți [în Manciuria], ei ar fi de mare folos în caz de război... și dacă nu există condiții favorabile pentru un război, ar putea fi folosiți în vederea menținerii unor poziții puternice pentru o pace negociată”.

Goto a spus că toate spitalele japoneze construite în Manciuria „ar trebui amenajate ca spitale militare, cu verande mari pentru soldații răniți”. Angajații căilor ferate din Manciuria „ar trebui să fie ofițeri, iar calea ferată ar trebui să fie pregătită pentru urgențe militare”. Funcționarii portuari (din concesiunea japoneză Port Arthur) „ar trebui să fie ofițeri ai marinei militare”.

Când Pu Yi era încă un copil, la începutul primului război mondial, Japonia și-a expus avantajele la care se aștepta de pe urma participării sale la război. Acestea includeau drepturi asupra căilor ferate și o preluare a concesiunii germane din Qingdao, concesionarea pe 99 de ani a unor părți din Manciuria și drepturi de „primă opțiune” acolo, în dezvoltarea ei economică. Mișcarea din 4 mai a fost rezultatul târgului pe care Japonia l-a impus la Versailles și, în scurtul interval de timp în care Aliații au încercat să sprijine mișcările rușilor albi care încă rezistau Armatei Roșii sovietice, după Revoluția din 1917, vreo treizeci de mii de soldați japonezi au fost trimiși către Manciuria să întărească rândurile albilor. Au existat trupe japoneze staționate în Siberia până în 1922 și nicio clipă Japonia n-a considerat Manciuria drept o parte integrantă a Chinei.

În ciuda tuturor acestor lucruri, modestia, discreția și extrema reținere a Japoniei au încurajat iluziile britanice despre viabilitatea unui parteneriat cu acest stat. Prințul moștenitor Hirohito însuși, chiar și în această timpurie perioadă a vieții lui, era prezentat drept un tânăr intelectual modest, pasionat de istoria militară și biologia

marină, un aristocrat monogam, cu o căsătorie fericită, a cărui viață privată contrasta în mod favorabil cu desfrâul familiilor princiare din China, cu eunucii, concubinele adolescente și moravurile lor dubioase.

Adevărul era cu totul altul. Viața personală a nu Hirohito era într-adevăr ireproșabilă, dar al său *violon d'Ingres* nu «ni atâta biologia marină, decât soiul acela de biologie care naște germenii războiului. Armata japoneză era denigrată de aparenții susținători ai Occidentului, însă ei n-aveau cum să știe că unii dintre cei mai de seamă teoreticieni militari ai Japoniei ordonaseră în mod deliberat soldaților japonezi să pară ponosiți și nerași pentru a-i prosti pe experți în așa fel încât să creadă că au de-a face cu o armată de incompetenți. Dar acestea erau probleme minore în comparație cu voința teribilă a militarilor japonezi de a cuceri. Q> un an înainte ca Pu Yi să treacă prin complicata ceremonie a căsătoriei, a avut loc un eveniment care a fost dat la iveală abia atunci când David Bergantini l-a descoperit în cursul cercetărilor sale. În 1921, un grup de atașați militari japonezi s-au întâlnit în Baden-Baden, aproape sigur cu o rudă apropiată a lui Hirohito, prințul Higashikuni, manipulând evenimentele din culise – și acolo cei trei lideri de seamă ai ultrasecretei întâlniri, cunoscuți mai târziu drept „cri trei corbi”, au pus la punct un plan pentru a face forțele armate japoneze cete mai eficiente și mai moderne din lume.

Prioritatea lor de câpătai era să numească un subcomitet, un alt grup de ofițeri energici, „cei unsprezece oameni de încredere”, pentru a implementa acest program.

Acești „unsprezece oameni de încredere” urmau să devină cu timpul figuri-cheie în planul expansiunii japoneze. Trei dintre ei aveau să fie spânzurați drept criminali de război în 1948. Cei trei erau specialiști **manciurieni** și au activat mai târziu acolo, doi dintre ei ca

înalți ofițeri de informații, iar cel de-al treilea, Tojo, ca șef al Jandarmeriei japoneze.

Când Pu Yi s-a căsătorit, în Europa acționa un eficace serviciu secret japonez. Înainte ca Pu Yi să fi început măcar lupta lui dinainte pierdută împotriva jafului celor din casa imperială, prințul Hirohito, în 1921, organizase, în umbra palatului imperial, „Institutul de Cercetare a Problemelor Sociale”, cu sediul în clădirea unui fost observator meteorologic. Aici, după cum afirmă Bergamini, a fost organizat „un centru secret de îndoctrinare a tinerilor care doreau să joace un rol în visele lui privitoare la Japonia. Aici, în incinta palatului, au fost făcute primele planuri generale privind încercarea Japoniei de a cuceri jumătate din lume”.

Mulți dintre cei care au absolvit acest institut ultrasecret, în urma unei „invitații speciale”, aveau să ajungă mai târziu în **Manciuria** ocupată de japonezi – căci, indiferent dacă strategii Japoniei aparțineau școlii „loviturii spre nord” (împotriva cuceririlor siberiene ale Uniunii Sovietice) sau școlii „loviturii spre sud” (China și Asia de Sud-Est), **Manciuria** era cheia; iar **Manciuria** era leagănul dinastiei Qing, patria lui Pu Yi, deși el nu pusese niciodată piciorul acolo.

Șeful Institutului, un ultranaționalist pe nume dr Shumei Ōkawa, petrecuse zece ani în China ca spion japonez. Ideea lui de căpătâi era că Japonia avea o misiune divină pentru a „elibera universul”. Mulți ani mai târziu, la procesul crimelor de război din Asia, din 1946, el a simulat cu succes nebunia, a fost declarat inapt pentru a fi judecat și, curând după aceea, și-a revenit în mod miraculos, reușind să moară în patul său, în 1957. Avea legături apropiate cu Societatea Dragonul Negru, care nu era, cel puțin la început, o bandă de mafioți, ci un „club” de patrioți naționaliști, hotărât să opună rezistență invadatorilor neasiatici. Numele **n** venea de la râul Amur

(însemnând Dragon Negru), care separa

Manciuria de Siberia, și promova o extremă ostilitate, la început față de Rusia, apoi față de Uniunea Sovietică. „Revoluția” lui Sun Yat-sen din 1911, care a răsturnat dinastia Qing, fusese parțial finanțată de această societate:

La vremea când Pu Yi a părăsit Orașul Interzis, devenind un cetățean obișnuit, o parte din Manciuria natală pe care n-o văzuse niciodată era de fapt o colonie japoneză. Manciuria de Sud, concesiune japoneză sau „teritoriu închiriat armatei Kwangtung”, era, după cum a scris profesorul Albert Feuerwerker în *Istoria Cambridge a Chinei*, „o insulă a societății și culturii japoneze pe teritoriul chinez”. Prin Compania Căilor Ferate Sud-Manciuriene, aflată în posesia lor, japonezii controlau comunicațiile, deși mandatul lor era limitat doar la terenul de pe marginea căilor ferate. Emigranților japonezi li se oferiseră importante stimulente financiare pentru a se stabili în **Manciuria**, dar ei au făcut acest lucru, până în 1931, din punctul de vedere al Japoniei, într-un număr dezamăgitor de mic.

Aceasta era situația regiunii la vremea când Pu Yi medita, în Reședința de Nord, asupra opțiunilor pe care le mai avea și, chiar dacă nu era la curent cu planurile secrete ale japonezilor de cucerire a Chinei – o parte din planul general de a cuceri jumătate din lume –, nu putea să nu cunoască dimensiunile influenței japoneze în Manciuria natală; încă de când era copil, el și auzise pe stegari discutând despre posibilitatea ca Manciuria să se despartă de China și să devină din nou o monarhie suverană.

Johnston a scris pe larg și foarte favorabil despre acești visuri monarhice, respingându-le nu din cauză că avea sentimentul că Pu Yx n-ar fi avut vreun drept moral de a-și încălca înțelegerea cu China republicană, o dată ce Articolele: Tratatului Favorizant ftăseseră acceptate, ci pentru a o astfel de acțiune, fii opinia lui, pur și simplu nu

avea sorti de izbândă* După cum exprimat (referindu-se la comploturile vehiculate în 1919), era valabil să spui e.

dacă împăratul ar fi fugit în Mtiexia; i s-ar fi permis să intre în posesia tronului în mod Nec - G mișcare mena și histă în Mancuria ar fi dus la războaie civile”.

„Acest lucru a fost recunoscut de majoritatea partidei monarhiste”, a adăugat Johnston, și i-a făcut să creadă că nimic nu trebuia încercat până ce „Republica n-avea să piară datorită propriei putreziciuni interne... sau până ce n-avea să se întâmple ceva în Mancuria care să ducă la o intervenție străină. Ce putea fi acest «ceva», nimeni nu știa; însă erau mulți convinși că va veni ziua, mai curând sau mai târziu, and Japonia va fi forțată să acționeze pentru a-și proteja, împotriva uzurpării chineze, vastele interese pe care le căpătase ca rezultat al războaielor duse pe pământ manciurian. Un conflict între Japonia și Republica Chineză... le-ar fi oferit, gândeau acești monarhiști, posibilitatea pe care o așteptau”.

După abrogarea Articolelor Tratatului Favorizant din 1924, monarhiștii din jurul lui Pu Yi au avut un alt argument: manciurienii, a scris Johnston, erau în mod oficial încă „Străini”, deși în fapt Mancuria făcea parte din Republica Chineză, și „o rasă sau familie venetică nu era obligată să fie loială Chinei”.

Acestea erau unele dintre subiectele atât de viu dezbătute în interiorul, Reședinței de Nord”, după alungarea lui Pu Yi din Orașul Interzis. Preocuparea de căpătâi a lui Pu Yi, pe bună dreptate, era propria sa siguranță, căci soldații lui Feng erau imprevizibili, studenții de stânga și radicalii politici se agitau și existau zvonuri permanente că forțele guomindang-iste și-ar putea părăsi baza din sud, pornind să atace Beijingul.

Apoi, peste noapte, într-una din acele răsturnări de situație pe care chinezii învățaseră să le accepte și care au făcut din China o țară atât de greu de înțeles și de explicat,

lucrurile au luat cu totul altă întorsătură.

Câteva săptămâni după mutarea lui Pu Yi din Orașul Interzis, Zhang Zuolin, comandantul militar manciurian, a intrat în Beijing în fruntea unei mici trupe, alungându-l pe fostul lui aliat, „generalul creștin”, fără să tragă niciun glonte, și punând în locul lui un „moderat”, pe mareșalul Duan Qirui, pe post de „guvernator provizoriu”. Garda din jurul Reședinței de Nord a fost retrasă. Nu numai că lui

Johnston i s-a permis dinndu atlûaùl IaPulă/dfit Zhang Zuolin i-a transmis lui Johnstoninescul că-tifeiwșăe să + Vadă.

Zhang Zuolin, un comandant militar députer ai e, care controla mai tot teritoriul Mantiurief fdurjdtoepția căit ferate și a concesiunilor japoneze) șiritiore-3 tartedm Mongolia chineză, era unul dintre aventurierii cu mti extravaganti și lipsiți de scrupule ai vremii. Manta feFêra croitoreasă și fuseseră atât de săraci, Inert tărtăriri Zhang vâna iepuri în deșertul manciurian pentru fiitretrife fetiilia. Într-o zi/ fiind la vânătoare, a văzut verandijfere tin bandit rănit care se rătăcise, l-a ucis, i-a luat calul și, exact ta-n filmele western, a devenit el însuși banditlltnând șfcăakătuit o mică armată și a căpătat reputațiauntii Robin Hood. În timpul războiului ruso-japonez, et alùptàf As partea Japoniei, pentru o siumă consâderabilă/teiwfednda-d pe ruși prin îndrăznețele sale tactici de cavalerie. Apoi - din nou pentru o seamă considerabilă a acceptat-tit fie încorporat în armata regulată chineză.

De atunci înainte, relațiile lui Zhang cu Reptth Bea, cu mișcările tot mai activului Guomândă Ag din Sud și cu japonezii au fost marcate de hotărână tu Hfe a-și păstra armata manciuriană sub control personal și de a inenprie Manciuria liberă de orice dominație stf Qnă; lbtiease cu di Sun Yat-sen, dar nu pentru multă vherre. btl-fi-japonezi au încercat să-l Ucidă, angajând tin-ăăristrixă-4 arunce e bombă în trăsură, când însoțea niște detriitftorî japonez

către o petrecere în Mukden. Zhang Zuolin a supraviețuit și i-a alungat din Mukden pe japonezi și pe mongolii cu care se aliaseră sperând să ocupe orașul. Era un om cu resurse nelimitate, în plăcea să facă dreptate expeditiv-deciziile plătirile instantanee erau aplecatitatea lui – și era, dacă un astfel de termen putea avea vreun înțeles în China anului '20, un patriotăriistic, a fi expeditiv administrativă manciuriană s-a dovedit cea mai puțin coruptă și cea mai eficientă din întreaga țară. Numele lui fusese în mod frecvent dintre posibilele candidați pentru o dinastie marciuriană renăscută. An existat chiar și unii care au crezut că, dacă Zhang Zuolin ar fi vrut adevărat, ar fi putut să înlocuiască dinastia Qing și să devină el însuși împărat al Chinei. Dar acest soldat autodidact, care, spre bătrânețe, purta haine țirite cu vidră, căpătase o înclinație pentru concubinele adolescente și se compara cu Napoleon, era un aventurier prea activ și fără asfârșit pentru a se stabili într-un loc.

Atitudinea lui Zhang Zuolin față de Pu Yi fusese întotdeauna respectuoasă și cordială. Atunci când împăratul s-a căsătorit, el i-a trimis în dar 1 600 de lire sterline, un semn important de loialitate și de stimă. Când a auzit ce-i făcuse Feng lui Pu Yi, a avut un acces de furie, nu numai din cauză că nu fusese avertizat, ci și pentru că, după spusele lui Johnston, „a simțit probabil că, în cazul în care comorile Orașului Interzis trebuiau să iasă din custodia imperială, el însuși ar fi fost un custode la fel de potrivit ca oricare altul”.

Acesta era omul care l-a chemat la el pe Johnston – ca reprezentant al lui Pu Yi – după sosirea sa la Beijing pe 23 noiembrie 1924. Johnston a sosit aducând daruri din partea lui Pu Yi – o fotografie cu autograf și un inel cu o piatră de topaz și diamante. Zhang a acceptat fotografia, dar nu și inelul, și s-a apucat să-i țină lui Johnston un scurt discurs despre cum vedea el situația.

A deplâns acțiunea stângace a „generalului creștin”, dar a spus că el nu putea interveni în mod deschis pentru a-i reda lui IYI Yi fosta strălucire în interiorul Orașului Interzis, fără a se expune acuzei de a servi cauza separatiștilor **manciuri**eni pe seama Republicii Chineze, față de care el rămânea loial, cel puțin pe hârtie. Scopul lui principal, în întrevederea cu Johnston, era să-l folosească pentru a da asigurări legațiilor străine că Pu Yi nu va fi în pericol și că el prefera o modalitate mai discretă de a reimpune Articolele Tratatului Favorizant fără să pară că ar acționa pentru restaurarea monarhiei.

Johnston i-a relatat aceste știri bune lui Pu Yi, răspândindu-le, așa cum dorise Zhang Zuolin, și printre diplomații străini. Dar ex-împăratul încă nu se simțea în siguranță. Una dintre caracteristicile lui Zhang, a observat Johnston, era o nemărginită încredere în sine, ceea ce explică faptul că apăruse în Beijing în fruntea unei forțe simbolice, lăsându-și grosul armatei în urmă. Trupele lui Feng se aflau încă în Beijing, înarmate și agitate. Johnston – el însuși anim subiectul unor zvonuri – se temea de o lovitură de stat și l-a sfătuit pe Pu Yi să-și găsească un loc mai sigur decât Reședința de Nord, care se afla la cel puțin cinci kilometri depărtare de zona mult mai sigură a legațiilor. Johnston i-a spus lui Pu **Yi** că trebuie să plece imediat, fără a informa pe nimeni din anturajul lui, nici pe propria-i soție (care avea să-l urmeze mai târziu), nici pe emotivul prinț Zhun.

Ceea ce a urmat a fost un fel de urmărire stil Mack Sennett, care i-a purtat pe Johnston, Pu Yi și servitorul lui de 14 ani, Li „cel mare”, prin tot orașul, în încercarea de a împiedica agenții secreți chinezi care îl puteau supraveghea de a descoperi unde se duce. Și de asemenea cu intenția de a-i înșela pe servitorii prințului Zhun, care fără îndoială i-ar fi raportat stăpânului.

Johnston, Pu Yi și Li „cel mare” s-au urcat într-una

din mașinile ex-împăratului, și Johnston s-a așezat în față, dând instrucțiuni șoferului. Mașina lui Johnston, cu șofer, îi urma îndeaproape. Tocmai când cele două automobile erau gata să pornească spre zona legațiilor, unul dintre servitorii prințului Zhun a ieșit în fugă din casă și a întrebat unde se duc. „Facem doar o scurtă plimbare”, a spus Pu Yi.

Servitorul avea în mod clar instrucțiuni să nu-l scape din ochi. „Vin și eu”, a zis el și s-a urcat în mașina lui Pu Yi. Micul convoi a părăsit Reședința de Nord. De îndată ce au pornit, doi polițiști au sărit pe scara primei mașini și nimeni n-a putut face nimic pentru a-i împiedica să rămână acolo. Johnston i-a șoptit instrucțiuni șoferului, conducându-l pe un labirint de străzi, reîntorcându-se pe propriile urme, destinația lui finală fiind Spitalul German din zona legațiilor, unde știa că Pu Yi va fi binevenit, cel puțin temporar. Afară era o violentă furtună de nisip și atât de mult praf în aer, încât vizibilitatea era extrem de redusă.

Pentru a da oarecare credibilitate pretextului unei scurte plimbări, prima oprire a lui Johnston, după ce a cumpărat un ceas de aur de la un magazin de bijuterii, a fost în fața faimosului magazin foto aflat în proprietate germană din interiorul Cartierului Legațiilor, denumit Hartung. Pu Yi și Johnston au intrat înăuntru, sub pretextul că vor să se uite la niște fotografii. Atunci când au părăsit magazinul, se adunase mai multă lume și Pu Yi a fost recunoscut. Cele două mașini au fost lăsate totuși să plece și acum Johnston i-a spus șoferului să se îndrepte către Spitalul German. O dată ajunși acolo, a întrebat de un prieten de-al lui, un anume doctor Dipper. Pu Yi și Johnston au rămas în sala de așteptare a spitalului, în vreme ce servitorul prințului Zhun aștepta afară în mașină. Doctorul german a fost de acord să-i ofere lui Pu Yi o cameră, și Johnston l-a lăsat acolo, reîntorcându-se la mașina lui. De-

acum servitorul prințului Zhun și-a dat seama că într-adevăr „fusese dus la plimbare” și, furios, i-a ordonat șoferului lui Pu Yi să-l ducă la Reședința de Nord. Cei doi polițiști au rămas la spital. Qt despre Johnston, acesta s-a îndreptat către Legația Japoneză. Acolo, de fapt, se gândise el, încă de la început, ar trebui să se refugieze Pu Yi, „până ce situația avea să se clarifice”.

Johnston urma să-l întâlnească pe K. Yoshizawa, ministrul japonez care răspundea de legație - cu care Pu Yi negodase expedierea unor antichități pentru a contribui la fondul de dezastru, după cutremurul de la Tokio. Yoshizawa i-a spus lui Johnston, după o oarecare ezitare, că Pu Yi ar fi binevenit ca oaspete al Legației Japoneze. Johnston atunci s-a reîntors la Spitalul German, dar a descoperit uimit - și pentru o clipă panicat - că Pu Yi dispăruse.

Între timp, șeful gărzii Legației Japoneze, colonelul Takemoto, o luase înaintea superiorului său. Printr-un consilier de încredere al lui Pu Yi, colonelul japonez aranjase transferul imediat al ex-împăratului în Legația Japoneză, într-o trăsură trasă de cai, care l-a luat pe Pu Yi de la spital, chiar în timp ce Johnston parlamenta cu ministrul japonez. În furtuna de nisip, trăsură s-a îndepărtat pentru scurt timp, din greșeală, de Cartierul Legațiilor. Pu Yi era îngrozit că ar putea fi din nou recunoscut și, de data asta, arestat. Dar vizitiul a luat-o din nou pe drumul cel bun și Pu Yi s-a strecurat nevăzut în incinta legației.

Era un exemplu interesant de decizie militară japoneză care nu ținea seama de scrupulele civile: în mod oficial, comandantul gărzii legației era subordonat ministrului japonez, însă corpul ofițeresc, cu liniile privilegiate de comunicare cu palatul imperial, trăgea de fapt toate sforile.

Nefericiții polițiști chinezi care săriseră pe scara

mașinii lui Pu Yi la începutul escapadei rămăseseră cu el tot timpul. Dându-și scama de greșeala de a nu-l fi împiedicat să intre în Spitalul German și temându-se pentru viețile lor dacă s-ar fi. Întors la Reședința de Nord fără Pu Yi, ei l-au implorat să le permită să facă parte din suita lui. Pu Yi a fost de acord și, din acea zi, **d** au devenit angajați! lui personali.

Aventura comică pe străzile Beijingului, care a dus la refugierea lui Pu Yi în interiorul Legației Japoneze, a fost ultimul serviciu major adus de Johnston fostului elev. După ani de zile, trecând în revistă evenimentele din acea zi fatidică cu Pu ție, fratele mai tânăr al lui Pu **Yi**, l-am întrebat dacă el și-a dat seama la vremea aceea de consecințele acckn deciziei. „Exista o tabără britanică și una japoneză”, a zis el „Japonezii au câștigat”.

Inițiativa lui Johnston a fost, totuși, una personală. Și britanicii se temeau pentru viața lui Pu **Yi** la vremea aceea, în consecință n-ar fi existat obiecțiuni dacă ex-împăratul ar fi ajuns în cele din urmă în Legația Britanică în locul celei Japoneze. Dacă ar fi făcut așa, viața hii ar fi putut lua un cu totul alt curs. Johnston ori n-a fost conștient de efectele pe termen lung ale deciziei sale, ori a ales să nu le ia în considerare. Simpatia lui pro-japoneză nu s-a stins niciodată. În prefața la *Amurg în Orașul Interzis*, el spune: „Amurgul zorilor ca și amurgul serii... ar putea foarte bine ca noaptea care a înghițit amurgul descris în aceste pagini să fie urmată, la timpul potrivit, de un alt amurg care se va lumina într-o nouă zi însorită”. Aluzia evidentă, a notat Pamela Atwell în prefața la o nouă ediție a cărții din 1985, era la „Țara Soarelui Răsare”. Johnston a murit în 1938 cu iluziile despre japonezi intacte.

Capitolul 12

Legația Japoneza - situată aproape vizavi de Legația Britanică unde Johnston se mutase acum pentru a fi aproape de Pu Yi - consta din mai multe clădiri miri,

niciuna dintre ele comparabilă, ca mărime, cu Reședința de Nord. Pentru primele câteva zile, lui Pu Yi i s-a oferit apartamentul de trei camere ocupat în mod normal de ministrul Yoshizawa și soția lui. Acesta avea să se dovedească mult prea mic, și lui Pu Yi i s-a dat una din casele legației din interiorul complexului, o combinație de locuință, pentru el și cele două soții, birou și curte improvizată.

După fuga lui Pu Yi, garda de poliție din jurul Reședinței de Nord a fost întărită. Când împărăteasa Elizabeth, într-o mașină condusă de un atașat japonez, a încercat să iasă din clădire, a fost întoarsă din drum, A fost nevoie de intervenția personală a lui Yoshizawa pentru ca ea să poată pleca, ceea ce s-a întâmplat și în cazul tinerei concubine Vven Xiu.

Mai târziu, una dintre rudele îndepărtate ale lui Pu Yi, amintindu-și scena din interiorul micuței case de la Legația Japoneză, a spus că atmosfera nu a fost „deloc regală” – de fapt, un fel de harababură, cu Pu Yi înconjurat de geamantane, lăzi și hârtii și cu cele două neveste ale lui certându-se cu privire la cine o să ocupe od mai mare dintre dormitoare. Și chiar și ospitaliera familie Yoshizawa a fost în sinea ei dezamăgită de felul în care liniștita legație, mobilată în stilul japonez tradițional, a fost invadată de curtenii certăreți, nemanierați și gălăgioși ai lui Lu Yi. Johnston însuși, care se dovedește surprinzător de discret cu privire la acest scurt interludiu din viața lui Pu Yi, pare să fi fost de asemenea deranjat de felul în care ei s-au comportat.

O parte a curții hti, condusă de propriul tată, l-a îndemnat pe Pu Yi să se reîntoarcă la Reședința de Nord. Din acest grup făceau parte oameni care, precum „reformatorul” Zheng Xiaoxu, simțeau că Pu Yi făcea o mare greșală îndatorându-se japonezilor. Zheng, a cărui loialitate față de Pu Yi izvora din credința lui în caracterul

sacru al regalității (el nu era rod măcar descendent manciurian), a observat lupta dintre curtenii lui Pu Yi cu o nobilă detașare. El h disprețuia pe mulți dintre monarhiștii extremiști pentru modul grosolan de a compromite ceea ce mai rămăsese din generozitatea curții. Încercând, dar nereușind, să reformeze finanțele regale, el știa dt de venali erau cu adevărat unii dintre cei mai gălăgioși suporterii ai lui Pu Yi. Prințul Zhun însuși își pierduse orice credibilitate în fața lui Pu Yi: el se comportase cu o lașitate isterică în timpul acestei grele încercări a fiului său, părând să nu aibă decât un singur gând în minte – banii. Numai din acest motiv, Pu Yi n-avea tendința să-l asculte nici pe el, și nici pe cei care 2 sfătuiau să se întoarcă la Reședința de Nord.

Alții vedeau Legația Japoneză ca un fel de cal troian care avea să-l ducă pe Pu Yi în Mancuria și să-l pună din nou pe tron. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, credeau ei, titlurile lor princiare n-aveau să mai fie simple petice de hârtie, d aveau să le dea din nou posibilitatea de a deveni mici seniori feudali strângători de taxe, bogați și puternici. Aceștia erau grosolanii și gălăgioșii stegari manchu, care i-au șocat pe japonezi cu manierele lor – iar pe Pu Yi, Cu cerințele lor financiare lipsite de subtilitate.

Aceasta nu s-ar fi putut întâmpla într-un moment mai rău, căci presa chineză și cea în limbi străine, după alungarea lui Pu Yi din Orașul Interzis, erau pline de povești despre fehil în care „comorile naționale” stocate acolo dispăruseră în mod misterios. Infamul Birou al Casei Imperiale, și nu Pu Yv fusese responsabil, însă opinia publică nu cunoștea acestnță*Ur între timp, instabilul guvern chinez aflat temporarMp-eeenu numai că nu avea bani pentru stipendiile reduse ale lui l-rYt, dar era în mod periculos lipsit de fonduri pentru a conduce acele părți din țară pe care le mai controla, cel puțin teoretic.

Controlul guvernului central asupra finanțelor sale,

scrisa profesorul Albert Feuerwerker, în volumul 12 din *Istoria Cambridge a Chinei*, aproape că dispăruse. După cum afirmă profesorul Sheridan (în același volum), „ministerul finanțelor n-avea bani, ministerul comunicațiilor nu administra nicio cale ferată, pentru că acestea se aflau în mâinile comandanților militari... și toate școlile guvernamentale erau închise deoarece nu li se alocaseră fonduri pentru a fi administrate, iar profesorii nu-și primiseră salariile”. Nu prea era momentul potrivit ca Pu Yi să ceară ce mai rămăsese din alocația lui personală, mai ales acum, când fugise la Legația Japoneză, respingând implicit autoritatea guvernului chinez.

O persoană mai sofisticată, mai sinistă, a început acum să joace un rol tot mai important în viața lui Pu Yi. Luo Zhenyu fusese un stegar, în *l'ancien régime*, care intrase în atenția lui Pu Yi în 1922. Avea o spoială de educație, dar ceea ce-l interesa în mod special erau antichitățile. O figură cunoscută la curte, el fusese intermediarul indispensabil când venise timpul ca Biroul Casei Imperiale să înceapă să vândă din comorile dinastici Qing. Un om extrem de venal, acum trecut de cincizeci de ani, Luo Zhenyu a ajuns repede la cuțite cu „reformatorul” Zheng Xiaoxu, care și-a dat repede seama despre cine era vorba - un escroc corupt și limbut, care cunoștea valoarea antichităților de toate felurile și avea reputația unui falsificator de manuscrise vechi. Dezgustat, Zheng Xiaoxu și-a făcut bagajele și s-a retras, temporar, la Shanghai.

În simulacrul lui de mini-curte, Pu Yi a început să-și arate slăbiciunile pe care dascălii lui le observaseră la el de când era copil: aborda un subiect cu un entuziasm imens, pentru a-și pierde apoi interesul și a rămâne la singura chestiune rare îl preocupa cu adevărat - entomologia și, în special, studiul furnicilor, despre care știa foarte multe lucruri.

Luo Zhenyu, în timpul acelor trei luni pe care Pu Yi

le-a petrecut în interiorul Legației Japoneze, s-a făcut agreabil într-un mod periculos – și noul mentor al lui Pu Yi, din cauza temperamentului sau pentru că era plătit în mod secret pentru serviciile sale de către japonezi, a devenit primul dintr-o serie de membri ai „coloanei a cincea” japoneze, infiltrați în interiorul mult redusei curți imperiale. Luo Zhenyu a fost acela care, zi și noapte, l-a tot sfătuit pe Pu Yi să plece din China – nu așa cum ar fi vrut Johnston, pentru a se îndrepta spre Oxford, ci spre Japonia. N-a reușit, dar el a fost responsabil pentru următoarea mutare a lui Pu Yi, la Tianjin.

Chiar înainte de a pleca, Pu Yi a dat prima recepției la alungarea sa din Orașul Interzis. Ocazia a fost celebrarea celei de-a nouăsprezecea aniversări (după socotelile chinezești, era cea de-a douăzecea, pentru că în China un copil are un an în ziua în care se naște) și sala de recepții din Legația Japoneză a fost transformată, pentru ocazie, într-o sală de tron. Servitori japonezi au adus splendide covoare, un fotoliu galben în chip de tron, o mulțime de perne galbene și ornamente de hârtie. Monarhiștii au participat îmbrăcați de gală – bonete Qing cu ciucuri, nasturi de mandarin, mantii de zibelină. Au fost de față și diplomați îmbrăcați în frac. Cu totul, a socotit Pu Yi, au fost cam cinci sute de oaspeți.

Discursul ținut de Pu Yi – apărut mai târziu în presă – a fost în același timp demn și melancolic. El le-a amintit că le vorbea ca oaspete **r**/sub acoperișul unui străin” și, „nefiind decât un tânăr de 20 de ani, nu se cade să-mi sărbătoresc «lunga viață»”. Tinerețea lui petrecută în interiorul Orașului Interzis „fusesse”, le-a spus el, „aceea a unui prizonier” și nu-i regreta sfârșitul. Totuși, l-a durut modul în care fusese alungat; deși el ar fi fost bucuros să participe la abrogarea Articolelor Tratatului Favorizant, „trimiterea trupelor în palat a fost un act violent... de mult îmi doream sincer să renunț **b** acel titlu

găunos, dar faptul că am fost obligat s-o fac de către forțe înarmate m-a făcut extrem de nefericit”. Umilitor era de asemenea că totul se petrecuse atât de pe neașteptate. „Chiar dacă [«generalul creștin»] avusese motive să mă alunge, de ce a confiscat toate veșmintele, vasele, cărțile și sulurile lăsate de strămoșii mei? De ce nu ne-a permis să luăm cu noi holuri de orez, cești de ceai și ustensile de bucătărie pentru folosirea zilnică? A fost acesta un caz de «prezervare a obiectelor vechi de artă»? Nu cred că s-ar fi comportat atât de aspru nici dacă ar fi avut de-a face cu niște bandiți”.

Pu Yi n-a lăsat să-i scape nicio aluzie referitoare la viitorul lui, în afară de promisiunea de a nu se amesteca în politică: „Niciodată nu voi fi de acord cu nicio propunere care să mă îndemne să caut intervenția trupelor străine în favoarea mea: nu voi putea folosi niciodată o putere străină în politica internă chineză”.

Oaspeții l-au ovaționat. În acea săptămână, Pu Yi, împreună cu tânărul servitor Li „cel mare, a plecat cu bideleta din Legația Japoneză pentru a face o scurtă plimbare până spre Orașul Interzis. A fost o altă ocazie melancolică și Pu Yi s-a grăbit să se întoarcă, pedalând în mare viteză.

Diplomații japonezi au fost furioși auzind de escapada lui. Când a încercat, câteva zile mai târziu, să o repete, gărzile legației au refuzat să-i deschidă porțile. Ministrul japonez i-a spus că acestea erau măsuri destinate propriei securități; se temea pentru viața lui în anarhia care a urmat răsturnării „generalului creștin”. Sentimentul că era din nou prizonier l-a făcut acum pe Pu Yi să fie mai receptiv față de planul lui Luo Zhenyu privitor la părăsirea definitivă a Beijingului și mutarea în Tianjinul mai sigur și mai puțin costisitor. Există un proverb, ceh și chinez deopotrivă: „Un pește și un oaspete încep să se impută după a treia zi”. Pu Yi fusese oaspete al Legației Japoneze

timp de trei hmi.

Soții Yoshizawa și-au exprimat regretele într-un mod politicos și i-au spus că era liber să stea câtă vreme dorea. În mod secret, le părea bine că pleacă – și probabil că ei îl puseseră pe Luo Zhenyu să propună mutarea, pe care acesta din urmă a supravegheat-o îndeaproape. Un tren special a fost închiriat pe linia Beijing-Tianjin și, pe 23 februarie 1925, Pu Yi s-a îndreptat, incognito, către gara din Beijing. Purta îmbrăcăminte chinezească – veșminte negre, o șapcă pe cap și ochelarii lui favoriți gen Harold Lloyd-L-a însoțit și Johnston. Avea să fie una dintre ultimele lor lungi conversații, căci interludiul Qing, care îi marcaseră atât de mult viața, se terminase. Johnston era pe cale să-și reia cariera în Serviciul Colonial, ca reprezentant al reghmtt Weihawei, iar călătoria cu trenul făcea parte dintr-o serré prelungită de întâlniri de rămas-bun. În orice caz, Pu Yi. În această fază, nu mai era o preocupare majoră pentru guvernul britanic (Chiang Kai-shek era cel care devenise acum omul din centrul atenției), iar ex-împăratul nu mai avea fonduri pentru a-l plăti pe Johnston.

Tianjinul era, pe vremea aceea, orașul cel mai cosmopebt al Chinei, după Shanghai, un prototip al concesiunilor internaționale, pe care China fusese silită să le recunoască sub ciednda presiune străină. Avea însemnate comunități britanice, franceze, germane și japoneze – și fiecare dintre aceste concesiuni străine era o colonie în miniatură. Existau trei zone „englezești”, cinci biserici străine, opt cluburi de tenis, cinci loji masonice, șapte cluburi sociale (chineză nu aveau acces în niciunul), cluburi de hochei, cri chet și golf, piscine (pentru străini) și un uriaș hipodrom – ars până în temelii în timpul Răscoalei boxerilor, reconstruit mei târziu, cu o tribună impunătoare. Se lăuda cu patru ootidiane străine – *Peking and Tientsin Times*, *UEcho de Tientsin*, ziarul japonez *Tientsin Nidu-Nichi Shtmbun* și ziarul german *Tientsiâi Tageblatt*.

Existau mici. comunități belgiene, italieoe și mii de ruși albi expatriați. După cum soia Isharitorul

Poți întâlni dte doi sau trei în fiecare bar - o mare comunitate învinsă, care duce o viață melancolică între patru pereți, hrănită cu bârfe, bridge, băutură și mahjong. Cu toth au eșuat aici într-un fel sau altul... și aici trebuie să se oprească; nimeni altcineva nu har mai primi. Șwm confecționat un drept d-a exista nesigur «-cu pașapoarte nansen, documerte chinezești îndoielnice, certificate de identitetetariste expirate, de dimensiunile unor cearșafuri/ aau-ampirler prezență de oameni ratați. Fețele lor mari și pabde privesc spre viitor, pe deasupra fumului de țigară și a paharelor cu ceai, fără milă sau speranță. „Ceasul *ler*”, spune Auden, „s-a oprit în 1917, De atunci nu se mai termină ora ceaiului”.

Salonul Gordon, botezat astfel după „chinezul” Gordon (generalul britanic uns la Khartoum) era centrul civic britanic unde expatriații luau parte la diverse activități, dar viața se învârbea în jurul nenumăratelor restaurante străine, cafenele și cluburi de noapte. Existau hoteluri în proprietatea străinilor, cinematografe și o zonă rău famată pe strada Dublin, unde prosperau bordelurile și consumatorii de opium¹

Atmosfera era aceea a unei mici colonii, temperată de proximitatea unui mare oraș chinezesc, în mare parte ignorat. Exista un Parc Victoria în stil englezesc, cafenele nemțești cu orchestre, restaurante rusești înnegrite de fum și magazine britanice elegante. Whiteway și Laidiaw, magazinele gen Harrods din lânjin, aveau o reputație internațională pentru tweed-ul englezesc bine croit și pantofii eleganți pentru memsahib. Ca în toate coloniile mici, claustrofobice, aflate departe de casă, moralitatea burgheză, invidiile mărunte și bârfa de cafenea căpătau o importanță absurdă

1 formă de adresare de origine indiană pentru femeile europene.

— Iar sosirea lui Pu Yi a fost privită ca un eveniment social major.

Atmosfera coloniei era totuși specială, nu doar mai cosmopolită decât în comunitățile similare din India Britanică sau Africa, dar și mai lipsită de siguranță: comercianții, bancherii, funcționarii europeni și familiile lor erau conștienți că trăiau într-o oază artificială a legii și ordinii, implantată într-o țară enormă unde domnea anarhia. Acest lucru însemna că diferențele între naționalități erau mai puțin importante decât factorul rasial unificator: chiar și în timpul primului război mondial, comunitățile britanice, franceze și germane din Tianjin se simțiseră mai degrabă unite

— Ca membri ai unei **civilizații** superioare, „avansate” - decât temporar divizate de război.

Henry Woodhead, editorul cotidianului *Peking and Tientsin Times*, a scris despre această enclavă colonială extrem de artificială în cartea sa *Aventuri jurnalistice în Orientul îndepărtat*.

El a devenit privilegiatul însoțitor ocazional al lui Pu Yi - ziarul său scotea și o „Foaie a curții”, în care erau relatate activitățile zilnice ale împăratului, Woodhead fiind căutat, ca sursă de informații, și de alte publicații. „Am fost în termeni intimi cu împăratul”, s-a lăudat el. Susținător convențional al Imperiului Britanic, oarecum îngust la minte, dat afară din Colegiul Brighton, Woodhead n-avea nici pe departe inteligența lui Johnston. Era un englez de clasă mijlocie, care căuta aventura în zonele îndepărtate ale Imperiului, nu pentru câștig, ci ca o modalitate de a scăpa de îngustele diferențieri de clasă din Anglia acelor vremi. Era întruchiparea englezului care trăia în străinătate - soiul acela despre care scrie Somerset Maugham, tin amestec de silă și fascinație.

Woodhead, în calitatea lui de reporter, a fost pe fază atunci când Pu Yi a sosit în gara Lianjin, cu trenul său

special, flancat de Johnston și un mare număr de polițiști Japonezi în uniformă. O gardă a prezentat onorul și Pu Yi a fost dus de grabă în concesiunea Japoneză din Tianjin.

Luo Zhenyu alesese locul în care avea să locuiască, „Grădina Zhang”, un domeniu vast, înconjurat de ziduri, aparținând unui stegar loial, care îl asigurase pe Pu Yi că poate sta acolo dt dorește, fără nicio chirie. Din punctul de vedere al japonezilor, era situată admirabil – nu numai că se afla în mijlocul concesiunii japoneze, pe strada Asahi, dar era și vizavi de Casa Kasuga, cartierul general al serviciului secret japonez din lianjin. Însă clădirea nu era pregătită, să pu Yi și-a petrecut prima noapte într-un hotel ținut de un japonez.

După cum a relatat Woodhead, Pu Yi avea deja o vastă proprietate în concesiunea britanică. Motivul pentru care nu s-a mutat acolo, a aflat Woodhead mai târziu <a fost că Pu Yi ceruse să fie protejat de poliție, dar municipalitatea condusă de britanici îl refuzase.

De îndată ce reședința din Grădina Zhang a fost mobilată adecvat cele două soții ale hti Pu Yi l-au urmat măianjin» încă o dată au apărut certuri cu privire la camere și priorități. Scriind despre viața de fiecare zi, Woodhead își amintește de „ambianța” în care trăia Pu Yi, un veritabil paradis al câinilor. Era acolo haita de din pechinezi ai împărătesei Elizabeth, care lătrau toată ziua, apoi firoasa pereche de dogi englezi ai lui Pu Yi, „domnul și doamna Ponto”, care bântuiau noaptea pe domeniu. Pu Yi i-a promis lui Woodhead că o să-i dea un pui dacă aceștia aveau să se împerecheze, dar Woodhead a refuzat oferta – nu știa cât avea să mai rămână în Tianjin și, în plus, îi era teamă că mâncarea pentru câini l-ar fi costat enorm. Animalele erau tolerate la petrecerile în aer liber datorită distincției sociale a stăpânilor lor. Însă Pu Yi îi lăsa pe servitori să se ocupe de din, și aceștia – dar și împărăteasa – îi răsfățau pe pechinezi în mod scandalos.

Deoarece Elizabeth avea pechinezi. Wen Xiu a vrut și ea câțiva. Luptele feroce dintre din oglindeau certurile aproape la fel de sălbătice care avea să izbucnească mai târziu între împărăteasă și concubină. Pentru moment, în această primă perioadă petrecută în Tianjin, Woodhead a notat că Elizabeth („o fată încântătoare, care semăna cu un bibelou de porțelan”) și Wen Xiu păreau să se înțeleagă bine, „ca niște surori”.

Pu Yi s-a bucurat de caracterul neprotocolar al acelor prime luni în Tianjin. Era mai liber în mișcări ca niciodată. Deși – din nou pentru a-i asigura securitatea – gărzi de corp japoneze îl urmau peste tot, el a devenit un om de lume: a participat, împreună cu împărăteasa, la balul anual al societății scoțiene Sântul Andrei, provocând o mică problemă pentru organizatori când s-a descoperit că fiul lui Zhang Zuolin, care nu era în termeni cordiali cu Pu Yi, fusese de asemenea invitat (problema a fost însă rezolvată – au venit amândoi, dar la ore diferite). Woodhead spune că *Pu Yi era întotdeauna îmbrăcat la patru ace* – moștenirea Johnston dăduse roade. Își cumpărase două motociclete cu care se plimba doar în perimetrul domeniului și Woodhead își amintește de o după-amiază hilară, când Pu Yi a insistat ca Johnston, care venise în vizită, să încalece și el pe o motocicletă, scoțianul șerpuind nesigur prin curte, în hohotele de râs ale împăratului.

Unele dintre editorialele de Umbră engleză pe care Johnston le-a folosit în Orașul Interzis pentru a-șx învăța, elevul englezește fuseseră scrise de Woodhead și, într-o zi, Pu Yi i-a spus ziaristului că dorea să viziteze locul unde se tipărea *Peking and Tientsin Times*. Avea să facă acest lucru, a adăugat el, sub un nume conspirativ, „domnul Wang”.

Într-o după-amiază, un funcționar chinez s-a repezit în biroul lui Woodhead, strigând: „Împăratuleaid” Nu* i-a răspuns editorul, „acela este domnul Wang „Pu Yi a

petrecut multă vreme în birourile ziarului, încântat să afle cum era „pus în pagină”. După aceea un tipograf chinez i-a spus lui Woodhead că fotoliul în care stătuse „domnul Wang” ar trebui pus sub sticlă: „A stat pe el chiar împăratul!” Iată că mai exista cel puțin un monarhist fervent printre angajații chinezi ai ziarului.

Woodhead l-a introdus de asemenea pe Pu Yi în micul club neoficial de bridge, denumit „Clubul de bridge al membrilor germani și englezi” (nimeni nu știa de existența acestui club, care însemna în argoul german „asociația unor pierde-vară”), Pu Yi a acceptat chiriile de membru și! s-a înnoat în mod ceremonios cu cete de un antet impresionant.

În vreme ce Pu Yi își petrecea vremea cu membrii de frunte ai corpului diplomatic din Tianjin, cu efetele oamenilor de afaceri, bând docoltă fu cafeneaua lui Herr Badovascu, fanfara Scoțienilor Regali după parada citadinească din M de la biserică, comandându-și costum după costum la Whiteaway și Laidlaw și, după cum relatează Woodhead, distrându-se cu sporturile lui favorite (tenis, patinaj și automobilism), China trecea printr-una din mizerii periodice, în multe privințe, retragerea lui Pu Yi. Târmul fusese o mișcare înțeleaptă, căci Beijingul a fost aproape lipsit de orice formă de guvernare în timpul primelor optsprezece luni ale șederii sale. Or în invadatul de studenți și soldați nedisciplinați, care hăitau orașul în vedevântime, Pu Yi era depărteze cu zi ale politicii și garanță din punct de vedere fizic – și departe de orice neazuri.

Comandanții militari rivali dominau guvernele-marionetă, compuse în mare parte din oameni numiți chiar de ei, dar acestea veneau și plecau cu o viteză amețitoare. „A, Generalul creștin” și Zhang Zuolin s-au luat iarăși la harță în 1925, prețul fiind Beijingul. Pu Yi a urmărit cu interes fluctuațiile bătăliilor neconcludente, căci consilierii

lui îl convinseseră că generalii aveau cheia viitorului: cel care avea să câștige – credeau ei – urma să legifereze din nou Articolele Tratatului Favorizant și, odată cu ele, afluxul de fonduri de care era acum atâta nevoie.

Dintre toți adversarii, mareșalul Zhang Zuolin părea a fi omul care merita susținut. Într-o zi, în iunie 1925, socrul lui Pu Yi, Rong Yuan, care se ocupa încă, în ciuda nepriceperii lui evidente, de finanțele Casei Qing, i-a adus lui Pu Yi o veste mare: Zhang Zuolin dăruise șaptezeci de mii de lire sterline pentru „fondul de criză”, atât cât mai rămăsese el, al casei imperiale. Urmarea a fost că „generalisimul” Zhang, cum își spunea el acum, a cerut o întâlnire neoficială cu Pu Yi – doar ei doi, într-un loc neutru. Fără a-i informa pe japonezi – deși un agent japonez l-a urmărit oricum – Pu Yi s-a strecurat într-o noapte și s-a întâlnit cu Zhang Zuolin într-o casă izolată din orașul chinezesc. Locul era înconjurat de gărzile personale ale lui Zhang – soldați înalți, în uniforme gri, concepute chiar de generalisim.

Omul care a făcut o plecăciune oficială în fața lui Pu Yi când acesta și-a făcut intrarea nu semăna deloc cu imaginea pe care ex-împăratul și-o făcuse despre comandantii militari: slab, purtând haine civile, cu o mustață subțire, Zhang Zuolin, așa cum se vede și în fotografiile din acea perioadă, arăta oarecum ca un Clark Gable chinez și, ca și acesta, avea un zâmbet cuceritor și un șarm imens. Woodhead, care l-a cunoscut foarte bine, îl descrie drept „un om delicat și zvelt, cu niște mâini extraordinar de mici”, care fuma țigară de la țigară.

Stând unul lângă altul, cei doi au schimbat complimente: Pu Yi, cum avea să scrie mai târziu, se simțea foarte bine pentru că plecăciunea oficială a comandantului militar îi risipise „sentimentul că fusese oarecum sub demnitatea mea să vin să mă întâlnesc cu el”. Pu Yi i-a mulțumit lui Zhang Zuolin pentru că menținuse

palatele Casei Qing în bună stare, în Mancuria și în celelalte zone aflate sub controlul lui. N-avusese loc niciun jaf, a fost de acord Zhang, blestemându-l pe „generalul creștin” pentru, comportamentul lui barbar, în unanș urată. Pu Yi a subliniat că se mutase la liarrjin în primul rând din *cauză* lui și a trupelor sale dedate jafului. Pu Yi i-a făcut lui Zhang o descriere ironică a vieții lui meschine din Tianjin, în societatea unor europeni de mâna a doua. Zhang l-a compătimit. „Dacă aveți nevoie de ceva”, a zis el, „nu trebuie dedtsămă anunțați”.

Un tânăr aghiotant, care aștepta într-o antecameră, a intrat între timp: „Șeful Marelui Stat Major dorește să vă vadă, domnule”. „Nu-i nicio grabă”, a spus Zhang. Spune-i să aștepte o clipă”. Pu Yi s-a ridicat, simțind că dtettsa lor se sfârșise. El a observat o tânără chinezoaică fermecătoare – în mod clar cea mai recentă concubină a – gégtwet* lissimului care îl aștepta cu nerăbdare”.

Zhang Zuolin l-a însoțit pe Pu Yi până la nMjbeûbexte” fi aștepta. Observându-l pe agentul secret japonez care SWE lângă ea, Zhang Zuolin a zis tare, cu intenția de a să teee-hzife „Dacă japonezii ăia vă ating doar cu un deget, dațtmi de știre și le vin eu de hac”.

În ziua următoare, consulul general japonez l-a muștrat pe Pu Yi pentru întâlnirea secretă. Dacă avea săseirtfinoție din nou, a zis el tot înclinându-se și folosifid tin Sâtfibaj tetr trem de politicoș, Japonia „nu va mai putea garante Siguranța Maiestății Voastre”.

Consilierii lui Pu Yi nu mai puteau de bucurie, maâtiks că, la puțin timp după aceea, Zhang Zuolina în rât t acțiune. A pus pe fugă forțele lui Feng și, un hmie 1927, apreluat oficial controlul asupra Beijmgtilui, tindă a instaurat un guvern militar. „Generalul creștin” a fugit în Uniunea Sovietică, „un oaspete de onoare” ai sovieticilor, însă cele cinci luni de ședere aeokrnu i-au impresionat a părăsit Uniunea Sovietică mult mai puțin entuziast ca

simpatizant comunist decât fusese la sosire. -”.

Dacă Pu Yi - după întâlnirea sa ambiguă cu Zhang Zuolin, care a intenționat în mod clar, deși voalat, să-l îndemne să renunțe la protecția japonezilor - ar fi exploatat această prietenie și ar fi acționat în mod curajos, el ar fi putut foarte bine să se întoarcă la Beijing, protejat de trupele lui și, poate, ar fi izbutit să facă presiuni pentru reconsiderarea durabilă a statutului său. Problema era că, fie datorită inacțiunii în refugiul său din Tianjin și intrigilor de care se ocupa, fie datorită sfaturilor contradictorii și inoportune ale „curții” sale, Pu Yi s-a lăsat târât în certurile dintre diverși comandanți militari, rivali și nestatornici. Unul dintre aceștia, Zhang Zongehang, cunoscut and drept „generalul mortăciune” (din cauza originilor sale dezagreabile), tind drept „generalul cu picioare lungi” (din cauza obiceiului său de a evita orice risc personal în timpul bătăliilor), fusese tindva cgteg cu Zhang Zuolin. Acum avea un mic fief propriu și era un escroc bun de gură. Pu Yi s-a întâlnit de multe ori cu el în Grădina Zhang, fascinat de poveștile lui de bravură, dar putem presupune - pentru că se plictisea. Un alt comandant militar chiar și mai dubios, plătit temporar din pânga strâmtorată a lui Pu Yi, era un fost general cazac, Semenov, cu care se întâlnise, pentru scurtă vreme, în 1925. Semenov se ocupa cu alcătuirea unei ligi antibdșevice” cu ajutorul comunității rușilor albi din Tianpn - dar faptul că îi șantaja pe cei pe care chipurile îi proteja a făcut din el o figură mafiotă, temută și urâtă de majoritatea rușilor albi din Tianjin. Banii pe care a reușit să-i seringă i-a cheltuit în scopuri personale sau împreună cu huliganii lui cazaci.

Pu Yi era interesat de Semenov, pentru că la vremea aceea Feng controla încă Beijingul, arătând puternice simpatii comuniste. Un mincinos și mai convingător decât „generalul mortăciune”, Semenov s-a folosit de o tactică

bine cunoscută: chipurile el n-avea nevoie de bani, suporterii lui îi oferiseră deja trei sute de milioane de ruble, iar băncile americane, britanice și japoneze țineau la dispoziția lui fonduri uriașe; numai la Banca Hong Kong și Shanghai avea un depozit de cincizeci de milioane de lire sterline, a susținut el, deschis de „Serviciul Secret Britanic” – ca parte a unui plan britanic pe termen lung de a răsturna Uniunea Sovietică. Doar o lipsă de bani temporară îl făcuse să apeleze la Pu Yi. De îndată ce armatele lui instruite de cazaci, bine finanțate și profund motivate, vor intra în acțiune, repunerea lui Pu Yi pe tronul manciurian ar fi fost practic un *fait accompli*². Era păcat să piardă o ocazie atât de promițătoare. Pu Yi i-a dat cinci mii de lire sterline.

Un alt escroc, Liu Fengzhi, a susținut că s-ar fi aflat într-o poziție unică pentru a-i mitul pe membrii anturajului lui Zhang Zuolin, cu scopul de a asigura întoarcerea lui Pu Yi în Orașul Interzis, ca împărat. Acest escroc a sugerat că problema se putea rezolva doar cu perle. Și i s-au dat. De la Liu, aflat în Beijing, a sosit știrea că era nevoie de mai mult – preferabil bani peșin. Pu Yi a început să devină suspicios. „Mi-am dat seama că ceva nu era în regulă”, a scris Pu Yi mai târziu, „când a venit cu lacrimi în ochi să mi se plângă de sărăcia lui. De data asta n-a cerut drot zece dolari”.

„Fondul de criză” al lui Pu Yi se redusese simțite flW ca intrigile sale să aibă oarece efect. Dacă vreuna dintre ele ar fi avut succes, totuși, el ar fi fost de scurtă durată. Pentru că brusc, în 1928, evenimentele au început să se precipite. Chiang Kai-shek își puneă în aplicare mărrețul plan de stăpânire a întregii Chine și, pe măsură ce a început să îi provoace pe toți comandanții militari rivali, interesul lor în repunerea pe tron a lui Pu Yi s-a pierdut, iar propriile lui speranțe s-au risipit. „Pierzând bătălie

2 fapt împlinit (n.t.).

după bătălie”, a scris Pu Yi mai târziu, „generalii din nord nu mai aveau niciun chef să-și bată capul cu Articolele Tratatului Favorizant/7

Capitolul 13

Ca lider al unei temerare „armate” de foști bandiți, Zhang Zuolin își făcuse un renume printre japonezi, pe care îi ajutase la zdrobirea rușilor în Manciuria, în timpul războiului ruso-japonez din 1904-1905.

De atunci, avusese de-a face cu japonezii și ca prieten, și ca inamic: încercaseră să-l ucidă în 1916, dar îl finanțaseră în 1924. De vreme ce și Zhang Zuolin, și japonezii credeau că amenințarea comunistă din sudul Chinei era un pericol major pentru stabilitatea asiatică, el era încrezător că între ei exista o alianță „obiectivă”. Premierul japonez proaspăt numit, Gi-ichi Tanaka, i-a trimis urări de bine.

Totuși, Guvernul Tanaka nu era locul unde se decidea politica Japoniei, căci afacerile țării erau hotărâte la două niveluri diferite, care uneori intrau în conflict. Pe de o parte, exista un guvern **civil** oficial. Dar majoritatea politicilor și strategia pe termen lung erau hotărâte în mod independent de împăratul Hirohito, printr-o serie de rețele militare și cu sprijinul serviciilor de informații, care lucrau în cel mai deplin secret și cu mijloace nelimitate la dispoziție.

În 1927, în vreme ce Pu Yi se agita în lianjin și flirta cu Zhang Zuolin, împăratul Hirohito plănuia deja neutralizarea lui Zhang și anexarea Manciuriei. Primul ministru Tanaka nu știa acest lucru. Deși fost militar, el nu făcea parte din cercul restrâns al conspiratorilor împăratului - „cei trei corbi” și „cei unsprezece oameni de încredere” care începuseră să plănuiască cuceririle militare ale Japoniei încă din 1921, în Baden-Baden.

Ceea ce suspecta Tanaka din rapoartele serviciilor secrete, destul de incomplete și denaturate, era că unii

militari impetuoși din cadrul armatei japoneze Kwangtung, staționate în enclavele **manciuriene** controlate de Japonia, ar putea plănui să-l „destabilizeze” pe Zhang Zuolin. Tanaka era favorabil sprijinului acordat și lui Zhang Zuolin, și rivalului său din Guomindang, Chiang Kai-shek. „Negociem cu Zhang Zuolin atâta vreme cât deține puterea în nord, și cu Chiang Kai-shek atâta vreme cât are controlul asupra sudului”, a zis el.

Tanaka l-a sfătuit pe Zhang Zuolin să se ocupe doar de **Manciuria** și să-și retragă armatele la nord de Marele Zid. Dar Zhang Zuolin a refuzat. „Am avansat către Beijing și acum mă războiesc cu influențele comuniste”, i-a spus el lui Tanaka. Zhang Zuolin a mărsăluit spre sud, s-a angajat într-o serie de bătălii neconcludente cu forțele lui Chiang Kai-shek, apoi s-a reîntors la Beijing.

Consilierii lui japonezi i-au dat apoi o informație extraordinară. Ambasada sovietică din Beijing, i-au spus ei, deținea niște documente fascinante care, dacă ar fi fost publicate, ar fi schimbat în mod radical balanța puterii în China. Zhang Zuolin și-a pus oamenii să intre cu forța în ambasadă, încâlcind orice convenție diplomatică, și să scoată de acolo toate documentele pe care le găseau. Printre ele erau directive de la Cominternul lui Stalin, descriind planurile pe termen lung ale Uniunii Sovietice de a se infiltra în Guomindang și de a folosi Partidul Comunist Chinez pentru a realiza o revoluție marxistă în China; existau schițe detaliate ale planului de infiltrare în Guomindang a agenților Cominternului, în vederea preluării treptate a controlului de către comuniștii chinezi.

Zhang Zuolin, anticomunistul devotat care întotdeauna fusese convins că Chiang Kai-shek era un prizonier al aliaților săi comuniști, a fost încântat să-și vadă teoriile confirmate și să dea în vileag adevăratele intenții ale Uniunii Sovietice – o putere sinistră care intenționa să-și exporte revoluția în toată lumea.

Dar senzaționalul raid (știri despre el au apărut pe prima pagină în toate ziarele) i-a convenit și lui Chiang Kai-shek, dându-i acestuia pretextul de care avea nevoie pentru a obține aprobarea Japoniei și pentru a o rupe în mod dramatic cu comuniștii, lucru pe care îl promisese deja japonezilor. Pe 17 aprilie 1927, „marșea neagră” în analele Partidului Comunist Chinez, Chiang Kai-shek s-a întors împotriva aliaților săi. Au fost măcelăriți fără niciun avertisment. Cinci mii au fost decapitați. Zhou Enlai, care tocmai devenise primarul comunist al Shanghai-ului, a scăpat. Dar comuniștii au fost în mod temporar scoși cu totul de pe harta politică a Chinei. Borodin s-a reîntors în Uniunea Sovietică, și unii simpatizanți comuniști de odinioară, precum Feng Yuxiang, „generalul creștin”, s-au dat de partea Guomindang-ului.

Chiang Kai-shek s-a certat apoi cu propriii lui aliați din Guomindang, anunțându-și „retragerea”. Câteva săptămâni mai târziu se afla în Japonia, aparent pentru a o curta pe Mei-ling Soong, fiica bancherului milionar din Shanghai. Cealaltă fiică a acestuia se căsătorise cu Sun Yat-sen, devenind comunistă și văduva lui respectată. Ea scăpase ca prin minune din mâinile lui Zhang Zuolin, cumpărându-și libertatea cu 125 de mii lire sterline.

Câtă vreme a stat în Japonia în acele trei luni decisive, Chiang Kai-shek a făcut mai mult decât s-o curteze pe Mei-ling, el a pus la cale o înțelegere secretă cu japonezii. Servindu-se de „rețeaua” neoficială a lui Hirohito, el l-a informat pe împărat - prin intermediari de încredere - despre strategia lui de viitor: îi va elimina pe restul aliaților săi comuniști și, cu ajutorul tuturor comandanților militari, cu excepția generalilor nordici conservatori care nu voiau să aibă de-a face cu el (îl viza în mod clar pe Zhang Zuolin), va deveni conducătorul unic al Chinei până la Marele Zid din nord.

Chiang Kai-shek a adăugat că știa că „pacificarea” va

fi o operațiune lungă și costisitoare. Comuniștii erau în declin, dar cu siguranță aveau să se reorganizeze. În schimbul susținerii japoneze – adică nonbeligeranță – în timpul a ceea ce el prevedea a fi o luptă de lungă durată împotriva lor, Chiang Kai-shek era pregătit să lase Mongolia și Manciuria să cadă sub controlul japonez. Știa că avea destule pe cap și că nu mai era nevoie să se ocupe și de aceste teritorii, în mod tradițional „dificile”.

Hirohito și-a trimis în China, ca observator, o rudă și colaborator apropiat, prințul Higashikuni, pentru a urmări îndeaproape situația și a-i raporta direct, fără a se mai folosi de canalele diplomatice japoneze oficiale. Era vorba de același prinț Higashikuni care pusese la cale, în 1921, întrunirea din Baden-Baden a celor „trei corbi” și cooptarea celor „unsprezece oameni de încredere” care s-au angajat să îndeplinească visul de cucerire al împăratului Hirohito.

Ajuns din nou în China, Chiang Kai-shek a declanșat „Expediția nordică”, pentru a recăpăta controlul asupra Chinei până la Marele Zid, la nord de Beijing. Pu Yi, din refugiul său din Tianjin, a văzut tot acest confuz război civil ca o luptă între comandanți militari rivali și s-a pregătit să cadă la învoială cu oricine avea să câștige. Dar a avut loc un eveniment care avea să-l facă inamicul pe viață al lui Chiang Kai-shek și astfel, tind a sosit vremea mai târziu pentru a se limpezi relațiile dintre japonezi și Guomindang, el avea să ia partea Japoniei, împotriva lui Chiang Kai-shek.

În provincia Hupei, armatele lui Chiang au profanat mormintele sacre Qing, conținând rămășițele împăratului Qian Long, cel mai faimos dintre toți împărații Qing, ca și pe acelea ale „Venerabilei Buddha”. Mausoleele au fost sparte, scheletele au fost târâte la lumina zilei și curățate de bijuteriile neprețuite îngropate odată cu ele.

Era un afront pe care Pu Yi nu-l putea nici ierta, nici

uita, și care avea să aibă un efect profund asupra comportării sale ulterioare. Profanatorii n-au fost niciodată pedepsiți și au existat rapoarte nefondate, dar stăruitoare, că unele dintre bijuteriile din mausolee au ajuns în cele din urmă în cataramele pantofilor lui Mei-ling Soong, noua soție a lui Chiang Kai-shek.

În vreme ce trupele lui Chiang Kai-shek avansau către nord, în 1927, Japonia s-a apucat să-și îndeplinească partea de înțelegere cu el. Ca de obicei, nimic n-a fost lăsat la întâmplare. În decembrie 1927 (în aceeași luna în care Chiang Kai-shek s-a căsătorit în cele din urmă cu Mei-ling Soong, în Nagasaki), un mic pod de cale ferată, pe o linie din Manciuria, a fost aruncat în aer de „bandiți” – sau cel puțin așa au scris toate ziarele. De fapt, explozia fusese opera unui colonel japonez, Komoto Daisaku, a cărui bază permanentă se afla la Port Arthur, în enclava japoneză de acolo. Deloc din întâmplare, Daisaku fusese unul dintre „cei unsprezece oameni de încredere”, cooptați de către „cei trei corbi” la întrunirea din 1921 de la Baden-Baden.

A fost, după cum scrie David Bergamini în cartea lui *Conspirația imperială a Japoniei*, „un incident pus la cale doar pentru a atrage atenția... A repetat experimentul de mai multe ori, pe mai multe poduri, în lunile care au urmat. Reacția a fost mereu aceeași: bandiți”. Au fost astfel create condițiile pentru uciderea lui Zhang Zuolin, fără să se poată afla cine fusese autorul.

Între timp, expediția nordică a lui Chiang Kai-shek s-a extins în primele șase luni ale anului! 928, transformându-se într-un dezastru pentru Zhang Zuolin, ale cărui armate s-au confruntat cu o dureroasă retragere spre nord. Zhang și-a dat seama că situația se întorsese temporar împotriva lui și că nu mai putea rămâne la Beijing. Deși îi ajunseseră la ureche zvonuri despre un complot japonez care îl viza, el încă mai privea garnizoanele japoneze din enclavele lor manciuriene ca

aliați potențiali, el însuși călătorind în mod obișnuit cu trei consilieri militari japonezi, cu care se afla, aparent, în termenii cei mai cordiali.

Lângă Mukden, pe calea ferată Beijing-Mukden, într-un punct în care se făcea legătura cu linia Darien-Mukden, controlată de japonezi, Daisaku a montat explozive și a organizat o pândă lângă calea ferată. Trei soldați **manciurieni** care îi erau ostili lui Zhang Zuolin au rămas de gardă la această răscruce vitală de cale ferată.

Ca o măsură de siguranță, Zhang Zuolin a trimis un tren-momeală la început. În acest tren cu șapte vagoane călătorea concubina lui „numărul când”, frumoasa tânără pe care Pu Yi 6 zărise în lăanjin.

Șapte ore mai târziu, în noaptea de 2 iunie 1928, trenul lui blindat a plecat din gara Beijing. Daisaku a aflat despre trenul-momeală tocmai la timp – și a așteptat.

166

Zhang Zuolin a stat în vagonul lui mai tot timpul, cu unul dintre consilierii japonezi, un anume maior Giga. Se simțea în siguranță atâta vreme cât Giga rămânea în compartiment. Au jucat mah-jong și au băut bere aproape toată noaptea. La câțiva kilometri de gara Mukden, maiorul Giga a pretins că trebuie să se ducă să vadă de bagaje. S-a repezit spre platforma din spate a ultimului vagon, s-a înfășurat într-o pătură și a sperat că totul se va sfârși cu bine. Câteva minute mai târziu, o explozie îngrozitoare a rupt șinele aruntind în aer vagoanele, uagându-l pe Zhang Zuolin și pe alți șaisprezece pasageri.

Maiorul Giga a supraviețuit, bine zguduit, dar teafăr. Morții nu mai pot povesti, și experții japonezi în explozive ai lui Daisaku i-au străpuns cu baionetele pe cei trei **manciurieni** care păziseră linia – dar unul dintre ei a scăpat, doar ușor rănit.

Japonezii speraseră tot timpul că fiul lui Zhang Zuolin, Zhang Xueliang, va deveni marioneta lor docilă.

Acesta se droga cu opium și n-avea charisma tatălui său. Însă fiul s-a dovedit a fi neașteptat de hotărât: depășindu-și dependența de drog, el avea să fie cunoscut mai târziu drept „Tânărul Mareșal”, aderentul și, în cele din urmă, prizonierul lui Chiang Kai-shek.

Desigur, japonezii au încercat să răspândească zvonul că „bandiți” ostii lui Zhang Zuolin aruncaseră trenul în aer, însă fiul acestuia a aflat curând, de la soldatul manciurian care supraviețuise, care era de fapt adevărul. Reacția lui a încurcat socotelile japonezilor: evenimentul l-a convins pe Zhang Xueliang că Japonia – și nu comunismul chinez – era adevăratul dușman al Chinei. Cu timpul, printr-o alianță fragilă, temporară, cu militarii comuniști din Guomindang, el urma să reorienteze rămășițele armatei înfrânte a tatălui său în lupta împotriva Japoniei. Mulți ani mai târziu el avea să se răzbune: în 1938, maiorul Giga a fost omorât în Japonia, aproape sigur de câțiva ucigași plătiți **manciurieni**, care au acționat la ordinul lui Zhang Xueliang.

Tânărul Mareșal a demonstrat nu numai că n-avea de gând să colaboreze cu japonezii, ci, în plus, să nu tolereze nici colaborarea altora cu ei; aflând, curând după moartea tatălui său, că un general manciurian, Yong Yundang, și șeful **civil** al căilor ferate **manciuriene** începuseră în secret să plănuiască împreună cu japonezi înființarea unui stat **manciurian** marionetă, el i-a invitat să joace mah-jong și apoi i-a împușcat. Curând după aceea, el s-a unit cu forțele lui Chiang Kai-shek, la sud de Marele Zid. **Manciuria**, a descoperit împăratul Hirohito, avea să fie o pradă mai greu de obținut decât se prevăzuse.

Uciderea lui Zhang Zuolin l-a șocat pe Pu Yi, dar, la vremea aceea, el nu era la curent cu dimensiunile implicării japoneze. Zhang Zuolin fusese doar unul dintre nenumărații comandanți militari potențial folositori. Moartea lui a fost o lovitură, dar nu una fatală.

Pu Yi încă îi admira foarte mult pe japonezi. În Tianjin, el era o mică celebritate. La dineurile oficiale, consulii i se adresau cu „Maiestatea Voastră Imperială” și el era un oaspete frecvent la recepții, parade și zile naționale. Dar când se ducea să asculte fanfarele militare britanice cântând în Parcul Victoria, făcea acest lucru ca un cetățean obișnuit, tot mai plictisit.

Japonezii erau singurii care îl luau în serios: îl plimbau cu mare pompă pe râul Păi, la bordul navelor lor, organizau vizite oficiale în școlile din concesiunea japoneză și, cu ocazia aniversărilor lui Hirohito, el era oaspete de onoare la defilarea trupelor, care îl salutau ca pe un șef de stat. Ofițerii japonezi l-au informat cu privire la situația militară din China. Abia mai târziu a descoperit Pu Yi că aceștia aveau spioni în propria lui casă și că știa tot ce se întâmpla acolo.

Era foarte vag conștient că nu toți japonezii erau la fel de impresionați de persoana lui. Ofițerii japonezi din garnizoana Tianjin l-au îndemnat în mod repetat să viziteze Japonia sau cel puțin teritoriile din **Manciuria** ocupate de ei. Consulul general al Japoniei l-a îndemnat însă să rămână pe loc.

S-a făcut apel la dezinformare pentru a-l pregăti pe Pu Yi. Luo Zhenyu, sinistrul negustor de antichități, venea la Pu Yi aproape în fiecare zi cu „dovezi” despre comploturile republicanilor, inclusiv încercări de asasinare care se pregăteau împotriva lui. La un moment dat, reședința lui Pu Yi a fost ținta unor gloanțe trase de un lunetist în mijlocul nopții. Gărzile lui Pu Yi l-au prins pe atacator – și au fost surprinse să descopere că acesta era un *agent provocateur* japonez. Curând după aceea, steaua lui Luo Zhenyu a apus și el a părăsit curtea lui Pu Yi pentru a urma o carieră mai profitabilă, în altă parte, ca negustor de antichități.

În ciuda unor asemenea dovezi cu privire la

mașinațiunile japoneze, Pu Yi avea suficientă încredere în japonezi pentru a-l îndemna pe fratele lui mai tânăr, Pu ție, nu numai să învețe limba, dar să plece în Japonia pentru a-și completa educația. În martie 1929, el s-a înscris la Peers' School din Tokio – unde fusese educat și Hirohito. După absolvire, avea să intre la Academia Militară de Cădeți. Aceasta a fost o importantă victorie a propagandei japoneze. Între timp, apropiații împăratului Hirohito au aflat că se pregătea un alt plan, mult mai complicat și mai de efect decât uciderea lui Zhang Zuolin.

Curând după ce Pu ție a plecat în Japonia în 1929, câțiva „turiști” japonezi au străbătut încolo și-ncoace **Manciuria** cu trenul, echipați cu carnete și binocluri. Ei reprezentau avangarda coloanei a cincea **manciuriene** a împăratului. Șeful lor era unul dintre ofițerii cei mai străluciți și mai ambițioși din armata japoneză, locotenent-colonelul Kanji Ishiwara. El se afla în **Manciuria** încă din 1928 și sarcina lui era să-i pregătească împăratului un plan pentru anexarea Manciuriei.

Ishiwara nu era unul dintre „cei unsprezece oameni de încredere”, dar fusese un spion japonez de mare succes în Europa, la mijlocul anilor '20, și era unul dintre cei mai buni ofițeri de informații. La patruzeci de ani, el făcea parte dintre cei câțiva ofițeri aleși pentru o distinsă carieră de general. Fusese membru fondator al unui grup secret de studiu, ales cu grijă pentru operațiunea **manciuriană**, cu un an în urmă. Tatăl lui era un lider important al unei secte budiste, denumită Nichiren, cu mulți adepți în întreaga Japonie. Ishiwara era de asemenea un ideolog, militând în favoarea unei fuziuni pe termen lung a Japoniei, Chinei și **Manciuriei**, într-o superputere orientală, ca o condiție prealabilă a unui război generalizat între rasele „galbenă” și „albă”. Că un astfel de război va avea loc în timpul vieții lui era una dintre convingerile intime ale lui Ishiwara, la fel ca și credința sa că Uniunea Sovietică ar trebui să fie

prima dintre rasele albe care să simtă puterea copleșitoare a orientalilor. Ura națiunilor capitaliste occidentale față de comunism, susținea el, avea să le țină pe acestea într-o poziție neutră în acest prim război preliminar.

Ishiwara, în timpul misiunii sale din Manciuria, scria o carte despre toate aceste lucruri: știa că mulți ofițeri superiori japonezi, și chiar unii dintre consilierii lui Hirohito, îl priveau ca pe un soi de vizionar singuratic, dar exista o sclipire în planul său care dovedea că era un ofițer extrem de inteligent și plin de imaginație.

Raportul, care în cele din urmă a ajuns pe biroul împăratului Hirohito, era o rețetă clasică pentru cucerirea unei țări străine din interior, folosind înșelăciunea, dezinformarea, teroarea și o forță armată minimă – o tehnică folosită cu un asemenea efect încât, mai târziu, când istoricii au început să dezbată originile celui de-al doilea război mondial, s-a ajuns la concluzia că acesta nu începuse cu invazia lui Hitler în Polonia în 1939, nici cu ocuparea Austriei sau a Regiunii Sudete, **d** cu planul **manciuria** al lui Ishiwara.

Capitolul 14

Când Tânărul Mareșal, fiul lui Zhang Zuolin, a hotărât să facă pace cu vechiul său dușman Chiang Kai-shek, aliindu-se cu el împreună cu armata lui manciuriană înfrântă dar încă impresionantă, nu numai japonezii au fost aceia care au părut depășiți: Pu Yi însuși s-a simțit deodată scos din joc. El se afla în relativă siguranță în Grădina Zhang din interiorul bine apărutei concesiuni japoneze din Tianjin. Cu forțe britanice, franceze și japoneze în oraș, prezente cu scopul de a-și proteja propriii conaționali, era puțin probabil că trupele chinezești guomindang-iste vor pătrunde în această zonă străină, privilegiată. Ceea ce l-a întristat a fost că majoritatea suporterilor monarhiști de origine manciuriană s-au făcut brusc nevăzuți, ca și oportuniștii comandanți militari afla și în solda lui.

Cu ajutorul Tânărului Mareșal, Chiang Kai-shek nu mai era, așa cum se așteptase, nevoit să se limiteze la China „clasică”, ce se întindea la sud de Marele Zid. Forțele lui erau acum capabile să pătrundă în nord, în Mongolia chinezească și Manciuria. Trupele japoneze, în enclavele lor, similare unor concesiuni, din Port Arthur și Mukden, nu primiseră ordine, în acest stadiu, să pornească un război generalizat: Chiang Kai-shek încă avea acces privilegiat la trimisul împăratului, prințul Higashikuni. Pe deasupra, nu era deloc sigur că cele șaisprezece batalioane japoneze din Manciuria vor obține un avantaj decisiv.

Moralul lui Pu Yi era scăzut, și întins atmosfera de acasă se deteriora, financiar și emoțional. Tatăl împărătesei, Rong Yuan, încă mai răspundea de problemele financiare ale lui Pu Yi și, deși existau mai puține ocazii acum pentru el să-și vadă de propriile furtișaguri, cheltuielile depășeau veniturile în proporții alarmante – se pare că el era corupt, dar și lipsit de inimă, căci în vreme ce se afla la Tianjin, Pu Yi a primit o scrisoare disperată de la mama împărătesei, care îi cerșea bani pentru că murea de foame. Cuplul se despărțise oficial, și Rong Yuan pur și simplu încetase să-i mai trimită bani soției. În 1934 ea avea să apară în Beijing într-o situație onorabilă: din clipa în care a primit acea scrisoare, Pu Yi i-a asigurat o pensie regulată.

Lista unor astfel de solicitări asupra averii lui Pu Yi era nesfârșită. Avea un mic dar costisitor birou de legătură în Beijing, mai era apoi costul menținerii mausoleelor dinastiei Qing din întreaga Chină, „Biroul Clanului Imperial” (pentru membrii săraci ai familiei Qing), plus nenumărate cereri zilnice: eunud din Orașul Interzis care o duceau rău; ziariști fără scrupule gata să însereze articole promonarhiste în publicațiile lor dacă erau plătiți cum se cuvine; stegari care, în schimbul plecăciunilor, trebuiau

alungați împreună cu mici cadouri în bani. Deoarece existența lui era frivolă și goală, Pu Yi plătea tot ce i se cerea. Întotdeauna avusese o coardă sensibilă, fiind cu adevărat mișcat de sârăde. Vizitatorii lui știau acest lucru și profitau de puteau.

Sistemul familial chinezesc îl obliga pe Pu Yi să aibă grijă de o mulțime de rude tinere care n-aveau nicio treabă în lianjin. Ca un gest de loialitate, veri sărădți își trimiteau copiii să fie hrăniți, educați și crescuți în chip de supuși loiali ai dinastiei Qing. Pu Yi nu-i putea refuza. Din acest motiv, casa din Grădina Zhang era plină de ceea ce majoritatea străinilor luau drept servitori. „Curtea” lui Pu Yi îi denumea în mod pompos „paji”.

De fapt, erau mult mai puțini servitori adevărați în interiorul casei decât își imaginau majoritatea vizitatorilor, și plata salariilor lor devenea o problemă. Pu Yi, zugerându-se ca de obicei în lumina cea mai proastă, a scris în memoriile lui că n-a încetat niciodată să cumpere „piane, ceasuri, aparate de radio, haine occidentale, pantofi de piele și ochelari”.

Aceia care își amintesc zilele petrecute la Tianjin – fratele său vitreg Pu Ren, care l-a vizitat în mod ocazional, și cumnatul său Rong Qi – mi-au povestit la Beijing, în 1986, că Pu Yi exagera totuși: exista un pian, Pu Yi avea mai multe perechi de ochelari (n pierdea mereu, chiar și atunci) și avea mai multe garderobe chinezești și europene. Dar mâncarea, au adăugat ei, era simplă, și toată lumea – inclusiv Pu Yi – își socotea și ultimul bănuț.

Mai îngrijorătoare decât starea proastă a finanțelor era trista înstrăinare a celor două soții. După cum își amintește Pu Yi, nici împărăteasa Elizabeth, nici concubina Wen Xiu n-au reușit să se adapteze noii situații.

„Wan Rong (Chip frumos) fusese o domnișoară din Tianjin, așa că ea știa mult mai multe feluri de a cheltui banii pe obiecte fără folos decât mine”, a scris el.

„Indiferent ce-și cumpăra Elizabeth, Wen Xiu voia și ea”. Pu Yi s-a plâns că împărăteasa era foarte conștientă de statutul ei imperial și n-avea nicio idee de valoarea banilor: costurile casei creșteau, în vreme ce nevestele lui erau într-o permanentă competiție una cu alta.

Protipendada Tâanjinului era desigur contrariată: la întrunirile oficiale, Pu Yi apărea de obicei în compania lui Elizabeth; pe Wen Xiu o lua la cafenele, la ceainării și la cinema. Străinii au remarcat frumusețea spectaculoasă a lui Elizabeth, dar și aerul ei plictisit, retras.

Opiumul în China fusese întotdeauna un medicament dar și o calamitate, iar Consoartele Văduve îi puneau în mod regulat pe eunud să le pregătească pipe cu opium când erau în Orașul Interzis. După cum știe oricine care a consumat vreodată acest drog, el oferă, în comparație cu alte droguri, o experiență plăcută, deloc traumatizantă. Numărul mare de bătrâni fumători de opium din Hong Kong, sănătoși, viguroși, uscățivi, cu pielea pergamentoasă, este o dovadă că drogul e foarte rar fatal, atunci când e folosit cu moderație. Chinezoaicele de modă veche, chiar și în Hong Kong-ul de astăzi, îl recomandă pentru foarte multe boli femeiești. Se spune că ar avea efect în mod special în cazuri de depresie postnatală.

În lianjin, Elizabeth a început să fumeze opium și, pentru că era o fată încăpățânată, obișnuită să fie independentă, la cei 19 ani de-atunci, Pu Yi n-a putut face mare lucru. Nu costa aproape nimic și o făcea mai puțin nervoasă. La început nu era nici măcar un obicei, doar ceva cu care își trecea timpul, căci se plictisea de moarte în Tianjinul „provincial”, neputând să-și trăiască viața în mod liber, stând în casă toată ziua, alături de un soț pe care începuse să-l disprețuiască.

Pu Yi. era membru onorific al Clubului Tianjin (el era un „chinez special”, nu exista un alt membru ne-european) și la început Elizabeth a jucat tenis acolo, dar zilele vesele

de început din Orașul Interzis dispăruseră pentru totdeauna, și ea a trebuit să suporte plângerile membrilor mai conservatori ai minusculei curți imperiale, care susțineau că ar trebui să se comporte cu demnitatea unei împărătesc.

Ea și Pu Yi au început să ducă vieți tot mai separate, povestește fratele ei, Rong Qi. Se vedeau la masa de prânz și, dacă erau invitați undeva împreună, păstrau aparențele. Dar căsătoria - așa cum era - se terminase. îl acuza pe Pu Yi pentru toate - pentru viața ei anostă, pentru grijile financiare, pentru că nu i se permitea să se plimbe prin Tianjin ca pe vremea când era fată, să danseze în public după moda europeană sau să se distreze ca toți tinerii. Avea toate poverile unei împărătesc, dar niciun avantaj. Nu prea era viața pe care și-o imaginase.

Să fii martor la scenele dintre Elizabeth și Pu Yi nu era tocmai plăcut, și a existat cel puțin o persoană care a asistat la ele, pentru că asta îi era datoria: japonezii „infiltraseră” un spion permanent în Grădina Zhang, un majordom japonez care făcea rapoarte stăpânilor săi aproape în fiecare zi. Avea să rămână cu Pu Yi ani de zile. Într-unul din rapoarte este descris modul în care cei doi țipau unul la altul într-o după-amiază. Printre insultele pe care Elizabeth i le arunca lui Pu Yi a fost și expresia: „Eunucule!” Dar e dificil de știut dacă ea îl acuza pentru incompetența lui sexuală sau pentru cea politică: lui Elizabeth nu-i plăcuseră niciodată japonezii. Măcar atâta lucru aveau în comun ea și Wen Xiu.

Însă în *vreme ce* Elizabeth, disprețuindu-l pe Pu Yi și urându-și modul de viață, s-a refugiat în opium și pasivitate, Wen Xiu și-a luat inima în dinți și, într-o zi, pur și simplu a dispărut. China, în 1928, era o țară surprinzător de liberală în anumite privințe. Divorțul prin consimțământul ambelor părți era posibil fără a mai trece prin tribunale. Dar Pu Yi, datorită presiunii consilierilor

săi, s-a opus cu înverșunare: nu se mai auzise ca o concubină a unui împărat din dinastia Qing, chiar și unul rămas fără tron, să facă așa ceva. În Grădina Zhang a fost mare agitație, în vreme ce curtenii, revoltați, îl acuzau disprețuitori pe membrii familiei ei și se certau cu avocații lor. Abia când curtenii lui Pu Yi au auzit că ea era pe cale să declanșeze procedurile de divorț la un tribunal din Tianjin, ex-împăratul a fost de acord să-și dea consimțământul pentru divorț. I s-a plătit suma de 5 200 de lire sterline, pentru a se putea întreține. Toată lumea o privea cu ochi răi pe Wen Xiu: chiar și unele dintre rudele ei o blestemau pentru că, datorită ei, avuseseră acces la un anumit statut, chiar dacă Pu Yi se dovedise un împărat ghinionist. Unul dintre frații ei a refuzat să-i mai vorbească și a acuzat-o, într-o scrisoare deschisă trimisă unui ziar local, că a „dezonorat numele familiei”. Ea însăși, a notat Pu Yi cu compasiune, a rămas cu foarte puțini bani, după ce și-au luat partea avocații și membrii familiei.

Se bârfea desigur că Elizabeth se străduise să scape de o rivală, lucru care nu era adevărat, pentru că Wen Xiu nu era deloc o rivală autentică: **Pu Yi** a admis că față de cele două neveste ale lui n-a avut niciun fel de afecțiune.

Era preocupat de întorsătura evenimentelor, de indiferența lumii față de soarta lui, de faptul că părea să nu existe nicio cale de scăpare din situația în care se afla. Era prea târziu acum să mai spere că va ajunge la Oxford și că va duce o viață de huzur în Occident. Johnston îl asigurase că „poarta spre Londra îi era întotdeauna deschisă”. Însă acum **Pu Yi** avea sentimentul că era deja prea în vârstă ca să mai devină student. Era încă tânăr, însă evenimentele îl maturizaseră peste măsură. Micile invidii și rivalități din concesiunea Tianjin se reflectau în propria lui nefericire conjugală. Dar ceea ce îl supăra cel mai tare, și-a amintit o rudă apropiată, cincizeci de ani mai târziu, era că „n-avea xmd de să se ducă”.

Singura lui mutare i-a amintit, de fapt, de situația grea în care se afla: stegarul loial care îi împrumutase reședința din Grădina Zhang a murit, iar fiul lui i-a cerut chirie. Pentru a economisi bani, curtea lui Pu Yi s-a mutat într-o casă mai mică din concesiunea japoneză, „Grădina Liniștită”, situată foarte aproape de cazarma trupelor japoneze. Străinii din concesiune știau că lui Pu Yi nu-i convenea deloc situația. Coloniștii au reacționat în diverse feluri: negustorii au devenit mai puțin lingușitori, dar xmore dintre ceilalți rezidența mai ales englezilor „Je părea rău pentru bietul om”.

Cu demnitatea familiilor nobile sărăcite, curtenii mai bătrâni ai lui Pu Yi au încercat să păstreze aparențele și s-au refugiat în ritualuri de curte deșarte, ca o modalitate de a depăși timpurile grele. Unxil dintre consilierii lui credincioși, în acele zile întxmecate, era Zheng Xiaoxu, învățatul ne-manciurian care încercase - și eșuase - să reformeze odinioară finanțele palatului. Zheng se întorsese din Shanghai, după ce rivalul său Luo Zhenyu plecase. Era un bătrân vioi, trecut de 60 de ani, întruchiparea moralistului confucianist, pentru care doar bogăția spirituală conta: loialitatea lui era înduioșătoare, cinstea lui legendară. Totuși, el n-a luminat atmosfera. Cu dt erau circumstanțele mai sumbre, a explicat el, cu atât era mai necesar ca Pu Yi să se comporte demn, imperial.

Ca să-i facă plăcere, Pu Yi a încetat să mai meargă prin cafenele și duhuri de noapte și s-a dus la cinema tot mai rar. La cea de a nouăsprezecea aniversare a lui Elizabeth (împlinea douăzeci de ani, după calculele chinezești), Pu Yi i-a promis soției o petrecere cu orchestră de jazz, oaspeți străini și un bufet în stil occidental, ca și un banchet chinezesc. Nici nu se punea problema, a insistat Zheng, așa că petrecerea a fost anulată.

În timpul acestei perioade dificile, omul care l-a înlocuit dt de dt pe regretatul Johnston a fost Kenji

Doihara, care avea să joace curând un rol esențial în evenimentele ce urmau să ducă la anexarea deghizată a Manciuriei de către Japonia. Doihara fusese unul dintre cei „unsprezece oameni de încredere”, aleși cu grijă în 1921, pentru a îndeplini visul împăratului. Numit într-un rol-cheie în cadrul serviciilor secrete, el era un bun specialist în probleme chinezești, care avea excelente legături cu chinezii din Manciuria. El îl cunoscuse pe Zhang Zuolin și era extrem de experimentat în activități subversive: știa ce politician chinez putea fi mituit, care dintre ei preferau bani, femei sau opium. Japonezii îl comparau, în mod greșit, cu Lawrence al Arabiei, căci era mai mult agent secret decât combatant.

Doihara n-a fost decât primul dintr-un număr de ofițeri prezentabili, rasați, puși deliberat în legătură cu Pu Yi. Începând din 1935, cel care avea să îndeplinească în mod consecvent acest rol - și ca intermediar, și ca aghiotant, mentor în probleme militare - a fost Yasunori Yoshioka, un ofițer de carieră fermecător, care vorbea chinezește și avea să rămână în preajma lui **Pu Yi** practic tot restul vieții. A fost în mod constant avansat, în ciuda „detașării” sale, și, în cele din urmă, a ajuns la gradul de general-maior.

Cum avea să afle **Pu Yi** mai târziu, acești oameni sofisticăți, foarte inteligenți, făceau parte din marele plan al Japoniei de a subjuga China și erau aleși în mod special pentru felul în care se descurcau în societate. Această ușurință în relațiile mondene era de fapt o viclenie: ca toți ofițerii japonezi, aleși pe sprânceană pentru operațiunea de anexare a **Manciuriei**, ei erau complet lipsiți de scrupule și fanatici ai codului militar de onoare japonez. Devotamentul față de împărat atingea la vremea aceea proporții pe care puțini ne-japonezi ar putea măcar să încerce să le înțeleagă.

Doihara a fost acela care, în mod iscusit, a început

să-l convingă pe Pu Yi că, în curând, va sosi vremea când el va trebui să joace din nou un rol activ - la început ca suveran al **Manciuriei**, apoi ca împărat al întregii Chine. Tot Doihara, în informările foarte bine pregătite, în care prezenta disponerea relativă a forțelor japoneze, comuniste și guomindang-iste, l-a convins că Chiang Kai-shek n-avea nicio șansă. Căci consecvenți cu ei înșiși, japonezii n-aveau nici cea mai mică intenție de a-i permite lui Chiang Kai-shek să pacifice China, s-o scape de „bandiții” comuniști, iar ei să-și respecte promisiunea de neintervenție. Dimpotrivă, planul lor implica și cucerirea Chinei - sau cel puțin reducerea ei la statutul de colonie, precum Coreea, folositoare pentru mână de lucru, orez și materii prime. Acest lucru îl știau însă doar împăratul Hirohito și cercul său de fanatici.

De fapt, la vremea aceea, lucrurile mergeau bine pentru Chiang Kai-shek: forțele lui se aflau în ofensivă împotriva comuniștilor, ajutate în mare măsură de armata Tânărilor Mareșal. Chiar și în **Manciuria** situația părea mai promițătoare pentru China decât îndrăznise el să spere. Un lider al rezistenței antijaponeze, generalul Ma, sabota liniile de comunicație japoneze. De asemenea, niște bandiți **manciurieni** autentici hărțuiau trupele japoneze și printre ei se aflau chiar și aventurieri ruși albi.

Un alt ofițer japonez neobișnuit de talentat a intrat acum în scenă: împreună cu Doihara, el avea să pună în aplicare planul lui Ishiwara, una dintre isprăvile cele mai impresionante ale japonezilor din această perioadă premergătoare războiului. Maiorul Takayoshi Tanaka era un agent experimentat al serviciilor secrete, cu la fel de multe crime pe conștiință ca și Doihara. El urma să aibă însă o cu totul altă soartă. În vreme ce Doihara a fost, după război, condamnat la moarte de către Tribunalul Militar Internațional pentru Orientul îndepărtat, Tanaka avea să ajungă consilierul privilegiat și amicul șefului Tribunalului,

procurorul american Joseph Keenan. În timpul perioadei Tianjin, Doihara și Tanaka au format totuși o echipă redutabilă.

Pe 31 mai 1931, mare parte din planul conceput de Ishiwara era gata. Vitală pentru succesul lui era construirea unei piscine pentru duhul ofițerilor japonezi din Mukden. „Piscina” era de fapt un amplasament de beton pentru două piese uriașe de artilerie, aduse la fața locului în mare taină și ascunse de ochii iscoditori, prin intermediul unor garduri, barăci și prelate.

Cele două tunuri erau mânuite de o echipă de artileriști japonezi de primă clasă, care juraseră să păstreze secretul. Un tun era îndreptat către principala cazarmă a polițiștilor chinezi, celălalt asupra micii baze aeriene a Tânărilor Mareșal, de pe aeroportul Mukden. Chiar și în interiorul garnizoanei japoneze din Mukden, foarte puțini militari știau despre aceste arme secrete letale. Cât despre chinezi, nimeni nu bănuia nimic. Majoritatea forțelor Tânărilor Mareșal, aliate cu trupele lui Chiang Kai-shek, se ocupau acum de „bandiții” din sud, iar Chiang însuși era pe cale să se interneze din nou la Spitalul Rockefeller din Beijing, pentru o nouă cură antiopium.

Un alt truc de-al lui Ishiwara a fost să aducă niște muncitori coreeni de peste graniță și, sub supraveghere japoneză, să-i pună să sape niște șanțuri de irigații care, deloc întâmplător, traversau ogoarele chinezilor către sud-vestul extrem al Manciuriei. Fermierii au protestat, așa cum Ishiwara și-a închipuit că vor face, și i-au atacat pe coreeni. Brusc cuprinse de zel umanitar (căci muncitorii coreeni erau în mod obișnuit tratați ca niște animale), trupele japonezedin garnizoana concesiunii au apărut iute „ca să-i protejeze”.

Ultimul atu al lui Ishiwara a fost o falsă deraiere pe calea ferată sud-manduriană, aflată în posesiune japoneză,

la nord de Mukden. Agenți secreți au plantat explozivi – suficienți pentru a face niște cratere impresionante, însă destul de departe de calea ferată, pentru a nu crea deloc stricăduni.

Chinezii au fost acuzați c-ar fi încercat să deraieze un tren japonez și trupele japoneze au înconjurat întreaga zonă. Un alt incident, neplăcut, i-a făcut sarcina lui Ishiwara încă și mai ușoară: un spion japonez a fost prins și împușcat de chinezi în sudul **Manciuriei**, lucru care le-a oferit japonezilor încă un pretext de a interveni la nevoie în afacerile manciuriene.

După cum a arătat David Bergamini, autorul volumului *Conspirația imperială a Japoniei*, care face o amănunțită cronologie a evenimentelor, atât în **Manciuria**, cât și în Tokio, minciuna cea mai mare a fost că toată invazia japoneză, denumită eufemistic „Incidentul Mukden”, s-a petrecut fără aprobarea oficială a guvernului japonez: povestea a fost, tot timpul, că niște naționaliști din armata japoneză, scăpați chipurile de sub control, și-au depășit prerogativele – dar că guvernul și împăratul au fost obligați de evenimente să subscrie și să accepte responsabilitatea acțiunilor lor. Întreaga afacere semăna ușor cu faimoasa acțiune gaullistă din Algeria, din 13 mai 1958 – cu excepția faptului că, spre deosebire de de Gaulle, împăratul Hirohito aprobase el însuși întregul plan, până în cele mai mici detalii.

În noaptea de 18 septembrie 1931 totul a mers conform planului. Colonelul Doihara, la curent cu toate pregătirile, era în mod ostentativ în oraș, împreună cu amicii lui chinezi, creându-și astfel alibiul și pregătindu-se să devină primarul Mukdenului, cu sprijinul corupților săi prieteni chinezi.

În dimineața de 19 septembrie, cele două uriașe piese de artilerie au deschis focul asupra garnizoanei chineze din Mukden. Obuzele au distrus mica forță aeriană

a Tânărului Mareșal în câteva minute, iar polițiștii chinezi au fugit, părădind în grabă cazarma cuprinsă de flăcări. Au existat atacuri sporadice împotriva unităților japoneze, apărute brusc în întreaga Manciurie, însă trupele chinezești din partea locului nu aparțineau armatei regulate sau erau alcătuite din proaspeți recruți, care nu constituiau un obstacol pentru trupele de elită japoneze. Unitățile cele mai experimentate se aflau în sud, cu grosul armatelor lui Chiang Kai-shek.

La căderea nopții, pe 19 septembrie 1931, totul se terminase, cu prețul morții a cinci sute de chinezi și a doar doi japonezi. Tot sudul Manciuriei era acum sub ocupație. Opinia publică internațională s-a arătat indignată și a fost sesizată Liga Națiunilor. Propaganda japoneză, desigur, a reacționat, cu justificări și păreri de rău: fuseseră greșit înțeleși, forțele lor minuscule (douăzeci de mii împotriva a două sute de mii de chinezi) nu făcuseră decât să reacționeze împotriva „provocărilor”.

Doihara a folosit Incidentul Mukden pentru a-și intensifica propria-i campanie de dezinformare. Opoziția atât de slabă a trupelor și poliției chineze era o dovadă dară - i-a spus el lui Pu Yi - a faptului că ei „rămâneau loiali în adâncul sufletelor Maiestății Voastre Imperiale”. Din momentul uciderii lui Zhang Zuolin, toate departamentele spionajului japonez organizaseră o campanie de denigrare împotriva lui și a fiului său, acuzându-i de „proasta guvernare” a Manciuriei. Era o minciună sfruntată: în ciuda fanfaronadei sale și a metodelor brutale, Manciuria lui Zhang Zuolin se dovedise o zonă a Chinei unde traficul de droguri și corupția fuseseră sporadic suprimate. Pu Yi, în enclava lui din Tianjin, nu era la curent cu acest lucru. El, la început, chiar a crezut versiunea japoneză a evenimentelor, la fel cum s-a întâmplat și cu restul lumii. Japonezii erau extrem de pricepuți la asemenea mind uni.

Negustorul de antichități și falsificatorul de manuscrise vechi Luo Zhenyu și-a făcut acum o apariție neașteptată - la o întrunire aranjată de comandantul garnizoanei japoneze din Tianjin. Luo Zhenyu, fără a se mai obosi acum să ascundă faptul că se afla în solda japonezilor, a dat la iveală niște „documente” aparținând unor notabilități **manciuriene**, care „dovedeau” că exista un consens popular pentru reîntoarcerea lui **Pu Yi** acolo. „M-a implorat”, a scris Pu Yi, „să nu pierd această ocazie și să vin de îndată pe pământul de unde s-au ridicat strămoșii noștri [împotriva dinastiei Ming, care era pe ducă}”.

O dată ajuns în Mukden, a susținut Luo Zhenyu, **Pu Yi** avea să fie proclamat împărat „în aclamațiile poporului”. Un general japonez a mai adăugat și el o vorbă-două. Pentru că forțele Guomindang-ului erau în derută, a sugerat el respectuos Maiestății Sale Imperiale, era foarte probabil să se încerce un gest necugetat, cum ar fi uciderea lui **Pu Yi**. El a dat de asemenea la iveală câteva articole din presa **manciuriană** aflată acum sub control japonez, care susțineau punctele de vedere emise de el și de Luo Zhenyu.

Pu Yi s-a reîntors la reședința lui din Grădina Liniștită încurcat și indecis. A apelat la consilierii lui fideli, printre care se afla și cinstit»: misterul Zheng Xiaoxu. Zheng l-a sfătuit să fie prudent? ANipatia lui față de Luo Zhenyu îl făcea să nu aibă încredere în niciun plan în care acesta era implicat. L-a implorat pe Pu Yi să nu facă nicio mișcare necugetată.

Dar presiunile asupra lui Pu Yi erau imense și felurite. Două inițiative individuale l-au încurajat pe Pu Yi, în mod greșit, să creadă că și Anglia, în mod oficial, îl susținea ca nou împărat al **Manciuriei**: comandantul garnizoanei britanice din Tianjin, FJH. Bumett-Nugent, i-a făcut o vizită pentru a-și exprima „felicitările personale” cu privire la posibilitățile care i se deschideau lui Pu Yi după

Incidentul Mukden. El nu făcea decât să fie un ecou al opiniei multor expatriați britanici care credeau că, de vreme ce restul Chinei era în haos, Pu Yi avea toate drepturile de a-și stabili propriul regat în **Manciuria**, chiar și cu sprijin japonez, pentru a păstra teritoriul departe de haosul din iestul țării. Johnston și-a făcut și el apariția, într-o vizită privată, pe care Pu Yi a explicat-o ca fiind „o intervenție a Foreign Office-ului”.

Și Johnston era tulburat de implicațiile Incidentului Mukden. Tocmai terminase de scris cartea *Amurg în Orașul Interzis*, dar i-a spus lui Pu Yi că îi va amina publicarea pentru a adăuga un capitol intitulat „Dragonul se întoarce acasă”, indicație dară că aproba din toată inima planul inspirat de japonezi. Johnston – ca și Bumett-Nugent – era favorabil întoarcerii lui Pu Yi pe pământul strămoșilor săi pentru a-și stabili regatul acolo. (Peste câțiva ani, el avea să arboreze steagul statului-marionetă condus de Pu Yi, „Manchu guo”, în grădina casei lui din Scoția.)

Adevăratul motiv pentru vizita lui Johnston în Tianjin era rugămintea lui ca Pu YT să scrie o scurtă prefață pentru cartea sa. Pu Yi a făcut-o, adeverind rolul-cheie jucat de Johnston. „În 1924”, scria el, „după ce am părăsit reședința prințului Zhun, m-am adăpostit în Legația Japoneză. Johnston, dascălul meu, a fost acela care m-a salvat”.

În felul lui obișnuit, oarecum pedant, Johnston a notat că prefața a fost transcrisă de „servitorul devotat al împăratului, faimosul poet, om de stat și caligrafist Zheng Xiaoxu, cam cu o săptămână înainte de plecarea celor doi în **Manciuria**, unde urmau să devină suveranul și, respectiv, prim-ministrul noului stat”. (Prefața și cartea au constituit subiectul unor dezbateri destul de aprinse în cadrul Tribunalului Internațional pentru Crime de Război, în anii 1946 – 1947.) Drept cadou de adio, **Pu Yi** i-a dat lui

Johnston un valoros evantai pictat, pe care era inscripționată o dedicație, ca simbol al prețurii sale.

Acum japonezii au sporit presiunea asupra lui Pu Yi, folosindu-l pe colonelul Doihara în acest scop. Colonelul s-a întâlnit de mai multe ori cu Pu Yi, fără interpreți, Doihara vorbind o chineză „deloc spectaculoasă”, cum își amintește el. Pu Yi a fost totuși impresionat favorabil de aparenta lui sinceritate. Talentul lui, a scris Pu Yi, consta în faptul că te făcea să ai impresia că „fiecare cuvânt pe care îl rostea era întru totul onest”. Armata japoneză, i-a spus Doihara lui Pu Yi, nu urmărea nimic în Manciuria. Ea „dorește sincer să ajute poporul manciurian să-și organizeze propriul stat independent”. Suveranitatea acestui nou stat avea să fie garantată de Japonia, dar, a scris Pu Yi, „ca șef al acestui stat, urma să mi se acorde control total”.

Urma să fie o republică sau o monarhie? era nerăbdător să afle Pu Yi, dar în mod clar colonelul Doihara nu părea pregătit să răspundă la o asemenea întrebare. „Noul stat va fi independent și autonom și în întregime controlat de Maiestatea Voastră”, a zis el. „Dar nu asta am întrebat”, a replicat Pu Yi, cu o franchețe neobișnuită la el.

„Această problemă va fi rezolvată după ce veți sosi în Mukden”, a zis Doihara. Pu Yi a insistat totuși, cerând detalii.

„Sigur că va fi o monarhie; nu există nicio îndoială în privința asta”, a zis în cele din urmă Doihara, cu un zâmbet seducător.

„Foarte bine. Dacă este vorba de o monarhie, mă voi duce”.

Presa din Tianjin era acum la curent cu vizitele tot mai frecvente ale japonezilor în Grădina Liniștită. Zvonurile că Pu Yi era pe cale să solicite tronul manciurian au ajuns la Chiang Kai-shek; un emisar de încredere a și apărut, oferindu-se să reactualizeze Articolele Tratatului Favorizant, să-i acorde lui Pu Yi un

stipendiu anual, „sau orice altceva aş cere în schimbul dreptului de a locui oriunde, cu excepția Japoniei sau **Manciuriei**”.

„Mi-am amintit de profanarea mormintelor”, a scris Pu Yi, suspectându-l pe Chiang Kai-shek că „nu încerca decât să mă ademenească în sud... o dată ajuns sub controlul lui, n-aş mai fi avut nicio putere”. Pu Yi i-a oferit emisarului un răspuns evaziv.

Chiang Kai-shek avea să facă o ultimă încercare de a-l convinge pe Pu Yi să se răzgândească. Pe 10 noiembrie, pe drumul de întoarcere către Anglia, Johnston a trecut prin Shanghai. T.V. Soong, fratele văduvei lui Sun Yat-sen și al doamnei Chiang Kai-shek, era la vremea aceea deopotrivă ministrul de Finanțe și al Afacerilor Externe în guvernul lui Chiang Kai-shek. Soong l-a invitat pe Johnston, i-a spus că Pu Yi era „în pericol și are nevoie de ajutorul meu”. „Probabil că se spera”, a scris Johnston disprețuitor, „că mă voi reîntoarce în Tianjin și voi face efortul de a-l convinge să nu pornească în aventura mantiuriană”. În termeni politicoși dar lipsiți de echivoc, Johnston i-a spus lui TV. Soong că nu va face așa ceva.

Un ultim obstacol trebuia depășit: de vreme ce Pu Yi urma să fie un monarh **manciurian**, trebuia să plece neapărat însoțit de împărăteasă. Colonelul Doihara a făcut apel acum la acolitul lui, maiorul Tanaka, și la o complice de-a acestuia. Era vorba de o prințesă manchu, racolată de serviciile secrete japoneze, o fată drăguță dar cam băiețoasă, care ar trebui să fie de fapt mult mai faimoasă decât Mata Hari. Numele ei era Giuvaierul Orientului și, ca din întâmplare, era o cunoștință și rudă îndepărtată a împărătesei lui Pu Yi.

Ei aveau o sarcină dublă: prin orice mijloace, cinstite sau nu, Pu Yi și împărăteasa lui trebuiau convinși să părăsească Tianjinul. Apoi cei doi agenți japonezi urmau să concentreze atenția presei departe de **Manciuria**, asupra

unui eveniment dramatic, despre care să se scrie cu titluri de-o șchioapă.

Capitolul 15

Giuvaierul Orientului, la cei 24 de ani ai săi, avea deja un trecut încărcat. Ca și **Pu Yi**, ea era o descendentă directă a prințului Nurhachi, faimosul aventurier manciurian, care se îndreptase spre sud cu călăreții lui sălbatici, pentru a-i alunga pe decadenții împărați Ming, pusese bazele dinastiei Qing și își impusese dominația asupra unei mari părți din China, în secolul al XVII-lea. Strămoșii ei fuseseră „prinți ai Coifului de Fier”, însoțitorii cei mai apropiați ai împăraților manchu. Tatăl ei era prințul Su, el însuși un aventurier cu o reputație cam îndoielnică. Acesta se dăduse de partea japonezilor în Mongolia, teritoriu pe care chiar îl condusesese, pentru scurtă vreme, ca marionetă a japonezilor. Zhang Zuolin îl alungase de acolo și, în 1916, prințul Su, cu ajutorul japonezilor, încercase să-l asasineze.

Giuvaierul Orientului ere extrem de mândră de sângele ei nobil și își diviniza tatăl, a cărui viață privată era tot atât de dezordonată ca și agitata lui activitate politică: el ținea un întreg staul de concubine **manciuriene** și mongole, pe care le neglija în mod abominabil, dar șarmul lui de fanfaron desfrânat era atât de mare, încât până și ele îl adora. Giuvaierul Orientului era cel de-al treisprezecelea copil al lui.

Pentru că prințul Surse deplasa mereu și, după 1917, ducea lipsă de bani, nu avea scrupule când era vorba să-și plaseze fetele prietenilor săi. Când fata avea opt ani, el a trimis-o în Japonia pentru a fi „adoptată” de unul din foștii lui consilieri, membru al unei proeminente familii japoneze. De atunci încolo, Giuvaierul Orientului a devenit cetățean loial al Japoniei. Și-a luat numele de familie al „protectorului” său (a devenit cunoscută în Tokio sub numele de

Hoshiko Kawashima) și curând a șocat pe toată lumea prin disprețul ei total față de convențiile sociale de orice fel. După cum mentorul și complicele ei de mai târziu, maiorul Tanaka, și-a amintit în anii '50, în articole și interviuri, ea se lăuda că, la vârsta de cincisprezece ani, se culcase deja cu bătrânul Kawashima (tatăl ei vitreg și prietenul apropiat al tatălui ei natural), iar un an mai târziu cu fiul acestuia. Căsătorită pentru scurtă vreme cu un prinț mongol (o căsătorie aranjată, care, după cum a susținut ea, nu se consumase niciodată), Giuvaierul Orientului l-a - părăsit pentru a duce o viață de studentă boemă în Tokio, apoi pentru o întreagă serie de amanți bogați, cu care a călătorit foarte mult.

Viața ei a însemnat un șir de aventuri. În scrisorile către prieteni, pe la douăzeci și ceva de ani, ea își descrie cu mult umor zilele boeme petrecute în Beijing, când locuia prin aziluri și hoteluri mizere, împreună cu prostituate și gangsteri. În 1928, într-una din perioadele ei de sărăcie, fiindcă în vene îi curgea sânge **manciurian**, a fost invitată la lianjin ca oaspete al curții lui Pu **Yi**. Elizabeth s-a împrietenit imediat cu ea. Cele două femei veneau din același mediu al nobilimii **manciuriene**. Amândouă erau fiicele unor tați desfrânați, lipsiți de scrupule. În timpul adolescenței, ca elevă într-o mănăstire pentru fetele bogate, Elizabeth auzise multe bârfe despre Giuvaierul Orientului: cum se culca cu tine voia, cum trăia pentru propria-i plăcere, cum avea relații printre aristocrați dar și prostituate, printre oameni de afaceri respectabili dar și printre membri ai lumii interlope din Tokio și Shanghai. Pentru Elizabeth, Giuvaierul Orientului era exemplul perfect al femeii moderne „independente”, ceea ce aspirase și ea să devină cândva - înainte de a cădea în capcana unei căsătorii strălucite dar dezamăgitoare.

La Tianjin, în 1928, Giuvaierul Orientului fusese

musafira lui Elizabeth timp de mai multe săptămâni, prelungind cu mult perioada de câteva zile dt intenționase să stea inițial. Pu Yi și împărăteasa o luaseră la petreceri și îl arătaseră dte ceva din viața de noapte a orașului, monotonă în comparație cu întâmplările scandaloase din Shanghai și Tokio, pe care ea le povestea cu atât umor. Stilul de viață neinhibat, vitalitatea neobișnuită și plăcerea de a trăi lăsaseră o impresie adâncă asupra lui Elizabeth. Cele două femei rămăseseră prietene.

La o petrecere din Shanghai, curând după ce se întorsese din Tianjin, Giuvaierul Orientului l-a întâlnit pe maiorul Tanaka, un bărbat în toată puterea cuvântului pe care ea imediat a încercat să-l seducă. El era deja spion japonez și avea să cheltuie considerabil din fondurile lui secrete pentru a o întreține în stilul de viață cu care era obișnuită. Poate că la început ea se îndrăgostise, dar sexualitatea ei era de tip masculin: îl plăcea să seducă bărbați puternici și influenți și apoi să-i părăsească – preferabil după ce le micșora substanțial conturile bancare. Maiorului Tanaka i s-a părut irezistibilă. Nu era un bărbat gelos și, chiar dacă au rămas parteneri sexuali ani de zile, el n-a avut nimic împotrivă ca ea să-și folosească farmecele și asupra altora, bărbați sau femei. El era încântat nu numai de sexualitatea ei, de imoralitatea cu care aborda viața, dar o respecta și pentru inteligența, îndrăzneala, obiceiul de a purta haine bărbătești și mentalitatea ei de tip „voi încerca orice”, fiind atât de diferită de majoritatea fetelor japoneze. El a fost de asemenea încântat să descopere vastele ei relații în lumea aristocrației, extrem de valoroase pentru un spion. După cum a scris Bergamini: „Fiind o prințesă chinezoaică, ea avea acces în cercurile chinezești, unde mișunau spionii... ca prințesă manchu, privea chinezii de rând cu un dispreț fanatic, greu de înțeles pentru mentalitatea comună”. Tanaka i-a plătit lecții de engleză și a făcut din ea un

partener de nădejde. Prietenia ei cu **Pu Yi** și Elizabeth, și-a dat el seama, trebuia în curând să devină un atu util.

La vremea and maiorul Tanaka și Giuvaierul Orientului deveniseră o echipă încercată de spioni, în 1931, **Pu Yi** își depășise în cele din urmă ezitățile inițiale și acum era hotărât să devină împăratul Manciuriei, dacă se va ivi ocazia și dacă japonezii aveau să-i facă o ofertă oficială. Dar lucrurile nu mergeau prea bine pentru japonezi. În nord, ei întâmpinau o rezistență neașteptată din partea eroicului general Ma. Așa că o altă variantă a planului Ishiwaru a fost pusă în aplicare: „agitatori” chinezi special plătiți, recrutați de poliția secretă japoneză, i-au atacat pe negustorii japonezi din Harbin, oferind astfel trupelor japoneze pretextul de a invada orașul.

Japonezii au preluat în cele din urmă controlul asupra nordului, pe la mijlocul lui noiembrie. Dar acum Pu Yi dădea semne de mare nervozitate. Împărăteasa Elizabeth refuza să plece din Tianjin, și unii dintre consilierii lui îi foloseau neașteptata încăpățănare pentru a-l face pe Pu Yi să refuze ofertele japonezilor. Colonelul Doihara a trimis un mesaj urgent către Giuvaierul Orientului, care trebuia să părăsească Shanghaiul și să vină la el în Tâanjin.

Ea s-a deghizat (de data asta în hainele tradiționale pe care le purtau bărbații chinezi), l-a convins pe unul din amanții ei ocazionali, un pilot japonez, să o transporte cu avionul până în lânjin și s-a prezentat în biroul lui Doihara.

După cum îl stătea în obicei, a făcut acest lucru cu obișnuitul ei simț teatral, încă deghizată în bărbat și refuzând să-și spună numele funcționarului din biroul lui Doihara. Colonelul a bănuț că e vorba de un complot și și-a pus revolverul pe birou. „Vorbești ca un eunuc”, i-a zis Doihara. „Ești unul dintre oamenii lui Pu Yi?” Giuvaierul Orientului a răs. Așa cum avea să le povestească mai târziu

amicilor (iar ei la rândul lor să-i povestească lui Bergamini), Doihara a pus mâna pe sabie. „Foarte bine, atunci, dacă nu vrei să-mi spui cine ești, să vedem ce ești”, i-a spus el. Cu sabia lui ascuțită ca o lamă, el i-a tăiat partea de sus a veșmântului. Ea nici nu s-a clintit, zâmbind provocator. El a dat la o parte straietele bărbătești tradiționale și (cu un urlat gutural de samurai) a tăiat brusc eșarfa de mătase pe care ea o folosea pentru a-și lega și ascunde sânii. „Mi-am dat seama că era vorba de o femeie, așa că am făcut o investigație amănunțită și am văzut că nu lăsasem nicio zgârietură pe trupul ei alb”.

În ziua următoare, Giuvaierul Orientului a vizitat-o pe Elizabeth în casa din Grădina Liniștită. I-a raportat apoi lui Doihara că îhpărăteasa fusese încântată s-o vadă și că bârfiseră amândouă ore întregi. Elizabeth a ascultat bucuroasă ultimele povești din Tokio și Shanghai, precum și cele mai recente istorisiri amoroase ale prietenei sale, deși Giuvaierul Orientului a avut grijă să-și ascundă relațiile cu japonezii. Ea știa că Elizabeth îi disprețuia pe japonezi și că îl avertizase pe soțul ei să nu se încurce cu ei; acesta fusese încă unul dintre motivele înstrăinării lor. Era foarte puțin probabil, i-a spus Giuvaierul Orientului colonelului Doihara, că ea avea să plece din Tlarqin de bunăvoie. Trebuia apelat la metode mai subtile. Doihara și Giuvaierul Orientului, care l-a secondat cu abilitate, au plănuit să bage spaima în Pu Yi.

În câteva zile au reușit. Un chelner dintr-o cafenea a fost mituit pentru a-i „mărturisi” lui Pu Yi că Tânărul Mareșal plătitese tin ucigaș ca să-l suprimă. Giuvaierul Orientului i-a strecurat în pat vreo doi șerpi care păreau veninoși. Pu Yi a primit de la un admirator necunoscut un misterios coș cu fructe, în care se aflau două bombe cu ceas. Acestea au fost imediat predate specialiștilor japonezi, care, după ce le-au examinat în detaliu, i-au spus lui Pu Yi că acestea prove ne-au din arsenalul Tânărului

Mareșal.

În ziua următoare (8 noiembrie 1931), Doihara a trecut la măsuri mai dure: a organizat răscoale anti-Pu Y în tot Tianjinul.

Așa cum avea să arate mai târziu (martie 1932) în raport al guvernului municipal din Tianjin, violența a fost cu grijă plănuită și condusă de poliția secretă japoneză, sprijinită de elemente ale armatei locale din garnizoanele concesiunii, folosind un nucleu de când sute de agitatori profesioniști chinezi, bine plătiți pentru serviciile lor. Tulburările, în mod ostentativ de stângă, au dus la distrugerii în valoare de 3, 5 milioane de lire sterline. Mai mulți polițiști chinezi au fost omorâți, o mulțime răniți și – după cum arăta raportul – toate armele confiscate, muniția și cartușele folosite erau de fabricație japoneză. Cei arestați au mărturisit că fuseseră înarmați și plătiți de agenți japonezi pentru a crea dezordine.

Contingentul inițial de demonstranți porniți să provoace haos s-au adunat la început în garnizoana poliției din concesiunea japoneză, pentru a fi instruiți de profesioniști. Țintele lor inițiale au fost sediile poliției chineze din zona chinezească a Tianjinului; în interiorul concesiunilor străine din Tianjin au avut loc doar stricăciuni ușoare.

Tulburările au ținut trei zile. Vehicule blindate japoneze au tras la întâmplare în partea chinezească a orașului. Au circulat zvonuri care îl învinuiau pe Tânărul Mareșal, și Pu Yi chiar a crezut că mulțimea furioasă îi voia capul. La vremea aceea, el era de fapt un prizonier al japonezilor în interiorul reședinței sale. Exista o tendință naturală de a crede versiunea japonezilor referitor la ce se întâmpla în stradă, între timp, Woodhead plecase la Shanghai, așa că nu exista o modalitate imediată de a descoperi adevărul de la un observator independent. Pe deasupra, tacticile de dezinformare ale japonezilor erau

strălucite: mulți străini au crezut cu adevărat versiunea evenimentelor oferită de ei.

După ce au provocat rebeliunile, japonezii le-au folosit *ca pretext* pentru a declara legea marțială în interiorul concesiunii japoneze. Doihara i-a spus lui Pu Yi că viața îi era în real pericol. Giuvaierul Orientului, de-acum o vizitatoare constantă, și-a pus în aplicare talentele ei actricești. L-a implorat să plece, să-și salveze viața, chiar dacă acest lucru însemna să-și lase împărăteasa acolo pentru moment. Complet demoralizat, Pu Yi a acceptat în cele din urmă.

A fost o plecare umilitoare. După cum relatează Pu Yi, valetul lui, Li „cel mare”, în vârstă de 21 de ani - același tânăr servitor manciurian care îl însoțise la Spitalul German din Beijing, în 1924 - a încercat să deschidă ușa garajului din Grădina Liniștită, dar n-a izbutit s-o facă. Nu mai fusese folosită de multă vreme, a notat Pu Yi, „astfel că era acoperită cu afișe”.

Pentru a evita să fie văzut, Pu Yi a așteptat până la miezul nopții, and i-a fost adusă o mașină la ușa din față. Li „cel mare” a deschis portbagajul mașinii, Pu Yi a sărit și s-a ghemuit înăuntru, iar mașina a plecat, cu șoferul la volan și cu un interpret japonez pe locul din față, amândoi la curent cu planul. Șoferul era atât de agitat, încât a lovit un stâlp de telegraf, boțind mașina și scuturându-l serios pe Pu Yi.

În curtea unui restaurant japonez, împăratul zăpăcit a fost scos din portbagaj, i s-au dat haine japoneze și a fost dus de cei doi la o șalupă care îl aștepta. În ea se aflau credinciosul Zheng Xiaoxu și alți doi membri ai „curții” lui Pu Yi. În ciuda îndoielilor sale, Zheng hotărâse să-l urmeze pe împărat.

Pe năl Păi, șalupa a întâlnit o ambarcațiune de patrulare a marinei chineze. Echipajul japonez s-a prefăcut că se supune ordinului de a opri, apoi a pornit motorul și a

dispărut în noapte. Ambarcațiunea de patrulare s-a luat după șalupa japoneză, dar aceasta era mai rapidă. Pu Yi a aflat mai târziu că planul de evadare includea și o alternativă letală, pregătită pentru cazul în care ar fi eșuat: unul dintre însoțitorii japonezi, într-un articol scris cu mult după cel de-al doilea război mondial pentru revista japoneză *Bungei Shunju*, a mărturisit că la bordul șalupei se afla un rezervor de benzină, chiar lângă Pu Yi – plasat acolo pentru un scop sinistru. Dacă ar fi fost opriți, el primise ordin să arunce șalupa în aer, cu tot ce se afla în ea.

Pu Yi a fost urcat la bordul unei nave comerciale japoneze, *Awaji Maru*, unde a stat ascuns tot drumul într-o minusculă cabină. Vremea era proastă și a avut un rău de mane abominabil. În dimineața următoare, la Yingkow, împăratul și suita lui au ajuns la țarm.

Nu existau acolo, și-a amintit după aceea Pu Yi, „nici mulțimi, nici steaguri. Puținii oameni care veniseră să mă întâmpine erau cu toții japonezi”. Era o delegație umilitor de neînsemnată, care includea și un agent secret pe nume Masahiko Amakasu, devenit faimos în Tokio, în 1923, după ce îl sugrumase cu mâinile lui pe un activist de stânga, pe soția și copilul acestuia. După cum a notat Bergar dni, „era un exemplu tipic al genului de curte ce avea să înconjoare tronul-marionetă al lui Pu Yi în anii următori”.

Japonezii l-au escortat până la un tren și, după o vreme, Pu Yi s-a trezit în Tangkangtzu, o stațiune balneară, într-un apartament luxos, rezervat notabilităților japoneze, din Hotelul Tuitsuikie, aflat în proprietatea Companiei Căilor Ferate Sud-Manduriene, controlată de japonezi încă dinaintea cuceririi Manciuriei. Aici Pu Yi a descoperit că era așteptat de sinistrul expert în antichități Luo Zhenyu. Acesta i-a explicat că discreția și absența unei mulțimi care să-i aclame sosirea se datoraseră faptului că încă nu fusese hotărât modul în care trebuia făcută publică vestea. Pu Yi

a mâncat o copioasă cină cu specific japonez și, epuizat, s-a dus la culcare.

În ziua următoare, Pu Yi s-a hotărât să facă o plimbare în zori. Un servitor îngrijorat i-a spus că acest lucru nu era posibil.

„De ce nu?” a întrebat el. „Cine a zis asta? Du-te jos și întreabă”.

„Dar nici măcar nu ne lasă să coborâm la parter”.

Pu Yi, furios, l-a chemat la el pe Luo Zhenyu, dar acesta dispăruse. Toți cei aflați acolo urmau să fie ținute izolați, le-a spus un agent japonez cu plecăciunea de rigoare, până ce vor fi primite ordine de la colonelul Itagaki.

Seishirō Itagaki, un alt membru al conspirației „celor unsprezece oameni de încredere”, era acela care plănuise întregul Incident Mukden, lucrând mână în mână cu Ishiwara. Afabil, prietenos, cu relații sus-puse, el avea să joace un rol capital în **Manciuria** ocupată de japonezi și în China, în următorii câțiva ani. Mai târziu, numărându-se printre intimii împăratului Hirohito, el avea să ajungă ministru de Război, având în cele din urmă aceeași soartă cu Doihara, unul dintre cei opt criminali de război spânzurați în 1948.

Pu Yi și-a dat seama cu întârziere că era din nou prizonier, având la dispoziție mult mai puține opțiuni decât în Tianjin. Japonezii îl tratau cu mult mai puțin respect decât se așteptase. Itagaki nici măcar n-a venit să-l vadă: au vorbit doar la telefon. Zheng Xiaoxu arbora acum o expresie de genul „v-am spus eu!”, dar era prea loial ca să-și exprime gândurile cu voce tare. Totul părea foarte diferit de imaginea roz înfățișată de Doihara, iar Pu Yi și-a dat seama, încet-încet, că nici măcar nu i se va permite o reîntoarcere triumfală în Mukden, capitala **Manciuriei**. După ce l-a lăsat să se perpelească timp de o săptămână în hotelul căilor ferate, Itagaki l-a informat curtenitor la

telefon că va fi dus, în schimb, în Port Arthur.

Port Arthur era cartierul general al vechiului teritoriu aflat sub autoritate japoneză, cedat de China încă din 1904 - 1905, când avusese loc războiul ruso-japonez. Deși **Pu Yi** nu și-a dat seama atunci, discuții aprinse cu privire la statutul lui aveau loc în sânul comandamentului militar japonez: armata Kwangtung nu dorea o monarhie, nici măcar una marionetă, așa cum promisese Doihara, prins la înghesuială. Experții japonezi în problemele **manciuriene**, care munciseră din greu pentru a câștiga de partea lor „colaboratori” civili de vază, aveau senzația că un intrus „parașutat” precum **Pu Yi** avea să distrugă ani întregi de străduințe, slăbind în mod serios contactele lor cu elita locală. Nu că japonezii ar fi fost în vreun fel îngrijorați de drepturile omului, sau ar fi intenționat să le permită **manciuriertilor** vreo autonomie politică autentică. Ei erau pur și simplu conștienți că guvernul guomindang-ist al lui Chiang Kai-shek se pregătea să înainteze un protest oficial în legătură cu cotorpirea **Manciuriei**, în fața Ligii Națiunii de la Geneva, și doreau să se afle într-o poziție dt mai favorabilă pentru a-i contracara acuzațiile și pentru a arăta că desprinderea **Manciuriei** avea un puternic suport popular.

Pu Yi, neștiind nimic din toate astea, a văzut mișcarea spre Port Arthur ca un pas în direcția cea bună. Dar în Hotelul Yamato, deținut de japonezi, iarăși s-a trezit prizonier - nu i s-a permis să coboare din apartamentul său, iar vizitele i-au fost în mod sever restricționate. În mod oficial, poziția japonezilor a rămas aceeași, în sensul că ei doreau să-i păstreze secretă sosirea, „pentru moment”.

Între timp, în Tianjin, Elizabeth încă era vizitată regulat de Giuvaierul Orientului, care i-a adus împărătesei știri liniștitoare. Familia ei avea o casă în Port Arthur, unde Elizabeth urma să i se alăture în curând lui **Pu Yi**. Japonezii

o închiriaseră și aveau de gând să o folosească drept locuință temporară pentru el, înainte de a pregăti o ceremonie oficială de celebrare a întoarcerii sale, așa cum îi cerea rangul. Giuvaierul Orientului încă era jenată de convingerea împărătesei că hotărârea lui **Pu Yi** nu fusese decât o greșeală uriașă, că japonezii îl trăsese rătăcit tot timpul pe sfoară și că promisiunile lor nu însemnau nimic.

Elizabeth ar fi putut, dacă ar fi avut o mentalitate la fel de independentă ca Wen Xiu sau ar fi fost la fel de liberă ca Giuvaierul Orientului, să ia decizia de a o rupe cu Pu Yi imediat. Totuși, o împărăteasă nu putea cere divorț, iar propriul ei tată, care spera să se ocupe din nou de veniturile lui Pu Yi, dacă acesta urma să ajungă împărat al **Manciuriei**, avea o influență considerabilă asupra ei. Ba mai mult, chiar dacă ei se cam înstrăinaseră în lianjin, se pare că ea, la vremea aceea, încă mai ținea la Pu Yi. Lipsindu-i curajul prietenei sale, ea era de asemeni îngrozită că putea fi pur și simplu dată la o parte, ca soție nedorită (așa cum se întâmplase și cu mama ei) și lăsată fără niciun fel de resurse. Căci atunci când a auzit vești trunchiate referitoare la faptul, că Pu Yi se afla arestat în Port Arthur, ea s-a răzgândit, a intrat în panică, a vărsat lacrimi isterice și a cerut să i se alăture soțului.

La vreo șase săptămâni după umilitoarea evadare în portbajagul unei mașini, cei doi au fost din nou împreună, în casa de la malul mării de care Giuvaierul Orientului îi vorbise lui Elizabeth. Prietena ei se reîntorsese în Shanghai exact când trebuia, căci maiorul Tanaka îi pregătise alte însărcinări: ea urma să fie un *agent provocateur* de seamă în războiul zonal ce avea să izbucnească, în luna următoare, între China și Japonia, mișcare menită să distragă atenția de la situația **Manciuriei**. Ea și-a făcut rost de alți doi amănți, ambii surse valoroase de informații pentru maiorul Tanaka: folosind informațiile aflate în așternut de la atașatul militar

britanic din Shanghai, ea a transmis știrea că, în ciuda condamnării verbale a agresiunii **manciuriene**, Marea Britanie n-avea de gând să ia măsuri dure contra Japoniei. Celălalt amant al ei nu era altul decât Sun Fo, fiul lui Sun Yat-sen. Pe întregul parcurs al confruntării chino-japoneze din Shanghai, care avea să ducă la mii de morți și la prima bombardare fără discernământ, din avioane japoneze, a civililor, Giuvaierul Orientului i-a putut transmite lui Tanaka prețioase informații direct din centrul privilegiat al taberei guomindang-iste.

Ca spioană, Giuvaierul Orientului avea să aibă succes după succes și, în 1937, când japonezii au anexat în cele din urmă China de nord și au instalat un guvern-marionetă chinez la Beijing, ea avea să se întoarcă acolo în triumf, fără a mai ascunde faptul că era o colaboratoare de seamă a japonezilor. Și-a folosit astfel influența pentru a șantaja chinezi bogați, amenințându-i că-i va da în vileag poliției secrete japoneze pentru activități antinaționale dacă nu-i plăteau sume uriașe de bani. S-a mutat într-o clădire rechiziționată de japonezi, cu aspectul unui palat. Pierzându-și frumusețea (a ajuns grasă și ridată, cu o înfățișare tot mai masculină), trebuia să adopte tot felul de subterfugii pentru a-și vârî în pat bărbați mai tineri. Un cunoscut actor din Beijing care a refuzat să facă dragoste cu ea s-a trezit în închisoare, acuzat că i-ar fi furat poșeta. Ea a devenit tot mai bisexuală, culdindu-se cu prostituatele pe care i le plasa și lui Tanaka, rămas în continuare prietenul ei. Dar chiar și el avea să-i declare mai târziu lui Bergamini că atitudinea ei mergea „dincolo de bunul-simț”. După prăbușirea Japoniei, ea a refuzat să fugă la Tokio, dar au mai trecut trei ani până ce a fost prinsă – de Chiang Kai-shek – și decapitată. După cum a relatat Bergamini, „judecătorul ei... a condamnat-o mai presus de toate pentru că zburase în avioane japoneze, privind în jos cu dispreț – ea, o femeie – la bunul pământ al Chinei”.

În vreme ce Giuvaierul Orientului, încă tânără și frumoasă, se culca cu cei doi proaspeți amanți, iar Japonia se pregătea de un conflict armat cu China în Shanghai, colonelul Itagaki a plecat cu avionul spre Tokio, pentru a-i raporta împăratului despre situația din Manciuria. Hirohito nu era preocupat atât de Pu Yi, cât de aspectele mai largi ale politicii japoneze în Manciuria, de nevoia de a proclama acolo un stat-marionetă controlat de japonezi, evitând în același timp acuzația de anexare directă a unui teritoriu chinez și încercând să convingă opinia publică internațională că era vorba de un stat suveran, total independent.

Bergamini, cu ani iruti târziu, a obținut o relatare a întâlnirii. Itagaki i-a spus lui Hirohito că „noul stat-marionetă va păstra o aparență de independență și autoguvernare”, deși „consilierii japonezi vor avea de fapt controlul”. Pentru a induce în eroare puterile străine totuși, acești consilieri se vor da drept **manciurieni**, vor adopta nume **manciuriene** și vor avea în mod temporar cetățenie **manciuriană**. Hirohito a întrebat dacă existau precedente legate de o asemenea naționalitate dublă. Itagaki i-a spus că așa ceva se întâmpla destul de des.

Provocările din Shanghai, care aveau să ducă la un război generalizat, au început o săptămână mai târziu. În vreme ce luptele erau în toi, și vreo 20.000 de soldați japonezi erau staționați în Shanghai pentru a înfrânge rezistența eroică, neașteptată, a armatei a 19-a chineze, colonelul Itagaki s-a întors în **Manciuria** pentru a avea prima sa convorbire personală cu Pu Yi și a-i spune de-a dreptul ce i se pregătea.

Itagaki n-a mai vorbit cu blândețea plină de farmec a colonelului Doihara, ci cu autoritatea cuiva care primise instrucțiuni de la însuși Hirohito. A fost dur și direct: nu va exista niciun „imperiu”, cel puțin nu în viitorul previzibil; noul stat se va numi „Republica Manchu guo”, iar Pu Yi va

fi conducătorul lui. Capitala nu va fi la Mukden, ci la Changehun, în nordul Mancuriiei, un mohorât oraș industrial, aflat la opt sute de kilometri nord de Port Arthur. Itagaki a scos din servietă „Declarația independenței poporului manciurian și mongol” și un facsimil al noului ei steag - o flamură albă cu când linii colorate, într-un mic dreptunghi, simbolizând „cele când rase”: manciurieni, chinezi, mongoli, japonezi și coreeni.

Pu Yi, revoltat, a dat la o parte steagul și declarația. „Ce fel de stat e ăsta? Cu siguranță nu e marele Imperiu Qing”, a zis el indignat.

„Sigur că nu”, i-a spus răbdător Itagaki, de parcă ar fi vorbit cu un copil. Acesta era un stat nou, autorizat de „Comitetul administrativ al nord-estului”, organizația de colaboratori pe care specialiștii manciurieni o puseseră la cale cu atâta iscusință. „Comitetul a adoptat în mod unanim o rezoluție proclamând-o pe Excelența Voastră ca șef al statului”.

Pu Yi a observat imediat că nu mai era numit Maiestatea Voastră Imperială. „Eram atât de tulburat”, a scris el mai târziu, „că abia puteam să-mi păstrez calmul”.

„Nu pot accepta un asemenea sistem”, i-a spus Pu Yi colonelului. „Titlul imperial mi-a fost transmis de strămoșii mei și, dacă l-aș abandona, aș dovedi lipsă de loialitate și respect filial”.

Va fi doar un aranjament temporar, a intervenit Itagaki, noua Adunare Națională va reinstaura dreptat, cu siguranță, sistemul imperial.

A fost prima oară când Pu Yi a auzit de parlamentul manciurian și s-a enervat. Discuția nu ducea nicăieri. Itagaki și-a luat servietă. „Excelența Voastră ar trebui să mai reflecteze cu atenție asupra acestor lucruri”, a zis el. „Vom continua discuția mâine”.

În ziua următoare, Itagaki i-a spus lui Pu Yi, chiar și mai direct, că nu exista alternativă la propunerile

japoneze. Anturajul ex-împăratului l-a sfătuit să le accepte. Zheng Xiaoxu însuși, cane făcuse tot ce îi stătuse în putință pentru a-l împiedica pe **Pu Yi** să părăsească Tianjinul, părea acum resemnat cu situația. Și pe deasupra, dacă **Pu Yi** avea să devină șef al statului, Zheng urma să devină prim-ministru, iar el era destul de vanitos ca să-i surâdă ideea.

În afară de punctul de vedere al armatei Kwangtung, conform căruia colaboratorii locali trebuiau să aibă propriul parlament-marionetă și să li se ofere niște recompense materiale pentru sprijinul acordat japonezilor, exista un alt motiv esențial pentru care Itagaki, sub îndrumarea fermă a palatului imperial japonez, dăduse la iveală acest plan: deși Liga Națiunilor fusese la un pas de a impune sancțiuni asupra Japoniei, în urma anexării **Manciuriei**, numise o comisie de anchetă pentru a studia situația la fața locului, și era mai urgent ca niciodată să se arate lumii că „Manchu guo” avea măcar câteva din formele de organizare ale unui stat normal, independent.

La o săptămână după întâlnirea lui Itagaki cu **Pu Yi** - pe 29 februarie 1932, un an bisect - Comisia Lytton, numită de Liga Națiunilor, a sosit la Tokio, într-o primă etapă a misiunii ei de verificare.

Capitolul 16

Pentru americani și europeni deopotrivă, Manciuria se află la celălalt capăt al lumii, la marginea cea mai estică a Siberiei și în nordul extrem al Chinei, fiind la fel de îndepărtată precum Arhipelagul Galápagos sau Insula Paștelui.

Dar pentru ruși, japonezi și chinezi, Manciuria era - și încă mai e - o țară extrem de importantă din punct de vedere industrial și agricol, o zonă strategică. Ea începe dincolo de fluviul Amur, cane marchează granița dintre Manciuria și URSS, păzită și astăzi cu strășnicie de trupele și rachetele chinezești și sovietice.

Hotărârea Japoniei, în anii '20, de a cuceri Manciuria și a instaura acolo un guvern-marionetă controlat de japonezi poate fi înțeleasă doar într-un context strategic și economic general, care era atunci chiar mai important decât e azi. **Manciuria**, cu doar nouă la sută din populația totală a Chinei, era în acei ani tulburi - în ciuda climatului aspru, torid vara și extrem de friguros iarna - partea cea mai bogată potențial a Chinei. Avea - și încă mai are - uriașe rezerve de minerale și cărbune. Solul ei e perfect pentru cultivarea soiei și a orzului. Țăranii de acolo, neînînecuți călăreți, sunt printre cei mai harnici și mai rezistenți din lume (din rândurile lor s-au ridicat, în secolul al XVII-lea, războinicii care au cucerit China pentru dinastia Qing), iar dezvoltarea ei economică, cu mult înainte de Incidentul Mukden, depășea restul Chinei - parțial datorită eficienței administrației a lui Zhang Zuolin, „generalissimul” asasinat. Zona era cu mult înaintea Chinei în privința producției de hrană, a venitului și a infrastructurii de căi ferate. În 1933, la vremea când ocupația japoneză încă nu se instaurase pe de-a-ntregul, deținea 14, 3% din produsul industrial al Chinei, 12% din forța de muncă industrială și, între 1913 și 1930, și-a sporit producția agricolă cu 70%.

Unul dintre motivele pentru care Zhang Zuolin a devenit o figură atât de importantă a fost faptul că el a înțeles pe deplin de la început, chiar de pe vremea când era doar un conducător militar minor, importanța căilor ferate pentru China. În ciuda faptului că, în urma războiului ruso-japonez din 1904 - 1905, preluaseră o parte din căile ferate construite și operate de ruși în zonă, japonezii și-au creat în plus o puternică Companie a Căilor Ferate Sud-Manciuriene. Zhang Zuolin avusese înțelepciunea să-și organizeze propria lui companie de căi ferate - lucru care explică de ce călătorea în propriul său tren blindat atunci când a fost ucis. Înainte de a muri, el

acționase de asemenea ca intermediar al intereselor adverse japoneze și sovietice în **Manciuria**, căci sovieticii, mai ales în prima decadă după Revoluția din octombrie 1917, n-au scăpat niciodată de suspidunea că britanicii și japonezii s-ar putea uni ca să atace Rusia, la granița cu **Manciuria**, pentru a destabiliza regimul unanim recunoscut ca fiind slab și falit din punct de vedere economic.

Chiar și după moartea lui Zhang Zuolin, trenurile operate de sovietici și de japonezi au continuat să funcționeze în Manciuria, păzite de „trupe ale căilor ferate” aparținând fiecăruia din cele două state. Căile ferate din **Manciuria** însemnau mai mult de 30% din întreaga infrastructură feroviară a Chinei. Între 1928 și 1937, liniile au sporit cu 4.500 de kilometri, o creștere dublă față de tot restul Chinei.

Oricum am privi lucrurile, în anii '20 **Manciuria** era un premiu valoros, un tărâm extrem de profitabil, așteptând ocazia de a se dezvolta: iar pentru Japonia de dinainte de cel de-al doilea război mondial, Manciuria era o sursă esențială de materii prime și fabrici. Fără resursele **Manciuriei**, Japonia nu ar fi putut să se aventureze în politica ei de cucerire a Asiei de Sud-Est (începând cu China) și nici să-și asume riscul de a bombarda Pearl Harbour în 1941, obligând astfel Statele Unite să intre în război. Manciuria a devenit Ruhr-ul Japoniei, susținându-i economia de război, mai cu seamă industriile tot mai importante care aveau legătură cu războiul. Și deoarece Manciuria, comparată cu restul Chinei sfâșiate de război, se bucura de un asemenea a vânt economic, populația i-a crescut continuu, de la 18 milioane în 1910, la 38 de milioane în 1940 – un salt brusc și spectaculos având loc după Incidentul Mukden din 1931. Aceasta era țara care avea să devină „Manchu guo”, cu Pu **Yi** în chip de „șef al statului”.

Urma de asemenea să devină, după 1931, una dintre țările cele mai brutal administrate din lume – un exemplu clasic al colonialismului, deși de sorginte orientală. În primii ani ai Manchu guo-ului, brutalitatea a fost limitată mai ales la populația manciuriană, la chinezi și la rușii albi de acolo, astfel încât protestele s-au dovedit mai reduse chiar decât în cazul ocupației Europei de către naziști, după începerea celui de-al doilea război. Era încă vremea când pașapoartele americane, britanice, franceze sau italiene asigurau deținătorilor o protecție reală. Iar observatorii străini, cu rasismul lor înăscut, adesea inconștient, aveau tendința de a lua ca atare excesele făcute de orientali asupra orientalilor sau asupra altor ființe umane disprețuite, precum rușii fără țară, pe atunci o comunitate puternică numărând mai multe sute de mii în **Manciuria**.

Exploratorul și ziaristul britanic Peter Fleming a descris cum, într-un tren **manciurian**, japonezii au luat-o pe prietena sa Kini drept rusoaică și, ca o procedură de rutină, i-au tras o mamă de bătaie, până ce au descoperit că era elvețiană și apoi n-au mai conținut cu scuzele. După cum a relatat Fleming, „poți să bați ruși albi până obosești, pentru că ei sunt oameni fără niciun statut pe lume, cetățeni ai nimănui”. Astfel de brutalități nu erau deloc surprinzătoare pentru el sau alți observatori occidentali.

Cruzimea asta fățișă, la care au fost martori călătorii occidentali, era doar o parte dintr-o sistematică domnie a terorii, impusă de la nivelul cel mai înalt din Tokio, *care* avea trăsături și fasciste, și colonialiste, plănuite nu numai pentru a teroriza populația locală, dar și pentru a transforma ocupația japoneză, prea puțin voalată, într-o operație profitabilă.

Sub o conducere colonială abia deghizată, emigrația în Manciuria avea să depășească până și cele mai optimiste speranțe ale Japoniei. În 1931, existau 240 de

mii de japonezi în Manciuria. Până în 1939 cifra crescuse la 837 de mii, *care* reprezenta un sfert din populația noii capitale a statului Manchu guo, Changehun. Incidentul Mukden pusese capăt oricărei restricții asupra emigrației sau a achiziției de proprietăți, permițându-le astfel japonezilor să „dezvolte” zona.

Fără îndoială că, în timp, Japonia intenționa să transforme Manchu guo într-o colonie japoneză oficială: în august 1935, guvernul japonez a anunțat planul de emigrare pentru Manciuria, conceput să transfere acolo cinci milioane de oameni între 1936 și 1956. Scopul nu era doar strategic, ci menit să ușureze de asemenea problema considerabilă a suprapopulării zonelor agricole de acasă. Între 1938 și 1942, o forță de două sute de mii de tineri țărani s-au oferit voluntar să plece în Manciuria și au fost instalați la ferme (majoritatea expropriate de la proprietarii lor de drept), care au fost transformate în „cătune strategice”.

Lăsând la o parte voluntarii necăsătoriți, douăzeci de mii de familii s-au mutat pe an în Manciuria, începând cu 1936, până ce – cam pe la mijlocul celui de-al doilea război mondial – Japonia a început să piardă supremația mărilor și n-a mai fost în stare să-și trimită cu vapoarele colonialiști într-un număr atât de important.

Guvernele japoneze, începând cu 1931, au văzut în Manciuria un potențial uriaș de hrană pentru țara lor. Propaganda oficială afirma că acești țărani voluntari au fost trimiși în zone pustii, necultivate, ale Manciuriei. Dar faptele erau cu totul altele. În ciuda vastității sale (o suprafață dublă față de cea a Franței și Germaniei luate la un loc), pur și simplu nu era adevărat că uriașe porțiuni de pământ zăceau în paragină, așteptându-i pe harnicii coloniști japonezi. Noile așezări agricole japoneze nu erau deloc văzute cu ochi buni și multe se aflau sub amenințarea de a fi atacate. Sute de nu-i de țărani

manciurieni fuseseră deposeați - sau mai rău. Există o revoltătoare mărturie, făcută de un fost voluntar, despre țărani **manciurie**ni adunați cu forța și dați pe mâna recruților japonezi, cărora li se spunea că aveau de-a face cu „bandiți” abia capturați, buni de folosit în practica luptei la baionetă. Era de înțeles deci că mulți dintre țărani rămași acum fără pământuri sporeau rândurile armatelor de gherilă anti-japoneze, devenind bandiți autentici. Alții emigrau la orașe, unde mai puteau găsi de lucru.

Căci **Manciuria**, începând din 1931, devenise un nădu industrial. Bauxita japoneză se epuizase, așa că exploatarea aluminei a fost dezvoltată pe scară largă. Începând cu 1932, japonezii au investit enorm în **Manciuria**, în industria fierului, oțelului, îngrășămintelor, a explozivilor, în industria chimică, de mașini-unelte și motoare electrice. Există de asemenea o la fel de uimitoare dezvoltare a construcțiilor. Cu ajutor american, japonezii au pus, în 1934, bazele unei industrii de automobile (Compania Dowa) și au înființat chiar și o miță industrie aeronautică (Compania **Manciuriană** de Avioane), la început pentru motoare ușoare, mai târziu chiar pentru avioane. Trimis de ziarul *Saturday Evening Post*, Edgar Snow a scris că „schimbările devin evidente imediat ce treci granița, chiar înainte să intri în marile orașe, unde un fenomenal avânt al construcțiilor modifică rapid chipul **Manciuriei**”. El a comparat trenurile murdare ale Chinei cu „ordinea și curățenia” din cele japoneze. „Manchu guo”, i-a spus un om de afaceri american aflat acolo în vizită, „ar trebui de fapt să se numească Japanchu guo”.

Profesorul F.C. Jones, un expert în probleme **manciuriene**, a cărui carte *Manciuria după 1931* rămâne cea mai autorizată sursă asupra subiectului, a scris că „japonezii au construit în **Manciuria** un potențial industrial care a depășit cu mult orice exista în Asia de Est, cu

excepția Japoniei și a URSS-ului”, orientând însă economia **manciuriană** „pentru a servi propriile lor scopuri”. După modelul clasic colonial, **Manciuria** producea fie materii prime, fie bunuri semifabricate, al căror proces de finisare avea loc în Japonia.

„Era o structură tipic colonială”, a scris Jones. „Managerii și tehnicienii erau exclusiv japonezi”.

Tot tipic colonialistă era și politica educațională a Japoniei în Manciuria. După Incidentul Mukden toate universitățile vechi din zonă au fost închise. Japonezii au încurajat înființarea unor noi colegii, dar au eliminat științele umaniste din programă pentru că, după cum s-a exprimat Jones, predarea lor „era susceptibilă de a avea consecințe politice neplăcute”. Un reporter londonez de la *Times*, vizitind nou înființatul Manchu guo, în decembrie 1932, l-a citat pe un ofițer japonez: „Manciuria are nevoie de muncă”, a zis el, „nu de tinerii intelectuali semidocti de care e plină Japonia”.

Acest lucru a fost recunoscut în publicațiile editate de guvernul Manchu guo, care își propuneau să dovedească faptul că țara era pe deplin independentă. În volumul trei al lucrării *Manciuria contemporană* (ianuarie 1939) autorul secțiunii dedicate educației afirma că nu se pune „în mod inoportun accentul pe educația intelectuală”. Japonezii aveau nevoie de maiștri și muncitori industriali ascultători, și au structurat sistemul educațional din Manchu guo pentru a fi siguri că vor avea o rezervă îndestulătoare de asemenea cadre.

În majoritatea țărilor, proletariatul industrial are un standard superior, în ce privește salariile, locuințele și puterea de cumpărare, față de muncitorii agricoli, dar în Manchu guo, controlul strict al japonezilor asupra economiei locale însemna că muncitorii fabricau mijloace de producție, nu bunuri de consum – iar politica de importuri foarte restrictivă ducea la lipsa de pe piață a

unor articole de consum esențiale, precum hainele și chiar alimentele – situația devenind tot mai proastă an de an. A existat un efort de a caza aflusul de muncitori industriali de care era mare nevoie, și clădirile construite atunci de japonezi mai stau și astăzi în picioare. Dar în interiorul acestor clădiri, a scris Jones, „se aflau oameni a căror sănătate fusese profund marcată de malnutriție și de orele suplimentare din fabrică”.

Un alt aspect al ocupației japoneze în Manciuria este reflectat într-o carte remarcabilă, de mult uitată, scrisă de un aventurier italian cu un nume ciudat, Amleto Vespa.

Vespa, născut în 1888, s-a stabilit în Harbin în timpul primului război mondial, după o tinerețe aventuroasă în slujba revoluției mexicane. Vorbind fluent chineza și japoneza, el a devenit, în timpul primului război mondial, agent secret lucrând de partea Aliaților. În timpul acestor ani, el s-a împrietenit cu *Zhang Zuolin*, care l-a luat în slujba sa, făcându-l ofițer superior în propria-i poliție secretă. De atunci și până la moartea lui Zhang Zuolin, Vespa, un bărbat scund și îndesat, semănând foarte bine cu Mussolini (pe care îl admira foarte mult), a acționat ca agent secret foarte eficient, cu rezultate remarcabile în arestarea contrabandiștilor de arme, proxeneților și traficantilor de droguri. Pentru că italienii nu erau de acord cu activitățile lui, el și-a luat cetățenie chineză – o inițiativă pe care avea s-o regrete mai târziu, deoarece acest lucru l-a pus, după Incidentul Mukden, pe picior de egalitate cu chinezii și manciurienii atât de disprețuiți de japonezi.

În 1931, colonelul Doihara l-a amenințat pe Vespa că îi va ucide copilul și soția dacă nu va consimți să devină agent secret japonez. Neavând scăpa re, Vespa a fost de acord să lucreze pentru ei. Dar, în același timp, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a le zădărnici. planurile, devenind agent dublu de succes. Până în momentul când a

izbutit să fugă din Manciuria, în 1936, el a putut observa de foarte aproape felul în care lucrau japonezii, în Harbin și aiurea, cartea sa, *Agent secret al Japoniei*, fiind un document extraordinar al acelei perioade puțin cunoscute.

Volumul a fost atât de senzațional când a apărut prima oară, în 1938, înot mulți au crezut că Vespa inventase o mare parte din ceea ce povestea. Însă Edgar Snow și H.J. limperly, pe atunci corespondenți în China ai ziarului *Manchester Guardian* și buni cunoscători ai realităților **manciuriene**, i-au garantat autenticitatea. La fel au făcut și alți numeroși experți care au avut posibilitatea să verifice, mai târziu, relatarea lui Vespa despre viața sa din Manchu guo în anii z30, descoperind că datele se potriveau cu documentele japoneze aflate în posesia lor.

După cum povestește Vespa, colonelul Doihara l-a convocat la el pentru a-l întâlni pe șeful serviciului secret japonez din **Manciuria**, un om extrem de sofisticat, care vorbea perfect englezește și al cărui nume Vespa nu l-a descoperit niciodată. Acesta ar fi putut fi un prinț japonez din familia regali, clei doar un infim al Impirafii lui, a scris Bergamini, ar fi îndrăznit să vorbească cu asemenea dispreț cinic despre subordonații săi și despre străini în general, și atât de deschis – și în cunoștință de cauză – despre planul de cucerire al lumii pus la cale de Japonia.

Misteriosul șef al serviciului secret i-a spus lui Vespa care îi vor fi îndatoririle. Ocuparea **Manciuriei** trebuia să dea roade. În fond, aceasta era modul prin care toate puterile coloniale se comportaseră de obicei, „iar noi japonezii suntem un popor foarte sărac... într-un fel sau altul, deci, chinezii din **Manciuria** trebuie să achite întreaga notă de plată/ Aveau să facă acest lucru, i-a spus lui Vespa înaltul oficial, pe mai multe căi: prin monopoluri, răscumpărări, răpiri și sabotajul deliberat al „căii ferate de răsărit”, pe care o exploatau sovieticii în detrimentul celeilalte companii din Manciuria de sud aflate în posesia

japonezilor. Printre monopolurile ce aveau să fie organizate, o atenție specială urma să fie acordată fabricării și vinderii opiumului, apoi jocurilor de noroc și prostituției. „Cei cărora li se va acorda dreptul de monopol vor trebui să plătească niște sume considerabile”, a spus șeful spionajului. „Ei sunt îndreptățiți să se bucure de protecția noastră”. Monopolurile operând sub protecție japoneză aveau să cuprindă treptat aproape toate aspectele economiei de zi cu zi a **Manciuriei** - exista chiar și un monopol asupra coșeritului, aflat în proprietatea unui afacerist japonez care era „protejat” de zece membri ai jandarmeriei japoneze.

Vespa avea să devină liderul unei „echipe de șoc” cu rol de a constrânge la executarea contractelor și a acționa de asemeni ca intermediar în numele serviciului secret japonez.

Echipa de șoc avea să fie folosită într-o multitudine de feluri, i s-a spus lui Vespa. O prioritate a japonezilor era să impună ca toate mărfurile să fie transportate nu pe calea ferată controlată de sovietici, ci pe linia sud-manduriană aflată în posesie japoneză, iar una dintre sarcinile lui Vespa era să „intervină în funcționarea căii ferate Harbin-Vladivostok și s-o scoată din uz... vor fi mai multe accidente, unul după altul, până ce rușii se vor trezi obligați să-și expedieze mărfurile pe calea noastră ferată, către Dairen [Dalian]. Vor fi de asemenea accidente frecvente și pe alte linii controlate de sovietici și, pentru a salva aparențele, câteva și pe liniile japoneze”.

Înaltul oficial japonez plănuia de asemenea răpiri de anvergură, cu mari sume de bani cerute drept preț al răscumpărării de la cei care își puteau permite să plătească; o atenție specială avea să fie acordată celor șapte mii de evrei ruși care încă mai trăiau în Manciuria. Mulți dintre ei, i s-a spus lui Vespa, „au putut deveni cetățeni naturalizați ai altor țări... majoritatea firmelor

străine sunt reprezentate de ei. Nu-i putem ataca în mod deschis, mai ales pe cei care au obținut pașapoartele unor țări cu drepturi extrateritoriale. Însă indirect, vom face în așa fel încât să le fie tot mai greu... îi putem foarte bine atinge pe cei care încearcă să facă afaceri cu ei”.

Aveau să fie puse la cale și ocazionale atacuri truate asupra satelor chinezești, cu detașamentul de șoc al lui Vespa dispărând la sosirea trupelor japoneze, „astfel încât să putem câștiga gratitudinea chinezilor”, și *de asemenea* false atacuri asupra soldaților japonezi, „care să ne ofere pretextul unor expediții punitive și retragerea locuitorilor din acele zone pe care dorim să le plasăm coloniștilor japonezi”. În toate aceste planuri, emigranții ruși doritori să devină mercenari puteau fi înrolați cu folos ca oameni care să dea loviturile, împreună cu „bandiți” **manciurieni** și chinezi pe care Vespa urma să-i recruteze. Toate organizațiile locale sau străine „care nu sunt aliate sincere ale japonezilor” trebuiau eliminate neîntârziat.

O problemă cu care Vespa avea să se confrunte în îndeplinirea ordinelor japonezilor (ceea ce a făcut, dar în așa fel încât, susține el, totul s-a întors împotriva lor) a fost faptul că însăși odioasa *jandarmerie japoneză* proteja acțiunile de tip mafiot, ocupându-se de tripourile sau bordelurile care nu-și plăteau taxele față de autoritățile japoneze, în Harbin, unde locuia Vespa, se instituiseră o politică de tipul „trăiește și lasă și pe alții să trăiască”: jandarmeriei i s-a permis să țină cinci bordeluri, când saloane de fumat opium, un tripou și un stabiliment pentru drogurile tari. „Un număr destul de mic”, a scris Vespa, „dacă te gândești că doar în Harbin existau 172 de bordeluri, 56 de saloane de fumat opium și 194 de locuri unde se puteau procura droguri tari”. Acestea, adaugă el, nu erau de fapt magazine. „Cel care se droga cu morfină sau heroină pur și simplu bătea la ușă, se deschidea imediat vizor prin care el își vâra brațul gol și mâna în care ținea

20 de cenți. I se luau banii și i se făcea o injecție în braț”.

Începând cu 1932, povestește Vespa, japonezii au mărit considerabil suprafețele cultivate cu opium. După 1937, „transporturile de opium către China”, a scris el, erau făcute „zilnic, sub acoperirea unor transporturi militare japoneze. Acolo unde nu există un comandament militar japonez, opiumul este trimis pe calea apei către consulatul japonez. Navele de război japoneze transportă opium de-a lungul coastei chineze și canonierele japoneze fac același serviciu pe toate fluviile importante ale Chinei”. Totuși, drogurile au rămas strict interzise japonezilor înșiși. Vespa citează dintr-o broșură distribuită tuturor trupelor de către Comandamentul Militar Japonez, în care scria: „Folosirea narcoticelor nu este demnă de o rasă superioară precum japonezii. Numai rasele inferioare, rase decadente precum chinezii, europenii și indienii, sunt dependente de folosirea narcoticelor. De aceea ele sunt destinate să ne slujească și, în cele din urmă, să dispară. Un soldat japonez vinovat de folosirea narcoticelor devine nedemn de uniforma Armatei Imperiale Japoneze și de a-l venera pe divinul nostru împărat”.

Relatarea lui Vespa despre contactele lui cu poliția secretă japoneză și cu bandele de huligani chinezi și ruși albi – felul în care a izbutit, de fapt, să devină un agent dublu, informându-și victimele dinainte, ori de câte ori putea, despre ce avea să li se întâmple – nu numai că alcătuiește o lectură senzațională, dar arată de asemenea că răpirea, pentru răscumpărare sau motive de intimidare politică, era la fel de răspândită în Manciuria începând din 1932 cum avea să devină mai târziu în Liban. În cartea lui, Vespa publică lungi liste de nume ale chinezilor sau străinilor expatriați care au fost răpiți și adesea uciși.

Cazul care l-a implicat pe cunoscutul proprietar evreu rus al Hotelului „Moderne” din Harbin, a fost pe larg relatat în toată lumea, pentru caracterul lui odios. Joseph

Kaspe acumulasese o avere considerabilă în Manciuria, deținând nu numai principalul hotel din oraș, ci și un magazin de bijuterii și un lanț de cinematografe. El devenise cetățean naturalizat francez, iar unul dintre fiii săi, Simeon, un pianist talentat, absolvise Conservatorul din Paris și era un concertist de mare succes. În 1933, Simeon a vizitat Asia pentru o serie de concerte și a venit să stea o vreme cu tatăl său. El a fost răpit, pe 23 august 1933, de o bandă de ruși albi care lucrau mână în mână cu jandarmii japonezi. Răpitorii au cerut o sumă xiriașă. Tatăl a refuzat să o plătească până ce fiul său n-avea să fie eliberat. I-au fost trimise urechile tăiate ale băiatului.

În săptămânile care au urmat, atât Vespa, cât și consulul francez din Harbin s-au convins că poliția secretă japoneză îi proteja pe răpitorii ruși - și chiar au obținut o dovadă în acest sens. Însă deși japonezii, din cauza atenției pe care o atrăsese acest caz, au fost în cele din urmă forțați să acționeze împotriva răpitorilor, pe care i-au împușcat, rolul proeminent al jandarmeriei n-a fost niciodată investigat. La începutul lui decembrie 1933 trupul bestial torturat al lui Simeon Kaspe a fost găsit într-un șanț din afara orașului.

Deoarece toate afacerile care aparțineau străinilor, chiar și acelea administrate de oameni privilegiați, cu pașapoarte vest-europene sau americane, erau tot timpul supuse extorcării, multe dintre ele au fost vândute la prețuri de nimic afaceriștilor japonezi. Însuși Vespa a fost depozitat de majoritatea proprietăților sale. El a fugit în Shanghai în 1936, lăsându-și familia în Harbin. Un „bandit”, amic chinez de-al său, a răpit mai mulți japonezi, care au fost schimbați pentru soția și copilul lui Vespa.

Iată ce fel de țară era pe cale să devină Manchu guo, și chiar dacă Pu Yi n-ar fi avut de unde să bănuiască ce aveau de gând japonezii, el trebuie să fi știut, din primele convorbiri cu coloneii Doihara și Itagaki pe pământul

manciurian, că aceștia erau niște oameni fără scrupule și că la un astfel de regim se putea aștepta. Dar așa cum avea să relateze el mai târziu Tribunalului Internațional pentru Crime de Război, „îmi pusesem capul în gura tigrlui”. Nu mai avea cum să dea înapoi acum, deși împărăteasa Elizabeth a făcut totuși o ultimă încercare disperată de a obține libertatea.

Capitolul 17

A doua zi după ce Comisia Lytton a sosit în Japonia, o delegație a „Adunării Tuturor Manciuurienilor”, o invenție a colonelului Doihara, care includea japonezi ce se dădeau drept manciuriene și câțiva manciuriene autentici oportuniști, a sosit la Port Arthur, pentru a-l „implora” pe Pu Yi să devină șeful noului stat. După moda tradițională chineză, el a refuzat inițial cu modestie, acceptând câteva zile mai târziu.

În seara aceea (24 februarie 1932) colonelul Itagaki a dat un fastuos banchet pentru a celebra acceptarea lui Pu Yi. A fost un banchet privat, exclusiv japonez, la care au participat gheșele locale. Toți japonezii prezenți s-au îmbătat peste măsură, și-a amintit mai târziu Pu Yi. Itagaki pipăia gheșele care îl încadrau, glumea tot timpul, făcându-și oaspeții să râdă neconținut. Una dintre gheșe, care în mod clar nu fusese bine instruită, i-a făcut ochi dulci lui Pu Yi și l-a întrebat la un moment dat: „Ești om de afaceri?”

În vreme ce Pu Yi se pregătea să plece în noua capitală a statului Manchu guo, Changehun, Comisia Lytton era sărbătorită la Tokio. Dar festivitățile tradiționale japoneze pregătite în onoarea înalților oaspeți n-au putut ascunde un incident șocant: uciderea la Tokio, chiar în acea săptămână, pe 5 martie 1932, a lui Takumo Dan, omul desemnat să devină consultantul japonez al Comisiei Lytton.

Magnatul Dan își făcuse studiile în America. Ca șef al

Băndi Mitsui, era un om de mare integritate, cu o influență considerabilă. Spre deosebire de majoritatea japonezilor de la putere, el aprecia America și Occidentul în general. Era cunoscut pe plan internațional în cercurile bancare și nu era ușor influențabil. Asasinul lui a fost un naționalist din „Frăția Sângelui”, dar această crimă a fost văzută ca un avertisment pentru toți japonezii, indiferent de poziția lor, de a urma politica oficială a statului în ceea ce privea Manciuria și a întoarce spatele Ligii Națiunilor.

Deși palatul nu putea fi acuzat în mod direct pentru moartea magnatului Dan, instigatorii crimei aveau legături strânse cu apropiații palatului, inclusiv cu sinistrul Ōkawa, șeful Institutului de Cercetare a Problemelor Sociale, instituția secretă a lui Hirohito. Evenimentul a lăsat o impresie proastă asupra Comisiei Lytton, mai ales că Dan participase la un banchet în onoarea lor, cu o seară înainte, unde ținuse un discurs de orientare moderată.

Pu Yi și-a făcut intrarea ceremonială în Changehun pe 8 martie, însoțit de Elizabeth, de noul său premier, Zheng Xiaoxu, și de curtea sa, care îl includea și pe agentul secret japonez Amakasu. Primirea de la gară a fost pregătită cu grijă. După cum avea s-o descrie mai târziu **Pu Yi**:

Am văzut jandarmi japonezi și o mulțime de oameni purtând tot felul de haine; unii erau îmbrăcați în costume tradiționale chinezești sau japoneze, alții în costume occidentale, și cu toții fluturau stegulețe. Am fost impresionat și m-am gândit că acum vedeam scena de care nu avusesem parte în port. În vreme ce treceam pe lângă ei, Xi Xia [unul dintre noii săi miniștrii] mi-a arătat, printre steagurile japoneze, xm rând de drapele cu dragonul și. mi-a spus că oamenii care le fluturau erau cu toții stegari mancixirieni care mă așteptau acolo de douăzeci de ani.

Auzind aceste cuvinte mi-au dat lacrimile și am fost mai convins ca niciodată că viitorul îmi era plin de

promisiuni.

Pu Yi a spus că era „prea preocupat de propriile mele griji și speranțe” pentru a observa „primirea rece pe care cetățenii orașului Changehun, reduși la tăcere din cauza terorii și a urii, mi-o făceau”.

Noul șef de stat și suita lui au fost conduși către o vilă decorată în grabă, care a servit, timp de o lună, drept cartier general al lui Pu Yi. Mai târziu i s-a oferit o reședință construită de ruși, cu un aspect de-a dreptul hidos, în care fusese înainte Administrația Sării. Aici, în această vastă clădire de cărămidă, cu acoperișuri ascuțite, în interiorul unui perimetru înconjurat de ziduri înalte, era locul unde avea să trăiască în următorii paisprezece ani, refuzând să se mute într-un „palat” nou, mai mare, care a fost construit special pentru el.

Changehun, atunci și acum, este el însuși un oraș industrial foarte unt. Woodhead, care l-a vizitat pentru prima oară în octombrie-noiembrie 1932, ca trimis al ziarului *Shanghai Evening Post and Mercury*, l-a descris drept un „loc deprimant, de fapt un nod de cale ferată” – aflat la întretăierea capătului de nord al liniei ferate sud-manduriene japoneze cu capătul de sud al liniei răsăritene sovietice și capătul vestic al liniei **manciuriene** controlate de localnici. Woodhead a scris că era un oraș oarecare, singura zonă mai atractivă fiind cea a concesiunii japoneze, „cu străzi largi, un parc frumos și clădiri impunătoare”. Partea chineză a orașului făcea „un trist contrast” și străzile deveneau acolo un fel de mlaștină ori de câte ori ploua, ceea ce se întâmpla destul de des. Avea un teren de golf, dar vremea era atât de proastă încât nu putea fi folosit decât șapte luni pe an. Existau puține mașini, cel mai comun mijloc de transport fiind droșca rusească trasă de cai.

„Părea straniu că tocmai Changehun fusese ales drept capitală în locul Mukdenului”, a scris Woodhead. Un

motiv probabil era că „Mukdenul se număra printre cele trei capitale provinciale din **Manciuria** și, dacă el ar fi fost ales, celelalte două s-ar fi simțit ofensate”. Un alt motiv era că Mukden fusese fieful lui Zhang Zuolin și al fiului său, Tânărul Mareșal, iar Pu Yi n-ar fi vrut să stea în niciun loc pe care ei îl ocupaseră înainte. „Bănuiesc totuși”, a adăugat Woodhead, „că unul dintre motive... era că în Changehun populația părea să fie mai puțin ostilă”.

În ciuda prieteniei sale personale cu Pu Yi, el a notat că „în afara cercurilor oficiale, n-am întâlnit nici unchiinez care să fie entuziast referitor la noul regim”. Harbin, mai ales, cu bandele lui de ruși albi și gangsteri chinezi, ce acționau la ordinele lui Vespa, era „un oraș unde domnea anahia - nici măcar strada lui principală nu era sigură după căderea întunericului”. Woodhead a fost șocat de faptul că era nevoie de patru ruși albi înarmați pentru a păzi Clubul Harbin zi și noapte. Noua **Manciurie**, scria el, era „foarte departe de a fi paradisul pe care japonezii îl promisese”.

Prima acțiune oficială a lui Pu Yi, a doua zi după sosirea lui la Changehun, a fost depunerea jurământului, care s-a petrecut în sala de recepție a reședinței sale temporare. Purta ceea ce el a descris drept „haine de seară occidentale” - frac și cravată albă, plus ochelarii lui favoriți gen Harold Lloyd. La ceremonie au participat fideli curții sale, acei demnitari **manciurieni** a căror loialitate personală față de dinastia Qing îi făcuse aliați sinceri ai japonezilor, și o duzină de ofițeri de rang superior japonezi, printre care se afla și Itagaki. **Pu Yi** a primit sigiliul șefului de stat, înfășurat în mătase galbenă. O fotografie din acea zi îl arată solemn și bosumflat, privind fix spre obiectiv și părând el însuși ciudat de japonez.

Nu există fotografii ale lui **Pu Yi** alături de „Prima Doamnă”. Elizabeth și-a arătat dezaprobarea refuzând să

participe la vreun eveniment oficial după sosirea ei în Changehun, xm loc pe care îl detesta mai visceral decât oricare din membrii exirții lui Pu Yi. În orice caz, consilierii japonezi din jurul lui nu erau deloc dornici să o vadă jucând rolul de Primă Doamnă: îl cunoșteau foarte bine sentimentele anti-japoneze și știau că se droga tot mai mult cu opium. Ei au ținut-o departe de presa locală și de ziariștii străini, cărora pur și simplu li s-a spus că frumoasa și timidă soție a lui Pu Yi vrea să rămână în umbră și să-și petreacă tot timpul cu trebu Șărcasei și cu opere de caritate anonime.

Realitatea era oarecum diferită: plictisită de moarte, Elizabeth își petrecea diminețile fumând țigară de la țigară, citind revistele decinema sau de modă pe care servitoarele i le puteau găsi (serviciile poștale între China și Manchu guo n-au funcționat ani de zile) și sporovăind cu acei servitori în care știa că putea avea încredere. Dar majoritatea personalului de serviciu pus la dispoziția curții era nou și Elizabeth presupunea că med toți se aflau în solda japonezilor. Ea a căpătat niște obiceiuri care uneori îl făceau pe Pu Yi să se întrebe dacă n-ar trebui s-o interneze în vreo clinică discretă, unde nu l-ar mai fi putut face de râs. Stătea în pat mai tot timpul, fumând, petrechdu-și ziua într-o ceață de opium și evitându-și pe dt posibil soțul. Certurile lor din Tânjin fuseseră jenante pentru cei care asistaseră la ele. Acum ea nu se mai deranja să-l contrazică în niciun fel pe Pu Yi – deși uneori își bătea joc de el față de servitorii de încredere, atunci când nu era prezent. Își puneă niște ochelari întunecați – pe care el prinsese obiceiul să-i poarte tot timpul – și îi imita mersul smudt, oarecum afectat, gesturile, felul în care obișnuia să-și treacă degetele prin păr. Nu exista niciun fel de afecțiune într-un asemenea comportament: Elizabeth știa foarte bine că ochelarii negri – cel puțin în Tânjin – reprezentau însemnul miciei comunități de homosexuali. Pu

Yi trebuie să fi știut și el acest lucru, deși supraviețuitorii curții sale spun că de fapt chiar avea probleme cu vederea și îl durea capul din cauza luminii solare.

El își făcea griji cu privire la neputința lui Elizabeth de a se adapta vieții din Changehun, dar încă nu-și dăduse seama de penibilul propriei sale situații: „Nu gândeam limpede”, a scris el mai târziu. „Îmi spuneam: dacă mă înțeleg cu japonezii, s-ar putea ca până la urmă ei să-mi recupereze titlul imperial. Luând partea bună a lucrurilor, funcția de șef de stat nu părea neapărat o umilire, ci un pas către recăștigarea tronului”.

Unui reporter al ziarului *Corriere della Sera* Pu Yi i s-a părut o figură derutantă. „N-am putut să-i iau un interviu acestui prinț palid, obosit, căruia nu-i place să vorbească, fiind mereu adâncit în meditațiile lui și regretând probabil că nu duce o viață de simplu cetățean, cu înclinații spre studiu”, a spus el. „Nu îți puteai da seama ce se petrece în spatele acestui chip de nepătruns. Avea o privire fixă în spatele ochelarilor cu ramă neagră. Când ni s-a făcut cunoștință, el a înclinat din cap amical. Însă zâmbetul lui n-a durat decât o secundă. N-am putut face altceva decât să așteptăm cuvântul maestrului de ceremonii, care să ne dea permisiunea să ne despărțim cu o plecăciune. Un colonel japonez, ghidul nostru, ne-a arătat arcurile de triumf, decorațiile cu lumină electrică și nenumăratele steaguri. Însă toate astea, spun negustorii, «sunt fabricate în Ōsaka»”.

Aveau dreptate; în revista ei din aprilie 1932, filiala Ligii Națiunilor, cu sediul la Beijing, a publicat textul unei telegrame trimise pe 20 februarie 1932, de la societatea cooperativă de import japoneză din Mukden către societatea cooperativă de export din Ōsaka, comandând „trei sute de mii de steaguri ale statului [Manchu guo] care să fie gata în patru zile”.

O lege organică promulgată în martie 1932 i-a

stabilit lui **Pu Yi**, în calitate de șef al statului, puteri oficiale de a declara război și puteri supreme executive, legislative și judiciare, deși semnătura prim-ministrului era necesară în anumite situații. Exista un fel de parlament, desigur nu unul ales, ci o adunare de personalități marcante din întreaga **Manciurie**, ori forțați, ori mituiți, ei înșiși teoretic numiți de „comitete pentru păstrarea păcii și ordinii” locale, o „mișcare independentă” care luase ființă în Manchu guo abia după Incidentul Mukden, de fapt o creație exclusiv japoneză.

Cum avea să afle și **Pu Yi** foarte curând, adevăratul proces al guvernării nu depindea deloc de el; de asta se ocupa „Biroul Afacerilor Generale al Consiliului de Stat” care avea șase departamente - planificare, legislație, probleme de personal, finanțe, statistică și informații - toate compuse și conduse de funcționari japonezi. „Acesta este adevăratul dirigitor al politicii și controlor al tuturor activităților guvernamentale [din Manchu guo]”, scria un reporter al ziarului londonez *Times* într-o relatare din Changehun, datată decembrie 1932. „El numește și demite oficiali și se ocupă de buget”. Ziarul *Times* a citat un ofițer japonez spunând că „acesta e cadrul de oțel care ține la un loc întregul regim”.

Conform Departamentului Informațiilor condus de japonezi, din cadrul Biroului Afacerilor Generale din Manchu guo, noul stat „a fost fondat pe 1 martie 1932 de cele treizeci de milioane de locuitori din Manchu guo... care prin eforturile lor și neprecupețita cooperare a țării vecine și prietene, Japonia, au depășit în cele din urmă toate obstacolele interne și externe, eliberându-se de regimul militarist, de pe urma căruia suferiseră ani de-a rândul”. Fondatorii lui erau motivați de „o ambiție sublimă de a crea un stat dedicat «unei conduceri binevoitoare» „Apariția ltri glorioasă, sub privirile întregii lumi, a constituit un eveniment epocal, cu consecințe de mare

importantă în istoria lumii, marcând nașterea unei noi ere în guvernare, relații rasiale și alte probleme de interes general. Niciodată în cronicile rasei umane”, continua tot mai isteric articolul „în s-a născut vreun stat cu asemenea idealuri înalte și niciodată vreun stat nu a realizat atât de multe lucruri într-un timp atât de scurt precum Manchu guo”.

Comisia Lytton n-a sosit în Manchu guo decât pe 20 aprilie. După Japonia, membrii ei au petrecut șase săptămâni în China. Lui Wellington Koo, fostul și viitorul ministru de Externe al Chinei, care era consultantul chinez al comisiei, japonezii i-au refuzat accesul în Manchu guo, pe cale terestră, odată cu restul Comisiei Lytton. El i s-a alăturat mai târziu venind cu avionul până în Mukden.

Japonezii s-au pregătit cu exces de zel pentru primirea Comisiei Lytton în Manchu guo, căutând să mascheze pe dt posibil realitatea. Un membru din grupul secret al celor „unsprezece oameni de încredere”, colonelul Hisao Watari, reprezenta *avangarda japonezilor*. Fost atașat la Ambasada Japoneză din Washington și cunoscut anglofil, Watari era omul ideal care să trateze cu lordul Lytton, el însuși fiul unui vicerege al Indiei și nepot al istoricului Bulwer-Lytton.

Cu o lună înainte de sosirea comisiei, specialiștii locali japonezi au alcătuit petiții pe care le-au înmâna t către o mie de asociații și grupuri de afaceri **manciuriene**, cărora li s-a cerut să le semneze și să le prezinte Comisiei Lytton. Ei știau că un eventual refuz însemna ca asupra lor să se abată teribila furie a japonezilor – un risc pe care unii dintre ei erau pregătiți să și-l asume.

Cei cărora li s-a cerut să apară în fața Comisiei Lytton au fost cu grijă instruiți cum să se comporte și ce să spună. Petițiile înaintate comisiei Ligii Națiunilor erau toate, în mod ciudat, redactate în același stil și spuneau același lucru: Manchu guo apăruse ca rezultat al dorinței

populare; „proasta administrație militară din trecut” fusese unul din motivele principale ale acestei mișcări pentru independență, iar noul regim va avea un „viitor glorios”. Niciuna dintre petițiile trimise nu conținea vreo vorbă despre rolul major al Japoniei în înființarea și administrarea statului Manchu guo. Colonelul Watari le dăduse instrucțiuni atente tuturor celor ce ar fi putut intra în legătură cu Comisia Lytton, din care făceau parte un fost guvernator colonial german, dr Heinrich Schnee, un diplomat italian, contele Aldrovani, un ofițer din armata americană, general-maior Frank Ross McCoy, și generalul francez Henri Claudel. Orice solicitare mai ciudată din partea lor trebuia să fie refuzată „din motive de securitate”.

Nici lordul Lytton, nici colegii lui nu s-au lăsat înșelați de asemenea tactici, pe care le anticipaseră. Amețiți de propaganda japonezilor, tind a sosit vremea să se întâlnească cu Pu Yi, ei au știut aproape cu certitudine că nu vor afla de la el nimic care să contrazică linia oficială japoneză. Întâlnirea n-a durat de fapt decât un sfert de oră.

Ei n-au pus decât două întrebări, și-a amintit mai târziu Pu Yi. „Cum am ajuns în «nord-est și cum fusese înființat noul stat din Manciuria”.

Să fi îndrăznit să-l rog pe lordul Lytton să mă salveze și să mă ia cu el la Londra? Mi-am amintit de vorbele dascălului meu, cum că porțile Londrei îmi vor fi totdeauna deschise. El ar fi de acord sau nu? Dar de îndată ce ideea mi-a trecut prin minte, am și alungat-o. Așezați lângă mine, se aflau Itagaki și șeful Statului Major al armatei Kwangtung.

M-am uitat la chipul alb-albăstrui al lui Itagaki și m-am simțit obligat să repet ceea ce el îmi „amintise” să spun comisiei, și anume că „masele populare mă imploraseră să vin, că șederea mea aici era absolut *voluntară* și liberă”.

Membrii comisiei au zâmbit cu toții și au aprobat din

cap. N-au mai vrut să afle altceva. Mai târziu am făcut o fotografie, am băut șampanie și am toastat fiecare în sănătatea celuilalt.

După ce totul s-a terminat, Itagaki l-a felicitat pe Pu Yi. „Comportamentul Excelenței Voastre a fost perfect. Ați vorbit splendid”, i-a spus el.

Amleto Vespa, agentul dublu italian, a fost martor din interior al pregătirilor japoneze pentru primirea comisiei. „Cu o lună înainte de sosirea lor”, a scris el, „toți cei suspectați că ar fi dorit să-i spună lordului Lytton adevărul au fost arestați și ținuti în închisoare până după plecarea lui”. Toate comitetele de primire locale au fost obligate să-și învețe pe dinafară discursurile scrise de japonezi, cu avertismentul că cei care aveau să devieze chiar și cu un singur cuvânt de la textele pregătite erau pasibili „de pedeapsa cu moartea”, după plecarea comisiei.

Deoarece oficialii japonezi știau că membrii Comisiei Lytton și-ar putea exprima dorința de a vizita închisori și spitale, 1 361 de deținuți chinezi, coreeni și ruși „care nu erau demni de încredere”, precum și nouă japonezi suspectați c-ar dori să încerce să ia legătura cu Comisia Lytton au fost mutați într-o închisoare izolată. Toți deținuții care știau engleza sau franceza au fost și ei trimiși acolo. S-a trecut la „igienizarea” orașelor: cerșetorii au fost adunați de pe străzi, saloanele pentru opium au devenit „cluburi sociale” sau „centre culturale” și, pe întreg itinerariul comisiei, s-a ordonat să se arboreze steaguri ale statului Manchu guo și fotografii ale lui Pu Yi. Poliția militară japoneză a făcut rost de bani frtimoși vânzând astfel de articole către autoritățile locale...

Hotelul „Moderne” din Harbin, unde au locuit membrii comisiei (fiul proprietarului avea să fie răpit și ucis doi ani mai târziu), a fost, așa cum scria Vespa... pus sub stare de asediu. Camerele aflate lângă acelea ce urmau să fie ocupate de membrii comisiei au fost atribuite

unor agenți japonezi sau ruși din poliția politică a statului, care se dădeau drept oaspeți obișnuiți ai hotelului. Trei polițiști au fost plasați ca recepționeri, iar alții ca băieți de serviciu, chelneri etc. Trei japoneze aflate în slujba poliției făceau pe cameristele. Zeci de agenți au fost postați în sufragerie, în sala de lectură, la recepție și de jur-împrejurul hotelului... în toate magazinele, restaurantele și teatrele unde s-ar fi putut duce membrii comisiei, japonezii au pus spioni ai poliției...

În ciuda acestui exces de zel, au existat cetățeni locali destul de curajoși pentru a-și face cunoscute părerile, în afara „canalelor oficiale”. În raportul său, scris mai târziu în Spitalul German din Beijing, unde fusese internat, lordul Lytton a descris cu amărăciune măsurile de securitate ale japonezilor, luate, chipurile, „de frica bandiților”:

Măsurile polițienești aveau ca scop să țină martorii deoparte... Am avut destule motive să credem că delegații diverselor asociații și comitete care ne-au lăsat declarații obținuseră înainte aprobarea japonezilor. De fapt, în multe cazuri, oamenii ne-au informat ulterior că declarațiile fuseseră scrise (sau în mod substanțial revizuite) de către japonezi și că nu era cazul să le considerăm o expresie a adevăratelor lor sentimente.

Multor chinezi le era evident teamă să discute cu membrii comisiei. Convorbirile au fost, prin urmare, foarte dificil de aranjat, în manea taină, și unii ne-au informat că era prea periculos pentru ei să ia legătura cu noi, chiar și în acest mod. În ciuda tuturor obstacolelor, am izbutit să aranjăm întrevederi private cu oameni de afaceri, bancheri, profesori, doctori, polițiști, comercianți etc.

Din toate cazurile de genul acesta și din cele o mie de scrisori aduse pe furiș la cunoștința comisiei, Lytton a dedus „ostilitatea profundă” a tuturor straturilor societății față de „ocupația” japoneză. Laitmotivul lor era: „Nu vrem

să devenim asemeni coreenilor”.

Raportul a relevat, pe bună dreptate, controlul tentacular exercitat asupra statului Manchu guo de către oficialii și „consilierii” japonezi. „Mișcarea de independență”, adăuga raportul, „a fost posibilă numai datorită prezenței trupelor japoneze”. Pu Yi abia dacă era menționat. Concluzia comisiei, cerând măsuri în vederea retragerii trupelor japoneze și o formă oarecare de „internaționalizare” a Manciei, a fost o veritabilă anatemă, atât pentru China, cât și pentru Japonia.

O copie a raportului, care trebuia să fie dat publicității la Geneva pe 25 septembrie 1932, a fost vândută unui agent japonez în Beijing de unul dintre secretarii lordului Lytton, și rezumate din el au apărut în Tokio pe 1 septembrie. Nu mai e nevoie să spunem că guvernul japonez și presa l-au atacat cu violență: deoarece nu avea nicio intenție de a-și retrage trupele sau administratorii din Manciuria, era clar că, mai devreme sau mai târziu, Japonia trebuia să părăsească Liga Națiunilor, ceea ce a făcut într-adevăr șapte luni mai târziu, în aprilie 1933.

Guvernul lui Pu Yi a dat publicității un protest violent cu privire la „afirmațiile calomniatoare” ale raportului, iar *Vocea Poporului din Manchu guo*, o publicație guvernamentală, a scris că „toți locuitorii din Manchu guo sunt profund indignați”. Raportul Lytton, afirma ziarul, „nu izbutise să găsească vreo modalitate de a stabili adevărata situație a poporului, luând drept bune aproximativ o mie de scrisori iresponsabile, de origine dubioasă”. În schimb, ziarul a publicat ceea ce susținea că erau 103 005 semnături de la 1 314 organizații, inclusiv 3 300 de scrisori către departamente ale guvernului, care ridicau în slăvi noua administrație a statului.

Dar dovada cea mai incriminantă nu se afla în raportul Comisiei Lytton și nici măcar în relatarea lui

Amleto Vespa despre ceea ce s-a întâmplat înainte și în timpul vizitei comisiei în **Manciuria**. Aceasta avea să apară în memoriile detaliate, nepublicate, ale lui Wellington Koo, care există doar pe microfilme, făcând parte din seria intitulată „Istoria orală a ziarului *New York Times*”. Koo – ca și restul comisiei – și-a dat seama repede de măsurile de securitate excesive care îi izolau de populație. Dot chinezi care au încercat să-l abordeze într-un restaurant au fost imediat arestați și târați afară de polițiști japonezi, care se aflau acolo „din întâmplare”. Trei oameni, un chinez, tin rus și un coreean, au fost imediat plasați în fața camerei lui și l-au urmărit pretutindeni.

„Unul dintre servitorii mei fusese cândva membru al poliției din Beijing”, și-a amintit Koo. „El mi-a spus că un reprezentant al casei imperiale din Changehun dorea să mă vadă, având un mesaj confidențial pentru mine. Această persoană, pentru a mă putea contacta, urma să se dea drept negustor de antichități”.

Deoarece avea încredere în fostul polițist, Koo s-a întâlnit cu acel „negustor”. „Am ieșit în holul hotelului și ne-am oprit într-un colț. El mi-a spus că fusese trimis de împărăteasă, care dorea s-o ajut să evadeze din Changehun. Mi-a relatat că viața era îngrozitoare pentru ea acolo, fiind înconjurată, în propria-i casă, de servitoare japoneze care îi urmăreau fiecare mișcare.

Ea știa că împăratul nu putea scăpa, dar dacă era posibil ca ea să fugă, îl putea ajuta ulterior și pe el să evadeze”.

Koo a fost „impresionat” de povestea ei, dar „nu putea face nimic concret ca s-o ajute”. Japonezii n-au știut niciodată despre misiunea servitorului ei de încredere. Dar Pu Yi a aflat? „Nu atunci, ci mai târziu”, a declarat Li Wenda, cel care l-a ajutat să-și scrie memoriile. „Mi-a povestit despre acest lucru, mulți ani după aceea, în Beijing”.

Pentru împărăteasă, refuzul lui Koo de a o ajuta, afirmă fratele ei Rong Qi, a fost „lovitura finală”. Curând după aceea, ea a devenit total și fatal dependentă de opium.

Capitolul 18

La cinci luni după ce Comisia Lytton a părăsit Manchu guo, **Pu Yi** a acordat primul său interviu unui ziarist străin – deloc surprinzător, vechiului său prieten Woodhead, acum editor al publicației *Shanghai Evening Post and Mercury*. Indiferent care erau atunci gândurile lui intime, cu siguranță că a afișat o atitudine extrem de încrezătoare.

Woodhead i-a amintit lui **Pu Yi** de ultima oară când se întâlniseră, în 1931, cu o zi înainte ca el să plece din Tâanjin, pentru a-și prelua noul post, mai avantajos, din Shanghai. **Pu Yi** îl invitasese la ceai și discutaseră amândoi ore întregi. **Pu Yi**, a scris Woodhead după aceea, părea că „nu voia să mă lase să plec”. La despărțire, Woodhead îi spusese lui **Pu Yi** că spera ca, data viitoare când aveau să se întâlnească, cadrul să fie dintre cele „mai oficiale”. Era o aluzie străvezie la faptul că Woodhead știa că Pu Yi avea să riște și să plece în **Manciuria** și că el, la fel ca Johnston și alți membri proeminenți ai comunității britanice din Tâanjin, anticipau și aprobau acest lucru. Acum Woodhead a spus că speranțele lui din 1931 par să se fi materializat. **Pu Yi** a zâmbit.

Motivele pentru care se hotărâse să „îndeplinească dorința poporului” și să devină șef de stat, a spus el, au fost că, în trecut, „bunăstarea poporului nu fusese luată în seamă, relațiile Chinei cu toate puterile străine se înrăutățiseră, iar năzuința spre egalitate între rasele Chinei fusese încălcată”.

Era fericit? l-a întrebat Woodhead.

Da, desigur, a răspuns **Pu Yi**.

Avea mult de lucru?

Nu la fel de mult ca la început, a zis Pu Yi, „însă dedic o mare parte din zi afacerilor de stat”.

Era liber? Se zvonise că nu plecase din lianjin de bunăvoie, că fusese răpit.

„Răpit! Răpit! Nu! Nu!” Pu Yi „se disocia cu hotărâre” de astfel de afirmații. Când a plecat din lianjin, el a lăsat o scrisoare consulului general al Japoniei de acolo, cerându-i „să aibă grijă de împărăteasă” până ce ea va putea călători în siguranță către el. Ea făcuse acest lucru, sosind cu un vapor de pasageri, după cum fusese stabilit.

„Nici. O clipă”, a scris Woodhead, „n-a fost [Pu Yi] supus vreunei constrângeri și nici nu s-au aplicat măsuri coercitive”. Pu Yi a privit în jurul camerei. Era vreun japonez prezent? Woodhead a spus că nu vedea niciunul, într-adevăr. „Puteam eu oare să cred”, a scris Woodhead, „că el era de fapt prizonier, în astfel de condiții?”

Pu Yi i-a declarat lui Woodhead că intenționa să guverneze Manchu guo „în spiritul confucianist”. N-aveau să existe niciun fel de partide politice. (În curând, totuși, avea să fie înființată o „Asociație a Concordiei” care a devenit de fapt singurul partid autorizat în **Manciuria**.) Pu Yi i-a pus lui Woodhead „întrebări nostalgice” despre prietenii comuni din lianjin. „Printre ultimele lui remard”, a scris Woodhead, „a fost că probabil reușisem să mă conving de-acum că se simțea foarte bine în noua lui poziție”.

Și poate că așa stăteau lucrurile: în ciuda unor îndoieli ocazionale, Pu Yi încă mai credea că japonezii urmau să-l ajute să-și recapete tronul imperial în Orașul Interzis. Politica oficială japoneză cu privire la **Manciuria** era bazată pe „teama temperată de bunăvoință”, și deocamdată ei nu prea arătaseră altceva decât bunăvoință, cel puțin față de Pu Yi. De asemenea, în vreme ce devenea dar că japonezii luau toate deciziile din guvern, Pu Yi încă

mai a\ ea de îndeplinit destule îndatoriri birocratice care îl țineau ocupat, după cum i-a relatat lui Woodhead: să-și pună sigiliul pe numiri aprobate de japonezi, să-i întâlnească pe miniștrii și funcționarii de frunte, să primească rapoarte de la minusculele „ambasade” din Tokio. În septembrie, Japonia recunoscuse în mod oficial Manchu guo ca stat independent. (Costa Rica, San Salvador, Birmania ocupată de japonezi, Thailanda, guvernul „liber” aflat în exil al naționalistului indian Subhas Chandra Bose, Italia, Germania și Vaticanul aveau să-i urmeze exemplul.)

Câțiva dintre consilierii cei mai optimiști și mai naivi ai lui Pu Yi credeau că recunoașterea din partea Japoniei indica și faptul că în curând aceasta avea să se dea deoparte și să îl ofere guvernului din Manchu guo mai multă libertate. De fapt, Pu Yi primise prima lovitură majoră: eroicul general Ma, ale cărui gherile încurcaseră atât de mult socotelile armatei japoneze Kwangtung, se „raliasse”, în mod surprinzător, statului Manchu guo, după negocieri îndelungi cu colonelul Doihara. Ma acceptase chiar portofoliul de ministru al Apărării și o primă de 15 milioane lire sterline. Dar totul nu fusese decât o păcăleală. Șase luni mai târziu, Ma și-a luat tălpășița, tredrid granița, cu banii, cu trupe și cu mari cantități de arme, în Uniunea Sovietică. Generalul Ma avea să folosească Siberia ca o bază sigură de unde să hărțuiască armata statului Manchu guo și pe japonezi, timp de mulți ani de-atunci încolo.

Japonezii de-acum își acceleraseră ofensiva asupra Chinei de nord, ocupând provincia Jehol și Mongolia. Și de fiecare dată arid obțineau o victorie majoră, Pu Yi își făcea datoria și le trimitea felicitările sale. Pentru a-l menține pe Pu Yi docil și plin de speranță, japonezii scăpau mereu de o aluzie cum că, în curând, el avea să fie recunoscut ca împărat în Manchu guo. În octombrie 1933, zvonurile au

devenit oficiale: **Pu Yi** urma să fie proclamat împărat pe 1 martie 1934. „Nu mai puteam de bucurie”, a scris **Pu Yi**. Decizia japonezilor n-a venit ca o totală *surpriză*. Tot timpul colonelul Doihara îi spusese să aibă răbdare. Împăratul Hirohito, cu prudența lui obișnuită, dorise să testeze docilitatea și loialitatea lui **Pu Yi**, iar el trecuse testul. Decizia dovedea încrederea împăratului japonez: și lega încă și mai mult Manchu guo de Japonia. Legăturile dintre împărați aveau să fie greu de înlăturat, mai ales de când linia oficială japoneză, care era acum răspândită în **Manciuria** și repetată *ad nauseam* lui Pu Yi de către Doihara, Itagaki și alți consilieri japonezi pe care îi avea în preajmă, era că „împăratul este părintele tău și el este reprezentat în Manchu guo prin armata Kwangtung care trebuie ascultată ca un tată”.

Pu **Yi**, cel puțin la început, vedea lucrurile cu totul altfel. El credea în mod sincer că proclamarea lui era un pas important către recăpătarea tronului Chinei, și imediat și-a făcut rost de hainele imperiale brodate cu dragorii, purtate ultima oară de către împăratul-prizonier Guang Xu, care i-au fost aduse în secret de la Beijing, unde fuseseră păstrate de către rude. Japonezii însă au intervenit imediat. El avea să fie înscăunat ca împărat al Manchu guo-ului, nu ca marele împărat Qing. Nu îi trebuiau deci asemenea haine, **d** va purta uniforma de Comandant-șef al forțelor armate Manchu guo, un costum gen Gilbert & Sullivan, cu motiv de orhidee, brodat cu aur pe fiecare mânecă, și o pălărie cu pene, ca de operetă.

Premierul Zheng Xiaoxu a tot încercat să-i determine pe japonezi să se răzgândească, izbutind să negodeze în cele din urmă un compromis: o ceremonie „religioasă” urma să aibă loc dis-de-dimineată – și Pu **Yi** va purta acolo hainele imperiale cu însemnele dragonului, dar nu cele aparținând fostului împărat-prizonier. Ritualurile celei de-a doua ceremonii de încoronare urmau să aibă loc după-

amiază, cu Pu Yi în uniformă militară.

Woodhead a călătorit din nou la Changehtm, însă de data asta a fost ținut la distanță. I s-a acordat un interviu mai oficial (Pu Yi a insistat să vorbească prin intermediul unui interpret, deși în 1932 vorbise mai tot timpul în englezește). Pu Yi intenționa să înregistreze, prin intermediul lui Woodhead, un mesaj către poporul britanic, dar acest lucru nu s-a mai realizat. Lui Woodhead, ca și celorlalți ziariști, nu li s-a permis să participe nici la ceremonia religioasă din zori, care s-a desfășurat la un „Altar al Cerului”, construit special pentru ocazie, unde s-au adus sacrificii simbolice către ceruri – jad, mătase, grâu, vin, lână și un bou – și nici la ceremonia militară de după-amiază. Conform agenției Reuters, șaptezeci la sută din cei cărora li s-a permis să participe erau japonezi și toate permisele au fost emise de la cartierul general al armatei japoneze.

Mulți oameni de afaceri japonezi din Mukden speraseră că, o dată proclamat împărat, Pu Yi avea să se reîntoarcă în Mukden, capitala tradițională a Manciei. Dar un ziar japonez, *Nippon Dempo*, a declarat că păstrarea noii capitale la Changehun făcea parte din „politica fundamentală de stat” a Japoniei.

În timpul ceremoniilor încoronării și cu ocazia vizitei tânărului frate al împăratului Hirohito, prințul Chichibu, sosit pentru a-și prezenta felicitările și a-l decora pe Pu Yi cu Marele Cordon al Ordinului Crizantemei, Elizabeth a fost, după cum a observat toată lumea, absentă. Spionii japonezi din interiorul Palatului Taxei pe Sare, acum rebotezat Palatul împăratului (nu putea fi denumit „Imperial”, pentru că acesta era privilegiul lui Hirohito), au spus că Pu Yi se gândea în mod serios s-o trimită sub escortă la Dalian și s-o țină acolo sub pază: ea devenea tot mai jenantă pentru el, nu doar din cauza sentimentelor ei antijaponeze, ci din cauza agravării obiceiului de a fuma

opium – și a imprevizibilității crescânde. Dar ea și-a făcut datoria și l-a însoțit pe Pu Yi atunci când tatăl lui, prințul Zhun, a sosit cu trenul de la Beijing, în vizită. A fost singura ocazie când ea a acceptat să se comporte în public ca o Primă Doamnă, și a făcut acest lucru doar din cauză că niciun japonez nu era de față.

Pu Yi era nerăbdător să facă pe grozavul. Oficiali ai palatului și țin detașament aparținând propriei sale „Gărzi Imperiale” au fost prezente pentru a-l întâmpina pe prințul Zhun la gară – era genul de primire rezervată numai șefilor de stat. Cuplul regal l-a așteptat la intrarea în Palatul Taxei pe Sare. Pu Yi purta uniforma lui de Comandant-șef, cu decorații japoneze, chinezești și manciuriene, primite pe vremea când era împărat în Orașul Interzis. Elizabeth purta o rochie tradițională chinezească și a îngenucheat în fața prințului Zhun ca o noră model. Pu Yi a oferit în acea seară un banchet uriaș în onoarea tatălui său, iar în curte a cântat o fanfară.

Fratele vitreg al lui Pu Yi, Pu Ren, care avea șaisprezece ani la vremea aceea, sosit cu prințul Zhun în Changehun, își amintește foarte bine vizita. Au fost destule discuții sincere, ca de la tată la fiu, unele dintre ele aprinse. „Pu Yi era foarte politicos, dar nu respecta prea mult opiniile tatălui său”, a declarat Pu Ren. Pu Yi „își dorea foarte mult ca întreaga familie să stea în Changehun. Voia ca eu să fiu educat în Japonia, dar tata s-a opus ferm ideii, așa că m-am reîntors la Beijing”. Pu Yi „era încă bine dispus”, și-a amintit Pu Ren. „Nu renunțase în întregime la visul că japonezii îl vor repune pe tronul Chinei”. Prințul Zhun, în ciuda scăderilor sale, știa că nu se va întâmpla așa.

În ziua următoare, ambasadorul japonez i-a amintit lui Pu Yi că gara Changehtn era o zonă militară sub control japonez și că doar soldați japonezi puteau defila acolo. Cu o politețe crispată, el a insistat că nu se va mai

permite ca incidentul să se repete.

În ciuda unor astfel de înțepături și a faptului că nu i se permitea să părăsească perimetrul palatului pentru plimbări neofidale – singura dată când a făcut asta, cu Elizabeth, au fost escortați înapoi în casă și li s-a spus să nu mai iasă niciodată neînsoțiți –, Pu Yi încă era amuzat de fastul atribuțiilor sale. A făcut vizite oficiale în cele trei provincii; și-a prezentat felicitările cartierului general al armatei japoneze cu ocazia zilei de naștere a lui Hirohito; a adus un omagiu de Ziua Eroilor, pentru sufletele soldaților japonezi uciși de „bandiți” în **Manciuria**. Ritualul, în toate cazurile, era japonez.

La fel era și obiceiul, introdus de către japonezi, de a obliga elevii și soldații din Manchu guo să facă o plecăciune în fiecare dimineață, întâi către Tokio, apoi în fața unui portret al „împăratului statului Manchu guo”, îmbrăcat în uniforma lui de Comandant-șef. Lui Pu Yi toate astea i se păreau „amețitoare”. A vizitat o mină de cărbune și a adresat câteva cuvinte unui maestru japonez care, copleșit de emoție, a izbucnit imediat în lacrimi. „Tratamentul de care am avut parte”, a scris el, „chiar că mi s-a urcat la cap”.

Fastul compensa atmosfera sumbră din Palatul Taxei pe Sare. Împărăteasa avea propriul ei apartament la etajul întâi și îl părăsea doar pentru a veni la masă. După o vreme, chiar și mâncarea i se aducea în cameră. Când a sosit timpul ca **Pu Yi** să fie recompensat pentru docilitatea lui – o vizită de stat în Japonia, în aprilie 1935 → ea a rămas în Changehun. **Pu Yi** a fost însoțit de câțiva miniștri „Manchu guo” aleși pe sprânceană și de o suită de japonezi.

Premierul Zheng Xiaoxu a rămas și el acasă. Cu mult înainte ca **Pu Yi** să înceapă să aibă îndoieli serioase cu privire la japonezi, lui Zheng îi venea tot mai greu să aibă de-a face cu ei, străduindu-se în același timp să-și păstreze

un minimum de demnitate. Aproape singurul rămas din anturajul lui **Pu Yi**, el era un om de o integritate considerabilă, de neclintit.

Vizita de stat a lui **Pu Yi** în Japonia a fost immortalizată într-o carte frumos legată, denumită *Călătorie epocală în Nippon*, publicată de Departamentul de Informații al Biroului Afacerilor Generale al Consiliului de Stat Manchu guo și distribuită mai târziu tuturor diplomaților din Tokio, spre amuzamentul general. Pentru a-i pricepe esența, e nevoie să-ți imaginezi o circulară de curte hagiografică, de mărimea unei cărți, scrisă în stilul propagandiștilor coreeni, care îl ridică în slăvi pe Kim Ir Sen. Fiecare schimb de platitudini dintre Pu Yi și respectuoasele lui gazde japoneze a fost notat de parcă ar fi fost inspirat de divinitate.

„Călătoria epocală” a început cu o defilare prin portul Dalian, în aclamațiile bine regizate a vreo 20.000 de cetățeni aduși acolo cu forța, și cu 21 de salve de tun trase de pe nava de război *Hiei Maru*, care urma să-l ducă la Yokohama. Era una dintre cele mai bătrâne nave din marina japoneză. Autorul *Călătoriei epocale*, Kenjiro Hayashide, al doilea secretar al Ambasadei Japoneze din Changehun, care avea să-i servească ca interpret în această călătorie, l-a însoțit pe Pu Yi într-un tur al navei. „Conducătorul a observat detaliile navei cu cel mai profund interes... aghiotantul-șef Chang și alții s-au lovit de mai multe ori cu capul de traverse, pasajele fiind foarte scunde. Îngrijorat de siguranța Maiestății Sale, eu am sugerat: «Maiestatea Voastră, vă rog să aveți grijă să nu vă loviți la cap.» Zâmbind, Maiestatea Sa mi-a răspuns: «Dumneata ești mic de statură și tocmai potrivit pentru a inspecta o navă de război.»”.

Distracția n-a durat mult. Cu puțin după ce au ieșit din port, „marea a devenit agitată. Când am vizitat cabina Maiestății Sale ca să-l întreb de sănătate, Maiestatea Sa

părea că nu se simte prea bine și a zis că avea puțin rău de mare". I-a fost îngrozitor de rău timp de două zile, dar, păstrându-și reputația de poet și caligrafist, a dat la iveală cu vitejie dte un poem pe zi. Iată un citat din primul:

Oceanu-i ca oglinda când călătorul se îmbarcă în lungul voiaj către Tărâmul Soarelui Răsare!

Veșnică e strângerea de mână între Japonia și Manchu guo! Fie ca pacea eternă să dăinuie în Orientul îndepărtat.

Parada celor o sută de avioane japoneze a fost amânată din cauza vremii. S-a desfășurat patru zile mai târziu, tocmai când Pu Yi a sosit în Yokohama, cu o gardă de onoare de cincizeci și când de nave ale marinei japoneze. Prințul Chichibu a urcat la bord. De-acum Pu Yi își revenise dt de dt. *Călătoria epocală* relatează cum „uriașa bucurie a Conducătorului de a-i vedea pe Maiestatele lor împăratul și împărăteasa Japoniei... i-a îndepărtat orice urmă de oboseală a călătoriei". Întrebările privitoare la sănătatea împărătesei **manciuriene** și la absența ei au fost evitate cu tact.

Împăratul însuși a venit la gara din Tokio pentru a-l întâmpina pe Pu **Yi**. Există un reportaj filmat al acelui moment à la Chaplin, când Pu Yi, pe cale să dea mâna cu Hirohito, și-a dat brusc seama că încă mai purta mănușile albe care făceau parte din uniforma lui ridicolă de Comandant-șef al statului Manchu guo. În vreme ce Hirohito aștepta, el încerca cu disperare să-și scoată mănușa de pe mâna dreaptă, care, fiind foarte strâmtă, n-a vrut să iasă decât după îndelungi contorsiuni jenante.

Conform inefabilului cronicar al vizitei de stat a lui Pu **Yi**, până și păunii și-au deschis cozile și au strigat în onoarea lui, și grația cu care Pu **Yi** și-a îndeplinit „importanta lui misiune... m-a mișcat până la lacrimi". Ritualul vizitei de stat - banchete, defilări, recepții, teatru kabuki, ceai cu rudele apropiate ale familiei imperiale,

vizite la muzee, memoriale de război, spitale ale armatei, școli și temple șintoiste – s-a desfășurat cu o regularitate de ceasornic, oficialii japonezi învărtindu-se pe lângă Pu Yi ca niște automate.

Împăratul Hirohito – care a participat la un banchet oficial dat de Pu Yi în palatul în care fusese găzduit, fără a oferi xm alt banchet în schimb (Pu Yi fusese găzduit de guvernul japonez) – a fost uimit de acest june stingad cu alură de dandy, care nu știa nicio vorbă în japoneză. Pentru presa locală, diplomații japonezi din Changehun pregătiseră o scurtă biografie a lui Pu Yi, o broșură intitulată „Respectuoasă trecere în revistă a virtuților Maiestății Sale”. Iubirea pentru literatură, scria acolo, era una din calitățile majore ale lui („foarte rar e văzut fără o carte în mână”). La fel erau și talentele lui de pictor, poet și caligraf. El „făcea baie în mod regulat o dată pe zi”, se trezea devreme, era un mare cunoscător al cailor și îi plăcea să călărească „pentru a-și relaxa trupul imperial”. Sportul tătar al trasului cu arcul de pe cal nu avea secrete pentru el. Consilierii împăratului Hirohito au făcut greșeala să creadă aceste gogomării – și unul dintre darurile făcute împăratului, după încoronarea sa, au fost doi cai pur sânge din grajdurile imperiale ale Japoniei.

S-a presupus bineînțeles că xm astfel de călăreț încercat va dori să-și arate talentele la trecerea în revistă a uriașei gărzi militare constituite în onoarea lui. De fapt, Pu Yi avea o frică patologică față de cai, așa că a refuzat cu încăpățănare să încalece. Oficialii care se ocupau de protocol au muncit toată noaptea pentru a schimba ordinea parăzii. Ambii împărați au apărut în trăsură. Mai mult decât orice, faptul că acest descendent al războinicilor tătari nu era în stare nici să urce în șa l-a făcut pe Hirohito să-l disprețuiască. El era la curent, desigur, cu obiceiurile împărătesei lui Pu Yi de a fuma opium și cu gusturile lui de a ordona și de a fi martor la

aplicarea pedepselor corporale asupra servitorilor de ambele sexe.

Partea oficială a vizitei de stat a lui Pu Yi s-a terminat pe 15 aprilie, dar el a mai rămas încă zece zile ca oaspete privat, vizitând mormintele Meiji, castelul istoric Nijo, Kyōto, Ōsaka, Kobe. Apoi s-a urcat din nou la bordul vasului *Hiei Maru*, în aclamațiile entuziaste ale celor 620 de membri ai echipajului.

Călătoria încă nu se terminase. Pu Yi, învingându-și răul de mare, a plecat cu șalupa să privească pescuitul „tai” în largul coastei Awashima. I s-au oferit câteva exemplare din această uimitoare plătică de mare, care trăiește la mare adâncime, exemplare care au fost păstrate într-un rezervor pentru studiu. „Văzându-le vii, nu-ți mai vine să le mănând”, l-a auzit spunând autorul *Călătoriei epocale*, care apoi a adăugat: „Este bine cunoscut că Maiestatea Sa este miloasă, dar auzind aceste cuvinte, am fost din nou impresionat de virtuțile acestui conducător”.

Declarația lui Pu Yi la întoarcere a fost caricatural de extatică: fusese copleșit de „cordialitatea neîntrecută” a Japoniei „de hotărârea ei de a crea „legături inseparabile”. „Colosala recunoștință a statului Manchu guo” era o garanție a dmentării definitive a „eternei prietenii” dintre cele două țări.

Cuvintele nu erau în întregime goale de conținut. În convorbirile lui cu împăratul și curtea japoneză, Pu Yi nu fusese în stare să le dea glas. Așa cum intenționaseră japonezii, ceremoniile se dovediseră în întregime formale: nu se discutasese nimic despre restaurație sau despre înălțarea în grad, de la șef al statului Manchu guo la Mare împărat Qing. Totuși, el nu renunțase la speranțe. Japonezii nu s-ar fi străduit atât, s-a gândit Pu Yi, dacă nu intenționau să-l folosească în viitor. Și pe deasupra, în 1935, el încă nu era oripilat de dimensiunile controlului japonez asupra **Manciuriei**. În comparație cu restul Chinei,

teritoriul era un bastion al stabilității și ordinii.

Acesta era și punctul de vedere al unei minorități conservatoare de britanici și francezi, care comparau regimul stabil din Manchu guo și creșterea lui economică cu ineficiența coruptă și stagnarea economică din restul Chinei.

Pu Yi avea propriul său consultant în probleme de informare și popularizare în Statele Unite, George Bronson Rea, un fost inginer de căi ferate și expert în probleme chinezești, în 1935 el a publicat *Pledoarie în favoarea statului Manchu guo*, un document scris în stilul înflorit al unui avocat de la începutul secolului, pledând un caz oarecum lipsit de șanse.

„Eu sunt reprezentantul statului Manchu guo în SUA”, a scris el. „Eu sunt avocatul și susținătorul lui. Cred că ceea ce s-a făcut constituie singura cale pe care orientalii puteau merge pentru a scăpa de situația grea și proasta guvernare cu care se obișnuiseră. Protecția Japoniei este singura șansă de fericire”.

George Bronson Rea avea vechi relații în China și susținea că fusese un prieten intim al defunctului dr Sun Yat-sen; el ajunsese la concluziile acestea numai după ce fusese martor al corupției răspândite pe scară largă în China lui Chiang Kai-shek. Japonia fusese condamnată fără a fi audiată cum se cuvine, a susținut el. „Este total prematur să-i punem la îndoială buna credință”.

Însă acest argument n-ar mai fi putut fi folosit multă vreme. Precum era de așteptat, japonezii au început să strângă șurubul aproape imediat după reîntoarcerea lui **Pu Yi** din Japonia.

Văzând că prevestirea i se adevărește, Zheng Xiaoxu a demisionat. Japonezii l-au „sfătuit” pe **Pu Yi** să-l înlocuiască cu Zhang Jinghui, un politician servil și corupt, care se ocupase în trecut de traficul cu droguri.

Apoi a apărut și afacerea Ling Sheng. Ling Sheng

fusesse unul dintre aristocrații **manciurieni** care crezuseră că reîntoarcerea lui **Pu Yi** avea să protejeze **Manciuria** de haosul instaurat în restul Chinei. Fost consilier al lui Zhang Zuolin și, pentru că susținuse înființarea statului Manchu guo, unul dintre „Fondatorii Națiunii”, el fusese numit guvernator al Provinciei Xingan. Într-o zi, în 1936, colonelul Yoshioka, ofițerul japonez care îl cunoscuse pe **Pu Yi** încă din Tâanjin și era nu numai omul de legătură cu japonezii și eminența lui cenușie, dar și atașatul oficial al Japoniei la „Curtea

Imperială Manchu guo”, i-a spus lui Pu Yi că Sheng urma să aibă necazuri pentru că se plânsese, la o conferință a guvernatorilor, de amestecul „intolerabil” al japonezilor în munca lui.

Ce fel de necazuri? a întrebat Pu Yi.

De fapt, a spus Yoshioka, omul era deja arestat.

Acestea erau știri extrem de proaste pentru Pu Yi, căci unul dintre fiii lui Ling Sheng era pe cale să se însoare cu una dintre surorile lui mai mici. Și nu putea fi făcut nimic pentru a se rezolva problema? a întrebat Pu Yi.

Yoshioka i-a spus că era „difcil”.

Pu Yi tocmai se întreba dacă era cazul să aducă incidentul în atenția comandantului armatei japoneze din Manchu guo – adevăratul conducător al țării – când acesta din urmă i-a făcut el-însuși o vizită.

Se ivise un caz nefericit de subversiune, ce putea fi socotit ca trădare, a spus el. „Criminalul a fost o cunoștință a Maiestății Voastre. A plănuțit o rebeliune împotriva Japoniei, în colaborare cu puteri străine”. Din fericire, cazul fusese rezolvat.

Rezolvat? a întrebat Pu Yi. În ce fel?

„Un tribunal militar l-a găsit vinovat pentru crimele lui și l-a condamnat la moarte”.

Ling Sheng și mai mulți dintre subordonații lui fuseseră decapitați cu câteva zile înainte ca Yoshioka să fi

vorbit cu Pu Yi. A fost, a spus comandantul armatei japoneze, „un avertisment necesar și altora”. Pu Yi a priceput mesajul.

La sfatul lui Yoshioka, el a ordonat ca logodna dintre sora lui și fiul lui Ling Sheng să fie anulată imediat.

Interpretul englez al lui Pu Yi a suferit aceeași soartă puțin după aceea. A fost arestat de jandarmii japonezi și, în mod misterios, „executat”, chipurile, tot pentru „complot cu puterile străine”.

Apoi a apărut criza cauzată de căsătoria fratelui mai tânăr al lui Pu Yi.

Se exercitaseră presiuni considerabile asupra lui Pu ție, de-acum mai mult japonez decât chinez, după anii petrecuți în Japonia ca student și cadet, să se însoare cu o tânără niponă. I s-au oferit fotografii, s-au aranjat petreceri discrete în Tokio pentru ca el să poată examina de aproape fetele potrivite. Pu ție a ales-o în cele din urmă pe Hiro Saga, fiica marchizului Saga și verișoară de-a doua cu împăratul Hirohito. Căsătoria a avut loc pe 3 aprilie 1937 în Tokio. Imediat după aceea, Consiliul de Stat din Manchu guo a aprobat o declarație de succesiune care îi făcea pe Pu ție și pe fiul lui moștenitori ai tronului lui Pu Yi, dacă acesta avea să moară fără urmași. De acum, japonezii știau că era foarte puțin probabil ca Pu Yi și împărăteasa lui să aibă vreun copil.

Pe bună dreptate, Pu Yi a văzut toate acestea ca pe un complot împotriva sa și a jurat că nu va mânca niciodată mâncare preparată de cumnata lui japoneză. Ar fi putut să-l otrăvească. După ce fusese atât de naiv în entuziasmul său de după vizita la Tokio, acum vedea spioni japonezi pretutindeni. Avea convingerea că în reședința lui erau plantate microfoane. Li „cel mare”, servitorul său care în 1935 - 1936 a fost promovat la rangul de majordom, n-a crezut așa ceva. Japonezii, mi-a declarat el mie, „n-aveau nevoie să pună microfoane acolo ca să știe

ce se întâmplă”.

La două luni după căsătoria lui Pu ție, câțiva dintre membrii gărzii personale a lui Pu Yi, care număra 200 de oameni, un mic detașament de elită de **manciurieni** cu statut de ofițeri și singura unitate din Manchu guo care nu se afla în subordinea directă a japonezilor, au căzut într-o capcană pregătită cu grijă de aceștia. Un grup care nu era în exercițiul funcțiunii a fost implicat într-un scandal cu civili japonezi care nu stătuseră la rând ca să închirieze bărci pe malul lacului din parcul japonez din Changehun.

Ca de nicăieri, a apărut brusc poliția japoneză însoțită de câini. **Manciurienii** au fost bătuți, dezbrăcați la piele și obligați să danseze în fața polițiștilor care-și băteau joc de ei și care apoi i-au dus la închisoare. Mai târziu ei au fost acuzați de activități „anti-Manchu guo și anti-japoneze”. Cei arestați au fost expulzați. Comandantul gărzii palatului, unul dintre puținii oficiali în care Pu Yi simțea că poate avea încredere, a fost schimbat. Celorlalți membri ai gărzii li s-au luat armele și li s-a permis să poarte doar pistoale mici, de paradă. În tot cursul acestei afaceri, Pu Yi n-avusese nicio putere, nici să-și protejeze oamenii, nici să prevină această serie de umilințe. Oricum, aflase de incident după ce oamenii săi fuseseră arestați.

În cele din urmă, a început să-și dea seama și el de seriozitatea situației în care se afla. Noul său prim-ministru, Zhang Jinghui, un lacheu al japonezilor, venal și servil, i se dădea tot timpul ca model. Nu era decât o dovadă, credea acum Pu Yi, a disprețului japonezilor față de el și față de Manchu guo. Acum înțelegea că drumul său în Japonia fusese o farsă calculată cu sânge rece. Japonezii n-aveau niciun plan pentru Manchu guo, cu excepția unei exploatari pe termen scurt.

Acest tablou era mai fidel decât își dădea seama Pu Yi: în 1935 - 1936, la Tokio, se aflau la apogeu dezbaterile între consilierii împăratului Hirohito cu privire la politica

„loviturii spre sud” sau a „loviturii spre nord”. Printre cei care susțineau politica loviturii spre nord erau oameni precum Ishiwara (eminența cenușie care se aflase în spatele Incidentului Mukden din 1931, ajuns acum general-maior) care credea că Japonia trebuia să transforme Manchu guo într-un stat cu adevărat model – un exemplu pentru restul lumii, mai ales pentru Asia – ca un preambul al cuceririi acelor părți din Siberia, inclusiv Vladivostokul, care fuseseră cândva sub jurisdicție **manciuriană**. Avocații loviturii spre sud credeau că Japonia n-avea nevoie să-și bată capul cu prosperitatea statului Manchu guo. Nu trebuia decât să exploateze resursele lui industriale, dt de brutal și de ieftin posibil, ca parte a unei campanii generale de teroare și intimidare a restului Chinei.

Împăratul Hirohito s-a hotărât în cele din urmă, și generalul Ishiwara s-a trezit că promițatoarea carieră îi este întreruptă, în ciuda serviciilor lui devotate din trecut. Pe 8 iulie 1937, după doi ani de hărțuieli sporadice, între China și Japonia s-a declanșat războiul.

Capitolul 19

La fel ca și Incidentul Mukden, care a adus Manciuria sub control japonez, începutul războiului împotriva Chinei a fost pus la cale cu grijă.

Pe 9 iulie 1937, soldați aparținând armatei japoneze, staționate în concesiunea din Tâanjin, făceau manevre în apropierea Beijingului, lângă podul Marco Polo. Unul dintre soldați s-a dus să urineze și s-a rătăcit. Comandantul companiei sale a crezut că omul fusese capturat de trupele chineze, care erau încartiruite în apropiere. A cerut permisiunea să facă o percheziție în cazarma lor. Când permisiunea i-a fost refuzată, ofițerul superior japonez care se afla la fața locului a ordonat bombardarea unității chineze – și așa a început războiul. Cu o lipsă de imaginație ieșită din comun, japonezii aveau

să boteze evenimentele care au avut loc lângă podul Marco Polo „Incidentul China”.

Cu mult înainte ca bombardamentul să înceapă, soldatul „pierdut” revenise deja la plutonul lui. Întregul scenariu fusese de fapt plănuir cu un an în urmă. Era ultima parte a unui plan general, care începuse cu Incidentul Mukden din 1931 și fusese urmat de ocuparea Jeholului în 1933 și a Mongoliei Interioare în 1935.

Având sub control Manciuria și provinciile Jehol și Mongolia Interioară, japonezii ar fi putut să nu declanșeze un război generalizat dacă n-ar fi intervenit un incident neprevăzut. Nemulțumit de conducerea lui Chiang Kai-shek, pe care îl acuza de faptul că subestimase amenințarea japoneză, preferând să se concentreze asupra războiului său cu comuniștii, Tânărul Mareșal l-a răpit pe fostul său aliat, ținându-l prizonier mai multe săptămâni, în decembrie 1935, până ce acesta a căzut la învoială pentru un acord de pace și o coaliție Guomindang-comuniști împotriva japonezilor. Acest lucru a avut efectul de a grăbi planul de agresiune al Japoniei.

„Incidentul China” a fost începutul unei invazii coordonate a Chinei răsăritene de către japonezi. Beijing a fost cucerit în iulie 1937, iar Shanghai, după lupte crâncene, în august. Înaintând către vest, de-a lungul Fluviului Albastru (Ian-ți), trupe japoneze de elită au asediat Nanjingul. Aici Chiang Kai-shek avea comanda personală a trupelor și înaintarea japonezilor s-a împotmolit.

Într-o epocă în care nu exista televiziunea și răspândirea știrilor era departe de a fi instantanee, a durat ceva timp până ce detaliile evenimentelor din Nanjing să ajungă în Occident. Relatarea cea mai amănunțită a „siluirii Nanjingului” a fost scrisă de un prusac, generalul Albert Ernst von Falkenhausen, care a devenit faimos mai târziu datorită participării sale la unul din comploturile

ofițerilor împotriva lui Hitler. Auden și Isherwood, reia tînd, în volumul *Călătorie spre război*, despre incursiunea lor în China, îl descriu ca arătînd „mai degrabă ca un profesor universitar decât ca un ofițer prusac. Poartă pince-nez, e uscățiv și cărunt”.

Falkenhausen se afla la Nanjing la vremea cînd japonezii au intrat în oraș, pe 10 decembrie 1937. Era atașat militar al Germaniei acreditat pe lângă Chiang Kai-shek, de fapt, unul dintre consilierii lui militari de seamă. Cînd Chiang Kai-shek și-a dat seama că situația din Nanjing era fără speranță și că trupele lui erau prinse în capcană de trupele japoneze care se apropiau din trei direcții, a fugit (pe 7 decembrie 1937). Falkenhausen a rămas. Mărturia lui asupra evenimentelor a fost mai detaliată, mai precisă și mai acuzatoare decât oricare alta, tocmai din cauză că a fost relatarea rece, bazată pe fapte, a unui militar martor al unei serii de atrocități atît de înspăimîntătoare, încît erau „aproape de neconceput pentru niște trupe regulate”.

Comandantul japonez al operațiunilor din Nanjing era generalul Iwane Matsui, un budist fervent, care fusese prieten apropiat al dr Sun Yat-sen, însă urma să aibă prea puțin control asupra evenimentelor care au avut loc după cucerirea orașului. Ordinele sale au fost exemplare. Era nevoie doar de cîteva batalioane japoneze pentru „a ocupa Nanjingul”. „Nicio unitate n-are voie să intre [în Nanjing] în mod dezordonat”, a scris el. Ocupația avea să-i „împresioneze pe chinezi și să-i facă să capete încredere în Japonia”. Trupele trebuiau să se rețină de la orice formă de jaf.

Către sfârșitul bătăliei pentru Nanjing, împăratul Hirohito și-a trimis unchiul, prințul Asaka, un ofițer de carieră, să supervizeze operațiunile de acolo. Ordinele prințului Asaka au fost însă diferite. Soldații trebuiau „să ucidă toți prizonierii”.

Începând cu 15 decembrie 1937, timp de aproape trei luni, trupele japoneze din Nanjing au scăpat de sub control, mai ales diviziile a șasea și a șaisprezecea, ultima sub comanda generalului-locotenent Kesago Nakajima, un fost șef al poliției secrete, temuta *kempei*.

Mulți soldați chinezi s-au descotorosit de uniforme și au fugit în cartierul european din Nanjing. Ofițerii japonezi i-au somat pe europeni să-i predea. Aveau să fie bine tratați, au promis ei. Liderii comunităților americane și europene au început să organizeze transferuri ale prizonierilor. Aceștia au fost imediat luați de japonezi, apoi omorâți cu baionetele, îngropa și de vii sau folosiți ca ținte pentru mitraliere.

Într-o orgie a violurilor care n-a cruțat nici bunici, nici femei gravide sau fetițe, soldații japonezi, încurajați de ofițerii lor, au adunat toate femeile pe care le-au putut găsi. Sute dintre ele au fost legate de paturi și folosite în bordeluri improvizate ale armatei, până ce mureau sau erau ucise.

Depozitele armatei erau umplute cu tot ce se putea fura, lucruri inventariate în detaliu, cu precizie militară. Într-o operațiune finală, coordonată cu grijă, trupele japoneze au dat foc cartierelor pe care le jefuiseră, distrugând o treime din oraș.

La procesul crimelor de război din Asia, care s-a ținut la Tokio în 1946 - 1947, s-a afirmat că 200.000 de chinezi fuseseră uciși în Nanjing și 20.000 de femei violate, în majoritatea cazurilor în mod repetat, între 15 decembrie 1937 și 12 februarie 1938, când ultimul caz de viol (al unei fete de doisprezece ani) a fost înregistrat de neobositul general von Falkenhausen. Totalul pierderilor civile în timpul bătăliei propriu-zise se ridicase la trei sute.

Curând după ce a început siluirea Nanjingului, generalul Matsui a fost mutat la Shanghai. Ca o ironie, el avea să devină țapul ispășitor tocmai pentru evenimentele

pe care le-a deplâns și pe care a încercat să le prevină. Cu puțin înainte de a fi spânzurat drept criminal de război, în 1948, el i-a mărturisit duhovnicului său budist „Am vărsat lacrimi de mânie. Le-am spus [superiorilor mei] că totul fusese pierdut într-o singură clipă din cauza brutalităților soldaților. Și, dacă poți să-ți imaginezi, soldații au râs de mine”.

Spânzurarea lui Matsui a fost una din cele mai mari erori judiciare ale Tribunalului Militar Internațional pentru Orientul îndepărtat. Amintirile din Nanjing erau atât de oribile, încât pentru Matsui însuși condamnarea a venit ca un fel de izbăvire. Pe jumătate senil, bălmăjind în timpul procesului despre prietenia chino-japoneză, el a plătit tributul suprem al unui ofițer japonez față de conducătorul său divin.

Adevărații vinovați au scăpat nepedepsiți: generalul Nakajima s-a pensionat în 1939 și a ajuns bogat după jaful din Nanjing; prințul Asaka n-a fost chemat niciodată să depună mărturie și, precum Nakajima, a murit în patul său. Matsui și-a asumat de fapt vina și pedeapsa pentru tot ce se întâmplase. Lui Beigamini, autorul volumului *Conspirația imperială a Japoniei*, i-a fost aproape imposibil să găsească martori supraviețuitori, care să-i poată vorbi despre atrocitățile din Nanjing. În mod oficial, conform dosarelor armatei japoneze, nu existaseră decât excese minore. Fuseseră pedepsiți doar un ofițer japonez anonim (cine și cum, nu s-a dezvăluit niciodată) și un subofițer, acuzat că „furase papucul unei chinezoaice”. Împăratul Hirohito, după întoarcerea prințului Asaka la Tokio, a jucat golf cu el, l-a lăudat pentru serviciile aduse în Nanjing și nu și-a arătat niciodată dezaprobarea, în niciun fel.

Ani de zile, motivul pentru această siluire organizată a Nanjingului a rămas o enigmă; dacă adevăratul ei scop a fost să sperie China pentru ca aceasta să se predea și să-l înlăture pe Chiang Kai-shek, astfel încât la putere să

ajungă un lider mai cooperant, cu care japonezii să poată negoda ocuparea pașnică a Chinei, planul a avut exact efectul contrar. Rezistența față de japonezi s-a intensificat și, chiar dacă mare parte din teritoriul chinez a rămas sub ocupație japoneză până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, ororile de la Nanjing au îndârjit China „liberă” – în est ca și în sud-est – pentru desfășurarea unor activități anti-japoneze de mai mare amploare și efect.

L-am întrebat pe Pu Ție în ce mod l-au *afectat* pe Pu Yi știrile despre ororile din Nanjing și dacă evenimentele i-au schimbat atitudinea față de japonezi. „Noi n-am auzit despre Nanjing decât mult mai târziu”, a spus el. „La vremea aceea știrile nu păreau așa de alarmante”. Căci de-acum zidurile se închiseseră cu adevărat în jurul jalnicei curți din Manchu guo. Noi reguli fuseseră stabilite, menite să restrângă într-atât scurgerea informațiilor, încât Pu Yi și anturajul lui trăiau ca într-un fel de vacuum. Legile presei aflate în vigoare în Manchu guo (identice cu cele promulgate în alte zone ocupate din China, unde fuseseră instalate regimuri-marionetă similare) interziceau „orice mențiune a victoriilor chinezești”. Un manual oficial cerea tuturor celor care lucrau în presă să promoveze ideea că „soldații japonezi sunt oameni buni și manierați” și că „în Manchu guo se îmbunătățesc permanent condițiile, iar oamenii de acolo sunt foarte fericiți”. Niciun fel de știre proastă sau măcar ușor interpretabilă nu putea fi publicată, nici în Manchu guo, nici în altă zonă controlată de japonezi.

În alte părți ale Chinei ocupate, posturi de radio din San Frandsco, care emiteau în chinezește, precum și alte stații de radio puternice le permiteau chinezilor să țină pasul cu evenimentele. Însă Pu Yi, în interiorul Palatului Taxei pe Sare, nu îndrăznea să asculte astfel de transmisii, căci știa că era spionat și se temea pentru viața lui. Abia către sfârșitul celui de-al doilea război mondial, au

mărturisit nepoții lui, a început el să asculte știri difuzate din America. La vremea aceea trebuia să asculte doar emisiunile în limba chineză transmise din San Francisco, căci uitase mai toată engleza pe care o știuse.

Pu Yi a fost împărat în Manchu guo vreme de mai bine de unsprezece ani. În tot acest timp, el a vizitat Japonia de trei ori (vizitele desfășurate în 1940 și 1943 au fost mult mai discrete decât prima vizită de stat), dar după 1938 abia dacă a mai ieșit vreodată din oribila clădire a Taxei pe Sare, cu acoperișul ei verde. N-avea niciun rost. Euforia de la început dispăruse și de asemeni orice speranță de a deveni din nou împărat Qing: după ocuparea Beijingului în august 1937, japonezii au înființat acolo o republică-marionetă sprijiniți de renegați de-ai lui Chiang Kai-shek, care au mizat pe victoria Japoniei în cel de-al doilea război și au fost în cele din urmă executați de către Chiang Kai-shek în 1945.

Pe măsură ce lunile se transformau în ani și nu se acumula decât dulapuri pline de uniforme ornamentate absurd, haine și pălării apreciate de japonezi la recepțiile oficiale, Pu Yi se scufunda într-o letargie asemănătoare cu cea provocată de opium împărătesei. În mod semnificativ, în autobiografia sa, întreaga experiență din **Manciuria** este expedită în 62 de pagini (dintr-un total de 496), chiar și acestea pline de omisiuni.

Discutând cu supraviețuitori care au împărțit viața cu Pu Yi în Changehun, în timpul scurtei existențe a „Imperiului Manchu guo”, este dificil să „percepi” acești unsprezece ani. Au fost interminabili, „un soi de moarte vie”, cum spune Li Wenda, cel care l-a ajutat pe împărat să-și scrie memoriile. Chiar și el a avut dificultăți în a scoate de la Pu Yi o relatare coerentă a acestei perioade – deși despre experiențele din Orașul Interzis sau despre detenția sa ulterioară în închisorile Chinei a vorbit pe larg, cu lux de amănunte. Era ca și cum rușinea acelor ani

petrecuți în Manchu guo îl făcuse să și-i șteargă din memorie.

După 1938, Pu Yi și-a luat obligațiile tot mai puțin în serios: abia dacă mai părăsea perimetrul palatului, cu excepția unor însărcinări de rutină: vizite la spitale, în fabrici, inaugurări ale unor clădiri – și plăcerea inițială de a-și îndeplini funcțiile regale s-a risipit iute. Când consilierii lui japonezi aveau nevoie ca el să-și pună sigiliul pe un document, pur și simplu i-l lăsau și veneau să-l ia câteva zile mai târziu. În felul acesta, Pu Yi și-a dat aprobarea oficială pentru exproprierea țăranilor **manciurieni** și în favoarea diverselor legi care ofereau autoritate deplină japonezilor în menținerea legii și ordinii. În teorie, în calitate de „Comandant Suprem”, el a purtat astfel întreaga responsabilitate pentru atrocitățile comise în numele lui asupra „bandiților” antijaponezi și a patrioților chinezi.

Cu regularitate, el a dat comunicate laudând efortul de război al japonezilor, la început împotriva Chinei, apoi, după Pearl Harbour, împotriva dușmanilor britanici și americani ai Japoniei. Toate erau emise în stilul *Călătoriei epocale către Nippon*, acel soi de proză grotescă, rizibilă, atât de apreciată de japonezi. Pu Yi încă n-avea nicio idee despre amploarea jafului din Manchu guo: tot ce vedea el din propria lui țară era ceea ce doreau japonezii să vadă. Yoshioka, consilierul lui militar, îi dădea știri despre mersul războiului dintre Japonia și China, apoi despre cel din Pacific, dar – cel puțin la început – el nu-i spunea mai mult decât ceea ce era transmis în comunicatele japoneze oficiale.

Situația din **Manciuria** însăși a ținut ocupați zeci de mii de japonezi și de trupe Manchu guo comandate de japonezi. Peter Fleming descrie într-o carte felul în care se desfășurau operațiunile trupelor din Manciuria împotriva „bandiților” – adică gherilele comuniste, „o mare cenușie

de omuleți târșâiți și gârboviți” care tot mărșăluiau, fără a se angaja niciodată în luptă. Asta, scrie Fleming, se întâmpla de obicei: „bandiții” pur și simplu se evaporau, cu ajutorul populației locale. El aduce destule dovezi despre brutalitatea japonezilor și a soldaților din Manchu guo, povestind cum, într-un sat, a descoperit „doi bandiți legați de niște stâlpi și lăsați acolo toată ziua, știind că vor fi executați în acea seară, în fața populației aduse cu forța”. Era un mijloc obișnuit de a teroriza poporul și Fleming a descris scena în limbajul sec al unui reporter cu experiență.

Curtea din Manchu guo era o mică lume suficientă sieși, privilegiată, în sensul că membrii ei au fost scutiți de privațiunile care erau rezervate manciurienilor de rând. Dar, din relatările servitorilor și ale dascălilor (care veneau zilnic să dea lecții pajilor și rudelor adolescente ale lui Pu Yi) era imposibil să ignori în întregime ceea ce se petrecea dincolo de zidurile palatului. Faptul că a aflat că este obiectul urii și batjocurii l-a făcut pe **Pu Yi** să ajungă în pragul nebuniei.

Întotdeauna fusese imprevizibil, având mereu accese de violență. Acum a devenit de-a dreptul sadic. În Tâanjin instituisese o serie de „reguli ale casei” pentru a păstra disciplina printre curteni. „Discuțiile iresponsabile”, furtul, specula, acoperirea greșelilor altora erau sever pedepsite. De obicei, **Pu Yi** nu-și bătea el însuși servitorii. „Seniorii” băteau „juniorii”, dar dacă descoperea un „senior” prefăcându-se doar că lovește, acesta era la rândul lui imediat pedepsit. „Duceți-l la parter” – locul unde avea loc biciuirea → aceasta era temuta expresie auzită aproape zilnic, începând din 1938. **Pu Yi** a scris că toată lumea era biciuită, cu excepția împărătesei și a membrilor apropiați ai familiei. Li „cel mare”, cane a avut și el parte de multe asemenea tratamente, mi-a spus că unele erau aplicate cu niște vâsle din lemn. „S-a ajuns până acolo încât toată

lumea îl pândea permanent pe Pu Yi pentru a încerca să afle în ce dispoziție se află”, mi-a mărturisit el. „Pu Yi era de-a dreptul paranoic: dacă erai prins uitându-te la el, începea să urle: «Ce s-a întâmplat? De ce te uiți așa la mine?» Iar dacă încercai să te uiți în altă parte, zicea: «De ce mă eviți? Ce ai de ascuns?»”.

Pe măsură ce timpul trecea, rutina zilnică a lui Pu Yi devenea aceea a unui *roi fainéant*³: nu se trezea decât la prânz, lua masa la două și apoi se întorcea iarăși în pat să-și facă siesta. Juca tenis de din² vara sau tenis de masă în timpul iernii și mergea cu bicicleta prin curtea micului palat.

Uneori se urca la volanul Buickului său oficial și conducea puțin înconjurând de mai multe ori reședința. Îi plăcea foarte mult muzica chinezească și avea o colecție mare de discuri cu opere chinezești, pe care le asculta ore în șir. Din când în când, japonezii puneau la cale câte o distracție oficială pentru el: sala de recepții a palatului era transformată într-un mic teatru și întreaga curte urmărea spectacole de balet, kabuki sau demonstrații de judo. Artiștii erau întotdeauna japonezi.

Urmând obiceiurile „Venerabilei Buddha”, nu existau ore fixe pentru masă. „Mânca atunci când avea chef”, își amintește Li „cel mare”. Masa de seară era singura masă adevărată a zilei: nepotul lui Pu Yi, Rui Lon, pe atunci „paj”, mi-a relatat că, în timpul zilei, lua gustări în bucătăria palatului însă, invariabil, trebuiau să stea seara la masă cu Pu Yi. La ora aceea avea nevoie de companie și făcea efortul de a fi sodabil și „relaxat”.

Către sfârșit, totuși, pe măsură ce i se accentua instabilitatea și manifesta o tendință din ce în ce mai mare către misticism, Pu Yi a devenit vegetarian și a insistat ca toată lumea să facă la fel. Uneori chiar se simțea vinovat când mânca ouă și avea obiceiul să facă o plecăciune și să

3 rege trîndav (n.L).

se roage în fața lor înainte de a le înghiți, mi-a povestit nepotul lui. „Peste tot erau statui ale lui Buddha și petrecea ore întregi de meditație în fața lor. În vremea asta, în casă trebuia să fie o liniște mormântală. Existau doi cocori japonezi în grădină și, dacă făceau vreun zgomot în timpul meditațiilor lui, servitorii erau pedepsiți. Au ajuns chiar să prindă cocorii și să-i bată de dte ori făceau gălăgie”.

Servitorii n-aveau voie să ucidă muște, șoareci sau orice altă creatură. Curățenia palatului, își amintește un fost paj, lăsa mult de dorit. Însă Pu Yi îl amenda pe bucătar dacă găsea vreo insectă în mâncare, și - neavând altceva de făcut - a început să cerceteze cheltuielile palatului cu o atenție obsesivă. „Era convins că toată lumea încerca să-l înșele”, spune Rui Lon. Dar și acest obicei i-a trecut repede. „Entuziasmele lui erau ca niște valuri de căldură de când minute. Se apuca de badminton, tenis, volei, calligrafie, exerciții fizice, și apoi își pierdea iute interesul”.

Rui Lon, care a venit în Changehtn în 1937, la vârsta de paisprezece ani, era una dintre multele rude adolescente, trimise de familiile lor să servească la curtea manciuriană, și era pe jumătate servitor, pe jumătate însoțitor. Aceștia se aflau, din punct de vedere social, deasupra categoriei „pajilor”, însă erau obiectul acceselor de violență ale lui Pu Yi, la fel ca și ceilalți servitori. Rui își amintește că **Pu Yi** a adus chiar și câțiva eunuci din Orașul Interzis la curtea lui și, atunci când unul dintre ei a fugit la Beijing, a încercat să pună să fie arestat și adus înapoi la Changehung.

Curtea lui **Pu Yi** putea deveni uneori un loc de adevărată teroare: când un paj a scăpat, a fost târât înapoi și bătut atât de violent, încât a murit. **Pu Yi** se ruga la nesfârșit pentru sufletul băiatului mort și i-a pedepsit sever pe cei care îl bătuseră.

Servitorii, ei mudi și pajii din interiorul palatului erau

aproape o sută și, în mod constant, li se raționaliza mâncarea, căci Pu Yi devenise tot mai zgârdt, redudind drastic cheltuielile casei. Era ca și cum, relatează Li „cel mare”, el fiind nefericit, voia ca și ceilalți să fie la fel. Doar acele rude care luau masa în mod regulat cu Pu Yi reușeau să mănânce pe săturate. Totuși, cu anumite ocazii – Anul Nou chinezesc, ziua de naștere a lui Pu Yi de pe 14 februarie, devenită acum sărbătoare națională în Manchu guo – dădea banchete somptuoase și insista ca toată lumea să se simtă bine.

Rui Lon a văzut-o rar pe Elizabeth: după 1937, ea n-a mai apărut nici la aniversări, nici la petrecerile de Anul Nou. Și-o amintește ca fiind „încă frumoasă, dar foarte slabă și fardată excesiv”. Mirosul dulceag și greșos de opium, la etajul unde locuia ea, era amețitor. „Puteai tăia aerul cu cuțitul”, a spus fratele ei Rong Qi, pe atunci locotenent educat în Japonia, făcând parte din garda imperială a statului Manchu guo.

De la majordomul-spion, japonezii știau exact dt era ea de dependentă de drog. Între 10 iulie 1938 și 10 iulie 1939, a raportat el, Elizabeth a cumpărat 740 de undi de „pomadă pentru sporirea longevității”, cum era denumit opiumul în mod eufemistic, împreună cu mai multe pipe din cele mai ieftine. Asta înseamnă că ea fuma cam două uncii de opium pe zi, o cantitate fenomenală, aproape letală. Fuma de asemenea două pachete de țigări, nu țigări englezești 555, precum Pu Yi, ci din cele mai ieftine soiuri care se găseau pe piața locală. Pentru că nici măcar nu-și mai vorbeau, lui Pu Yi i s-a părut convenabil să-i acorde un stipendiu lunar. N-a făcut niciodată efortul de a interveni în dependența ei de opium, a relatat nepotul lui. „Avea senzația că nu se putea face nimic/ Pe măsură ce starea lui Elizabeth se deteriora, tatăl ei și-a încetat și el vizitele la palat. „O iubea foarte mult”, spune Rong Qi, „și nu putea să suporte să vadă în ce hal ajunsese”.

Reîntoarcerea lui Pu ție în Changehun cu nevasta lui japoneză l-a mai echilibrat temporar pe Pu Yi. Hiro era o femeie rațională, extrem de inteligentă, care și-a dat repede seama de criza prin care trecea Pu Yi. Deși era o aristocrată japoneză, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a diminua din temerile lui Pu Yi, îmbrăcându-se în veșminte tradiționale chinezești și încercând să-i arate cât se poate de dar că ea nu era deloc o spioană a japonezilor. Pu ție și Hiro n-au locuit în interiorul palatului. Casa lor era mică, fragilă, îngrozitor de friguroasă iama și lipsită de telefon. Încet-încet, relațiile dintre Pu Yi și cumnata lui s-au îmbunătățit. El i-a dăruit un ceas încrustat cu rubine și diamante drept cadou de nuntă, i-a invitat pe cei doi la cină și chiar a dat o petrecere pentru ei, la care, surprinzător, a apărut și Elizabeth. Era înaltă și grațioasă, și-a amintit Hiro. Avea o coafură complicată, decorată cu flori și pietre prețioase. Pu Yi le-a spus după aceea că era pentru prima oară în trei ani când ea venise să stea la masă cu el. Pu Yi încă nu intrase în faza lui vegetariană și bucătarul pregătise o masă în stil oriental, cu curcan fript. În acea seară, singurul semn că Elizabeth nu era în întregime normală a fost că a mâncat lacomă, cu degetele. Manierele sale la masă, avea să scrie Hiro mai târziu, erau îngrozitoare, dar soțul ei a încercat să transforme totul într-o glumă, folosindu-și și el degetele și îndemnând pe toată lumea să facă la fel.

Un an mai târziu, Hiro a avut un copil. Pu Yi a fost ușurat să afle că era vorba de o fată, pentru că, în cazul în care ar fi fost băiat, se temea că japonezii ar fi fost tentați să-l elimine în favoarea fratelui său mai monden, vorbitor de japoneză. Chiar a început să se comporte ca un unchi iubitor, jucându-se cu nepoata lui, copleșind-o cu jucării fabricate în Japonia, comandate special pentru ea.

Viața sexuală a lui Pu Yi, a scris Hiro într-o serie de însemnări gen jurnal (care aveau să fie publicate în 1957,

sub titlul *Prințesa răătăcitoare*) era misterioasă. Cu trei săptămâni înainte de căsătoria ei cu Pu ție, în aprilie 1937, o fată de șaisprezece ani, pe nume Dan Yuling (Ani de Jad) s-a mutat în palat în calitate de „consoartă secundară” sau concubină a lui Pu Yi. Era manciuriană, membră a clanului Tataia, și Pu Yi o ținea într-o izolare strictă. Ea n-a venit la petrecerea unde a apărut și Elizabeth. Hiro s-a dus s-o viziteze ulterior în căsuța ei din perimetrul palatului. Acolo a observat că Ani de Jad purta un șirag de perle Mikimoto, care îi fuseseră date lui Pu Yi în 1934, în timpul vizitei sale în Japonia, ca dar pentru Elizabeth, din partea industriei de perle japoneze.

Pu Yi, își amintesc supraviețuitorii curții sale pirandelliene, părea să țină cu adevărat la Ani de Jad. Dacă făceau dragoste, nu e sigur. În memoriile lui, Pu Yi admite că femeile din viața lui de până atunci nu fuseseră „soții adevărați, ci doar de ochii lumii”. Pe de altă parte, Pu Yi a dat impresia că își dorea foarte tare un moștenitor, plângându-se de mai multe ori față de nepoții lui că japonezii îi puneau probabil ceva medicamente în mâncare ca să-l facă steril. Și în cazul acesta, Li „cel mare” crede că e vorba doar de o manifestare a paranoiei lui Pu Yi.

În timpul acelor interminabili ani din Palatul Taxei pe Sare s-au răspândit zvonuri despre bisexualitatea lui Pu Yi, nu numai în Changehun, ci și în Japonia, unde rapoartele de la spionii palatului au fost cercetate cu interes considerabil. Se relata despre interesul crescând al lui Pu Yi pentru tineri de același sex, despre o mulțime de adolescenți, pe jumătate servitori, pe jumătate amanți, care locuiau în perimetrul palatului. Cumnata lui, Hiro, a fost șocată când a auzit că Pu Yi avea ca amant pe unul dintre paji.

„Desigur că auzisem astfel de zvonuri despre oameni de vază din istoria noastră”, a scris ea mai târziu în jurnalul său, dar niciodată n-am crezut că așa ceva există

cu adevărat. Acum aflu totuși că împăratul are sentimente nefirești față de un paj. I se spune «concubina masculină». Oare aceste obiceiuri perverse, m-am întrebat, au făcut-o pe soția lui să devină opiomână?” De vreme ce în rest cartea ei este foarte exactă și conformă cu realitatea, e puțin probabil ca această relatare să se bazeze doar pe zvonuri.

Este, totuși, singura referință din cartea ei la homosexualitatea lui Pu Yi, un subiect pe care rudele care au supraviețuit refuză să-l discute, deși faptul că Pu Yi a admis față de mine că, pe măsură ce a înaintat în vârstă, Pu Yi „a devenit incapabil, din punct de vedere biologic, de a avea urmași”, ar fi putut fi un mod eufemistic tipic chinezesc de a confirma bănuielile soției sale. Cheia sexualității lui Pu Yi rămâne închisă în arhivele Manchu guo ale serviciului secret care în Japonia sunt încă inaccesibile.

În 1940, Pu Yi a făcut cea de-a doua lui călătorie în Japonia. Era vorba de aniversarea a 2 600 de ani de monarhie japoneză. Dar de data asta, el era doar unul dintre numeroșii vizitatori care veniseră să-i aducă un omagiu împăratului Hirohito. Yoshioka, ofițerul de legătură, făcuse tot ce-i stătuse în putință ca să-l pregătească pe Pu Yi referitor la ceea ce-l aștepta în Japonia, făcând aluzie la faptul că sosise vremea ca relația „filială” a Manchu guo-ului cu Hirohito să mai facă un pas înainte. Planul japonezilor era să-l oblige pe Pu Yi să abandoneze confucianismul și ritualurile de venerare a strămoșilor săi chinezi și să adopte șintoismul - religia oficială japoneză - în Manchu guo.

Aflat în timpul unei audiențe speciale la împăratul Hirohito, Pu Yi a citit discursul pe care i-l pregătise Yoshioka, cerând să i se permită să instaureze religia șintoistă în Manchu guo. „Trebuie să mă supun dorințelor voastre”, a spus împăratul japonez și i-a dat, ca dar sacru,

trei mici obiecte simbolizând religia șinto: o bucată de jad curbată, o sabie și o oglindă de bronz.

„M-am gândit că magazinele de antichități din Beijing erau pline de astfel de obiecte”, a scris Pu Yi. „Reprezentau ele o mare divinitate? Îi evocau ele pe strămoșii mei? Am izbucnit în lacrimi pe drumul de întoarcere”.

Introducerea religiei șintoiste ca religie oficială în Manchu guo a urmat reîntoarcerii lui Pu Yi la Changehun. A avut loc împotriva sfatului mai multor ofițeri japonezi care cunoșteau Manciuuria și știau că acesta era un mod sigur de a înstrăina și mai mult populația.

Temple de cult șinto au fost ridicate în întreaga țară și manciurienii au fost obligați să se încline în direcția lor ori de câte ori treceau pe lângă ele. De două ori pe lună. Pu Yi, flancat de membri de vază ai curții și de japonezi, inclusiv de Marele Preot șinto care răspundea de Manchu guo, Toranosuke Hashimoto (un fost membru al poliției militare japoneze), lua parte la ceremoniile șintoiste din Changehun, „întotdeauna mă ploconeam lângă propriii mei strămoși acasă, înainte de a mă duce la templul japonez”, a scris Pu Yi, „și apoi, înclinându-mă în fața altarului zeiței japoneze a soarelui, Ama-terasu-o-mi-Kami, îmi spuneam: de fapt mă înclin către Palatul Păcii Pământeste din Beijing”.

Faptul că se ruga într-un templu șinto, a scris Pu Yi, a fost o experiență chiar și mai rușinoasă pentru el decât vestea profanării mormintelor strămoșilor lui, Qing.

Capitolul 20

În vreme ce lucrurile luau o întorsătură tot mai proastă pentru japonezi în cel de-al doilea război mondial, așa cum prevăzuseră unii dintre consilierii mai clarvăzători ai împăratului Hirohito, cam singurul aspect pozitiv al situației tot mai grele pentru Pu Yi era faptul că Uniunea Sovietică semnase un pact de neutralitate cu Japonia,

recunosond și integritatea teritorială a „Imperiului Manchu guo”.

Acest lucru însemna că, în ciuda vecinătății Manciuriei cu Uniunea Sovietică, Pu Yi avea sentimentul că rușii „nu vor veni să pună mâna pe mine”. În rest, el nu avea o imagine realistă a cursului războiului. Până la sfârșit, i s-au servit aceleași prostii propagandistice pe care cenzorii japonezi le considerau necesare pentru menținerea unui moral ridicat. Din unele semne - penuria crescândă și apeluri disperate după resturi de metal de orice fel (Pu Yi și-a donat unele dintre decorațiile pe care i le acordase împăratul) - se putea deduce că japonezii erau puși pe fugă.

Creșterea bruscă a efectivului Concordiei era un indiciu. „Asociația Concordia”, un partid de tip fascist pe care fi înființaseră japonezii pentru a controla populația Manciuriei printr-o rețea complicată de comitete de stradă și de fabrică, toate raportând mai sus unităților serviciilor secrete, s-a confruntat brusc cu o uriașă creștere a numărului membrilor săi. Motivul nu era ideologic - pur și simplu, noilor membri li se oferea o uniformă pe gratis, iar manciuriyenii umblau deja în zdrențe.

Mizând pe cine nu trebuia în tinerețe, Pu Yi spera acum cu întârziere într-o victorie a Aliaților. „Își dorea cu disperare ca America să câștige războiul”, a declarat nepotul său Rui Lon. „Când considera că nu riscă”, a spus majordomul Li „cel mare”, „se așeza la pian și cânta cu un singur deget imnul național american”.

Se poate pune întrebarea de ce n-a încercat niciodată să evadeze. Nu și-ar fi putut folosi averea personală (stipendiul lui de împărat era cam de 130 de mii de lire pe an, la valoarea de azi) pentru a mitui pe cine trebuia și să fugă din țară? Li Wenda, cel care l-a ajutat să-și scrie memoriile, i-a pus chiar această întrebare. Răspunsul a fost că tocmai faptul că i se puneă o asemenea întrebare

dovedea neînțelegerea situației grele în care se afla. În primul rând, japonezii erau peste tot: sub pretextul că îl apără de „bandiți”, detașamente ale jandarmeriei japoneze în uniforme verde închis se mutaseră în perimetrul palatului, cercetând toate mașinile care intrau și ieșeau și păzind totul cu strășnicie. Chiar dacă, în unele privințe, aceștia puteau fi corupți, organizația lor era una temută, gen SS, care transformase Palatul Taxei pe Sare într-o închisoare. De asemenea, după ce s-a întors din vizita de stat în Japonia din 1934, Pu Yi avea acces limitat chiar și la oaspeții japonezi. Yoshioka a avut grijă ca el să nu intre în legătură decât cu cei de care era nevoie pentru a-i îndeplini rolul de împărat-marionetă. După cum avea să declare Pu Yi la Tribunalul Internațional pentru Crime de Război de la Tokio, „nu mă puteam întâlni nici cu propriii mei miniștri”.

Un alt motiv pentru care Pu Yi a eliminat opțiunea evadării ca fiind „absurdă și zadarnică” era faptul că pur și simplu n-avea unde să se ducă. Trenurile încă mai circulau între Manchu guo și Beijing, dar după 1937 Beijingul făcea parte și el din teritoriile ocupate de japonezi, sub guvernul marionetă al lui Wang Jingwei. Asta însemna că, dacă Pu Yi ar fi izbutit să ajungă la Beijing, tot n-ar fi fost în siguranță. Reședința de Nord a prințului Zhun se afla sub stricta supraveghere a japonezilor. Și pe deasupra, așa cum a afirmat fratele lui vitreg Pu Ren, „după 1941, tatăl lui Pu Yi i-a întors spatele. Nu l-a mai vizitat niciodată pe Pu Yi după 1934, au corespondat foarte rar, toate știrile pe care le primea erau prin intermediari, sau relatări ocazionale de la surorile mai mici ale lui Pu Yi, dintre care unele aveau voie să-l viziteze”. Pu Yi îl trimitea tatălui său o mică sumă de bani lunară, însă prințul Zhun, chiar dacă accepta banii, își renegase mai mult sau mai puțin fiul. În orice caz, toți militanții în favoarea restaurației loiali lui Pu Yi îl urmaseră la Changehun și nu mai exista nimeni în Beijing în care să poată avea încredere. Cel mai vechi

consilier al lui, Zheng Xiaoxu, nu mai era în viață.

Pu Yi știa de asemenea că, dacă ar fi izbutit să evadeze de la japonezi, nimeni din tabăra Aliaților nu-l dorea: dăduse prea multe declarații slugarnice pro-japoneze în timpul războiului ca să mai fie credibil. „Poarta către Londra”, promisă de Johnston, era închisă pentru totdeauna. Pentru Chiang Kai-shek ar fi fost o povară, chiar dacă ar fi reușit să evite acuzațiile de trădare. Cât despre posibilitatea de a se alătura gherilelor antijaponeze din Manchu guo (majoritatea comuniste), nici nu se punea problema. Pu Yi era convins că aceștia l-ar executa imediat. Yoshioka îl inculcase o asemenea groază de comuniști, încât gândul nici nu-i trecuse prin minte.

Chiar nu exista nimeni, în interiorul palatului, care ar fi putut să-l îndemne pe Pu Yi la acte de rezistență pasivă, cum ar fi refuzul de a-și pune sigiliul pe legi concepute de japonezi? O „celulă” antijaponeză probabil că a existat, căci Pu Yi a dat într-o zi peste o inscripție cu creta în perimetrul palatului care spunea: „Nu v-au umilit destul japonezii?” în memoriile lui, Pu Yi a deplorat faptul că, în timpul acelor ani întunecați, singurii lui intimi erau pajii, niște rude tinere și lipsite de experiență, o soție opiomână și o concubină adolescentă. Nu exista nimeni pe care să-l respecte din punct de vedere intelectual, căruia să-i ceară sfatul. După Johnston nu mai apăruse niciun personaj cu alură paternă. Ani de Jad (care avea 16 ani în 1937) era, cum avea să declare mai târziu Pu Yi Tribunalului Militar Internațional, „o tânără chinezoaică patriotă”, dar n-avea nici statura necesară, nici influență asupra curții. „Trebuie să vă amintiți”, mi-a declarat cumnatul său Rong Qi, „că, în ciuda absurdităților și condițiilor de închisoare din interiorul palatului, încă mai exista, în cercul lui familial imediat și printre servitorii lui, un sentiment de loialitate oarbă față de împărat. Pe măsură ce războiul lua o întorsătură proastă pentru Japonia, a început să domine un

sentiment de fatalitate. Dacă împăratul avea să piară, vom pieri și noi odată cu el”.

Din punct de vedere temperamental, Pu Yi nu era un aventurier fanfaron, dornic să-și asume riscuri disperate. După 1938, a devenit un budist tot mai fervent. A devenit și ipohondru, își făcea în fiecare seară injecții cu vitamine și hormoni (pentru a combate sterilitatea), înghițind de asemenea cantități uriașe de felurite pastile (în existența lui fără scop, avea să scrie el mai târziu, își petrecea „mai multe ore pe zi” oblojindu-se.) Suferea de atacuri de astm și hemoroizi și uneori abia dacă mai putea merge.

Pe măsură ce statutul lui de marionetă devenea intolerabil, el se refugia în trecut. Nepotul său Rui Lon își amintește că Pu Yi se interesa îndeaproape de lecțiile particulare pe care le luau tinerii care locuiau cu el. „De două sau trei ori pe săptămână venea să ne vorbească despre istoria glorioasei dinastii Qing”. Era ca și cum Pu Yi ar fi dorit să se biciuiască făcând o comparație între uriașa statură a unora dintre strămoșii lui cu propria lui existență abjectă. Ca și bătăile pe care le aplica servitorilor și pajilor săi – erau manifestări ale urii față de sine.

Se pare că, cel puțin pentru Ani de Jad, a avut o afecțiune reală, poate a fost vorba chiar de iubire, în ciuda legăturilor sale cu pajii. Voia să și-o facă împărăteasă. În timpul vizitei sale în Japonia din 1940, el l-a informat pe împăratul Hirohito că intenționa să divorțeze de Elizabeth. Însă împăratul a interzis acest lucru. Un împărat, chiar și unul marionetă, nu putea divorța de împărăteasa lui. Și acesta poate fi motivul pentru care Pu Yi a izbucnit în lacrimi după întâlnirea sa cu Hirohito în 1940.

Curând după cea de-a doua sa vizită la Tokio, Pu Yi a aflat îngrozitoarea știre: Elizabeth era gravidă în urma relației cu unul dintre servitori. În memoriile sale, el evită întregul episod, menționând doar că ea „s-a comportat într-un mod intolerabil”. Cel responsabil era șoferul lui Pu Yi,

Li Dianyu, care îi procura împărătesei opium. Fumaseră împreună, el îi devenise încetul cu încetul confident, apoi amant. Pu Yi s-a comportat cu un amestec de mărinimie și lașitate: ar fi putut porunci ca Li să fie ucis, căci șoferul lui înfăptuise crima cea mai abominabilă, conform codului moral Qing. În schimb, el i-a strecurat 250 de lire sterline și i-a spus să plece din oraș. Dar când Elizabeth a născut, un doctor japonez a ucis cu o injecție nou-născuta, chiar în fața mamei, și Pu Yi, la curent cu ce intenționau să facă japonezi, n-a făcut nimic ca să-i împiedice.

Efectul acestui lucru asupra lui Elizabeth nu poate fi decât imaginat, și într-adevăr, din acea clipă, se pare că ea a trăit într-un nor constant de opium. Întregul episod, discutat în șoaptă în spatele lui Pu Yi, era atât de rușinos, încât nici măcar Li Wenda nu l-a putut face să vorbească despre el în detaliu.

Apoi, optsprezece luni mai târziu, în 1942, Ani de Jad a murit. După cum relatează Hiro, cumnata lui Pu Yi, ea a făcut febră, a început să bea mari cantități de apă și să delireze. Un doctor chinez a diagnosticat meningită și i-a recomandat injecții cu glucoză, dar pe măsură ce sănătatea ei se înrăutățea, Yoshioka a insistat să fie chemată o echipă de medici japonezi. Mai târziu/Pu Yi a fost convins că această echipă a ucis-o în mod deliberat. Cum avea să mărturisească în fața Tribunalului Militar Internațional, „injecțiile cu glucoză nu i-au fost administrate. A fost un du-te-vino în acea seară, doctori și infirmiere japoneze discutând cu Yoshioka, apoi intrând din nou în camera bolnavei”. Dimineața era moartă, la numai douăzeci și doi de ani, și atunci când Pu Yi a cerut ca ea să fie îngropată în mormintele Qing din Mukden, Yoshioka nici n-a vrut s-audă. Trebuia să fie înmormântată în Changehun, a zis el. (Cenușa ei a rămas în palatul din Changehtm până după război, când a fost în cele din urmă adusă la Beijing.) Ca un talisman profund semnificativ al

iubirii și tristeții sale, Pu Yi a păstrat la el, într-o punguță, trusa de unghii și o șuviță din părul ei, pe toată perioada petrecută în închisorile sovietice și chinezești.

La o lună după moartea lui Ani de Jad, Yoshioka l-a îndemnat pe **Pu Yi** să-și aleagă o nouă concubină dintr-o mulțime de fotografii de adolescente japoneze. **Pu Yi** a refuzat.

Dar până la urmă s-a căsătorit din nou. Un an mai târziu, în 1943, lângă Pu Yi a apărut o fată de doisprezece ani (scrie Hiro, în *Prințesa răătăcitoare*), dar ea a fugit trei zile mai târziu. **Pu Yi** n-a făcut niciun efort să o aducă înapoi. În schimb, a cedat, în cele din urmă, codoșlâcului lui Yoshioka, insistând doar ca noua concubină să fie din partea locului, nu o japoneză. Lăuta de Jad (Li Yugin), în vârstă de șaisprezece ani, reflecta importanța tot mai mică de care Pu Yi se bucura în ochii japonezilor. Era fiica unui chelner. Hiro Saga a scris că ea avea mare nevoie de un săpun și o despăduchere atunci când a apărut prima oară la palat.

Fotografia ei înfățișează un chip voluntar, o figură aspră, băiețească. Pu Yi a tratat-o mai degrabă ca pe un paj decât ca pe o concubină. Depunând mărturie în fața Tribunalului Militar Internațional, el a explicat că „motivul pentru care m-am căsătorit cu o chinezoaică a fost gândul că, fiind tânără, ea va putea fi educată după cum doream eu și nu în spirit japonez”. Mai probabil e că **Pu Yi** a crezut că fata, neavând decât șaisprezece ani, va fi destul de maleabilă ca să accepte orice. Mulți ani mai târziu, el i-a spus unuia dintre gardienii lui dintr-o închisoare chinezească: „Am pus-o să scrie o listă de reguli și pedepse, în care să stipuleze ce avea să se întâmple în caz de neascultare sau alte greșeli. A semnat acest document. Când aveam motive să mă plâng de purtarea ei, îl dădeam la iveală și îi spuneam: citește. După aceea o pedepseam. Nu de puține ori am bătut-o pe Lăuta de Jad”.

Bătăile erau probabil un preludiu sau un substitut al sexului. Pu Yi și-a recunoscut această parte întunecată. Despre maltratarea pajilor, el a scris: „Aceste acțiuni ale mele dovedesc dt de crud, nebun, violent și instabil eram”. El sugerează, desigur, că „nebulia” lui a fost rezultatul educației și al rolului său ingrat de împărat-marionetă. Stresul la care a fost supus pe măsură ce războiul lua o întorsătură tot mai proastă pentru Japonia, iar el își dădea seama de gravitatea propriilor greșeli, i-a agravat cu siguranță psihoza. Dar o serie întreagă de devieri comportamentale – bățile, atitudinea față de femei în general – implică faptul că el ar fi fost oricum o persoană cu tulburări nervoase. Deși s-a confesat adesea, mai târziu, chinezilor care îl țineau prizonier, zugrăvind-se de multe ori într-o lumină mai neagră decât era necesar, niciodată nu le-a spus tot adevărul despre deviațiile lui sexuale – dar nici ei nu s-au străduit prea tare să-l facă să vorbească despre acest lucru.

În vreme ce Pu Yi se comporta ca un mic tiran terorizându-și concubina adolescentă și curtea cu umorile lui schimbătoare de sorginte paranoică, japonezii se retrăgeau în Pacific și Birmania, iar primele raiduri aeriene masive asupra Tokio-ului se declanșaseră. Presa cenzurată din Manchu guo vorbea despre „sacrificiile eroice ale trupelor japoneze pe toate fronturile” și în întreaga Manciurie au apărut adăposturi antiaeriene și sad de nisip. Învingându-și teama, Pu Yi a început să asculte emisiuni de radio în limba chineză, transmise din SUA. Și-a dat seama că sfârșitul războiului era aproape. Generalul Tomoyuki Yamashita, comandantul-șef japonez al tuturor trupelor din Manciuria (omul care comandase cu succes războiul-fulger asupra statului Singapore în 1942), a fost rechemat în Japonia și, înainte de a pleca, i-a făcut o vizită de adio lui Pu Yi. „Sufându-și nasul și plângând, a zis: aceasta este ultima noastră despărțire. Nu mă voi mai întoarce

niciodată”, a consemnat **Pu Yi**.

Japonezii s-au folosit de el, până în ultima clipă, ca vehicul de propagandă. Pu Yi a descris cum, într-o zi bântuită de o furtună de nisip, el a participat la o ceremonie a armatei japoneze ca oaspete de onoare pentru a „saluta” o mână de patetice „gloanțe umane”. Erau infanteriști japonezi care „se oferiseră voluntari” pentru a deveni echivalenți terestri ai piloților kamikaze. „Cam o duzină de victime au fost înșirați în fața mea și eu am citit discursul pe care mi-l pregătise Yoshioka”, a scris Pu Yi. „Abia atunci le-am văzut lacrimile pe fețele cenușii și i-am auzit suspinând”. După ce s-a încheiat ceremonia în vârtejuri de praf, Yoshioka l-a complimentat lăudându-l pentru felul în care se comportase și i-a spus că soldații vărsaseră „lacrimi japoneze bărbătești” pentru că **Pu Yi** „îi emoționase atât de tare”.

Iată cum descrie Pu Yi incidentul în memoriile sale: „M-am gândit sunteți într-adevăr înspăimântați, știți că am înțeles misiunea voastră. Ei bine, dacă voi sunteți înspăimântați, eu sunt îngrozit”.

În mod surprinzător, nu există nici măcar o singură referință în autobiografia lui Pu Yi la bombele atomice lansate asupra Hiroshimei (6 august 1945) și la Nagasaki (9 august) care au grăbit capitularea Japoniei. Aceasta n-a fost probabil, așa cum m-am gândit la început, o omisiune deliberată din partea lui, pentru a minimaliza responsabilitatea Statelor Unite în război și a scoate în relief contribuția de ultimă clipă a sovieticilor la războiul din Pacific.

Bomba de la Hiroshima, cu siguranță, conform expresiei fostului senator de Wisconsin, Alexander Wiley, „i-a dat pe clovni peste cap”, chiar dacă invazia sovieticilor care a urmat în Manciuria – începând cu 8 august – n-a avut nicio legătură cu bomba. Obiectivul lui Stalin era să recucerească teritoriul deținut de japonezi, capturat după

războiul ruso-japonez din 1904 - 1905, să dezmembreze infrastructura industrială a **Manciuriei** pentru a fi folosită de către sovietici și să lipsească forțele lui Chiang Kai-shek de o parte vitală a Chinei, oferindu-i armatei lui Mao ocazia de a instaura controlul comuniștilor asupra a ceea ce fusese Manchu guo.

Nici Pu ție, nici Rong Qi, care se aflau cu Pu Yi la vremea aceea, nici măcar scriitorul din umbră Li Wenda, care lupta în **Manciuria** în *armata* lui Mao, nu-și amintesc să fi fost pomenite Hiroshima sau Nagasaki decât la câteva zile după ce războiul se terminase de fapt. „Trecerea graniței de către trupele sovietice a fost evenimentul care a trezit interesul”, afirmă Rong Qi. „N-am auzit de Hiroshima decât atunci când am ascultat la radio discursul de capitulare al lui Hirohito”.

Abia pe 9 august (chiar în dimineața când s-a lansat bomba atomică în Nagasaki), generalul Yamata, noul Comandant-șef în Manchu guo, l-a informat pe Pu Yi că Stalin intrase în război și că trupele sovietice trecuseră granița. În vreme ce îl asigura pe Pu Yi de încrederea lui în victoria finală a Japoniei, în Changehun s-au auzit primele sirene care vesteau un iminent bombardament aerian, și întrunirea a continuat în noul adăpost al Palatului Taxei pe Sare. La scurt timp după aceea, bombele au început să explodeze în apropiere și, în vreme ce eu îl invocam în tăcere pe Buddha, generalul tăcea. N-a mai făcut nicio referire la încrederea lui în victorie după ce bombardamentul a încetat”, a scris Pu Yi. O bombă căzuse asupra închisorii construite de japonezi chiar vizavi de palatul lui Pu Yi.

În ziua următoare, generalul Yamata a venit la palat ca să-i spună lui Pu Yi că armata lui va rămâne pe poziții în Manciuria de sud, însă capitala va fi evacuată „temporar” la Tunghua. „Vom pleca astăzi”, a zis el. Pu Yi i-a spus că avea nevoie de mai mult timp. Era îngrijorat nu numai cu

privire la curtea lui, dar și referitor la bunurile sale – tablouri, bijuterii, obiecte de jad → care, spera el, aveau să-i permită să trăiască în mod confortabil tot restul vieții. („Nu era deloc un expert în bijuterii”, mi-a declarat nepotul său Rui Lon, „dar se pricepea foarte bine la obiectele din jad.”) Japonezii erau acum foarte nerăbdători să-și facă bagajele. Yoshioka i-a spus: „Dacă nu plecați, veți fi primul ucis de către trupele sovietice”. Una dintre cele trei armate sovietice care mășăluiau prin Manciuria era o armată mongolă, antrenată de sovietici, și această știre a băgat groaza în toți cei vizați. De-acum, Pu Yi învățase diverse moduri de a testa adevăratele sentimente ale japonezilor și se pricepea foarte bine la declarații ipocrite și goale de conținut, care i se cereau de atâta vreme. S-a îmbrăcat în uniforma de Comandant-șef al armatei Manchu guo, ale cărei trupe erau deja puse pe fugă, și i-a chemat la el pe primul-ministru, fricosul Zhang Jinghui, și pe șeful japonez al Biroului Afacerilor Generale ale Consiliului de Stat, adevăratul conducător civil în Manchu guo.

„Trebuie să sprijinim războiul sfânt al țării noastre mamă cu toată puterea și trebuie să rezistăm în fața armatelor sovietice până la capăt”, a spus el solemn, pentru a le testa reacțiile. Yoshioka a fugit din încăpere și, curând după aceea, au apărut soldați japonezi în palat. Timp de o clipă terifiantă, Pu Yi a crezut că veniseră să-l omoare. Țeapăn în uniforma lui/a rămas în capul scării principale, înfruntându-i. „Când m-au văzut”, a scris Pu Yi, „soldații au plecat”. A încercat să-i telefoneze lui Yoshioka, dar liniile erau întrerupte.

Un alt soi de teamă l-a cuprins. Și dacă japonezii aveau să plece fără să-i spună? I-a telefonat din nou lui Yoshioka, și de data asta telefonul a funcționat. Yoshioka i-a spus că e bolnav, dar că evacuarea va avea loc pe 11 august. Pu Yi l-a chemat pe Li „cel mare” și i-a spus că îi e foame. Majoritatea servitorilor îl părăsiseră. Bucătarii

fugiseră cu toții. Li „cel mare” nu i-a putut da decât niște biscuiți.

În seara de 11 august, Pu ție, soția sa, Hiro, și toate celelalte rude ale lui Pu Yi au fost duși de japonezi la gară și urcați într-un tren special. De-acum, Pu Yi își sortase toate comorile, lăsând în urmă obiectele mai mari, dar împachetând restul în valize, ascunzând obiectele cele mai prețioase în fundul dublu al cutiei aparatului de proiecție. Pu Yi a fost ultimul care a părăsit palatul, împreună cu Yoshioka. Majoritatea ofițerilor superiori japonezi staționați în Manciuria, a scris Hiro, plecaseră deja cu trenul spre Coreea.

Până în ultima clipă, formalitățile s-au păstrat: în prima mașină din cortegiul care l-a dus pe Pu Yi la gară se aflau „relicvele sacre” ale șintoismului pe care i le dăruise Hirohito, purtate de Marele Preot șinto al Manchu guo-ului, fostul ofițer de poliție Toranosuke Hashimoto. Toți japonezii s-au ploconit în fața lui, în vreme ce procesiunea își croia încet drum pe străzile din Changehun. În timp ce părăsea palatul, Pu Yi a auzit explozii: geniștii japonezi aruncau în aer „Altarul Fundației Naționale” șintoist, unde Pu Yi fusese obligat să se încline după riturile șintoismului.

Hiro a notat în *Printesa rătăcitoare* că, în vreme ce ei se pregăteau să plece, locuitorii din Changehun se pregăteau deja să-i întâmpine pe învingători: femeile erau ocupate să confecționeze steaguri rudimentare cu secera și ciocanul. Un oficial japonez care s-a comportat cu un calm exemplar în tot acest timp a fost agentul secret Amakasu, omul care îl întâmpinase pe Pu Yi când sosise în Manciuria cu paisprezece ani în urmă și care devenise între timp șeful industriei cinematografice din Manchu guo. El le-a plătit salariile tuturor angajaților, încurajându-i pe toți că vor supraviețui. Apoi, folosind o pastilă de cianură, s-a sinucis.

Trenul în care au urcat Pu Yi, curtea și miniștrii săi,

plus câțiva ofițeri japonezi a plecat din Changehtm târziu în acea noapte, dar n-a ajuns niciodată la Tunghua. Din cauza raidurilor aeriene ale sovieticilor, trenul a fost deviat către orașul minier Dalizou – o călătorie care a durat toată noaptea. Pe drum, Pu Yi a avut destul timp ca să-și dea seama că aceasta însemna cu adevărat sfârșitul visului japonez: se vedeau convoaie militare japoneze îndreptându-se către sud, „și oamenii care le alcătuiau păreau ceva între soldați și refugiați!”. La jumătatea drumului către Dalizou s-a urcat în tren și generalul Yamata. „El mi-a relatat că armata japoneză era victorioasă și că distrusese un mare număr de tancuri și avioane inamice”, a scris Pu Yi, dar în fiecare gară el putea vedea și singur că japonezii se retrăgeau cuprinși de panică. Civili japonezi încercau cu disperare să urce în trenul lor, „plângând în vreme ce-i implorau pe jandarmii japonezi să-i lase să treacă”. Au izbucnit încăierări între soldații și jandarmii japonezi.

Pe drum, Pu Yi a discutat despre viitorul lui cu Yoshioka, care, deși avea alte probleme pe cap, s-a dovedit până la capăt un ofițer de legătură profesionist, conversând politicos și chiar oferindu-i lui Pu Yi posibilitatea să-și aleagă destinația. Planul era acum să facă rost de un avion care să-l ducă pe Pu Yi în Coreea, încă neinvadată de Aliați. De-acolo, japonezii aveau să încerce să-l transporte pe calea aerului în Japonia. Unde ar dori Maiestatea Sa să locuiască în Japonia? Pu Yi a răspuns că nu știa. Cu siguranță Maiestatea Sa își amintea vizita din 1934. Nu exista vreun loc care să-l fi atras? Ce părere avea despre Kyōto? Kyōto ar fi foarte bine, a zis Pu Yi.

În sinea sa, Pu Yi era ușurat. Luase măsura de precauție de a-și transfera fondurile personale din Changehun la o bancă japoneză din Tokio, cu câteva săptămâni înainte de intrarea sovieticilor în război. Încă nu știa despre bomba atomică și Yoshioka îi dădea asigurări

că o invazie militară americană în Japonia nu va avea niciodată loc, pentru că ar costa milioane de vieți americane. Dar Yoshioka a adăugat că, în clipa în care **Pu Yi** avea să ajungă în Japonia, „Maiestatea Sa Imperială nu-și poate asuma responsabilitatea necondiționată în ce privește siguranța Maiestății Voastre”.

În noaptea de 14 august, trenul a sosit în gara Dalizou, iar **Pu Yi** și anturajul său au fost duși la o casă de oaspeți cu două etaje, aparținând unei companii miniere locale. Aici, în ziua următoare, înghesuiți cu toții în jurul unui aparat de radio, au ascultat discursul lui Hirohito către poporul japonez, anunțând capitularea. Vorbind cu o voce stridentă, într-un stil și într-o limbă arhaică rezervată ocaziilor ceremoniale, și adresându-se prin radio supușilor săi pentru prima oară (curentul electric fusese restabilit în întreaga țară pentru ca aceștia să-l poată auzi), Hirohito a ținut o scurtă cuvântare asupra căreia el și consilierii cei mai apropiați discutaseră timp de două zile. „Am declarat război Americii și Angliei”, a zis Hirohito, „din dorința Noastră sinceră de a asigura suveranitatea Japoniei și stabilitatea Asiei de Est, fiind departe de gândul Nostru de a încălca suveranitatea altor națiuni sau de a urmări cuceriri teritoriale...”

Cuvântarea a indus și o referință la folosirea de către inamic a „unei bombe noi și crude, a cărei putere de distrugere este într-adevăr incalculabilă”, ca și litota celui ce-ai doilea război mondial: „situația războiului a evoluat nu neapărat în avantajul nostru”. Datorită acestui cuvânt „evoluat”, starea de război fusese prelungită cu încă două zile. Hirohito dorise să folosească cuvântul „deteriorat”. Consilierii lui obiectaseră.

Pu ție a tradus, pe măsură ce Hirohito vorbea. Hiro a scris că, după aceea, frații și-au strâns mâinile și au plâns.

Două zile mai târziu, în sufrageria casei de oaspeți, cea mai mare încăpere din incintă, a avut loc o ceremonie

aproape suprarealistă. Pu Yi a renunțat în mod oficial la tronul Manchu guo-ului, proclamând dizolvarea guvernului său și re turnarea teritoriului la China. S-a votat în mod oficial, toți cei prezenți votând favorabil. Pu Yi și-a pus sigiliul pentru ultima oară, pentru a da decretelor forță de lege. Le-a citit cu o voce fermă, lipsită de emoție, dând mâna cu miniștrii săi, pe măsură ce părăseau încăperea, unul câte unul. În memoriile sale, Pu Yi a descris evenimentul drept „o farsă în plus”, miniștrii aliniindu-se înaintea lui ca niște „din rădăți”, dar nimeni din cei prezenți n-a pus la îndoială solemnitatea evenimentului. Hiro a scris că a fost „o ceremonie simplă, dar impresionantă”. De-a lungul ei, Pu Yi s-a comportat cu demnitate. Poate că, în sinea lui, era ușurat că aventura lui manciuriană se terminase, după treisprezece ani și când luni. Există un element simbolic în ceremonia din Dalizou. De aici, cu trei secole și jumătate în urmă, Nurhachi, un lider manciurian, avea să-și adune armata și să înfrunte dinastia Ming.

Era mult prea periculos pentru a rămâne acolo multă vreme: întreaga zonă din afara orașului era controlată de gherilele comuniste care cucereau rapid întreaga provincie. Într-un fel de panică, cei adunați acolo s-au risipit. Trenul care îi adusese s-a reîntors la Changehun, cu fostul premier Manchu guo, Zhang Jinghui. Încercând un disperat compromis de ultim moment, el a intenționat să intre în legătură radiofonică cu Chiang Kai-shek, pentru a-i preda acestuia în mod oficial Manchu guo și a evita astfel, spera el, ocupația sovietică. Gestul lui Zhang Jinghui a venit însă prea târziu. Sovieticii au sosit înainte ca el să poată intra în contact cu liderul Guomindang-ului.

Pu Yi i-a spus acum lui Yoshioka că se răzgândise. Voia să meargă la Beijing, să stea cu tatăl său. Yoshioka i-a replicat că, în vreme ce ar fi putut găsi un avion care să-l ducă în *Coreea* și apoi în Japonia, niciun *avion* japonez nu

l-ar fi dus la Beijing, iar o călătorie terestră nici nu putea fi luată în calcul. În cele din urmă, Pu Yi a fost de acord cu planul inițial.

Avionul, i-a zis Yoshioka, avea să decoleze din Tunghua, și Pu Yi trebuia să aleagă cine îl va însoți, căci aparatul era foarte mic. Pu Yi a ales opt oameni, printre care Pu ție, Rui

Lon, Li „cel mare” și doctorul său personal. Elizabeth, Lăuta de Jad și Hiro n-au mai încăput.

Aceasta a fost mai degrabă decizia lui Yoshioka decât a lui Pu Yi. Cei care plecau erau aceia care riscau arestarea de către ruși, a susținut el. Femeile din grup erau mai puțin expuse unui astfel de pericol. Yoshioka le-a spus, pentru a le liniști, că vor veni și ele mai târziu și se vor întâlni cu toții în Japonia în decurs de o săptămână. Relativa lipsă de preocupare pentru ele reflecta de asemenea felul în care japonezii tratau femeile, privindu-le ca pe ființe inferioare. Pu Yi n-a avut cum să se opună. Pe deasupra, în condițiile date, o soție opiomână, ca și o concubină adolescentă n-ar fi fost decât o povară.

Lăuta de Jad și Elizabeth au început „să se smiorcăie”, a scris Pu Yi. Lăuta de Jad a zis că ea vrea să se întoarcă înapoi la familia ei din Changehun. Hiro, dintotdeauna o soție japoneză supusă, i-a și făcut bagajul soțului ei. Pu ție, în mod surprinzător, era foarte bine dispus. „Ce nevoie am de lucrurile astea?” a zis el. „Măine pe vremea asta voi fi în Japonia”.

„Aveți grijă unii de alții”, le-a spus Pu Yi celor rămași. A luat-o pe Hiro, membrul cel mai responsabil din grup, deoparte. Ar trebui să facă tot posibilul să ajungă în Coreea cât mai curând cu putință, i-a spus el. Dacă aveau să fie separați, ar fi bine să ajungă în Japonia individual. O dată ajunși acolo, problemele lor aveau să se sfârșească. Existau destui bani în bancă pentru fiecare. Într-o ultimă ceremonie stingheră, membrii curții și servitorii rămași în

urmă s-au aliniat pe peronul gării, pentru a-și lua rămas-bun de la Pu Yi și grupul lui, care plecau cu trenul. Pu Yi a dat mâna cu fiecare. „Mi-ați fost de mare ajutor”, a zis el. „Am să mă rog pentru sănătatea și fericirea voastră”. Hiro a notat că el avea lacrimi în ochi atunci când a urcat în tren.

Spre surpriza tuturor, chiar exista un mic avion care îi aștepta în Tunghua, la bordul căruia au urcat imediat. Avea să-i ducă până în Mukden, unde urma să vină un avion mai mare.

În Mukden, ei au așteptat ca acesta să sosească. S-a auzit zgomotul unui avion care se apropia. Pu Yi și grupul lui au părăsit sala de așteptare a aeroportului și au ieșit pe pistă. O întreagă flotă a aterizat curând și, sub ochii lui Pu Yi, din avioane au ieșit trupe sovietice care i-au dezarmat pe toți japonezii și au ocupat aeroportul.

Abia la urmă le-a venit ideea să-i aresteze pe Pu Yi și suita lui, inclusiv Yoshioka. Au stat sub escortă în acea noapte, în sala de așteptare a aeroportului, iar în dimineața următoare au fost obligați să urce la bordul unui avion sovietic. Undeva între Mukden și Habarovsk, destinația lor, avionul a aterizat să realimenteze, și Pu Yi s-a dus la ofițerul sovietic mai mare în grad. Deja pusese la cale un plan pentru a se disocia de stăpânii japonezi de odinioară, aninând pe umerii lor toată vina pentru ce se întâmplase în Manchu guo. „Nu dorim să fim în același avion cu criminali de război japonezi”, a zis el, pe un ton dtt mai imperial. Yoshioka a fost debarcat și lăsat acolo.

2 GA

Capitolul 21

De îndată ce micul grup al lui Pu Yi a plecat din Dalizou, curtea lui s-a risipit definitiv. Cei câțiva soldați care asigurau paza au dispărut, și ce a mai rămas din familia lui Pu Yi a trebuit să se descurce după puteri. Deși avea o fetiță (cel de-al doilea copil) de care trebuia să aibă

grijă, Hiro a luat conducerea și, la început, totul a mers bine. Se părea că grupul ei ar putea să locuiască incognito în casa de oaspeți din zona minieră, până ce situația avea să devină mai clară. **Pu Yi** le lăsase destui bani și multe obiecte de artă valoroase.

În a treia săptămână din august a sosit vestea că **Pu Yi** fusese capturat de sovietici și toți, inclusiv Hiro, au izbucnit în plâns. Dar abia pe 21 septembrie situația a început să se deterioreze: „bandiții” au ocupat orașul și au început să-i vâneze pe japonezi. Hiro a fost oprită pe stradă. „Uite una!” a zis un bandit arătând spre ea. „Nu, nu, e sora mea”, a strigat una dintre surorile mai mici ale lui **Pu Yi**, cu o formidabilă prezență de spirit – și au fost lăsate să plece. Hiro depusese un cufăr plin cu bani **manciurieni** în camera-tezaur din fostul sediu al jandarmeriei japoneze din Dalizou. Însă „bandiții” au intrat în toate casele și cazărmile japonezilor, confiscând totul.

Trupele sovietice au sosit câteva zile mai târziu. Și ele căutau pradă și femei. Hiro și-a tăiat părul scurt și s-a îmbrăcat în haine bărbătești, ca majoritatea femeilor din grup. Sovieticii au adunat toți japonezii pe care i-au găsit și i-au dus în Linchiang, un oraș mai mare. Hiro și grupul ei au plecat de bunăvoie. Avea să fie mai sigur acolo, s-a gândit ea, decât să îi înfrunte pe bandiți.

Câteva săptămâni mai târziu, au sosit unități ale armatei regulate a comuniștilor chinezi. Și chiar dacă aceștia erau foarte disciplinați și nu furau decât medicamente, prezența lor a pus capăt oricăror speranțe de a ajunge în Japonia prin Coreea. Adevărata identitate a familiei a fost descoperită.

Grupul lui Hiro a fost trădat de unul dintre propriii ei membri – soțul uneia din surorile lui **Pu Yi** și nepot al răposatului „reformator” Zheng Xiaoxu. Indiferent dacă a dorit să intre în grațiile comuniștilor sau pur și simplu să se răzbune pe Pu Yi pentru că! exclusese din grupul care îl

însoțise, i-a dat pe toți pe mâna comuniștilor. Un ofițer comunist chinez a venit la Hiro, în casa pe care grupul o închinase. „Sunteți doamna Pu ție, nu-i așa?”, i-a zis el, asigurând-o apoi că nu trebuie să se îngrijoreze. Ca fost ofițer în cavaleria din Manchu guo, el îl cunoscuse și îl simpatizase pe Pu ție. Avea să aibă grijă ca ei să nu pătească nimic.

El și-a ținut promisiunea, dar renegatul cumnat voia neapărat să se răzbune. S-a dus din nou la cartierul general al comuniștilor, de data asta pentru a atrage atenția asupra cantităților uriașe de obiecte prețioase aflate în posesia familiei, unele dintre ele provenind din Orașul Interzis. Era vorba de „avutul obștesc”, iar acuzația era gravă. Întreg grupul a fost arestat, dus la Tunghua și ținut acolo într-un sediu al poliției. Era în ianuarie 1946.

Încă mai exista șansa ca noii deținători ai puterii să trateze grupul cu indulgență, dar de-acum începuse un alt război - între comuniști și Chiang Kai-shek. Trupele lui Chiang au avansat adânc în Manciuria, cu sprijinul unor unități japoneze care scăpaseră de detenție. Japonezii au atacat Tunghua, retrăgându-se după o luptă crâncenă. Comuniștii chinezi s-au răzbunat, împușcând câțiva prizonieri japonezi, iar atitudinea lor față de Hiro și grupul ei s-a înăsprit. Au fost lăsați în sediul poliției pe un ger cumplit.

De-acum, Elizabeth își folosisese toată cantitatea de opium și începuse să ție și să cerșească după drog. Hiro a mituit gardienii pentru a o ajuta să-și refacă stocul. În aprilie, au fost duși sub escortă înapoi în Changehun, în detenție preventivă, în vreme ce comuniștii chinezi și-au continuat lenta investigare a cazului. Hiro a devenit optimistă: nu fuseseră trimiși la închisoare, ci cazați în niște camere închiriate, deasupra unui restaurant.

La scurt timp, Lăuta de Jad a fost eliberată. Generoasă, ea i-a propus lui Elizabeth să o însoțească,

promițându-i că va avea grijă de ea. Dar mama Lăutei de Jad, fie pentru a plăti vechi polițe, fie pentru a intra în grațiile noii puteri comuniste, s-a dus la șefii autorităților locale și a denunțat întreaga familie a lui Pu Yi ca fiind „dușmani ai poporului”, autorii, chipurile, unor crime oribile.

Și iarăși a intervenit poliția. De data asta, Hiro și Elizabeth au fost separate de restul grupului și duse în nord, în Kirin, unde au fost din nou închise într-un sediu al poliției.

Aici a avut loc agonia finală a lui Elizabeth: nu mai avea deloc opium. Hiro a scris că ea urla așa de tare, încât alți prizonieri țipau întruna: „Ucideți târfa!” Poliția, oficiali ai partidului și cetățeni obișnuiți au venit să-i privească delirul, „de parcă ar fi vizitat o grădină zoologică”. Rânduri lungi de chinezi treceau chicotind pe lângă celula ei, cădsind gura la fosta împărăteasă a Chinei, în vreme ce ea cerșea opium sau avea halucinații că se află în Orașul Interzis. „Băiete!” striga ea. „Adu-mi niște sandvișuri!” „Vreau să fac baie!” „Unde îmi sunt prosoapele?” Hiro a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-i aline suferința, încercând s-o facă să-și dea seama unde se află – dar fără niciun rezultat.

Ofensiva lui Chiang Kai-shek a continuat. Kirin a fost bombardat și toți prizonierii au fost din nou mutați, de data asta către est, în Yenchi. Hiro și Elizabeth au călătorit într-o căruță pe care flutura un steag cu inscripția: „Trădători din familia imperială Manchu guo”. La sosire, au fost despărțite.

După câteva zile, Hiro a izbutit să o zărească pe Elizabeth printre grățiile celulei în care se afla. Era întinsă pe podea, fără cunoștință, într-o baltă de urină, excremente și vomă. Hiro a implorat un gardian să-i ducă ceva să mănânce. „Ce? Vrei să intru în camera aia imputită? Nici nu mă gârădesc!” a răspuns el.

Hiro s-a oferit să o spele pe muribundă. Șeful închisorii a spus că se va gândi la propunerea ei. În ziua următoare, i s-a permis să privească în vreme ce un gardian, purtând o mască, a curățat celula și a adunat hainele murdare ale femeii într-o găleată. Elizabeth, rămasă în lenjeria de corp, era acum conștientă, dar avea încă halucinații. A întrebat din nou unde sunt servitorii ei și de ce nu-i pregătiseră baia, de ce nu-i aduseseră haine curate. Gardianul a ridicat din umeri. „Asta n-o s-o mai ducă mult”, a zis el.

Hiro și fetița ei au fost din nou mutate. Elizabeth, care nu putea fi transportată, a rămas acolo. A murit de malnutriție și alte efecte ale lipsei de drog, în 1946. Avea patruzeci de ani.

O săptămână mai târziu, Hiro a fost eliberată și a reușit să ajungă în Beijing, unde a trecut și pe la prințul Zhun, căruia i-a adus știrea că fiii săi trăiau, însă erau prizonieri ai sovieticilor. La scurt timp, ea a fost repatriată în Japonia.

În vreme ce Hiro se afla pe drumul ei lung și aventuros, sovieticii erau ocupați cu demontarea instalațiilor industriale pe care japonezii le ridicaseră cu atâta grijă. Ei au jefuit infrastructura **Manciuriei**, a scris profesorul F.C. Jones, în *Manciuria după 1931*, „într-o manieră foarte selectivă, devastatoare, distrugând tot ce n-au putut lua cu ei”. Edwin Pauley, șeful Comisiei SUA pentru Daune de Război, a scris în 1946, într-un raport către președintele Harry Truman: „Nu au luat totul, concentrându-se pe anumite categorii de provizii, mașini și echipamente. În afară de materiale și anumite instalații industriale complete, au rechiziționat cel mai mare generator electric, transformatoare, motoare electrice, uzine experimentale, laboratoare și spitale. Cât despre mașini-unelte, nu le-au luat decât pe cele mai noi și mai bune”. El a confirmat un jaf în valoare de 858 milioane de

dolari (la valoarea din 1946). În ciuda a ceea ce făcuseră japonezii în **Manciuria**, n-au existat decât incidente izolate ale brutalității chineze față de cei 850.000 de emigranți japonezi: cu toții, în afară de câțiva oficiali de seamă și ofițeri superiori, au fost repatriați până în*1947. Datorită felului în care s-au comportat sovieticii, a scris profesorul Jones în raportul său, „în 1947 rușii erau mult mai disprețuiți chiar decât japonezii”.

În toată această vreme, **Pu Yi** ducea o viață plictisitoare, lipsită de evenimente, într-un hotel dintr-o stațiune balneară rusească de lângă Habarovsk, pe jumătate prizonier, pe jumătate oaspete. Cu el se mai aflau acolo foști miniștri Manchu guo, generali și alți oficiali. Sovieticii, afirmă Rui Lon, care s-a aflat alături de **Pu Yi** în primele câteva luni de captivitate sovietică, nu știau prea bine cum trebuiau să se poarte cu el. Mâncarea era bună, cazarea ca într-un hotel de lux, iar prizonierii erau lăsați aproape tot timpul să-și vadă de-ale lor. **Pu Yi** a fost anchetat de câteva ori de către un colonel al serviciilor secrete sovietice, dar niciodată în amănunțime.

Rutina zilnică, a notat **Pu Yi**, nu era departe de cea din Palatul Taxei pe Sare. **Pu Yi** se ruga mult, insista să fie tratat cu respectul datorat unui împărat și își pedepsea servitorii pentru orice greșeală, ca în trecut, cu excepția faptului că acum nu mai erau biciuiți. Erau, în schimb, pălmuiți. Deși deținuții aveau acces la emisiunile în limba chineză difuzate de sovietici, știrile despre ce se întâmpla în lumea de-afară erau trunchiate. **Pu Yi** știa că armatele lui Chiang Kai-shek și ale lui Mao se luptau pe viață și pe moarte, dar informațiile erau vagi: războiul **civil**, își amintește Rui Lon, nu era un subiect prioritar în știrile sovieticilor. Iar despre familii nu mai știau nimic. **Pu Yi** avea să afle despre moartea soției sale Elizabeth abia peste când ani.

Două luni mai târziu, **Pu Yi**, însoțit de o gardă

sovietică, a plecat cu avionul spre Tokio pentru a apărea în fața Tribunalului Militar Internațional pentru Orientul Îndepărtat, prezidat de Sir William Webb, un formidabil judecător de la Curtea Supremă australiană. Procesul crimelor de război din Asia avea să dureze doi ani și jumătate, soldându-se cu opt condamnări la moarte prin spânzurătoare, dintre cei 28 de acuzați de „conspirație pentru declanșarea unui război agresiv” și „crime împotriva umanității”. Printre cei condamnați la moarte au fost Kenji Doihara – „Lawrence al Mancuriei”, cum i se mai spunea –, Seishirō Itagaki, care, pe când era colonel, negodase întoarcerea lui Pu Yi în Manchu guo, și Hideki Tojo, care fusese șeful poliției secrete și jandarmeriei japoneze din Mancuria, între 1935 și 1938, devenind mai târziu cel mai insistent susținător al războiului împotriva Americii și prim-ministrul lui Hirohito din timpul anilor de război.

Asistentul Procurorului-șef american Joseph Keenan era generalul-maior în retragere Tanaka (mătăhălosul expion și amantul faimoasei chinezoaice Giuvaierul Orientului), care ieșise la pensie în anul 1942 pentru că se opusese războiului cu America și intrase în conflict cu Tojo pe această temă.

Procurorul insistase ca Pu Yi să fie chemat ca martor al acuzării. Imagini filmate ale procesului ne arată un Pu Yi arătând absurd de tânăr, cu părul lung și cu înfățișarea unui student rebel, oarecum libertin, care nu-și făcuse temele și are acum emoții la „oral”. Deși Sir William era evident nerăbdător să termine cu mărturia lui cât se poate de repede și să treacă la martori mai importanți, Pu Yi avea să rămână timp de zece zile în uriașa sală de judecată, înțesată de lume, puternic luminată, cândva aula decorată cu lambriuri întunecate a Academiei Militare Japoneze.

Era sarcina procurorului Keenan să facă în așa fel ca

Pu Yi să pară victima inocentă a militariștilor japonezi, care îl puseseră pe tronul din Manchu guo împotriva voinței sale. Obiectivul conștiind osului Consiliu al Apărării britanic, american și japonez era, dimpotrivă, să dovedească faptul că **Pu Yi** fusese un colaborator de nădejde și că mințea în mare măsură în legătură cu rolul său ca împărat în Manchu guo. În lunga listă a martorilor acuzării, **Pu Yi** era o piesă fără prea mare importanță, dar dacă un martor putea fi discreditat în mod serios, și mărturia altora, mult mai importanți, putea fi implicit pusă sub semnul întrebării.

Așa că, din clipa în care martorul - anunțat în mod oficial drept Henry Pu Yi - și-a început mărturia („M-am născut în Beijing, numele meu este **Pu Yi**, iar ultimul nume de familie manaunan este Aisin Goro. M-am născut în 1906, am fost proclamat împărat al Chinei în 1909. În 1911 a început revoluția în China...”), el s-a trezit supus unor întrebări la care, în mod evident, nu era pregătit să răspundă, deși a trecut repede peste confuzia inițială și chiar, uneori, a răspuns sarcasmului cu sarcasm. Cum avea să scrie Arnold C. Brackman în *Celălalt Nürnberg, povestea nespusă a proceselor de la Tokio intentate criminalilor de război* (ed. William Morrow, New York, 1987), „în boxă **Pu Yi** s-a descurcat de minune. Până la prima lui apariție publică, fusese etichetat de observatori ca încet la minte, dacă nu chiar retardat, o simplă figură de carton. La bară, totuși, **Pu Yi** s-a dovedit viclean, un maestru al perfidiei, tertipurilor și înșelătoriei. Le-a dat replici scânteietoare lui Sir William Webb, lui Joseph Keenan și apărării japoneze și americane. I-a înfuriat și i-a tachinat alternativ pentru ca, în cele din urmă, să-i facă să se ia la harță între ei. Dacă **Pu Yi** ar fi fost un om liber, isprava lui s-ar fi dovedit impresionantă. Dar având în vedere circumstanțele în care se afla, reprezentția a fost cu adevărat remarcabilă”.

Pentru început, s-a încurcat puțin în notițele pe care le ținea în poală, niște foi aflate în neorânduială. Nu erau, a declarat el curții, decât niște „simple date, nicidecum documente detaliate”.

Pas cu pas, ca răspuns la întrebările lui Keenan, el a făcut o relatare cronologică a vieții sale, începând cu copilăria din Orașul Interzis până în zilele petrecute ca împărat-marionetă în Manchu guo, vremuri pentru care, a susținut el, erau de vină doar japonezii.

Inițial, el se refugiase în Consulatul General al Japoniei din Beijing doar pentru că „Ambasada Britanică era prea mică”. A intercalat comentarii proprii. „Dr Sun Yat-sen a fost un om mare... La vremea aceea, oficialii curții imperiale chineze erau foarte corupți”. Sir WQliam i-a spus să se refere strict la evenimentele din propria-i viață.

În versiunea proprie a întâlnirii lui cu Itagaki, Pu Yi a spus că el, *ra* refuzat” oferta japoneză de a conduce noul „stat [Manchu guo] deoarece Itagaki cerea ca, de îndată ce va fi înființat, să folosim japonezi drept oficiali manciurieni”. El fusese „forțat” să părăsească Tianjinul „sub presiunea comandantului garnizoanei japoneze din lianjin... Itagaki a zis că, dacă voi refuza, vor lua măsuri drastice împotriva mea. Consilierii mei mi-au spus că dacă nu îi voi accepta propunerea, viața îmi va fi în pericol”. Itagaki adoptase „o atitudine foarte rigidă și belicoasă”.

Din clipa în care a pus piciorul în Manciuria, a zis **Pu Yi**, „n-am mai avut mâini, n-am mai avut gură. Dacă i-aș fi spus lordului Lytton adevărul, aș fi fost asasinat imediat ce comisia ar fi părăsit Manciuria”.

Keenan l-a întrebat despre Ani de Jad. „Răposata mea soție mă iubea foarte mult”, a zis Pu Yi. „Avea douăzeci și trei de ani când s-a îmbolnăvit. A fost o chinezoaică animată de patriotism. Întotdeauna m-a încurajat, zidind că trebuie să fiu răbdător o vreme și că, până la urmă, vom

reuși să recucerim teritoriile pierdute. Dar ea a fost otrăvită de japonezi. Generalul Yoshioka a fost cel care a otrăvit-o”.

Pu Yi a susținut că își pregătise garda personală a palatului cu gândul „de a face legătura cu armata chineză... Ideea mea era să-mi încropesc un fel de armată pentru ca, la un moment dat, să mă pot alătura armatei chineze pentru a opune rezistență japonezilor”.

Sir William Webb a ascultat toate astea cu vădită lipsă de răbdare. „Noi nu judecăm acest martor, dar ne îngrijorează credibilitatea lui”, a zis el. „Pericolul care planează asupra vieții, teama de moarte nu scuză lașitatea sau dezertarea pe câmpul de luptă. Și nu scuză nici dând trădarea. Toată ziua l-am ascultat pe acest om motivându-și colaborarea cu japonezii. Cred că am auzit destul”.

Dar apărarea era hotărâtă să-și impună punctul de vedere. De departe, cel mai eficient apărător a fost maiorul Ben Blakeney, din departamentul de justiție al armatei americane. Cartea lui Johnston avea să joace un rol important în schimbul de replici.

BLAKENEY: Vreau să vă întreb dacă este adevărat că, după ce ați părăsit Orașul Interzis în 1924, după ce n-ați mai avut parte de tratamentul imperial* după ce stipendiul nu vi s-a mai plătit integral, ați simțit, în mod natural, că Republica încălcase contractul cu dumneavoastră, în aproape toate aspectele?

PU YI: Atunci aveam impresia că ar trebui mai degrabă să plec din Orașul Interzis, deoarece circumstanțele acolo nu mai erau deloc favorabile. Această situație a fost descrisă pe de-a-ntregul în cartea domnului Johnston, *Amurg în Orașul Interzis*, din care puteți înțelege situația în care mă găseam și felul în care mă simțeam.

BLAKENEY: Prin urmare, putem presupune, nu-i așa, că lucrarea lui Sir Reginald Johnston exprimă punctul dumneavoastră de vedere?

Pu Yi: Întocmai.

Curând, Blakeney avea să exploateze din plin această afirmație.

BLAKENEY: Aș vrea să ne spuneți care anume era poziția lui Johnston?

PU YI: Era profesorul meu de engleză.

BLAKENEY: S-a aflat în serviciul dvs. mulți ani?

PU YI: Da.

BLAKENEY: În afară de faptul că v-a fost profesor, a fost de asemenea prietenul și consilierul dvs?

PU YI: Nu mi-a fost decât profesor.

BLAKENEY: Cunoștea destul de bine toate detaliile vieții dvs. și opiniile pe care le aveți în perioada când v-a fost alături.

PU YI: Știa dăte ceva despre mine, dar după ce am plecat în Manciuria n-a mai știut nimic.

BLAKENEY: Ați afirmat că, în cartea lui, el a descris în mod corect circumstanțele acelei părți din viața dvs?

PU YI: Cartea are multe capitole. Niciodată n-am avut ocazia s-o citesc în întregime. Qt despre capitolul care descrie viața mea în lăanjin, nu știu ce cuprinde.

BLAKENEY: Când l-ați văzut ultima oară pe Sir Reginald Johnston?

PU YI: Ultima oară l-am văzut în Manciuria.

BLAKENEY: Când s-a întâmplat asta?

PU YI: Nu-mi pot aminti data sau anul.

BLAKENEY: Când a fost ultima oară când l-ați văzut înainte de a părăsi Tianjinul?

PU YI: Ca să fiu sincer, nu-mi pot aminti datele astea. Și dacă nu-mi amintesc, nu vă pot spune.

BLAKENEY: L-ați văzut, să zicem, cu o lună înainte de plecarea către Port Arthur?

PU YI: Nu-mi pot aminti.

BLAKENEY: Ați scris o prefață la cartea lui?

PU YI: Nu-mi amintesc.

Blakeney a scos imediat un exemplar al cărții *Amurg în Orașul Interzis* și a început să citească prefața lui Pu Yi, care se referea la evenimentele din 1931, din Tâanjin („nimeni nu cunoaște mai bine ca el dezastrele și greutățile acelei perioade critice”), care au determinat plecarea lui. Pu Yi a examinat-o cu atenție.

PU YI: Asta a fost scrisă de Zheng Xiaoxu, nu de mine. BLAKENEY: Vreți să spuneți că scrisul nu vă aparține sau cuvintele nu sunt ale dvs?

PU YI: N-am văzut niciodată asta.

A urmat o discuție pe motive procedurale. Procurorul Keenan a obiectat în legătură cu folosirea cărții ca dovadă, pe motiv că Johnston murise. „Nu știm nimic despre autorul volumului, și el nu este o autoritate recunoscută, după dte știu eu”. Sir William a fost de aceeași părere cu Keenan, spre necazul evident al lui Blakeney. I s-a permis totuși să citeze un pasaj din *Amurg*, care, a susținut el, afecta considerabil credibilitatea lui Pu Yi ca martor. Se referea la ultima lui conversație cu Johnston, chiar înainte de plecarea către Mancuriă. Era aceasta, a întrebat Blakeney, o relatare corectă a faptelor?

PU Y: La vremea aceea, de fapt, Johnston se afla în Tianjin.

Dar n-a existat nicio astfel de conversație. Johnston a vrut să facă o afacere cu volumul ăsta. A vrut să-și vândă cartea. Hitler a scris o carte faimoasă în întreaga lume, *Mein Kampf*... încă nu mi-am terminat răspunsul.

SIR WILLIAM: Păi, nici nu trebuie să-l terminați.

Asta a lăsat o impresie destul de proastă. Dar declarația lui Pu Yi despre interviul dat lui Henry Woodhead după ce devenise șef al statului Manchu guo a lăsat o impresie și mai proastă. Îi răspunsese lui Woodhead, a susținut el, în prezența japonezilor sau a interpreților în care nu putea avea încredere. În orice caz, „a trebuit să adopt o atitudine ipocrită, prefăcută, altfel n-

aș fi putut obține încrederea japonezilor... Nu-mi pot aminti remarcile mele față de Woodhead. Oricum, ele ar trebui privite ca un soi de antipropagandă". Qt despre declarațiile făcute în numele său de Zheng Xiaoxu, „n-aveam nicio posibilitate să cunosc activitatea lui personală. N-am avut nicio legătură cu convingerile pe care le nutrea”.

Apărarea japoneză a dat la iveală un exemplar al volumului *Călătorie epocală în Nippon* și a început să citeze din poeziile scrise atunci, pe motiv că exprimau „sentimentele lui intime”.

PU YI: Qnd am compus aceste poezii, a fost un fel de distracție... Trebuia să scriu ceva ca să-i fac fericiți. Nu pot fi luate în serios. Nu vă învinuiesc, pentru că reprezentați apărarea, și ați vrea desigur ca eu să tranchiez adevărul, într-un mod convenabil. Nu vreau să intru în discuții contradictorii cu dvs.

SIR WILLIAM: V-am avertizat deja că, în calitate de martor, trebuie să vă limitați la a răspunde pur și simplu la întrebări, fără niciun fel de divagații.

Interogarea martorilor intrase în cea de-a doua săptămână și Sir William se străduia să termine cu mărturia lui Pu Yi. Dar avocații japonezi n-aveau de gând să renunțe fără luptă.

T. OKAMOTO (apărătorul lui Itagaki): Ați cerut vreodată guvernului japonez să vă facă împărat... să vă ajute să deveniți din nou împărat?

PU Y: Nu.

T. OKAMOTO: Astăzi se pare că sunteți foarte nemulțumit de guvernul japonez. Nu cumva din cauză că Japonia nu

v-a ajutat să vă îndepliniți această așa-numită misiune divină?

PU YI: Asta nu-i decât o invenție.

T. OKAMOTO: Ați afirmat că, pentru a înșela guvernul japonez, ați dat diverse declarații false în vreme ce erați împărat, că ați scris chiar poezii slăvind Japonia, dar oare nu ați compus aceste imnuri și din cauză că doreați să reîștiți Orașul Interzis?

PU YI: V-am răspuns deja - nu.

Sir William se săturase. „Adevărata problemă este dacă martorul a fost un împărat autentic sau un simplu executant pentru japonezi”, a zis el. „Am auzit deja destul ca să decidem într-un fel sau altul cu privire la acest lucru”. Întrebarea este, a spus el, dacă „martorul a fost într-adevăr o marionetă. Nu ne interesează dacă asta s-a întâmplat cu voia sau fără voia lui”.

Folosindu-și prerogativele de Președinte, Sir William a declarat tribunalului că, încheind interogarea martorului, „asta nu înseamnă neapărat că îl și credem. S-ar putea să ne mai gândim la acest lucru. Terminăm aici deoarece considerăm că alte întrebări nu-și mai au rostul”.

Pu Yi a fost condus afară din sala de judecată și dat înapoi în custodia gărzilor sovietice. Nu i s-a mai cerut să apară în fața curții.

Planul lui, din clipa arestării de către parașutiștii sovietici în 1945 în Mukden, fusese să-i acuze pe japonezi pentru tot ceea ce i se întâmplase între 1931 și 1945. Și, parțial, a avut succes la Tokio, fiindcă a fost norocos: s-au admis ca probe doar câteva rânduri din *Amurg în Orașul Interzis*. Nici Sir Reginald Johnston (pentru că murise) și nici Woodhead (pentru că n-a putut fi găsit la timp) n-au fost acolo pentru a oferi propriile versiuni asupra faptelor. Pu Yi a știut să exploateze acest lucru, dovedindu-se un mincinos sigur pe sine, pregătit să meargă până în pânzele albe pentru a-și salva pielea. De asemenea, el a dovedit că cei paisprezece ani pustii petrecuți în Palatul Taxei pe Sare nu-i afectaseră nici intelectul, nici puterea de argumentație.

După prima zi dezastruoasă, și-a recăpătat încrederea în sine: el și-a dat seama că, cu excepția maiorului Blakeney, nimeni din acel tribunal nu citise nici *Amurgul* lui Johnston, nici articolele lui Woodhead.

Când s-a înapoiat în Habarovsk, un gardian **manciurian** i-a spus că o misiune trimisă de Chiang Kai-shek plecase pe calea aerului, către Moscova, pentru a cere extrădarea lui în China. Pu Yi s-a pregătit pentru ce era mai rău, căci știa că Chiang Kai-shek avea să-l execute ca trădător, după înscenarea ținui proces.

Însă sovieticii n-aveau de gând să predea un premiu atât de valoros unui guvern instabil, anticomunist. Ei erau încrezători că Mao va fi cel care va câștiga războiul în China. Abia atunci aveau să-l trimită înapoi pe **Pu Yi**.

Capitolul 22

Nu toți criminalii de război japonezi și **manciurieni** căzuți în mâinile sovieticilor imediat după război au avut parte de luxuosa detenție a lui Pu Yi. Mulți dintre ei au trecut prin „gulagul” sovietic. Numai cei mai în vârstă și mai importanți prizonieri s-au bucurat de o ședere confortabilă precum Pu Yi, la început într-un hotel dintr-o stațiune balneară, apoi într-o fostă școală de lângă Habarovsk, cunoscută drept Centrul de Detenție nr. 45.

Rong Qi, fratele lui Elizabeth, a fost unul dintre cei care s-au trezit peste noapte într-un lagăr de muncă sovietic, împreună cu Li „cel mare” și mai toți nepoții lui **Pu Yi**.

Ei s-au obișnuit cu privațiunile, cu disciplina lagărelor de muncă și au căpătat o altă perspectivă în timpul acelor ani (1947 - 1950). Unii dintre ei, precum Rong Qi, au muncit ca sclavi în fabrici sau colhozuri, subnutriți și tratați cu brutalitate. Cei norocoși au lucrat prin spitale.

Ei au devenit niște supraviețuitori, așa cum se întâmplă de obicei cu cei care trec prin „gulaguri”. De

asemenea, departe de atmosfera rigidă de la curte, ei au început să reflecteze asupra seriei de evenimente care îi făcuseră să ajungă în URSS. Legăturile tradiționale, personale și de familie, care îi transformaseră în sclavii loiali ai lui Pu Yi, chiar dacă nu s-au rupt, au slăbit serios în timpul acelor ani cât au stat departe.

Deși rămas fără majoritatea curții sale, stilul de viață al lui Pu Yi nu s-a schimbat în mod dramatic în perioada de prizonierat la sovietici. Centrul de Detenție nr. 45 pentru persoane importante din Manchu guo și Japonia era deservit de ordonanțe japoneze și **manciuriene**, care erau la dispoziția deținuților. Fostul statut de împărat al lui Pu Yi încă îi oferea privilegii considerabile. N-a trebuit niciodată să-și facă singur patul, să golească ȋucalul sau să fie obligat la vreo altă muncă. Ordonanțele aveau grijă de tot. Socrul lui, Rong Guan, care nu fusese prins în același timp cu **Pu Yi**, a ajuns în cele din urmă în același Centru de Detenție, și imediat și-a asumat rolul de majordom. Înlocuindu-l pe Li „cel mare”, el era acela care avea acum grijă de hainele, obiectele și valorile lui Pu Yi. Deși pare surprinzător, deținuții din acel lagăr special n-au fost niciodată percheziționați de paznicii sovietici și nici tratați ca prizonieri – erau doar „deținuți temporari”. Trimiterea celor mai în putere în lagăre de detenție cu regim aspru nu era o pedeapsă – acesta avea să fie prerogativul Chinei –, ci pur și simplu o modalitate ieftină de a scăpa de ei câtă vreme se aștepta victoria finală a lui Mao.

Așa că, împreună cu câțiva generali privilegiați și miniștri mai în vârstă din Mandiu guo, **Pu Yi** se ruga la Buddha, juca mah-jong, primea trei mese consistente pe zi și viziona două filme pe săptămână. Generalii japonezi își ascultau la nesfârșit stocul limitat de discuri în celulele lor de la etaj. După ce s-a întors de la Tokio, **Pu Yi** a scris că s-a simțit teribil de vinovat și a încercat să-și spele rușinea prin rugăciuni: își dădea seama nu numai că mințise, dar

întinase memoria unuia dintre puţinii oameni pe care îi respectase - răposatul Sir Reginald Johnston.

Înainte de a se despărţi de rudele sale şi de la „cel mere”, **Pu Yi** îşi inventariase averea. El spera, cam fără rost, că sovieticii i-ar putea permite un exil „demn” într-o altă ţară decât China. Chiar şi URSS ar fi fost preferabil. **Pu Yi** a scris de două ori, cerând azil permanent în URSS, dar n-a primit niciun răspuns.

Dacă sovieticii i-ar fi permis să plece, **Pu Yi** ştia că mai avea destul aur şi bijuterii pentru a trăi confortabil tot restul vieţii. De fapt, avea chiar prea mult de cărat de bunăvoie, el a predat vreo două sute de bijuterii autorităţilor Centrului de Detenţie, iar de obiectele mai puţin valoroase s-a descotorosit pur şi simplu, ascunzându-te prin preajmă sau îngropându-le în curtea şcolii. Mai târziu, avea să afle că sovieticii au înapoiat aceste comori Chinei - era încă vremea prieteniei sovieto-chineze. Obiectele cele mai valoroase, pe care le ţinea în camera lui, erau ascunse în cutia aparatului de proiectie.

Contactele lui Pu Yi cu paznicii sovietici erau puţine şi rare. Pentru bârfe, el se baza pe ordonanţele manciuriene din lagăr, care nu ştiau ce se întâmplă, dar făceau pe cunoscătorii. Unul dintre ei i-a spus că n-avea de ce să-şi facă griji, ruşii urmau să-l țină probabil în Siberia tot restul vieţii, căci „acesta e pământul din care vă trageţi”. Un alt zvon, pe care nu prea l-a crezut - era prea frumos ca să fie adevărat - era că sovieticii intenţionau să-l repună pe tronul **Manciuriei**, de data asta la marionetă sovietică. Când s-a întâlnit cu ofiţerii sovietici, aceştia au fost politicoşi, dar nu s-au angajat în niciun fel.

Războiul dintre comuniştii chinezi şi Chiang Kai-shek - la început aproape ignorat cu totul în piesa sovietică - a devenit ştire de primă pagină pe măsură ce forţele lui Chiang Kai-shek sufereau înfrângere după înfrângere. Un interpret sovietic traducea deţinuşilor ziarele şi un buletin

de știri în chineză a fost distribuit zilnic, după 1947. Pu Yi a aflat de căderea Shanghaiului în mâinile comuniștilor în 1948, chiar în săptămână în care a avut loc.

Treptat, Pu Yi a priceput că sovieticii pur și simplu îl păstrau în rezervă, așteptând ca Mao Zedong să instaureze un regim comunist în China. În momentul acela, el avea să fie trimis acasă.

Era un coșmar cu care treptat s-a obișnuit. La început perspectiva era atât de îngrozitoare, încât nu se mai putea gândii la altceva: a devenit mai religios ca niciodată. Cu timpul, totuși, ideea că într-o zi va fi predat comuniștilor a devenit o teamă la fel de familiară ca și frica de moarte. Moartea era și ea inevitabilă. Singura speranță care îi rămăsese era că, o dată ajuns în mâinile comuniștilor, urma să aibă parte de o moarte rapidă.

Cunoștințele lui Pu Yi despre comunism în general și despre comunismul chinez în particular se reduceau la ceea ce aflate în tinerețe de la Johnston, de la Zheng Xiaoxu și - mai târziu - de la consilierii lui japonezi. Yoshioka, în fazele finale ale războiului, făcuse de câteva ori aluzie la faptul că, totuși, comuniștii chinezi nu erau „bandiți” obișnuiți, că egalitarismul și priceperea lor în probleme militare făceau din ei o forță formidabilă. Lui Pu Yi i-ar fi plăcut să fi discutat acum toate astea cu el, însă Yoshioka nu mai era în preajmă. Pu Yi nu știa că el s-a sinucis curând după ce a căzut în mâinile sovieticilor.

Nici japonezii și niciun alt coleg de detenție al lui Pu Yi nu înțelegeau cu adevărat natura comunismului chinez. Și, mai ales, nimeni din anturajul lui Pu Yi nu știa că sistemul judiciar și penitenciar era total diferit de cel din China pierde revoluționară. Nu că ar fi fost mai puțin brutal: numărul uriaș de oameni - proprietari de pământ, chiaburi, capitaliști și „trădători” de toate felurile - executați în urma instaurării puterii comuniste în China dovedește contrariul.

Diferența consta în abordarea globală a tuturor celor acuzați de orice soi de „crimă”. După cum a afirmat Jean Pasqualini, autorul volumului *Prizonier al lui Mao* - o analiză unică, făcută din interior, a sistemului penitenciar chinez, bazată pe propriile experiențe din închisoare și lagărele de muncă: „Închisoarea nu e închisoare, ci o școală în care înveți despre propriile greșeli”. Închisorile chinezești erau locuri „unde deținuții îi reeducă pe deținuți”.

Tehnicile de interogatoriu folosite de către comuniștii chinezi, descrise atât de bine de Pasqualini, nu semănau deloc cu cele din lumea necomunistă. Intenția nu era de a scoate, de la un presupus criminal, dovada care putea fi folosită împotriva lui în justiție. Era mai degrabă un proces religios, o tehnică folosită în timpuri apuse de specialiștii Inchiziției, nu numai pentru a convinge suspectii de propria vinovăție, **d** pentru a-i face să o accepte, o formă extraordinară de eficiență de spălare a creierului.

După cum a scris Pasqualini, scopul era „nu atât să te faci să inventezi crime inexistente, ci să te obligi să accepți că viața pe care ai dus-o a fost putredă, păcătoasă și condamnată”. În sistemul chinezesc, acuzatul e el însuși acuzatorul cel mai eficace, căci „autoacuzarea este una dintre capodoperele sistemului penal... prizonierul pregătește cazul împotriva lui însuși dt mai bine posibil... Când el a dat la iveală în cele din urmă o declarație satisfăcătoare, guvernul deține un document cu care, în funcție de modul de interpretare, îl poate ține în închisoare oricât. Este visul oricărui procuror”.

Sistemul era de asemeni surprinzător de flexibil: unii dintre cei acuzați de crimele cele mai serioase, după cum povestește Pasqualini, erau tratați adesea cu mare indulgență. Spionilor și sabotorilor li se dădeau trei mese pe zi și permisiunea de a de dt doreau, în vreme ce alții, precum Pasqualini însuși, acuzați de crime mult mai

neînsemnate, erau sever înfometați. Chiar și închisorile variau enorm în ce privește calitatea. Unele erau temnițe doar cu numele. Altele erau abominabil de aglomerate, conduse cu cea mai mare cruzime. Acesta nu era un accident: în concepția chinezească asupra reeducării criminalilor, chiar și blândețea putea deveni o armă - uneori una extrem de eficientă.

În cazul lui **Pu Yi**, cel mai simplu ar fi fost să fie confruntat cu atrocitățile comise în Manchu guo, să i se stabilească responsabilitățile - în timpul cât a fost la putere sau a jucat rolul de conducător-marionetă - și să fie condamnat în consecință. Acest lucru se întâmplase cu japonezii acuzați la procesul crimelor de război din Asia. În cel mai bun caz, putea susține, așa cum făcuse la Tokio, că fusese doar o marionetă manipulată tot timpul de către japonezi. În sinea lui, el era aproape convins că procesul avea să fie unul sumar, că după o ședință rapidă va fi scos din sală și împușcat.

Acesta ar fi putut fi modul lui Chiang Kai-shek de a-l trata pe **Pu Yi**. Nu și al lui Mao. În China, un deținut trebuia nu numai să se căiască (Pasqualini n-a întâlnit nici măcar un deținut care să pună sub semnul îndoielii motivele arestării sale), dar să și fie văzut căindu-se, deci **Pu Yi** și fosta lui curte trebuiau obligați să servească noua societate ca pilde ale vremurilor trecute.

Aceasta cerea o abordare specială, tehnici speciale, oameni speciali - și, de asemenea, stimulente speciale. Prizonierii aveau să fie expuși comunismului chinez în stadiul lui cel mai virtuos, într-un cadru foarte special. În ochii lui Mao și ai altor lideri comuniști, Pu Yi, ultimul împărat, era chintesența a tot ceea ce fusese rău în vechea societate chineză. Dacă el putea fi arătat ca suferind o schimbare sinceră, definitivă, ce speranță mai exista pentru cei mai înrăiți contrarevoluționari? Cu dt era vinovăția mai copleșitoare, cu atât mai spectaculoasă

părea ispășirea – și cu atât mai măreață gloria Partidului Comunist Chinez.

Există un motiv în plus pentru a-l trata pe **Pu Yi** și curtea lui cu deosebită grijă: transformarea lui Pu Yi într-un cetățean comunist exemplar avea să demonstreze superioritatea justiției revoluționare chineze față de sistemul sovietic. Imediat după revoluția sovietică, familia țaristă fusese udă în mod brutal. Nici măcar Lenin nu izbutise să-l transforme pe ultimul Țar într-un comunist!

Din aceste motive, reeducarea lui **Pu Yi** și a curții lui a devenit o prioritate absolută pentru conducerea comunistă a Chinei, după preluarea puterii în 1949. Era de un interes deosebit pentru prim-ministrul Zhou **Enlai**, care negocia reîntoarcerea lor din Uniunea Sovietică. Zhou **Enlai** mai avea un motiv pentru a spera că deținuții vor deveni „oameni noi”: unii dintre prizonierii care aveau să treacă prin procesul „reabilitării” ca și Pu Yi erau foști generali guomingdan-iști, care fuseseră cândva studenții lui Zhou **Enlai** la Academia Whampoa. Ca fost profesor, Zhou **Enlai** intenționa să aibă ultimul cuvânt.

Pu Yi nu știa nimic despre toate astea atunci când a sosit vremea să părăsească Uniunea Sovietică și să se reîntoarcă în China, în vara lui 1950. La vremea aceea, Li „cel mare”, nepoții și fratele vitreg al lui **Pu Yi** se reîntorseseră la Centrul de Detenție nr. 45. Într-o zi, deținuții, cărându-și cu toții bagajele, cu excepția lui **Pu Yi**, au fost urcați într-un tren păzit de gardieni sovietici și duși la graniță.

Era iarăși ca pe vremuri. Nepoții lui **Pu Yi** erau la fel de respectuoși ca totdeauna. Toți păreau cu adevărat bucuroși să-l revadă. Pu Yi a considerat firească atitudinea lor. Era ciudat de calm, ba chiar vesel atunci când a urcat în tren, cu un balonzaid pe braț și un baston în mână. A călătorit într-un compartiment separat – singurul prizonier printre mai mulți ofițeri sovietici care ronțăiau bomboane,

beau bere și fumau.

În sinea lui era convins că se îndrepta către plutonul de execuție. În timpul nopții, ofițerii au dormit, dar „eu am stat cu ochii larg deschiși, treaz din cauza fricii de moarte”. Pu Yi s-a rugat, i s-a părut că aude tropăitul unor cizme, s-a uitat pe fereastră. Peronul era gol. Ofițerii au făcut tot ce-au putut ca să-l încurajeze, dar, se gândea Pu Yi, era doar un șiretlic ca să-l facă docil. „Viața mea nu va dura mai mult decât rouă pe un pervaz și vouă puțin vă pasă, dormiți buștean”.

Dimineața Pu Yi a fost dus într-un alt compartiment, unde îl așteptau doi chinezi. Unul purta un „costum Mao” albastru, celălalt uniformă militară. Civilul l-a măsurat din cap până în picioare și i-a zis: „Am venit să vă întâmpin, la ordinele premierului Zhou Enlai. Acum v-ați reîntors în patria mamă”. Pu Yi a scris că se aștepta ca un soldat să-i pună cătușele, iar când asta nu s-a întâmplat, s-a gândit: „Știu că n-am unde să fug”. O oră mai târziu, trenul a oprit într-o mică gară, la granița ruso-chineză. Acolo erau două rânduri de soldați înarmați – de-o parte chinezi, de cealaltă sovietici. Pu Yi a pășit printre ei și a urcat într-un tren care aștepta pe un alt peron. În vreme ce se apropia de acest tren, a observat că ceilalți prizonieri, foștii lui curteni sau foste notabilități din Manchu guo, erau cu toții deja urcați în tren – „și niciunul nu era legat sau încătușat”. Ferestrele compartimentului său erau acoperite cu hârtie. „Mi s-a strâns inima. Cu siguranță, asta însemna că eram în drum spre execuție”. În această fază timpurie, Pu Yi își asumase deja vinovăția. „Fețele criminalilor din jurul meu”, a scris el, „aveau o paloare de moarte”. De acum încolo, în cartea lui, el avea să se refere la ceilalți deținuți cu apelativul de „criminali de război”.

Procesul de reeducare era deja în curs: de la începutul călătoriei, Pu Yi și ceilalți au fost copleșiți de amabilitatea și purtarea exemplară a gărzilor. A apărut un

ofițer care le-a urat bun-venit acasă, asigurându-i că n-au de ce să-și facă griji. În tren era și un doctor, pentru cazul în care cineva ar fi avut nevoie de asistență medicală. Prizonierii au primit un mic dejun consistent, ouă, murături și orez. Când gărzile au observat că toată lumea aprecia orezul, le-au mai oferit din propriile rații. Pu Yi a crezut că acest lucru se întâmpla doar fiindcă doreau ca prizonierii să fie fericiți înainte de a muri.

A intrat în conversație cu unul dintre gardieni - un soldat tânăr care era așezat în fața lui. „Trebuia să vorbesc cu cineva, să dau de știre paznicilor mei că n-ar trebui să fiu omorât”, a scris el. Pentru prima oară în viața lui a folosit forma politicoasă de adresare („nin” în loc de „ni”). „Sunteți membru al Armatei Populare de Eliberare”, a zis el. „Asta-i bine. Foarte bine. Eu sunt budist și în scripturile budiste tema eliberării apare de multe ori. Buddha este milos, militând pentru eliberarea tuturor lucrurilor...”

Soldatul l-a privit cu ochii mari, neînțelegând ce vrea. **Pu Yi** a ezitat și a apoi a renunțat. Jenat, s-a ridicat și și-a făcut loc spre toaletă.

Când s-a întors, a auzit conversație în alt compartiment. Unul din nepoții lui. Micul Xiu, vorbea despre „democrație” și „monarhie” de *față cu gardienii*. **Pu Yi**, din ușa compartimentului, l-a întrerupt, vorbind evident pentru urechile gardienilor: „Încă mai discuți despre monarhie? Sunt gata să înfrunt pe oricine vorbește de rău despre democrație”. Toată lumea a ridicat ochii. „Nu-ți face griji”, a strigat **Pu Yi**, „eu sunt singurul pe care îl vor scoate în fața plutonului de execuție”. Un soldat i-a spus să se ducă la locul lui. Pu Yi i-a zis: „Acela e nepotul meu. Are idei periculoase. E împotriva democrației. Celălalt de acolo este Zhao. Cândva a fost ofițer. A zis multe lucruri rele despre Uniunea Sovietică”.

Trenul s-a oprit în dimineața următoare. **Pu Yi** nu putea vedea unde se află, dar i-a auzit pe gardieni spunând

Changehun. „Va să zică acesta este locul unde voi muri, de vreme ce am fost împărat aici”, s-a gândit el. Însă trenul se oprise acolo doar pentru a face aprovizionarea cu mâncare.

Câteva ore mai târziu, a mai oprit o dată în Mukden. Moartea pe pământul strămoșilor trebuia să fie aproape. Un civil a trecut prin tren cu o listă în mână. Celor care erau strigați (printre ei se afla și Pu Yi) li se permitea să coboare din tren pentru a se odihni într-o cameră de oaspeți. Acesta, era convins Pu Yi, trebuia să fie un mod de a-i face să coboare din tren pe cei condamnați la moarte.

S-au urcat într-un autobuz și au fost duși într-o casă mare de la marginea orașului. Era păzită de alți soldați ai Armatei de Eliberare. Emoția lui Pu Yi trebuie să fi fost evidentă, căci civilul care îi conducea a întrebat: „De ce vă este teamă? Nu v-am spus că sunteți invitați aici ca să vă odihniți?”

Într-o cameră de la etaj erau deja pregătite prăjituri, fructe și ceai, ca pentru o petrecere. „Asta trebuie să fie un banchet pentru condamnați”, s-a gândit Pu Yi și a înșfăcat un măr. După ce l-a mâncat, s-a întors către un soldat și a ză: „Ei bine, să mergem!”

„Nu fiți atât de grăbit”, i-a spus civilul. „Veți avea destul timp să studiați în Fushun”. Convins încă de faptul că avea să fie executat, Pu Yi a cerut să vadă lista numelor strigate mai devreme. Era sigur că era vorba de lista celor destinați plutonului de execuție.

Tocmai atunci, a scris Pu Yi, un alt grup de „criminali de război” a intrat în încăpere. Printre ei se afla și Micul Zhang, fiul premierului-marionetă din Manchu guo, Zhang Jinghui. Era deja de mai multă vreme în China, i-a spus el lui Pu Yi. Aveau să meargă împreună spre Fushun. Abia atunci s-a relaxat Pu Yi. „Când am auzit că cei din grupul care sosise mai devreme erau încă în viață, că familiile erau tefere și copiii noștri studiau sau munceau, fețele ni s-

au luminat. Mi-au dat lacrimile”.

Reîntorși la tren, starea de spirit a prizonierilor era acum euforică. „Am vorbit despre frica prin care trecuserăm cu toții mai devreme și ne-am prăpădit de râs”, a scris Pu Yi. Grupul era acum convins că ce fusese mai rău trecuse. În curând, aveau să plece acasă, „după ce vor fi puși să citească, vreo câteva zile, niște cărți comuniste”. Însă gardienii înarmați i-au dus cu un camion într-un perimetru înconjurat de ziduri înalte, cu tunuri de pază. În interior era un șir de clădiri cu un etaj. Toate ferestrele aveau gratii. Pu Yi sosise la destinație - închisoarea Fushun.

A fost dezbrăcat, percheziționat și dus într-o celulă plină de foști generali din Manchu guo. Ei au luat poziție de drepti, neștiind cum să reacționeze în prezența lui Pu Yi. Apoi ușa s-a deschis și Pu Yi a fost scos de acolo și dus în altă celulă, unde a întâlnit chipuri familiare, care l-au mai liniștit. Acești colegi de celulă erau rude: socrul lui, Rong Guan, fratele Pu ție și trei dintre nepoți.

Speranțele lor de libertate se spulberaseră, dar lucrurile ar fi putut sta și mai rău. Erau totuși împreună și teama de execuție dispăruse. Groaza lui Pu Yi a revenit totuși după cină. Masa de seară fusese atât de bună, înat ar fi putut fi ultima - un banchet al execuției. Rong Guan n-a fost de acord. Nu li s-ar fi distribuit periute de dinți, săpun și prosoape, a zis el, dacă moartea cir fi fost iminentă. Următoarea masă a fost la fel de bună. Dar ceea ce l-a convins în cele din urmă pe Pu Yi că temnicherii lui aveau intenția să-l lase să trăiască a fost examenul medical minuțios care i s-a făcut a doua zi. Doctorul l-a întrebat dacă avea nevoie de vreun regim alimentar special. A primit o uniformă de deținut și țiğări.

Pu Yi și colegii de celulă au intrat în rutina zilnică a închisorii: un exercițiu periodic de treizeci de minute în curte, trei mese pe zi, folosirea unei camere comune, la

ore fixe, pentru a asculta la radio buletinele de știri și muzică. Ceea ce impresiona pe toată lumea era aparenta cordialitate și buna dispoziție a gardienilor, care le-au adus apă caldă să se spele. Niciunul dintre ei nu s-a comportat pre um temnicerii tradiționali din „vechea societate”. Niciunul nu vorbea cu brutalitate și nici nu înjura. Unul dintre nepoți a încercat să-i ofere unui gardian ceasul lui. A fost refuzat cu politețe.

Rong Guan a fost acela care le-a explicat cum e viața în închisoare. Fiind cel mai în vârstă și cel mai înțelept membru al grupului, și-a asumat treptat rolul de lider respectat.

Gardianul trebuie să fi refuzat ceasul, a explicat el, deoarece se simțea urmărit. Rong și-a căutat țigările. „La naiba! Le-am lăsat pe pervazul unei ferestre, în timpul perioadei de exerciții. Gardienii fumează cu toții, le-am făcut un cadou aiurea”. Era ultimul pachet dintr-un carton de țigări scumpe, pe care îl cumpărase când se opriseră în Mukden.

Ușa celulei s-a deschis. „Și-a uitat cineva țigările în curte?” a întrebat gardianul. I-a înapoiat lui Rong pachetul. O altă pildă a virtuții chinezești fusese învățată. Reeducarea își urma cursul.

Capitolul 23

Pe când era școlar în Harbin, Jin Yuan făcuse plecăriuni în fiecare dimineață, la început către Tokio, apoi către **Pu Yi**, împăratul Manchu guo-ului. Și-a amintit cum se înșiruia împreună cu ceilalți elevi pe străzile din Harbin, ținând în mâini steagul Manchu guo, așteptând ore întregi ca împăratul să treacă pe acolo cu mașina. În 1940, făcuse parte dintr-o delegație școlară care îl întâmpinase pe **Pu Yi** la întoarcerea din cea de-a doua vizită în Japonia. De fiecare dată când se ducea la cinematograful, copil fiind, trebuia să vadă jurnale cu **Pu Yi** vizitind fabrici, întâmpinând demnitari sau aducând alinare soldaților

japonezi răniți din spitale.

După ce japonezii îi ucisese fratele, familia lui Jin Yuan, care fusese dintotdeauna anti-Manchu guo, a început să urască regimul și mai tare. Jin Yuan nu s-a mai dus la școală – nu mai putea face plecături spre Hirohito – și în 1945, la nouăsprezece ani, s-a alăturat Armatei Populare de Eliberare, devenind comunist. În 1950 a intrat în Biroul Securității Publice din **Manciuria** și era unul dintre tinerii angajați ai închisorii Fushun atunci când **Pu Yi** a sosit acolo cu fosta lui curte și „criminalii de război” japonezi și **manciurieni**. Unul dintre motivele pentru care fusese trimis la închisoarea Fushun era că vorbea curent japoneza, pe care o învățase la școala din Harbin. Yuan a fost unul dintre primii oficiali ai închisorii pe care l-a văzut Pu Yi, adudindu-i cărți și ziare, dându-i sfaturi despre cum să se poarte în închisoare.

Închisoarea Fushun fusese construită de japonezi în 1936, pentru a adăposti numeroșii prizonieri poliția din **Manciuria**. După sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când oamenii lui Chiang Kai-shek s-au întors pentru o scurtă perioadă în Fushun, a devenit cazarmă a cavaleriei. În 1950, Zhou **Enlai** a dat ordin Biroului Securității Publice din Manciuria să repare clădirea acum abandonată, să instaleze încălzire centrală și să o pregătească pentru a fi închisoare specială pentru criminalii de război din Japonia și Manchu guo. Jin Yuan a fost ales de superiorii lui locali să lucreze acolo. Ca o ironie a sorții, unul dintre primii deținuți avea să fie fostul ei guvernator de pe vremea împăratului din Manchu guo.

„Nu mi-a plăcut ideea deloc”, mi-a declarat Jin Yuan. „Am încercat să obțin un alt post. Nu voiam să am de-a face cu aceia care fuseseră responsabili pentru moartea fratelui meu și pentru suferința familiei mele. Mă întrebam cum aș putea vreodată suporta să-i am în preajmă”.

Acum pensionar și locuind în Beijing, Jin Yuan este un

om voinic trecut de șaizeci de ani, cu trăsăturile unui binevoitor Otto Preminger chinez. Avea să rămână la închisoarea Fushun până în 1975 - la început ca simplu gardian, apoi ca guvernator-adjunct și, după 1960, ca guvernator. Pu Yi, încă de la început, a devenit responsabilitatea lui specială. Bertolucci i-a dat un mic rol lui Jin Yuan în filmul său *Ultimul împărat - el este „șeful de partid”* care îi înmânează lui Pu Yi documentele iertării și reabilitării.

Încă de la început, Jin Yuan a jucat un rol-cheie în procesul care avea să-l transforme pe Pu Yi (deținutul nr. 981) într-un cetățean loial al Chinei. Deși cu douăzeci de ani mai tânăr decât Pu Yi, el a devenit un soi de figură paternă, prima după Johnston. Începând din 1950, cu doar o scurtă întrerupere în 1952, Jin Yuan avea să fie în contact zilnic cu Pu Yi, învățându-l chiar să joace pocher. În timpul celor nouă ani de pușcărie, și după aceea, Pu Yi a ajuns să depindă de el, la fel cum un pacient depinde de medicul lui după ani îndelungi de terapie.

Sub multe aspecte, Jin Yuan își datorează distinsa carieră în Biroul Securității Publice lui Pu Yi. Succesul lui în a-l transforma din împărat în cetățean a ajuns chiar și în atenția lui Mao, care i-a scris o notă personală de felicitare. Istoria cazului lui Pu Yi a fost folosită de atunci ca un model de urmat pentru oficialii Biroului Securității Publice.

Fără să diminuăm în niciun fel succesul lui Jin Yuan, ar trebui totuși amintit faptul că, din clipa în care au sosit primii criminali de război, închisoarea Fushun a rămas sub atenta supraveghere a lui Zhou Enlai însuși. Acesta era un avantaj enorm. Spre deosebire de o altă închisoare „menită să facă impresie”, „închisoarea Numărul Unu” din Beijing, adesea vizitată de străini, n-a trebuit să funcționeze ca o fabrică producând bunuri și îndeplinind norme, cu muncitori necalificați și instalații străvechi; n-a fost

populată cu deținuți „dificali”, de cele mai diverse categorii: în Fushun toți deținuții erau de același tip - criminali de război japonezi și **manciuri**eni, cărora li s-au alăturat, în 1956, foști generali din armata lui Chiang Kai-shek. Personalul ei putea cheltui fonduri neobișnuit de mari pentru întreținere. Mâncarea a fost întotdeauna din belșug, îngrijirea medicală bună, personalul ales pe sprânceană. Chiar și atunci când toți deținuții au fost mutați, timp de doi ani, din Fushun la Harbin, de teamă că forțele americane care avansau ar putea cuceri orașul în timpul războiului din Coreea, personalul s-a mutat și el aproape în întregime.

Pu Yi avea să scrie nenumărate pagini despre experiențele lui din închisoare, însă dorea atât de mult să facă pe placul temnicerilor săi - și să cadă în grațiile eventualilor cititori - încât relatarea „remodelării” sale este uneori iritant de laudativă, fiind aproape prea frumoasă ca să fie adevărată. Chiar și luând în considerare împrejurările speciale ale încarcerării sale, cititorul caută în zadar măcar o singură referință la un gardian mai puțin decât perfect, ori o singură relatare a unei injustiții sau a unui tratament altfel decât ideal: în mediul penitendar descris de **Pu Yi**, cu toții erau niște sfinți.

Au avut loc, totuși, unele înfruntări. În 1952, mi-a povestit Jin Yuan, foștii generali japonezi „s-au răsculat”: nu puteau înțelege de ce, la așa de multă vreme după război, erau obligați să treacă prin experiența rescrierii la nesfârșit a mărturisirilor legate de crimele din timpul și dinaintea războiului. Trebuie să fi existat și cazuri mai dificile, printre generalii guomintang-iști, căci prizonierii japonezi au fost eliberați în 1964, ultimii deținuți din Manchu guo în 1965 - în vreme ce ultimii generali din Guomintang n-au plecat din Fushun decât în 1975, la peste treizeci și cinci de ani după arestare.

Lui **Pu Yi** i-au trebuit nouă ani ca să se transforme

din împărat în cetățean. După standardele închisorilor chineze, aceasta a fost o perioadă relativ scurtă. Motivul, spune Jin Yuan, e că Biroul Securității Publice avea instrucțiuni să-i realizeze „reeducarea” dt mai repede cu putință: „se dorea ca el să ducă o viață normală o vreme, să nu fie prea bătrân pentru asta”. Cu alte cuvinte, încă de la început, și probabil nu fără motiv, liderii de partid chinezi intenționau să-l folosească pe noul **Pu Yi** în scopuri ideologice.

Oricum, era vorba de un pariu riscant, căci nimeni nu putea fi sigur cum va reacționa **Pu Yi** la viața din închisoare și la „procesul reeducării”. S-a întâmplat ca Jin Yuan, în ciuda resentimentelor sale inițiale, „să se atașeze destul de mult de **Pu Yi**”, după cum el însuși mi-a mărturisit, și chiar să-l protejeze, încă de la început, de șicanele fostei lui curți. Căci rupt de fostul său mediu și de privilegiile sale tradiționale, **Pu Yi** s-a dovedit a fi deținutul cel mai neajutorat dintre toți cei aflați în închisoarea Fushun, iar fără ajutorul și protecția lui Jin Yuan, s-ar fi putut ca el să nu supraviețuiască tachinărilor și **criticilor** inspirate de ideologie.

Chiar și în atmosfera confortabilă, de familie, a celei sale, tensiunea a crescut repede. Li „cel mare” s-a întors împotriva fostului lui stăpân. Micul Xiu nu uitase izbucnirea lui **Pu Yi** din tren; a refuzat să-i fie servitor. **Pu Yi** a trebuit să se bazeze pe celălalt nepot al său, Micul Rui, care îi spăla hainele și șosetele și îi făcea patul. În acele prime zile petrecute împreună, **Pu Yi** încă mai avea o rămășiță de autoritate, în chip de cap al familiei: atunci când Micul Xiu nu-l putea auzi, el i-a avertizat pe ceilalți să fie dncumspecți. **Pu Yi**, denunțându-și nepotul în timpul călătoriei cu trenul, se temea că acesta ar putea face la fel cu ei. De asemenea, le-a ținut mici predici despre forța familiei și legăturile de loialitate ale danului.

Perioada petrecută în „atmosfera de familie” n-a

durat decât zece zile, după care Pu Yi a fost mutat din nou. De data asta, ceilalți deținuți erau cu toții străini și Pu Yi s-a simțit cu desăvârșire pierdut. Regula închisorii spunea că deținuții n-aveau voie să discute decât în propria lor celulă. Pu Yi i-a cerut guvernatorului închisorii permisiunea specială de a-și vedea zilnic familia. I s-a făcut această concesie și Micul Rui a continuat să-i cârpească dorapii și să-i spele hainele.

Pentru prima oară, totuși, Pu Yi a fost tratat ca un prizonier oarecare și asta s-a dovedit pentru el o experiență exasperantă. Toată viața fusese obișnuit să fie servit și să i se îndeplinească și cele mai neînsemnate dorințe. „Nu mă spălase niciodată pe picioare singur și nici nu-mi legasem șireturile la pantofi. Acum, când ceilalți terminau cu toaleta dimineța, eu abia dacă mă îmbrăcam... Când îmi vâram periuța în gură, descopeream că nu-mi fusese pusă pasta de dinți. După ce terminam eu cu spălatul, ceilalți erau deja gata cu micul dejun”.

A devenit ținta glumelor colegilor de celulă. Erau cu toții foști ofițeri din Manchu guo, care, pe vremuri, „n-ar fi îndrăznit nici măcar să ridice capul în prezența mea”. Acum chicoteau în spatele lui. Pu Yi trebuia să facă cu rândul pentru a goli Țucalul comun, dar asta pur și simplu n-o putea face. „M-am gândit că mi-aș umili strămoșii”.

Când erau chemați la apel, el arăta în asemenea hal, încât guvernatorul închisorii, „cu o voce blândă”, l-a scos în fața celorlalți și i-a spus să se aranjeze. Lui Pu Yi nu i-a plăcut asta. „Toată viața fusese înconjurat de ziduri, însă în trecut fusese tratat cu respect”.

Războiul coreean nu a îmbunătățit lucrurile. La câteva luni după sosirea în Fushun, prizonierii și personalul închisorii au fost duși cu trenul în Harbin, unde condițiile erau mult mai dure. Închisoarea din Harbin, construită tot de japonezi, nu fusese renovată: era mai puțin confortabilă și mai rece, iar moralul tuturor a scăzut

simțitor. Războiul a devenit un subiect permanent de conversație printre deținuți. Nimeni nu credea în ce scriau ziarele, iar mai târziu nu le-au mai fost distribuite deloc și toți au presupus că, probabil, China *se confrunta* cu o serie de înfrângeri. Motivul oficial pentru interzicerea ziarelor, avea să afle **Pu Yi** peste ani, era că autoritățile închisorii nu doreau ca deținuții să citească recent introdusele articole privitoare la „legislația contrarevoluționară”, care le-ar fi putut afecta moralul.

Deținuții aveau păreri diferite în legătură cu războiul: unii foști ofițeri credeau că Statele Unite intenționau să supună China; pesimiștii – printre care se afla și **Pu Yi** – erau convinși că, dacă o astfel de victorie era aproape, vor fi cu toții împușcați. Zvonul acesta s-a răspândit cu o asemenea intensitate, încât șeful securității de la închisoarea din Harbin a adunat toți prizonierii și le-a vorbit timp de o oră, asigurându-i că viețile nu le erau în pericol.

Pentru prima oară, cu această ocazie, **Pu Yi** și-a dat seama că avea să rămână în închisoare o lungă perioadă. Guvernatorii! a zis în cele din urmă: „Vă gândiți probabil că, din moment ce nu intenționăm să vă omorâm, n-ar fi rău să vă eliberăm. Dar, dacă v-am pune în libertate înainte de a fi reeducați, s-ar putea să comiteți alte crime. Oricum, poporul n-ar fi de acord și nu v-ar ierta ușor”.

Era prima indicație clară a viitorului la care trebuia să se aștepte, dar **Pu Yi** nu părea pregătit pentru consecințe. Se făcuse cunoscut, împreună cu familia lui și Li „cel mare”, drept un martor-cheie al evenimentelor trecute și își pusese la punct un sistem de apărare pe care credea că îl folosisese cu oarecare efect la audierile de la Tribunalul Crimelor de Război. Așa că, atunci când în Harbin a sosit vremea ca el să scrie despre evenimentele trecute din viața lui, ca parte a „reformării mentalității” – așa cum trebuiau să o facă toți deținuții din închisorile

chinezești - el a rămas la versiunea prezentată la Tokio: din clipa în care părăsise Orașul Interzis, a susținut el, nu fusese decât o biată victimă a japonezilor.

În același timp, el încerca să devină un prizonier model: la fel de neîngrijit ca întotdeauna și încă depinzând de Micul Rui care îi spăla hainele, el s-a oferit să facă de serviciu în celulă atunci când îi venea rândul, însă era atât de neîndemânatic, încât a fost scutit să mai servească mâncarea, pe care o vărsa întotdeauna.

Era hotărât să-și arate, într-un mod spectaculos, loialitatea față de noul regim. Avea în posesia lui o sculptură de jad neprețuită din perioada Qian Long - trei sigilii împletite, sculptate într-o singură bucată de jad. Într-o zi, în vreme ce un oficial aflat în vizită inspecta celula, el i-a oferit ceremonios sigiliile, fădhd o plecăciune și implorând „să fie oferit acest obiect al meu Republicii Populare”.

Spre surprinderea lui, vizitatorul nu a acceptat darul. „Nu cumva sunteți Pu Yi? Ar fi mai bine să discutați acest lucru cu autoritățile”, i-a zis el. Pu Yi i-a înmănat sigiliile lui Jin Yuan. Impactul n-a fost cel sperat de el. Guvernatorul închisorii i-a spus pe un ton firesc: „Avem sigiliile dumneavoastră și mai avem de asemenea tot ceea ce ați dat autorităților sovietice. Dar ceea ce contează față de popor sunt oamenii - oamenii reeducați”.

Procesul avea să fie mai complicat decât crezuse Pu Yi. Problema era că împrejurul lui loialitățile se schimbau. Rong Guan, care probabil i-ar fi rămas loial, a murit la scurtă vreme după ce au ajuns în Harbin. Deși Pu Yi nu și-a dat seama atunci, el pierduse sprijinul grupului său chiar înainte de mutarea în Harbin - și cea mai mare schimbare s-a petrecut cu Li „cel mare”, servitorul său personal în ultimii treizeci și doi de ani.

În jargonul securității publice chineze, existau două tipuri de indivizi - „deținutul pastă de dinți” și „deținutul

robinet". Procesul, remodelării" lui Pu Yi a avut loc pas cu pas – era ca și cum ai stoarce un tub de pastă de dinți, din care ieșea câte puțin; însă Li „cel mare” făcea parte din cealaltă categorie, „robinet”. „N-a durat mai mult de o lună”, mi-a povestit Jin Yuan, „ca să curgă din el tot ce era de curs”.

Jin a pus „progresul” lui Li „cel mare” pe seama „originii sale modeste... după ce a învățat despre sistemul feudal, el și-a dat seama că muncise pentru cel mai mare latifundiar dintre toți”. Dar ceea ce a grăbit și mai mult schimbarea a fost fără îndoială descoperirea lui Li „cel mare” că se afla în închisoare nu din cauza unei greșeli proprii, d pur și simplu fiindcă avusese nenorocul să devină servitorul lui Pu Yi. „Li „cel mare” nu comisese nicio crimă”, a admis Jin Yuan. „Se afla în închisoare pentru că era servitorul personal al lui Pu Yi. Și se credea că Pu Yi era atât de neajutorat încât n-ar fi putut supraviețui fără el”. Primul semn al schimbării lui Li „cel mare”, și-a amintit Pu Yi, a fost atunci când el a refuzat să-i repare ochelarii. Prima revoltă s-a dovedit a fi un moment oribil pentru Pu Yi, deoarece Li „cel mare” știa totul despre fuga din Tâanjin, despre bijuteriile din cutia aparatului de proiecție, despre felul cum Pu Yi se purtase cu pajii. Dacă le-ar fi spus autorităților închisorii tot ce știa, confesiunea întocmită cu atâta grijă de Pu Yi s-ar fi dovedit doar o înșiruire de minciuni. Nu era ușor pentru el să discute cu Li „cel mare”, fiindcă se aflau în celule diferite. A încercat să-i trimită un mesaj printr-un nepot. Dar nici măcar nepoții nu-l mai ascultau ca pe vremuri.

Acest lucru i-a devenit evident lui Pu Yi în ziua în care deținuții au făcut pe actorii într-o serie de scenete despre viața lor din închisoare. Asemenea practici erau comune în China – și ele ofereau indicații prețioase despre progresul deținuților. Într-una din scenete se lua peste picior fostul ministru al Justiției din Manchu guo, care,

invariabil, încerca să se pună bine cu gardienii, citind literatură comunistă cu voce cât mai ridicată atunci când aceștia se apropiau. O altă scenetă îl viza chiar pe Pu Yi, ridiculizându-i obiceiul de a se ruga la Buddha și a refuza să omoare muște. Cu toții, în afară de Micul Rui, au luat parte la scenete, iar Micul Rui însuși a fost „criticat” într-o altă scenetă, care îi ridiculiza umilinta și faptul că făcea pe servitorul unui alt deținut. Curând după aceste scenete, Micul Rui a refuzat să se mai ocupe de lenjeria lui Pu Yi și a început să se poarte de-a dreptul ostil. Pu Yi a înțeles de ce de îndată ce a primit un bilet de la el, în care îl îndemna să-și ușureze conștiința și să înapoieze toate bijuteriile pe care le ascunsese în cutia aparatului de proiecție. Acum îi era dar lui Pu Yi că, în spatele lui, rudele sale spusese totul autorităților despre comorile sale. După ce s-a mai gândit o săptămână, Pu Yi a hotărât că ar fi mai bine să le predea voluntar.

De fapt, autoritățile închisorii se jucaseră de-a șoarecele și pisica, încă de la sosirea lui Pu Yi. „Ei știau ce se află în cutie”, mi-a declarat una din rudele lui, care a fost cu el în Harbin la vremea aceea. „Pur și simplu voiau să vadă câtă vreme va rezista”.

Guvernatorul închisorii i-a dat o chitanță pentru cele 468 de piese pe care le-a predat. Gestul a fost perceput ca primul „act sincer de căință” al lui Pu Yi. A fost de asemenea o lecție importantă despre modul în care trebuia să te porți în închisoare. Când s-a înapoiat în celula lui, după predarea bijuteriilor, foștii lui colegi de celulă, care până atunci îl întorseseră spatele, l-au felicitat și au început să i se adreseze cu „Amice Pu”. Pentru prima oară, nu-l mai ignorau și nici nu-l mai tratau cu dispreț. Fusesse un gest înțelept și făcut la timp, a spus „bătrânul Yuan”, un fost ambasadeu al statului Manchu guo în Japonia. „Ține minte, guvernul știe și despre lucruri pe care tu le-ai uitat cu ani în urmă”.

Predarea bijuteriilor a fost începutul procesului de „reeducare” a lui Pu Yi. Atunci când prizonierilor li s-a cerut să întocmească liste cu crimele japonezilor din Manciuria, Pu Yi și-a dat seama că mărturisirea lui dinainte avea să pară cu totul inconsistentă. Vinovăția față de comportamentul său din trecut a deschis poarta unei serii de autoacuzatii pline de regrete. La fel de important a fost, probabil, faptul că Pu Yi și-a dat seama „că mă opuneam unei forțe irezistibile, care nu se va opri până când nu va afla totul”.

„Trebuie să-mi mărturisesc vinovăția față de popor”, i-a spus Pu Yi guvernatorului închisorii. „N-aș putea ispăși nici dacă ar fi să mor de zece mii de ori”. L-a întrebat pe unul din colegii de celulă dacă ar trebui să se refere la propriile lxii „crime” în rapoartele privitoare la comportarea japonezilor în Manciuria. „Bineînțeles”, i s-a răspuns. „Oricum, guvernul știe atât de multe despre noi, încât e mai bine să vorbești”.

Pu Yi a început să scrie, făcând în așa fel încât confesiunea lui de la început să pară ridicolă, mărturisind faptele așa cum și le amintea despre șederea lui la Tâanjin și circumstanțele plecării în Manciuria. A fost punctul de răscruce al vieții lui și primul pas important în procesul de „reeducare”.

Li Wenda, care avea să citească aceste mărturisiri cu intenția de a-l ajuta pe Pu Yi să-și scrie memoriile, declară că acestea erau însemnări abjecte despre lașitatea și lipsa lui de moralitate, arătând că toată viața fusese urmărit de teamă și vinovăție. Pu Yi începuse acum un proces „autocritic” care avea să continue tot restul vieții.

Dar ce anume făcuse ca poarta să se deschidă? „Reeducarea” lui – după cum credea însuși Pu Yi – era oare rezultatul reflecțiilor sale asupra propriului destin, absurd de privilegiat? Sau această transformare spectaculoasă nu era decât un tertip oarecare, menit să-l elibereze, ca și-n

trecut, de consecințele actelor sale? Li „cel mare”, până în ziua de azi, crede că fostul lui stăpân nu era nici atât de umil, nici atât de inocent pe dt părea. Nu te poți împiedica să nu crezi că aceeași șiretenie pe care **Pu Yi** a demonstrat-o cu ocazia procesului crimelor de război de la Tokio a putut fi folosită - în aceste noi circumstanțe - la construirea unei abile atitudini autocritice, ca mijloc de izbăvire în societatea comunistă chineză. Cu siguranță că **Pu Yi** a învățat jargonul foarte repede. La vremea când s-a reîntors în Fushun, în 1954, el era deja pe cale să devină cel mai faimos deținut din China.

Capitolul 24

Una dintre principalele diferențe între sistemul penitenciar chinez și cele din restul lumii este că, în China, comportamentul unui deținut e tot timpul monitorizat, și asta fără nicio supraveghere electronică. Gardienii află imediat despre orice schimbare de dispoziție a deținutului sau despre vreun brusc acces de furie. Chiar și ce murmură deținuții în somn ajunge imediat la cunoștința lor.

Motivul este că, într-o închisoare chinezească, toată lumea dă informații despre ceilalți, fiecare deținut asumându-și, pe rând, rolul de acuzator. În ședințe de grup, ei se acuză unul pe altul de trândăvie, ipocrizie și comportament antistatal - iar felul în care reacționează fiecare stabilește dt de real este „progresul” lor ideologic. Deținuții devin imediat conștienți că libertatea lor depinde nu atât de durata condamnării lor - e foarte posibil ca ei să nu ajungă niciodată la tribunal, precum **Pu Yi** - dt de dovada tangibilă a, reeducării” lor.

O astfel de dovadă ajunge în atenția autorităților în mai multe feluri. Autocritica” scrisă este un element esențial, fără de care un deținut nu poate niciodată spera să părăsească închisoarea. Dar chinezii sunt oameni practici, și autocritica” singură nu e niciodată de-ajuns:

cea ce contează la fel de mult este comportarea de zi cu zi a deținutului, individuală și de grup. Și chiar dacă gardienii nu pot fi tot timpul prezenți, nici măcar într-un mediu carceral special precum cel din Fushun (în fond, acolo erau și „criminali de război” japonezi și guomindangiști, care trebuiau la rândul lor „remodelați”), nimic nu se întâmpla în închisoare fără cunoștința lor, deoarece deținuții știau că nimic nu putea și nu trebuia ascuns de ei, și cu cât erau mai sinceri referitor la greșelile și schimbările de comportament ale altora, cu atât era mai bine pentru toți.

În majoritatea închisorilor, informatorii sunt disprețuiți și adesea omorâți. În China însă lucrurile nu stăteau așa: un deținut care nu raporta gardianului său chiar și evenimentele cele mai insignifiante, disputele cele mai mărunte din celulă, afla că ceilalți deținuți îi purtau ranchiună pentru asta. O asemenea lipsă de cooperare nu dura niciodată prea mult, fiindcă omul își dădea repede seama că se afla în minoritate.

O celulă chinezească, mai ales pe vremea când **Pu Yi** se afla în Fushun (1950 - 1959), era de fapt un grup de întâlnire marxist-leninist-maoist, care dura 24 de ore, și chiar dacă un gardian nu era prezent în timpul interminabilelor ședințe (un refuz de a lua parte la „discuțiile în grup” fiind el însuși dovada unui comportament antisocial), el știa tot ce se întâmplă cu ei în fiecare zi. Pentru propria lor protecție și pentru a atrage atenția asupra procesului lor de „reeducare”, deținuții mărturiseau gardienilor tot ce se întâmpla în jurul lor, din clipa în care se trezeau dimineața și până când adormeau. Tot ce se spunea, orice conversație aparent fără sens era oferită pentru comentarii, analiză și autocritică.

Desigur că existau și modalități de a rezista sistemului. De vreme ce ideologia - în China lui Mao, cel puțin - determina comportamentul uman în întregime, era

important să te porți și „să mărturisești” în termeni ideologic acceptabili. Greșeala unui deținut, chiar dacă era în legătură cu ceva foarte banal, precum spargerea unei ferestre, putea fi iertată (dar niciodată uitată) dacă „mărturisirea” scrisă urma modelul semantic potrivit. Putea duce, dimpotrivă, la pedepse severe dacă nu era mărturisită cum trebuie sau dacă deținutul dădea impresia că încerca să înșele autoritățile prin scuze considerate superficiale. În toate ocaziile, umilința și admiterea cinstită a vinovăției erau obligatorii.

Faptul că Pu Yi a înțeles iute modul în care funcționa sistemul a grăbit fără îndoială procesul „remodelării” sale. Umilința a devenit a doua sa natură. N-a fost deloc simplu.

Mulți dintre colegii deținuți, de pildă, au făcut greșeala de a se ridica împotriva lui, „denunțându-l” nu numai drept „cel mai mare latifundiar al Chinei”, dar și pentru faptul că era un găgăuță neîndemânatic; ei nu și-au dat seama că autoritățile închisorii interpretau un astfel de comportament ca un transfer de vinovăție, care minimaliza propriile lor crime. Acest lucru nu le-a adus niciun câștig și probabil că le-a amânat eliberarea cu luni, poate chiar ani de zile. Dar cineva precum Li „cel mare”, care încă de timpuriu a oferit autorităților fapte concrete despre comportamentul real al lui Pu Yi începând din 1924 și niciodată nu a permis propriilor resentimente să fie prea evidente, a făcut în mod clar „progrese”. Li „cel mare” a fost eliberat în 1956, odată cu unii dintre nepoți lui Pu Yi, care l-au informat pe Jin Yuan despre comorile ascunse de fostul împărat. De fapt, Pu Yi n-a știut niciodată că, din ziua în care a intrat în închisoarea Fushun, Jin Yuan știa aproape totul despre el.

Hărțuirea lui Pu Yi de către ceilalți deținuți lua multe forme, iar reacția lui la toate astea era urmărită îndeaproape, în vreme ce se afla în Harbin, de exemplu, deținuții au fost puși să efectueze muncă manuală. Nu era

vorba de munca istovitoare din fabrici, pe care majoritatea deținuților din China trebuiau să o îndeplinească exemplar, căci altfel își pierdeau rațiile. În Fushun nu trebuiau decât să lipească bucăți de carton pentru a face cutii în care se împachetau creioane. Nu mai e nevoie să spunem că **Pu Yi** era neîndemânatic. Cutiile pe care le-a făcut la început au fost aruncate. Pentru asta, unul dintre colegii de celulă, un fost înalt oficial din Manchu guo, foarte agresiv, îl boscorodea în mod curent, acuzându-l că se comporta încă „precum un împutit de împărat” și adăugând cu ipocrizie că observațiile sale erau pentru binele lui.

Reacția lui Pu Yi a fost un răspuns denumit, în termeni penitendari chinezești, „soluția-școală”. „Ascultă”, a zis el răbdător. „Eu sunt mai prost decât tine. Nu mă pricep să vorbesc sau să fac diverse obiecte, pentru că așa m-am născut. E în regulă?”

Hărțuirile l-au îmbolnăvit și a fost dus la spital cu febră. A fost o perioadă, a scris Pu Yi, de intensă meditație și luare-aminte. „De alte ori a răs cineva de mine sau am fost arătat cu degetul ca incompetent, am simțit că-i urăsc pe cei care îmi găseau nod în papură, ca și pe guvernul care mă trimisese la închisoare. Acum am văzut că era o atitudine greșită. Eram cu adevărat demn de batjocură, xm incapabil și un ignorant”. Caziza modulxii în care se comporta era, își dădea el seama acxun, felxil în care fusese crescut.

Guvernatorul închisorii l-a lăudat pentru noua sa conștientizare. „Ai recunoscut caziza incompetenței tale”, i-a spus. Era xm pas în direcția cea bună. „Dar ar trebui să te întrebi de ce acei prinți și oficiali ai curții te-au crescut astfel”.

Pentru că a fost în propriul lor interes, a zis Pu Yi.

Lucrurile nu erau chiar așa simple, a zis guvernatorul. Oare cei care îl crescuseră ca să fie împărat au vrut în mod deliberat să-i facă rău? **Pu Yi** n-a știut ce să

răspundă. „Gândește-te la asta cu atenție”, i s-a spus. „Dacă vei putea găsi un răspuns, a meritat să te îmbolnăvești”.

Ceea ce voia să spună guvernatorul – dar intenționa ca Pu Yi să descopere el însuși – era că sistemul fusese greșit, și nu indivizii care îl aplicaseră. Aceasta era o altă lecție pe care Pu Yi a învățat-o repede. Cei cu adevărat responsabili de soarta lui nu erau niște persoane, ci niște abstracțiuni: imperialismul, feudalismul, capitalismul. Acest lucru era în același timp liniștitor și aducea o sporire a respectului de sine.

„Reeducarea” abia începuse. În martie 1954 Pu Yi și restul criminalilor de război s-au reîntors în Fushxm și aici a început procesul serios, cu o catalogare minuțioasă a crimelor de război japoneze și a celor din Manchu guo, deținuții japonezi îndeplinind roluri duble: ca martori și acuzați căutând iertarea. Alte „mărturisiri” trebuiau scrise, însă de data asta – de vreme ce aveau să fie mult mai detaliate și se aștepta ca deținuții să se învinovățească unii pe alții – măsurile de securitate erau drastice, pentru a preveni falsificarea confesiunilor prin înțelegere între prizonieri. Cum era posibil, l-am întrebat pe Jin Yuan, să te asiguri că ei nu se coalizau pentru a fabrica o versiune care i-ar fi disculpat? Foarte ușor, mi-a zis el, arătând timp de o clipă la fel de amenințător precum răposatul Otto Preminger. „Îi țineam în celule separate”.

Lui Pu Yi i-a luat luni de zile ca să-și termine raportul și, de data asta, el a fost interogat de doi angajați ai Biroului Securității Publice, care i-au evaluat rând cu rând mărturisirea. Erau, avea să scrie mai târziu Pu Yi, incredibil de avizați. Știau cât orez, câtă soia și ct opium fuseseră cultivate în Manciuuria în fiecare an. Aveau date despre importurile japonezilor din Manchu guo, cunoșteau detaliile sistemului de raționalizare a hranei introdus de japonezi și, de fiecare dată când ajungeau la o cifră din

lungul raport al lui Pu Yi, îl întreba care era sursa lui de informații, descoperind fără greșală ce era exact și ce nu-și în ce măsură Pu Yi se bazase pe conversații trecute cu colegii de celulă.

Acum „autocritică” fiecărui deținut din Fushun au fost amestecate într-un întreg orchestral. „Criminalii de război” japonezi, ținuti până atunci separat, au fost aduși și ei în scenă. Trecuseră prin același proces de „remodelare” și erau gata să-și joace rolul. Unul dintre prizonierii japonezi, Tadayuki Furtuni, fost șef al Biroului Afacerilor Generale al Consiliului de Stat din Manchu guo, a ținut o cuvântare despre crimele japoneze din zonă în fața colegilor de detenție, denunțând neobosit politica răspândirii opimului și jaful sistematic al resurselor manciuriene.

Un fost ofițer al jandarmeriei japoneze le-a povestit deținuților despre modul în care comandase execuții în masă și adunase civili pentru a fi trimiși la munca forțată. „Toate atrocitățile”, a notat Pu Yi, „au fost executate la ordinul meu”.

Următorul pas era aducerea dovezilor despre torturile și cruzimile japonezilor sau manciurienilor chiar de la victimele lor. Mărturisiri scrise de supraviețuitori care sfidaseră autoritățile vremii și fuseseră torturați pentru asta au fost acum citite în fața deținuților. Toate se încheiau cu o chemare la răzbunare. „Japonezii și trădătorii chinezi trebuie să-și plătească datoria de sânge. Răzbunați-ne familiile ucise!”

Era și asta o lecție: Pu Yi, în mod invariabil, își scuzase acțiunile din trecut pe motiv că nu avusese nicio modalitate de a se opune japonezilor. Dar iată că existaseră manciurieni umili, muncitori, țărani, femei și copii care îndrăzniseră să înfrunte opresorii japonezi. Vinovăția lui era acum copleșitoare, exact cum intenționaseră temnicerii lui. Pu Yi a scris: „Niciodată nu

putem scăpa de consecințele păcatelor noastre". În 1955, el era un om schimbat. Când guvernatorul închisorii l-a întrebat cum își vedea viitorul, Pu Yi și-a plecat capul și a zis: „Nu pot decât să-mi aștept pedeapsa”.

Deși încă nu știa, el era deja pe cale să devină o pildă pentru „mase”. La începutul lui 1955, o echipă de filmare chineză a venit la Fushun și deținuții au fost filmați jucând volei și ping-pong în curtea închisorii. Pu Yi s-a aflat în centrul atenției, dar resentimentele celorlalți erau atât de mari față de el, încât niciun deținut n-a vrut să fie filmat alături de el.

În martie, un grup de proeminenți generali ai Chinei, printre care se afla și faimosul mareșal Zhu De, au vizitat închisoarea și au discutat cu Pu Yi și fratele lui mai tânăr Pu tie. Until dintre ei i-a spus lui Pu Yi să continue să studieze. „Într-o zi vei avea ocazia să vezi construcția socialismului cu proprii tăi ochi”. Asta nu putea însemna, i-a spus unul dintre colegii de celulă, decât că, în cele din urmă, aveau de gând să-l elibereze, lucru care a bucurat pe toată lumea. „Dacă trădătorul numărul unu era în siguranță, asta însemna că exista o speranță și pentru ei”, a scris Pu Yi.

El încă era un deținut mediocru în multe privințe: acum își spăla singur hainele, dar rămânea la fel de dezordonat; uita mereu să închidă robinetul după ce îl folosea, risipind apa închisorii; încă avea aversiune față de uciderea muștelor (1955 a fost „anul campaniei de eradicare a muștelor” în China, și deținuții erau puși să omoare cincizeci de muște pe zi cu pilduri speciale) și, chiar dacă încetase de mult să fie vegetarian, încă se ruga. Ceilalți prizonieri îl tratau cu un amestec de dispreț și lipsă de răbdare. Pu Yi era acum cuprins cu totul de sentimentul propriei sale inutilități, fiind recunoscător în mod patetic ori de câte ori era lăudat. Fără să își dea seama pe deplin de dimensiunile schimbării sale, el era deja avansat pe

calea devenirii muncitorului model - umil, zelos, gata să-și facă autocritica. Îi admira pe guvernatorul închisorii și pe Jin Yuan pentru înțelepciunea și răbdarea lor, recunoscând superioritatea fostului său servitor, Li „cel mare”, față de el. Era copt pentru ultima fază a „reeducării”.

Aceasta a luat forma unor excursii în fostul Manchu guo și a unor întâlniri cu unele dintre victimele propriului său regim-marionetă. îmbrăcați în costume tip Mao, deținuții au fost duși pe fostele locuri ale atrocităților japoneze. Pu

Y a vorbit cu o femeie care supraviețuise unei execuții în masă. „Iertarea ei uluitoare”, a scris Pu Yi, „i-a lăsat muți o vreme pe criminalii de război japonezi care, în cele din urmă, au început să plângă de rușine și au îngenunchat în fața ei, cerând guvernului chinez să-i pedepsească”.

Într-un sat, el și-a mărturisit identitatea soției unui țăran a cărui familie aproape că murise de foame în timpul anilor Manchu guo. În loc să-l blesteme, ea a zis: „Acum totul s-a terminat, hai să nu mai vorbim despre asta”. Și Pu

Y a izbucnit în lacrimi. Oriunde se ducea, descoperea dovezi ale unei noi prosperități și un nou respect de sine printre cei care alcătuiseră cândva masele „călcate în picioare”. În minele de cărbuni, în oțelării și la centralele electrice, foștii criminali de război japonezi și manciurieni au fost copleșiți de întâmpinarea care li s-a făcut. Cercul era aproape complet Acum Pu Yi era pregătit să fie arătat unui public mai larg. Lecția pe care o învățase era greu de uitat.

Primul lui vizitator a fost unul neașteptat Lăuta de Jad, concubina pe care o părăsise în 1945, i-a adus un stilou și o pereche de pantofi. Era însărcinată, dar Jin Yuan i-a spus să nu-i mărturisească asta lui Pu Yi, n-ar fi făcut decât să-l tulbure. Deși întâlnirea ei cu Jin Yuan a fost scurtă, el a făcut-o să vorbească „neofidal” despre viața ei

- și despre identitatea tatălui copilului. Curând după aceea, acest om a fost trimis într-un lagăr de muncă, acuzat „că avusese o legătură cu o femeie căsătorită”, iar pruncul a fost dat spre adopție unui cuplu fără copii.

Lăuta de Jad avea să se reîntoarcă să-l viziteze în închisoare încă de două ori - în 1957 și 1958 - dar Pu Yi n-a menționat niciuna dintre vizite în autobiografia sa, probabil pentru că nu se integrau în tabloul roz al noii vieți pe care intenționa s-o ducă în viitor.

În schimb, el a preferat să-și amintească o altă vizită, pe care o descrie ca fiind prima care i s-ar fi făcut. Pe 10 martie 1956 a avut loc o reuniune oficială de familie: Pu Yi, Pu ŋie, doi cumnați și doi nepoți au fost chemați în biroul guvernatorului, unde i-au găsit așteptând pe unchiul lui Pu Yi, Cai Dao, și pe două dintre surorile lui mai tinere.

Nu era o surpriză totală. Începând din 1955, familiilor criminalilor de război din Manchu guo li se permisesese să corespundeze cu deținuții. Pu Yi știa deja că mai toți din familia sa erau bine și că se adaptaseră la noul regim. În mod semnificativ, nu se face nicio mențiune în cartea lui cu privire la circumstanțele morții soției sale Elizabeth, fiind doar amintit în trecere faptul că ea murise „cu mult timp în urmă”. De asemenea, Pu Yi a omis să noteze circumstanțele morții tatălui său în 1951, probabil fiindcă prințul Zhun, neputând obține niciun fel de știre despre ei, a crezut tot timpul că erau prizonieri ai sovieticilor.

Prințul Zhun supraviețuise ocupației japoneze și războiului civil care a urmat în circumstanțe dificile. El și unul din fii, Pu Ren, deschiseseră o școală particulară. Când aceasta a fost închisă, amândoi au devenit profesori într-o școală de stat. În ultimele luni ale vieții, Zhun a vândut Reședința de Nord noului guvern chinez, și situația financiară a familiei a a mai ușurat într-un fel. În memoriile sale, Fu

Y a scris totuși despre progresele ideologice ale altor rude: unchiul Cai Dao, care nu se compromisese colaborând cu japonezii, era acum membru al Congresului Național Popular, reprezentând minoritatea manciuriană – și chiar se întâlnise recent cu Mao. Acesta din urmă autorizase reuniunea de familie din închisoarea Fushun.

Celelalte surori ale lui **Pu Yi** se „remodelaseră” voluntar. Două erau învățătoare, una croitoreasă, o alta „activistă pe plan social” și membră a unui comitet de stradă. Amintindu-și cu toții de copilăria răsfățată, când erau permanent înconjuțați de servitori, deținuților nu le venea să creadă. „Și cum, chiar coși? Chiar mergi cu bicicleta?” a întrebat-o un cumnat pe „sora numărul trei”.

Spre surpriza lui, **Pu Yi** a descoperit că nu numai surorile sale, dar și noua generație de membri ai familiei o duceau bine sub noul regim. Cu toții erau fie studenți, fie aveau slujbe onorabile. Niciunul dintre ei nu fusese pedepsit pentru legăturile de rudenie cu **Pu Yi**. Gratițudinea lui față de noul regim era acum desăvârșită și, după această reuniune de familie, descrierea vieții din închisoare adoptă un ton de-a dreptul elegiac. A mai făcut câteva vizite în fabricile și fermele din **Manciuria**, minunându-se de progresele înregistrate de la preluarea puterii de către comuniști; se pare că nu era la curent cu greșelile care au transformat „Marele Salt înainte” – care a început pe vremea când el se afla încă în închisoare – într-un dezastru al agriculturii și industriei chinezești. A fost chemat să depună mărturie la procesul unor criminali de război în Mukden și a făcut acest lucru cu satisfacție: acum avea o credință fermă în justiția revoluționară. Avea să scrie mai apoi:

Gândurile mi s-au întors la Tribunalul Internațional din Tokio. Acolo criminalii de război japonezi folosiseră avocați ca să încurce lucrurile și să atace martorii. În speranța de a-și ușura pedepsele, ei folosiseră orice

metodă imaginabilă pentru a-și ascunde crimele. Însă la acest tribunal toți criminalii de război și-au recunoscut vinovăția și s-ăți supus ȳétlĕpăĕi.

A început să fie solicitat pentru interviuri - a dat între zece și douăzeci pe an începând din 1956. „Se comporta foarte bine în fața presei”, spune Jin Yuan.

Totuși, momentul cel mai memorabil din ultimii săi ani în închisoare a fost rolul de star pe care l-a jucat într-o serie de piese scrise și jucate de deținuții din Manchu guo pentru colegii lor japonezi și guomindang-iști. În trecut, Pu Yi nu fusese niciodată rugat să ia parte la aceste scenete. Organizatorii îl credeau prea timid și prea neîndemânatic ca să poată juca. Însă începând din 1956, nu numai că a cântat în cor, dar i s-au oferit și roluri. Tema primei piese în care a jucat a fost expediția pentru ocuparea Canalului Suez din 1956. Se numea „Înfrângerea agresorilor”. Unul dintre ex-miniștrii din Manchu guo (pentru că avea un nas mare) juca rolul ministrului de Externe britanic Selwyn Lloyd. Pu Yi juca rolul unui demnitar de stânga care îl ataca pe Selwyn Lloyd în parlament, acuzându-l de atitudinea „rușinoasă” a Angliei.

El s-a îmbrăcat cu același costum bleumarin pe care îl purtase la procesul de la Tokio. Când fricosul Selwyn Lloyd a încercat să justifice politica Angliei, Pu Yi l-a înfruntat, improvizând în engleză. „Nu, nu, nu”, a strigat el. „Nu merge! Ieși afară! Părăsește acest parlament!” Felul în care a jucat a smuls ropote de aplauze. A fost una dintre cele mai glorioase zile din viața lui. Curând, a devenit pasionat de scenete și a jucat chiar și rolul unui criminal de război japonez de la fosta sa curte-marionetă.

O altă piesă - scrisă de Pu ȳie - era despre Manchu guo. Era vorba despre o poveste destul de grosolan dramatizată: un cuplu de „trădători” chinezi colaborează la început cu japonezii, apoi încearcă să ia legătura cu Chiang Kai-shek pentru a-i preda țara. Ei sunt prinși și

„reeducați”.

Această temă făcea subiectul filmelor chinezești din anii z50 și al operelor de mai târziu, aprobate în mod oficial, de la Beijing. Deși n-avea „nimic ieșit din oemuny/, a scris **Pu Yi**, „noi, criminalii de război, ne puteam recunoaște în această scenetă. Ne amintea de trecutul nostru și ne făcea să ne simțim din ce în ce mai rușinați de noi înșine”.

Piesa avea și aspecte tragicomice: de fiecare dată and cei doi „trădători” intrau în biroul lor, se ploconeau către „Imaginea Imperială” a împăratului din Manchu guo – o fotografie de-a lui Pu Yi în uniformă regală – în vreme ce adevăratul împărat privea piesa din public. El n-a resimțit nicio ironie, doar dezgust, scriind că portretul către care se ploconeau actorii era „lucrul cel mai murdar din lume”.

O singură persoană nu se obișnuise în întregime cu transformarea lui **Pu Yi**. Lăuta de Jad, concubina lui, a apărut din nou la închisoare. A rămas acolo două zile, împărțind celula cu Pu Yi (care stătea acum separat și se putea mișca în perimetrul închisorii aproape ca un om liber). Probabil că își închipuise că venise vremea ca, în cele din urmă, să poată benefida de relația cu el.

Ea l-a întrebat pe Jin Yuan ce aveau de gând să facă în privința lui. Când urmau să-l elibereze? Care era partea ei din averea lui? Ce se întâmplase cu colecția lui personală de obiecte de jad? Ea nu avea dreptul la o parte din ele?

Jin Yuan, sesizându-i natura mercantilă, i-a răspuns vag. N-avea nicio idee când avea să fie eliberat, i-a spus el, și, în orice caz, tot ce a avut **Pu Yi** aparținea acum statului. Câteva săptămâni mai târziu, ea a declanșat procedura de divorț, pe motiv că fusese vorba de o căsătorie aranjată, fără consimțământul ei inițial.

Pu Yi a îndurat o ultimă ședință de „înfruntare” cu

foștii lui miniștri și generali din Manchu guo. Ei nu puteau crede că **Pu Yi** nu știuse de transferul tezaurului de stat - 20 de milioane de lire sterline - care avusese loc cu câteva săptămâni înainte de sfârșitul celui de-al doilea război mondial. La vremea aceea, **Pu Yi** nu ordonase decât transferul fondurilor sale personale și, cu o încăpățănare neobișnuită, a protestat cu indignare, susținându-și inocența. Când și-a dat seama că autoritățile închisorii crezuseră tot timpul în propria lui versiune, „a izbucnit în lacrimi”.

Ultima dovadă a „reeducării” lui **Pu Yi** a apărut într-o zi din 1959. În China se declanșase o campanie națională împotriva rozătoarelor. Fiecare copil trebuia să aducă cel puțin un cadavru de șoarece. **Pu Yi** a scris că a fost în stare să treacă peste aversiunea lui „superstițioasă” de origine budistă după ce a ascultat „istorisirile suferinței” unui gardian sub tirania Manchu guo. „Sfaturile gardianului Zhang”, a scris el, „mi-au dat posibilitatea să omor șase șoareci”.

În septembrie 1959, pentru a sărbători cea de-a zecea aniversare a Republicii Populare, Mao Zedong a propus o amnistie specială pentru anumite categorii de deținuți, inclusiv criminali de război care „își transformaseră cu adevărat trecutul plin de rele într-un prezent virtuos”. Comitetul Central al Partidului a aprobat decretul cu promptitudine și în închisoarea Fushun știrea a fost întâmpinată cu entuziasm. Jin Yuan l-a întrebat pe **Pu Yi** ce părere avea despre asta. El era mai fericit ca niciodată și mai sănătos „din cauza muncii voluntare” - avusese în grijă grădina de legume a închisorii și cărase cărbune. Acum el era unul dintre infirmierii spitalului penitenciar, purta un halat alb și criminalii de război japonezi îi spuneau „domnule doctor”. „Eu voi fi ultimul care va pleca”, a spus **Pu Yi** cu modestie, „și asta doar dacă voi reuși vreodată să mă remodelez”.

Dar dacă numele lui **Pu Yi** era inclus în lista următorilor deținuți „remodelați” care urmau să fie eliberați?

„«Nici nu se pune problema», am răspuns eu râzând”. În ziua următoare, un oficial de la Tribunalul Suprem al

Poporului a dat citire unui „decret de iertare specială”, la o adunare a deținuților. „Criminalul de război **Pu Yi**, în vârstă de 54 de ani, de naționalitate manciuriană, de fel din Beijing, se află în închisoare de nouă ani. Ca rezultat al reeducării prin muncă și învățământ ideologic, el a demonstrat că s-a îndreptat cu adevărat. Conform articolului unu al «Ordinului de Iertare Specială, el va fi deci eliberat”.

Încă o dată, **Pu Yi** a izbucnit în lacrimi.

Capitolul 25

Fratele vitreg Pu Ren se afla în gara din Beijing pe 9 decembrie 1959, pentru a-l întâmpina pe Pu Yi. Abia dacă l-a recunoscut. „Nu-l mai văzusem din 1934, în Changehun”, își amintește el. „Pe vremea aceea era mult mai înalt. Acum se cocoșase și părea bătrân și fragil”.

Pu Ren l-a dus acasă la una dintre surorile lui căsătorite. Au discutat până târziu în noapte. Pu Yi a arătat o curiozitate flecară, întrebând despre toți membrii familiei, dorind să știe tot, cine se căsătorise, ce făcea fiecare, câți nepoți avea acum. Își asumase personalitatea patriarhului binevoitor al familiei. Avea să-și mențină această atitudine față de familia sa tot restul vieții.

„Era naiv și ciudat de infantil”, a zis Pu Ren, „și avea o anumită dificultate de adaptare la viața de zi cu zi într-un mare oraș”. În acele prime zile de libertate, locuind în micul apartament al surorii lui, el s-a oferit tot timpul să ajute la treburile casnice, dar ea l-a refuzat – era la fel de neîndemânatic ca întotdeauna, vărsând și spărgând totul în jur.

Totți cetățenii chinezi erau responsabili pentru curățenia străzilor unde locuiau. Pu Yi a insistat să participe și el la măturarea zonei din fața blocului surorii sale, dar cum a ieșit s-a și rătăcit. Mergând aiurea prin cartier, cu mătura în mână, a întrebat în cele din urmă pe unde trebuie s-o ia.

„Eu sunt Pu Yi, ultimul Împărat al dinastiei Qing. Stau cu rudele mele și nu mai găsesc drumul spre casă”. El adoptase sloganul lui Mao „Servește poporul” în mod caricatural. Ori de câte ori lua autobuzul, nu se urca decât la sfârșit, în urma tuturor; iar asta însemna că adesea rămânea pe loc. În restaurante, ținea predid jenante chelnerițelor. „Tu n-ar trebui să mă servești pe mine”, zicea, ridicându-se și înclinându-și capul, „eu sunt acela care ar trebui să te servesc pe tine”.

Era mai uituc ca niciodată. „Prima oară când l-am văzut”, spune Li Wenda, scriitorul din umbră, „ținea strâns la piept un rucsac conținând notițele, ochelarii, medicamentele, ceasul și portmoneul. O ieșire în oraș cu Pu Yi îți garanta cel puțin o criză majoră, căci pierdea tot timpul câte ceva”.

Și obiceiurile lui personale puteau fi iritante. În camerele de hotel. Pu Yi „uita invariabil să închidă ușile după el, să tragă apa la W.C., să închidă robinetul după ce se spăla pe mâini și era un geniu când era vorba să facă dezordine în jur, în timp record”. În mod clar, obiceiul de a fi înconjurat de servitori, aproape jumătate din viață, nu fusese anulat de cei aproape cincisprezece ani de închisoare. Probabil că el chiar își cultiva această permanentă neatenție, descoperind că era o caracteristică ce inspira afecțiune. În primii ani din închisoarea Fushun, deținuții îl trataseră ca pe un bufon. Acum probabil că devenise unul în mod voluntar.

„Niciodată n-a fost capabil să se descurce cu sistemul de bonuri din restaurante”, a spus Li Wenda. În toate

restaurantele din China, în afară de cele destinate turiștilor, clienții cumpără, înainte de a intra în restaurant, niște bonuri tipărite pe o hârtie subțire ca aceea de țigară. „Nu s-a obișnuit niciodată cu asta, și nici să facă socoteala dt costau diversele feluri de mâncare”. Îi lipsea cu desăvârșire noțiunea banilor. „Când a început să muncească, își cheltuia salariul în prima săptămână, și apoi se baza pe generozitatea celor din jur”.

A corespondat asiduu cu Jin Yuan (care, după plecarea lui Pu Yi, a fost promovat în funcția de guvernator al închisorii Fushun), relatându-i „progresele” sale de zi cu zi. Când Jin Yuan s-a mutat în Beijing, Pu Yi se ducea să-l viziteze, uneori seara târziu, întotdeauna fără să se anunțe, vorbindu-i interminabil despre strădaniile lui (inclusiv eșecurile) de a deveni un comunist total „reeducat”.

El s-a bucurat de privilegiul de a putea rămâne fără griji cu familia lui în Beijing, unde vizita muzee, citea, stătea la ceai cu rudele. În schimb, Li „cel mare”, imediat după eliberarea din închisoare, a fost trimis să spargă piatră într-o echipă de construcție a drumurilor, iar nepoții lui Pu Yi la munca grea din fermele de stat, la treizeci de kilometri de Beijing.

Pu Yi era mereu uimit de cinstea oamenilor obișnuiți: și-a uitat de nenumărate ori portofelul și ceasul de aur în restaurante, cantine și biblioteci, dar întotdeauna i-au fost returnate. Ceasul avea o valoare sentimentală imensă: evitând spionii tatălui său, îl cumpăraseră în 1924, dintr-un magazin din Cartierul Legațiilor, când părăsise Reședința de Nord, însoțit de Johnston, pentru a se refugia la început în Spitalul German, apoi în Legația Japoneză. „Aceea a fost ziua”, a scris Pu Yi, „când a început rușinoasa mea epopee”.

Era singurul obiect de valoare rămas din comorile pe care le înapoiase statului pe când se afla în Fushun. Înainte de a părăsi închisoarea, guvernatorul i-a oferit

ceasul, în mod oficial. **Pu Yi** a refuzat darul la început, spunând că fusese cumpărat cu bani „proverțiți din exploatare”. Guvernatorul l-a silit să-l ia. Indiferent ce origine avea, a zis el cu o nerăbdare reținută, acum era „un dar din partea poporului chinez”.

Pu Yi s-a reîntors în Orașul Interzis, pentru prima oară din 1924, în compania altor foști deținuți, participând la un „tur de familiarizare” prin Beijing. **Pu Yi** a fost ghidul lor și s-a minunat de transformările găsite acolo. Cândva fusese un loc dezolant, lăsat în paragină. Acum era un muzeu restaurat în întregime, plin de vizitatori. A recunoscut printre exponate anumite obiecte pe care el însuși le luase din Orașul Interzis și mai târziu le returnase statului.

Împreună cu Li Wenda, a publicat un articol într-o revistă de călătorii, *Luyou*, descriindu-și impresiile după treizeci și doi de ani de când părăsise Orașul Interzis.

I-a căutat pe cei câțiva mandarini care încă mai trăiau, foștii săi consilieri din tinerețe. Unul dintre ei, Zhang Yanying, 1 urmașe în mod loial pe **Pu Yi**, la început în Tâanjin, apoi la Changehun, până ce tutela japonezilor devenise prea opresivă pentru el. Acum era trecut de optzeci de ani, zăcea în pat, aproape muribund. „Când o să te simți mai bine, vom servi împreună poporul”, i-a spus Pu Yi. „Întotdeauna voi fi alături de tine”, i-a spus bătrânul. „Eu sunt acum alături de Partidul Comunist”, i-a replicat Pu Yi, pios.

Curând după eliberarea sa, Pu Yi, împreună cu câțiva generali guomindang-iști, l-a vizitat pe Zhou **Enlai**. Premierul chinez era probabil cel mai ocupat om din China, dar a discutat cu ei destul de mult – și remarcile sale au fost în mod surprinzător lipsite de jargonul ideologic.

Trebuiau cu toții să-și aducă aminte că erau acum cetățenii unei singure țări, să se adapteze la schimbările

din jurul lor și să alunge orice nostalgie după „vechea societate”, a zis Zhou Enlai. Să aibă grijă să nu-și ofenseze membrii familiei și să țină minte că în „noua societate” femeile erau egale cu bărbații, dețineau slujbe importante și nu mai erau sclave domestice ale bărbaților. Le-a vorbit despre propria lui experiență, despre cât de mult îi datora soției sale.

Întorcându-se către generalii guomindang-iști, a spus că recunoaște printre ei mai mulți din foștii sau elevi de la Academia Whampoa.

„Probabil că n-am fost un profesor prea bun, căci altfel n-ați fi ales calea pe care ați mers, să luptați împotriva comuniștilor”, a zis Zhou Enlai zâmbind. „Ori asta, ori voi ați fost niște studenți foarte răi”. Dar el vorbea, le-a zis el, ca „un vechi prieten”, nu ca un om care intenționa să le redeschidă răni mai vechi. Ei puteau veni ordind la el dacă aveau probleme, ușa lui era mereu deschisă.

Adresându-i-se lui Pu Yi, Zhou Enlai a spus că el nu putea fi blamat pentru nimic din ce i se întâmplase în copilărie.

„Nu sunteți vinovat pentru că ați devenit împărat la vârsta de trei ani, și nici pentru încercarea de restaurație din 1917”, i-a zis el. „Însă ați fost condamnat pentru ce s-a întâmplat mai târziu. Știați foarte bine ce făceați atunci când v-ați refugiat în Cartierul Legațiilor, când ați călătorit sub protecție japoneză la Tianjin și când ați fost de acord să deveniți șeful statului Manchu guo”.

Pu Yi a plecat capul. Umil ca întotdeauna, el i-a spus lui Zhou Enlai că până și în copilărie ar fi trebuit să-și dea seama ce face.

În martie 1960 lui Pu Yi i s-a dat în cele din urmă o slujbă. A devenit lucrător cu jumătate de normă la Grădina Botanică. Aceasta aparținea de Institutul Botanic al Academiei Chineze de Științe. De asemenea, împreună cu

Li Wenda, a început să-și scrie autobiografia, *De la împărat la cetățean*.

Sugestia a venit de la Zhou Enlai însuși, la una dintre întâlnirile lor, curând după eliberarea lui Pu Yi; Li Wenda nu poate spune dacă ideea i-a venit lui Zhou Enlai brusc sau propunerea a fost pregătită cu grijă. Pu Yi a reacționat cu entuziasm. I-a spus cu mândrie premierului chinez că avea deja mai tot materialul la îndemână, în „confesiunile” sale din închisoare. Zhou Enlai l-a îndemnat să se pună pe treabă.

Contrar legendei în care apare îngrijind trandafiri în grădinile din Beijing, Pu Yi n-a devenit niciodată un grădinar priceput. Transplanta răsaduri și făcea curat în sere, dar slujba era de fapt o sinecură. Locuia într-o cămăruță extrem de modestă din căminul muncitoresc de acolo și, după o muncă ușoară dimineata, el și Li Wenda se retrăgeau în Hotelul „Dealurile înmiresmate” din apropiere, unde luau masa și lucrau toată după-amiaza la memoriile lui. Cheltuielile erau suportate de biroul lui Zhou Enlai și premierul întreba frecvent despre cum progresează lucrul.

Zhou Enlai, el însuși progenitura revoluționară a unei familii aristocratice, care avea printre strămoși mai mulți mandarini, a arătat de la început un interes special față de Pu Yi și „remodel a tul” clan Aisin Goro. La primul An Nou chinezesc de după eliberarea lui Pu Yi, el l-a invitat acasă, împreună cu mai mulți membri ai familiei, la o masă neoficială; la fiecare An Nou care a urmat, până la Revoluția Culturală, invitația a fost repetată. Fascinația lui Zhou Enlai față de Pu Yi izvora în parte din extraordinara transformare a acestuia din punct de vedere ideologic. Dacă putea comunismul să transforme pe cineva ca Pu Yi într-un astfel de om, însemna că putea realiza orice.

Când au început munca la volumul de memorii, Li Wenda s-a gândit că nu vor trebui decât să editeze lunga

„autocritică” pe care **Pu Yi** o redactase în închisoare și că întregul proces n-avea să ia mai mult de trei luni. Citind-o însă, el și-a dat seama că trebuiau s-o ia de la început. „Autocritica” nu conținea destule fapte, iar stilul eă bombastic; aproape pe fiecare pagină erau mărturisiri emoționale a nenumărate păcate. Pentru ca volumul să aibă un larg ecou, atât în China, dt și pe plan internațional – așa cum intenționa Zhou **Enlai** – trebuia să fie în întregime rescris.

Le-au fost necesari patru ani, și în ultimii trei Pu Yi nu a mai hidrat la Grădina Botanică, de la Arhivele Comitetului Politic și Consultativ (CPC). De-acum (noiembrie 1962), el devenise im cetățean cu drepturi depline și chiar s-a dus să voteze – a fost, a scris el, „cea mai minunată zi din viața mea”.

Pu Yi și Li Wenda au lucrat în biblioted, au luat interviuri supraviețuitorilor din Orașul Interzis și au discutat cu cei care îl cunoscuseră în timpul anilor petrecuți în Tâanjin, **Pu Yi** a căutat eunud, ca să-i întrebe despre modul în care văzuseră ei situația din Orașul Interzis, și Li Wenda s-a dus în **Manciuria**, unde a rămas timp de mai multe săptămâni.

Pu Yi a vorbit chiar și cu Li Dianyu, fostul lui șofer, omul care o lăsase însărcinată pe Elizabeth în Changehun. După cum își amintește Li Wenda, a fost vorba de o întâlnire întâmplătoare. Ei au dat nas în nas pe o stradă aglomerată din Beijing. **Pu Yi** l-a recunoscut pe Li Dianyu și i-a spus că ar trebui să aibă o mică discuție. Li Dianyu era jenat și ar fi vrut să refuze, dar **Pu Yi** i-a zis că n-avea de ce să-și facă griji: nu voia decât să afle condițiile servitorilor din Palatul Taxei pe Sare, pentru cartea pe care o scria. Nu s-a referit deloc la legătura lui Li cu Elizabeth. La despărțire, Pu Yi i-a dat lui Li toți banii pe care îi avea la el – vreo șapte lire.

În 1962, Pu Yi s-a recăsătorit, pentru a cincea oară.

Li Shuxian avea patruzeci și ceva de ani, era infirmieră la un spital și rudă cu unul dintre foștii generali guomindangiști închiși cu **Pu Yi**, cel care le-a și făcut cunoștință. Le-a fost repartizat un micuț apartament de două camere în centrul

Beijingului. Li Shuxian și-a păstrat slujba, dar a aflat curând că a avea grijă de **Pu Yi** era o experiență înnebunitoare. Îl certa și îi făcea tot timpul observație. „Pu Yi se purta mai blând cu ea”, spune Li Wenda, „decât se purta ea cu el”. Oricum, din diversele relatări, reiese că de fapt ea era o adevărată scorpie. Dar **Pu Yi** și-a purtat această nouă povară cu demnitate.

Făcea și asta parte din aura de sfințenie a noii sale personalități, sau era într-adevăr alt om? Pu Yi, fratele lui mai mic, este convins că transformarea lui **Pu Yi** a fost autentică: „Închisoarea s-a dovedit a fi o veritabilă școală pentru el. Toată viața lui, până în 1945, fusese convins de toți cei care îl înconjurau că era tui om special, aproape divin. Din cauza asta, atitudinea lui față de ceilalți nu fusese niciodată normală. Abia în Fushun s-a trezit la realitate”.

„Una dintre caracteristicile lui timpurii”, spune nepotul său Rui Lon, „a fost egoismul lui exacerbat. Chiar și în închisoare, el își ascundea țigările și nu dădea niciodată vreuna, deși nu era un fumător înrăit. Când l-am văzut în Beijing, după eliberarea lui, era un om schimbat. Pentru prima oară începuse să-i pese și de ceilalți membri ai familiei”.

Cu siguranță, el a început să arate o grijă autentică pentru alții. Mergând cu bicicleta într-o zi, a dat peste o bătrână care a trebuit transportată la spital. **Pu Yi** a vizitat-o în fiecare zi, până ce ea și-a revenit. Când lucra la carte cu Li Wenda, în Hotelul „Dealurile înmiresmate”, îl chema întotdeauna pe un nepot, care muncea la o fermă din apropiere, să vină să ia și el prânzul cu ei. Era o perioadă

de culme a „Marelui Salt înainte” și nu prea se găsea de mâncare. Excepție făceau hotelurile de lux.

Noua sa personalitate îl făcea uneori intolerant. Când Pu ție (eliberat în 1960) și soția lui, Hiro, au vrut să trăiască din nou împreună (Hiro fusese în Japonia în toți acești ani), Pu Yi a făcut tot posibilul să o împiedice să se întoarcă în China. Zhou Enlai i-a sugerat să fie mai tolerant. „Războiul s-a terminat”, i-a spus el. „Nu-i nevoie să transferi ura asta între națiuni și în familia ta”. Este greu să nu te întrebi dacă nu cumva Pu Yi, în efortul de a dovedi cât era de „reeducat”, a avut față de noua putere din China aceeași atitudine oportunistă pe care o avusese în Manchu guo față de japonezi.

L-am întrebat pe Rong Qi despre asta. „Sigur că instinctul de supraviețuire e foarte puternic în noi toți”, a spus el cu înțelepciune. „Totuși, schimbarea lui era autentică. El a ajuns să vadă că imperialismul și feudalismul n-au funcționat cu adevărat, că doar comunismul era calea de salvare a Chinei”.

Problema este că, începând din 1949, au existat mai multe etape ale comunismului chinez. Euforia din prima parte a anilor '50 a lăsat repede locul totalitarismului și unui cult al personalității rar întâlnit în istorie. Mai toate capitolele volumului *De la împărat la cetățean*, în care sunt descrise experiențele din închisoare și e celebrată personalitatea lui Mao, dau impresia unor lecții bine învățate, reproduse apoi într-un limbaj plin de clișee. Stilul lor era specific anilor '60. De aceea, cartea are acum un ușor aer arhaic.

În ziua de azi toți istoricii chinezi recunosc consecințele teribile ale „Marelui Salt înainte” și deplâng represiunea ce a urmat mișcării denumite „Fie ca o sută de flori să înflorească”. Niciunul din aceste aspecte nu e menționat în memoriile lui Pu Yi, căci în anii întunecați ai Revoluției Culturale și ai „Bandeii celor Patru” nu era

posibil să încerci să faci acest lucru fără a risca să fii arestat.

Există și unele absurdități în cartea lui Pu Yi, pe care cititorii chinezi de azi le acceptă cu greu. Toată lumea știe astăzi că sovieticii au fost aceia (și nu Chiang Kai-shek, așa cum a scris Pu Yi) care au demontat fabricile din Manciuria în 1945; chiar și imaginea roz a vieții din închisoare provoacă un anumit zâmbet printre cei – și ei se numără cu milioanele – care au trăit în închisorile sau lagărele de muncă chinezești ori au muncit „voluntar” la ferme agricole din zonele îndepărtate în timpul anilor Revoluției Culturale.

Motivul este că *De la împărat la cetățean* e acum citită în lumina Revoluției Culturale și faptul că se știe ce s-a întâmplat în timpul acelor ani generează scepticism cu privire la ce s-a întâmplat *înainte*. Există o conștientizare mult mai acută a exceselor generate de cultul personalității lui Mao în acei ani (1960 – 1964) când Pu Yi își scria memoriile și un scepticism mult mai pronunțat. Generația mai tânără de chinezi știe, chiar dacă cei mai în vârstă nu știu, că în vremurile acelea vaste zone ale Chinei au devenit „sate Potemkin”, care nu aveau nicio legătură cu realitatea: unele dintre fermele și fabricile pe care Pu Yi le-a vizitat în timpul ultimilor săi ani de „reeducare” puteau fi astfel de zone. Poate că erau totuși reale – Manciuria în fond este o provincie chineză bogată → dar efectele Revoluției Culturale au făcut ca proza în care Pu Yi își descrie experiențele să nu mai fie niciodată crezută în întregime de cititorii născuți după Revoluția Culturală.

Această formă de scepticism va dura până ce ultima urmă de venerație față de Mao va face loc unei evaluări cinstitute, realiste a acestui personaj istoric, în lumina îngrozitoare sale represiuni, denumită „Fie ca o sută de flori să înflorească”, a faimosului „Mare Salt înainte”, abandonat la jumătate, și a distrugerii fără milă a

propriului aparat de Partid în timpul Revoluției Culturale. Pentru cei care au cunoscut China la apogeul ei maoist e surprinzător să vadă cum țara a trecut prin „de-maoizare/” continuând totuși să-i respecte cultul. De fapt, așa cum a subliniat Simon Leys în volumul său *Pădurea în flăcări*, mult defăimată „Bandă a celor Patru”, care a adus atâta haos și mizerie în China, ar trebui denumită „Banda celor Când”, căci fără Mao n-ar fi fost posibil să ajungă la putere. **Pu Yi**, totuși, aparține perioadei când comoda linie îngustă, maoistă, nu era pusă sub semnul întrebării și încă nu apăruseră Gărzile Roșii și Banda celor Patru.

Oare puternica mașinărie de propagandă maoistă din anii cincizeci și începutul anilor șaizeci a făcut ca **Pu Yi** să se comporte mai autentic decât o făcuse în anii petrecuți în Manchu guo? Oare întreaga lui viață de mai târziu n-a fost oglindirea unei personalități slabe, nevrotice și profund instabile?

Aici este esențial să ne amintim că **Pu Yi** n-a fost singurul supus unei „reeducări” de un asemenea succes. Generali guomindang-iști duri, și chiar generali japonezi încă și mai duri, crescuți în tradiția samurailor și în cultul „bushido”, care glorifică moartea în luptă și sacrificiul pentru țară, au devenit în Fushun la fel de devotați idealurilor comuniste ca și Pu Yi. Există o întreagă literatură despre transformările acestor japonezi, și câțiva dintre ei, ieșiți din închisoarea Fushun, au scris ei înșiși, la fel de amănunțit ca și **Pu Yi**, despre „remodelarea” lor. Un asemenea exemplu este *Un criminal de război se reîntoarce din China*, autobiografia lui Saburo Shimamura, un fost general japonez din jandarmerie, care a fost eliberat curând după **Pu Yi**. Cartea, scrisă în 1975, nu s-a publicat niciodată în Japonia, ci doar în China, în 1984.

Se poate spune că **Pu Yi** a suferit o transformare în genul apostolului Pavel și că abia după ce a petrecut patruzeci și unu de ani într-o serie de „închisori poleite” și-

a găsit adevărata libertate într-o temniță adevărată, îmbrățișând maoismul cu sinceritate.

Mai există o variantă a epopeii lui Pu Yi, susținută, printre alții, de la „cel mare”: și anume că toată viața lui, Pu Yi a fost un supraviețuitor de meserie, pledhdu-se după cum bătea viatul, iar „reeducarea” lui a fost la fel de simulată ca și umilnța ostentativă din ultimii ani ai vieții. Li „cel mare”, care l-a servit zi de zi pe Pu Yi, începând cu 1924, este unul dintre cei care crede că noul personaj Pu Yi a fost la fel de calculat ca și cel vechi. „Cartea lui *De la împărat la cetățean* nu corespunde adevărului”, spune el. „Din autoumilnță, Pu Yi s-a făcut să pară mai rău și mai neajutorat decât era de fapt”.

Li „cel mare” își amintește că Pu Yi a venit să-l vadă odată în Beijing, după eliberare și, „cu un gest umil, mi-a îndepărtat o urmă de praf de pe haină. Totul era o prefăcătorie. Voia ca toată lumea să creadă că se schimbase, însă era doar un rol *pe care* îl juca tot timpul”.

Surprinzător, lui Li „cel mare” nu-i pare rău de anii petrecuți în închisoarea Fushun, unde a învățat să scrie și să citească. Însă nu-l poate ierta pe Pu Yi pentru „viața lui irosită” de mai înainte. Astăzi, Li „cel mare” locuiește într-un mic apartament din Beijing, înconjurat de familia lui care cuprinde și mai mulți nepoți. Nu prea vrea să vorbească despre Pu Vi, iar atunci când o face, ostilitatea lui este evidentă.

Adevărată sau prefăcută, căința lui Pu Vi nu poate ascunde faptul că indulgența care i s-a arătat a fost remarcabilă, chiar dacă a derivat dintr-o decizie conștientă de a exploata „reeducarea” sa în scop propagandistic.

Trădarea la nivelul lui Pu Vi este, în majoritatea țărilor, o crimă de neiertat. Mulți criminali de rang înalt din cel de-al doilea război mondial au fost tratați cu o îngăduință surprinzătoare, în vreme ce, de pildă, „lordul Hau-hau”, un propagandist pronazist, anglo-irlandez, care

își difuza părerile prin radio, a fost spânzurat: în Occident prejudecățile împotriva colaboraționiștilor sunt într-adevăr foarte puternice. Se poate presupune că, dacă ar fi ajuns în fața unui tribunal occidental, Pu Vi ar fi fost și el executat. În contrast cu mulți colaboraționiști francezi și italieni, executați sumar de Rezistență, s-ar spune că Pu Vi a scăpat foarte ușor.

Motivul a fost, cred eu, nu doar faptul că Zhou Enlai dorea să folosească exemplul lui în scopuri propagandistice. În mod paradoxal, preluarea puterii de către comuniști în 1949 a diminuat acuzațiile împotriva lui. Într-o societate unde toți proprietarii de pământ și capitaliștii hrăpăreți reprezentau încarnarea răului, nu conta atât de mult faptul că Pu Vi fusese și trădător de țară: el, în ochii ideologilor comuniști, nu făcea deot să se comporte cum era de așteptat. Dacă toți capitaliștii și proprietarii de pământ erau, prin chiar natura lor, trădători, părea logic ca Pu Vi, cel mai mare dintre ei, să fie și cel mai mare trădător. Dar, în ultimă instanță, Pu Vi era mult mai valoros viu decât mort.

În 1963, cu un an înainte de a-i fi publicată cartea, Pu Vi a ținut o conferință de presă. A anunțat că lucra la memoriile sale și a răspuns la întrebări cu un soi de demnitate tristă. Un diplomat occidental prezent acolo își amintește că „n-a zâmbit nici măcar o dată”. La vremea aceea, izolarea diplomatică a Chinei era aproape totală, Partidul avea control complet și rigid asupra vieții oamenilor, și evenimentul a fost interpretat de către corpul diplomatic, ca un semn» că Mao a început să mai slăbească lațul.

De la împărat la cetățean, publicată în 1964, s-a vândut relativ puțin în China (doar 30.000 de exemplare) în prima ediție. Totuși, l-a transformat pe Pu Yi, aproape peste noapte, într-o vedetă. A dat puține interviuri, dar a devenit o figură foarte căutată de comunitatea

diplomatică. Volumul a fost tradus în mai multe limbi și, în felul său sfios, autorul a devenit o celebritate. Acum lucra la departamentul istoric al Comitetului Politic și Consultativ, cercetând arhivele Orașului Interzis și scriind în mod regulat despre perioada prerepublicană. Autoritățile din China și-au dat seama că oameni precum Pu Yi și cei din familia lui erau deținători ai unor fascinante informații despre trecut. Nu numai Pu Yi, dar și frații și surorile lui au contribuit cu amintirile lor la arhivele guvernamentale.

„Nu există nicio îndoială”, spune Li Wenda, „că, dacă evenimentele ar fi decurs în mod normal, Pu Yi însuși ar fi devenit un membru marcant al Comitetului Politic și Consultativ”. Pu ție și-a ocupat locul în CPC în 1980, un loc pe care Pu Yi l-ar fi ocupat și el dacă ar fi trăit. Ca guvernator de închisoare pensionar, Jin Yuan spune, cu o undă de invidie: „Oamenii ăștia se bucură acum de un prestigiu mai mare decât mine”.

Primele simptome ale cancerului care l-a atins pe Pu Yi au început să apară în 1964. A fost operat în 1965 și în 1966, și apoi, muribund, a fost dus la Spitalul Municipal în 1967. Credința lui în comunism, afirmă nepotul său Rui Lon, „i-a permis să întâmpine moartea cu seninătate. A fost probabil cea mai mare schimbare pe care a manifestat-o. Pe vremuri, în Changehtm, noi îl disprețuisem ca pe un laș care ar fi fost în stare să facă orice ca să-și salveze viața”.

În vreme ce Pu Yi zăcea pe patul de moarte, China visurilor sale, care nu existase de fapt niciodată decât în propria lui imaginație, s-a prăbușit în vârtejul de violență al Revoluției Culturale. Mulțumită lui Zhou Enlai, fratele lui mai mic, Pu ție, a trecut prin acele zile întunecate nevătămat, la fel ca și fratele său vitreg, Pu Ren, ajuns director de școală.

„N-au făcut decât să-mi scotocească prin casă și să-mi ia niște cărți”, a zis el. „Am avut noroc”. Însă daunele

provocate infrastructurii intelectuale și administrative din China au fost incalculabile. Evenimentele au dus la moartea în agonie a unora dintre cei mai prestigioși lideri ai Chinei, inclusiv președintele ei, Liu Shaoqi, și a unora dintre eroii de vază ai „Marșului cel Lung” din 1936. Mareșalul Zhu De, adevăratul lui erou, care îl vizitase pe **Pu Yi** la Fushun, a murit după repetate umilințe, în mâinile Gărzilor Roșii.

Astăzi, aproape fiecare familie chineză poartă cicatricile Revoluției Culturale: decese, deportări, mutilări sau ani risipiți la țară, în munci lipsite de noimă. Mulți dintre studenții chinezi care au jucat ca figuranți în *Ultimul împărat* erau trecuți de treizeci de ani, fiindcă își reluasera studiile abia după zece ani pierduți. Chiar fiul liderului chinez Deng Xiaoping a fost aruncat de la etajul trei de către Gărzile Roșii, care l-au lăsat să agonizeze ore întregi. Astăzi este paralizat, ținut într-un scaun cu rotile.

Cei care au contribuit la „reeducarea” lui **Pu Yi** n-au fost nici ei cruțați: guvernatorul închisorii, Jin Yuan, s-a trezit azvârlit de Gărzile Roșii în propria-i închisoare, timp de mai mulți ani. După atâta vreme, el încă se înroșește de furie la amintirea umilințelor îndurate. Li Wenda a petrecut șapte ani de carceră, etichetat drept „contrarevoluționar”, datorită faptului că îl ajutase pe **Pu Yi** să-și scrie memoriile. Gărzile Roșii n-au fost de acord cu cartea lui Pu Yi, nu pentru că nu era destul de laudativă la adresa lui Mao, ci din cauză că fusese tradusă în limbi străine – și orice era străin trebuia anatemitizat, la fel cum făcuseră rebelii boxeri sau „Venerabila Buddha”.

Nepotul Rui Lon tocmai terminase o perioadă de restricție de zece ani într-o cooperativă agricolă și se reîntorsese la Beijing pentru a studia să devină caligraf când a izbucnit Revoluția Culturală: a petrecut încă nouă ani la o altă fermă, de data asta în Manciuria. El a ajuns totuși caligraf și lucrează acum într-una din cele mai mari

galerii de artă din Beijing. Discutând cu el, nu poți decât să te minunezi de rezistența chinezilor. Arătând ca un Charles Aznavour bronzat, vorbește despre trecut fără nicio urmă de amărăciune. Și totuși, el a ajuns în închisoare doar datorită faptului că făcea parte din curtea lui Pu Yi, și abia din 1979 a putut să-și practice meseria în care acum excelează ca profesionist.

Gărzile Roșii au devenit ele însele victime: au fost arestate în cele din urmă de către Armata Populară de Eliberare și deportate la țară.

Odată cu sfârșitul Revoluției Culturale și după moartea lui Mao în 1976, au fost publicate și alte cărți în afară de „cärticica roșie a lui Mao”. Ediția a doua din volumul *De la împărat la cetățean* s-a vândut într-un milion trei sute de exemplare în 1979. Însă Li Wenda este de acord că pentru noua generație de chinezi, care n-au trecut prin Revoluția Culturală, pare aproape de neînțeles așa cum e scrisă: tinerii sunt derutați de primele capitole care descriu trecutul imperial, iar relatarea anilor din închisoare li se pare plicticoasă și greu de crezut. Revoluția Culturală i-a făcut pe chinezi mult mai sceptici în ce privește acest soi de „reeducare”.

Însă scopul lui Zhou Enlai a fost atins: Pu Yi face deja parte din panteonul de eroi ai Chinei, exemplul perfect de om „reeducat”. Închisoarea Fushun a devenit muzeu. Scrisorile lui Pu Yi către Jin Yuan sunt expuse acolo, sub sticlă. În Changehun, Palatul Taxei pe Sare este acum un institut de geologie, dar sala tronului, acolo unde se aduna curtea, este de asemenea un mic muzeu.

Pe patul de moarte, Pu Yi n-avea cum să știe că, într-o zi, urma să devină o figură exemplară a comunismului chinez și că se vor face filme despre viața lui. Doar el ne-ar fi putut spune dacă „reeducarea” lui a fost atât de completă precum a părut și dacă filmul corespunde adevărului. Nu putem decât să facem presupuneri.

Dar povestea lui este una înduioșătoare, indiferent dacă îl privim ca pe un convertit autentic sau ca pe un oportunist iscusit, jucându-și rolul până la capăt. El a fost pus în fața unor opțiuni imposibile și a trebuit să suporte consecințele greșelilor sale o perioadă destul de lungă. Povestea lui se desfășoară pe mai multe niveluri: pe unul este ciudata epopee a unui trădător care a devenit un erou postum, fără să fi meritat pe deplin nici oprobriul inițial și nici aura de sfințenie comunistă. Pe un altul este povestea a doi tineri, închiși într-o lume pe care nici n-o înțelegeau, nici n-o controlau. Ea a murit ca o opiomană fără speranță, el a supraviețuit cu prețul unor uriașe suferințe, ale lui și ale celor din jur. Într-o încercare de a găsi ispășire pentru păcatele sale reale sau imaginare, supraviețuitorul și-a privit tinerețea ca pe o înșiruire de greșeli.

Probabil că a fost slab și laș mai toată viața. Însă a fost și inocent. În ultimii ani, Pu Yi a vrut ca posteritatea să-l perceapă ca pe un comunist serios, „reeducat”, într-un paradis totalitar.

Noi avem o altă viziune despre el: e băiețelul care ne privește cu ochi mari de pe tronul lui uriaș, adolescentul gonind cu bicicleta prin Orașul Interzis alături de frumoasa lui soție, filfizonul care își comanda costume la Whiteway & Laidlaw în Tâanjin, împăratul-marionetă încurcându-se în mânuși în fața lui Hirohito.

În tinerețe n-a fost conștient de viitorul întunecat care îl aștepta și de schimbările prin care avea să treacă pentru a supraviețui. Mai târziu și-a sondat sufletul până în adâncuri, ducând o povară a vinovăției aproape de nesuportat, inculcată de maestri ai meșteșugului lor.

Nu-i de mirare că, atunci când l-am văzut, avea zâmbetul acela palid și trist.

Bibliografie

Cărți

AUDEN, W.H. și ISHERWOOD, *Journey to o War*,

Faber and Faber, Londra 1939.

BERGAMINI, David: *Japan's Imperial Conspiracy*, William Morrow, New York 1971.

BLAND și BACKHOUSE: *China under the Empress Dowager*, Heinemann, Londra 1910.

BRACKMAN, Arnold C.: *The Other Nürnberg - the Untold Story of the Tokyo War Crimes Trial*, William Morrow, New York, 1987.

CHEN, Jérôme: *Yuan Shih-kai*, Stanford University Press, 1961.

CHOU, Eric: *The Dragon and the Phoenix*, Corgi Books, Londra 1973.

CLEMENTS, Paul: *The Boxer Rebellion*, AMS Press Ltd., New York 1967.

FLEMING, Peter: *The Siege of Peking*, Rupert Hart Davies, Londra 1959; *One's Company*, Jonathan Cape, Londra 1934; *News From Tartary*, Jonathan Cape, Londra 1936.

HAYASHIDE, Kenjiro: *Epochal Journey to Nippon*, Government of Manchukuo Publications (fără dată).

HIBBERT, Christopher: *The Dragon Wakes*, Longman, Londra 1970.

JOHNSTON, Reginald: *Twilight in the Forbidden City*, Gollanez, Londra 1934.

JONES, F.C.: *Manchuria After 1931*, Royal Institute of International Affairs, Londra 1963.

KOO, Wellington: *Memoirs*, New York Times Oral History series, 1978.

LEYS, Simon: *The Burning Forest*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1986.

McALEAVY, David: *A Dream of Tartary*, George Allen and Unwin, Londra 19 & 3.

PASQUALINI, Jean: *Prisoner of Mao*, Howard McCann and Geoghegan, New York 1973.

PEARL, Cyril: *Morrison of Peking*, Angus and

Robertson, Londra 1967.

PU YI: *From Emperor to Citizen*, Foreign Languages Press, Beijing 1964.

REA, George Bronson: *The Case for Manchukuo*, D Appleton Century Company, New York 1935.

SALISBURY, Harrison T: *The Long March*, Harper and Row, New York 1985.

SNOW, Edgar: *Battle for Asia*, Random House, New York 1941.

TAYLOR, George E.: *Japanese-sponsored Regimes in Northern China*, Garland Publishing Inc., New York și Londra 1980.

TE-LING: *Two Years in the Forbidden City*, Dodd, Mead, New York 1924.

VARE, Daniele: *Laughing Diplomat*, Johnston Murray, Londra 1938.

VESPA, Amleto: *Secret Agent of Japan*, Little Brown and Co., New York 1938.

WARNER, Marina: *The Dragon Empress*, Weidenfeld and Nicolson, Londra 1971.

WOODHEAD, Henry: *Adventures in Far Eastern Journalism*, Hokuseido Press, Tokio 1935.

YOUNG, Ernest P: *Politics in the Aftermath of Revolution: The Era of Yuan Shih-kai* (lipsesc detaliile editării).

Documente și periodice

Peking and Tientsin Times

Shanghai Evening Post and Mercury

The Times

Corriere della Sera

Contemporary Manchuria, 1939

Manchuria Yearbook, 1933 - 1939, Chinese League of Nations Society publications, 1932

Lucrările Tribunalului Militar Internațional pentru Orientul îndepărtat, 1946 - 1947, păstrate la National War

Memorial, Canberra

Interviuri cu:

Pu ție, Rong Qi, Rui Lon (familia Aisin Goro)

Li Wenda (co-autor al volumul *De la împărat la cetățean*) Jin Yuan (fost guvernator al închisorii Fushun)

Li „cel mare” (servitorul lui Pu Yi, între 1924 și 1957)

Indice

Alude, împărăteasă 9, 47

Amakasu, Masahiko 14, 191, 211, 260

An Dehai 9, 47 *

Ani de Jad 9, 247, 252 - 255, 272

Asaka, prinț 14, 238, 239

Bertolucci, Bernardo 23, 79, 1CH

BLakenev, Ben, maior 13, 272 - 274, 277

Borodin, Mihail 13, 134, 164

Burnett, Nugent 13, 182

Cai Dao 306

Cao Kun, președinte 128

Chichibu, prinț 14, 220, 229

Chiang-Kai-shek 9 - 12, 15, 17, 64, 134, 137, 153, 161, 163 - 168, 171, 177 - 180, 183, 184, 193, 195, 232, 236, 237, 240, 241, 252, 257, 262, 266, 267, 269, 277, 280, 282, 290, 291, 308, 318

Chiang Kai-shek, d-na 11, 164, 165, 184

Ci Xi, împărăteasă 9 - 13, 37 - 39, 41 - 61, 64, 66, 70, 72, 73, 75, 77, 115, 121, 130, 165, 244, 323

Concubina Perlă 9, 57, 75

Concubina Strălucitoare 9, 10, 75

Confucius 10, 33, 34, 240

Daisaku, Komoto, colonel 14, 166, 167

Dan, Takumo, baron 14, 210, 211

De Martino 52, 55

Deng Xiaoping 323

Dexing 10, 38, 45

Doihara, Kenji 176 - 178, 180, 183, 184, 188 - 190,

192, 193, 196, 204, 209, 210, 224, 269
 Duan, prinț 55, 58
 Duan Qirui, mareșal 142
 Elgin, lord 35, 36, 44
 Elizabeth, împărăteasă, *vezi* Wan Rong
 Falkenhausen, Albert Ernst von, general 237, 239
 Feng Guozhang, președinte 88
 Feng Yuxiang, general 10, 127 - 132, 134, 136, 142,
 144, 145, 152, 158, 159, 160, 164
 Fleming, Peter 13, 200, 242
 Furumi, Tadayuki 303
 Giga, maior 15, 167
 Giuvaierul Orientului 15, 16, 184 r-190, 193 - 195,
 270
 Gong, prinț 10, 44, 46
 Goto, Shimpei, baron 138
 Guang Xu, împărat 10, 12, 13, 47, 48, 51 - 54, 59, 60,
 75, 225
 Hashimoto, Toranosuke 249, 259
 Higashikuni, prinț 15, 139, 165, 171
 Hirohito, împăratul Japoniei
 14, 15, 136, 137, 139, 140, 162, 164, 165, 168 - 170,
 178, 180.192.195.196, 211, 224, 226, 227, 229, 230, 234,
 235, 238, 239, 248, 250, 253, 259, 261, 270, 289, 325
 Hong Xiuquan 10, 43
 Ishiwara, Kanji, lt.-col. 15, 169, 170, 178, 179, 188,
 192, 235
 Itagaki, Seishirō, col. 15, 192, 195.196, 209, 210,
 213, 217, 218, 224, 269, 271, 272, 275
 Jin Yuan 24, 289 - 292, 295, 296, 301, 303, 305, 307,
 309, 310, 312, 322, 323, 324
 Johnston, Sir Reginald 13, 20, 24, 54, 78, 90 - 105,
 107 - 113, 116 - 125; 127 - 133, 137, 141 - 148, 151 - 153,
 155 - 157, 175, 176, 182 - 184, 222, 252, 272 - 274, 276,
 277, 279, 281, 292, 313

Jordan, Sir John 13, 67
 Kang Youwei 10, 52 – 54
 Kaspe, Joseph 13, 208
 Katō, Kanji 138
 Kawashima, Yoshiko *vezi* Giuvaierul Orientului
 Keenan, Joseph 13, 16, 178, 270 – 272, 274
 Koo, Wellington 10, 216, 220, 221
 Lăuta de Jad 11, 30, 255, 263, 266, 267, 305, 306
 Li, „cel mare” 11, 24, 145, 152, 190, 234, 243 – 245,
 247, 251, 259, 263, 278, 279, 283, 292, 294 – 296, 298,
 301, 305, 309, 313, 320
 Li Dianyuan 11, 254, 316
 Li Shuxian 316, 317
 Li Wenda 11, 24, 63, 64, 221, 241, 251, 254, 257,
 298, 312, 313, 315 – 317, 322 – 324
 Li Yuanhong 86 – 88
 Li Yugin *vezi* Lăuta de Jad
 Ling Sheng 232, 233
 Liu Fengzhi 161
 Liu Shaoqi, președinte 323
 Luo Zhenyu 150 – 152, 155, 168, 169, 176, 181, 192
 Lytton, lord 14, 197, 210, 211, 216 – 220, 272
 Ma, general 178, 188, 224
 Mao Zedong 10, 14, 28, 29, 32, 71, 103, 131, 257,
 269, 277, 279, 280, 282, 283, 292, 300, 306, 310, 311, 318,
 319, 322 – 324
 Matsui, Iwane, general 15, 237, 239
 Morisson, George 14, 52, 67, 68, 91, 92
 Nakajima, Kesago, general 15, 238, 239
 Nihuru, împărăteasă 11, 45, 49
 Nurhachi, împărat 38, 185, 262
 Okamoto, T. 275, 276
 Ōkawa, Shumei, dr 140, 211
 Pasqualini, Jean 25, 281, 282
 Pu ție 11, 15, 24, 78, 79, 97 – 99, 102, 107, 108, 113,

132, 147, 169, 233, 234, 240, 246 - 248, 257, 259, 260, 262, 263, 266, 269, 287, 304, 306, 308, 317, 322

Pu Lun, prinț 60, 61, 83, 84

Pu Ren 24, 173, 226, 227, 251, 306, 311, 322

Pu Yi, împărat 9 - 21, 23 - 25, 32, 36, 37, 40, 46, 48, 54, 61 - 68, 70 - 162, 165, 168, 169, 171 - 177, lsi-197, 2 ôo, 209 - 215, 217, 218, 220, 222 - 235, 240 - 267, 269 - 287, 289

Pu Zhun 55

Qian Long, împărat 11, 33, 35, 36, 165

Rea, George Bronson 232

Rong Qi 24, 113, 114, 121, 132, 173, 174, 221, 245, 246, 252, 257, 278, 318

Rong Guan (prințul Su) 121, 123, 130, 131, 279, 287, 288, 295

Rong Yuan 158, 171, 172

Ronglu, general 11, 13, 58, 61

Rongshu, împărăteasă 11, 68, 75, 76, 82, 96

Rui Lon (Micul Rui) 24, 244, 245, 251, 253, 258, 262, 269, 292 - 294, 296, 317, 322, 323

Saga Hiro (d-na Pu ție) 15, 234, 246, 247, 254, 255, 259, 261 - 263, 265 - 268, 317

San Dao 114

Semenov, general 160

Shao Ying 125, 128, 130

Shimamura, Saburo 15, 320

Snow, Edgar 14, 137, 202, 204

Soong, Mei-ling (d-na Chiang

Kai-shek) 10 - 12, 164, 165

Soong, T.V. 12, 184

Su, prinț 185

Sim Fo 194

Sun Yat-sen, dr 12, 66 - 68, 88, 134, 135, 137, 141, 143, 164, 184, 194, 232, 237, 271

Sun Yat-sen, d-na 10, 131, 164, 184

Takemoto, colonel 16, 146
 Tanaka, Gi-ichi, premier japonez 16, 162, 163
 Tanaka, Takayoshi, general-maior 16, 178, 184, 186,
 187, 194, 195, 270
 lunperly, H.J. 204
 Tojo, Hideki 140, 269, 270
 Tong Zhi, împărat 9, 12, 43, 47, 75
 Vespa, Amleto 14, 203 - 208, 213, 218, 220
 Wan Rong, împărăteasă 11, 12, 18, 94, 97, 106, 107,
 112 - 114, 121, 129 - 131, 148, 156, 173 - 176, 184, 186 -
 190, 193, 194, 209, 211, 213, 214, 221, 226, 227, 234, 241,
 243, 245, 247, 253, 254, 263, 266 - 269, 278, 306, 316,
 325
 Wang, d-na 62, 63, 65, 66, 71, 76, 80
 Wang Jingwei 251
 Watari, Hisao, colonel 16, 216, 217
 Webb, W., Sir 14, 269 - 272, 274 - 276
 Wen Xiu 12, 106, 111 - 113, 131, 148, 156, 173 -
 175, 194
 Wiley, A., senator 257
 Woodhead, H 14, 154 - 158, 190, 212, 213, 222, 223,
 225, 275 - 277
 Wu Peifu 127
 Xi Xia 211
 Xian Feng, împărat 10, 11, 39, 42, 44
 Xiu, Micul 285, 292
 Xu Shichang 108, 128
 Yamashita, Tomoyuiki, general 16, 256
 Yamata, general 257, 258, 260
 Yong Yundang 168
 Yoshioka, Yasunori, general
 16, 177, 232, 233, 242, 248, 251, 252, 254 - 256, 258
 - 264, 272, 281
 Yoshizawa, K. 16, 146, 148, 152
 Yu Zhong 83, 84

Yuan Shikai, general 12, 53, 54, 58, 60, 61, 66 – 69,
 81 – 83, 85, 86, 91
 Zhang Jianle 73
 Zhang Jinghui 12, 232, 235, 258, 262, 286
 Zhang, Micul 286
 Zhang Xueliang (Tânărul Mareșal) 167, 171, 178 –
 180, 189, 190, 212, 236
 Zhang Xun, general 12, 85 – 88, 104
 Zhang Yanying 313
 Zhang Zongehang 160
 Zhang Zuolin 12, 15, 104, 127, 135, 142 – 144, 156 –
 164, 166 – 169, 171, 177, 181, 185, 198, 199, 204, 212,
 232
 Zhen Haoshen 81, 82, 85 – 87, 90
 Zheng Xiaoxu 12, 124, 125, 149, 150, 176, 181, 182,
 191, 192, 197, 211, 225, 228, 232, 252, 266, 274, 275, 281
 Zhou Enlai 18, 27 – 32, 64, 134, 164, 283, 284, 291,
 314 – 316, 321, 322, 324
 Zhu, De, mareșal 304, 323
 Zhuang He 118
 Zhun, prinț (1840 – 1891) 13, 39, 46 – 48
 Zhun, prinț, tatăl lui Pu Yi 13, 60, 62, 63, 65, 66, 68,
 76, 78, 80, 99, 101, 106, 115, 116, 118, 120, 123, 129 –
 131, 145, 146, 149, 182, 226, 251, 252, 268, 306
 Redactor
 HORTENSIA POPESCU Apărut 1999
 BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Tipografia **MULTIPRINT** Iași

telvfax: 032 211225, 211252